T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

Ebru HACIOĞLU

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER

Mart, 2024

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

Ebru HACIOĞLU tarafından hazırlanan tez çalışması 13.03.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Kayahan TÜRKANTOZ, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Selin YILDIZ, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Dilek YILDIZ ÖZKAN, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER sorumluluğunda tarafımca hazırlanan "Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Anlamının Deneyimler Üzerinden Çözümlenmesi" başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Ebru HACIOĞLU

İmza

Bu çalışma, “Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü’nün FDK-2022-4847” numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Kızlarım

Neva

ve

Lina'ya…

TEŞEKKÜR

Anlam kavramının merkezde olduğu bir arayış insana neler katabilir? Bu soru, en az çalışmanın kendisi kadar derin ve çok katmanlı… Bu çalışma, akademik bilgiyi temsil etmekle birlikte, benim için, kendi kişisel deneyimlerime dair anlamları keşfetme fırsatı da sunmuştur. Beş yıllık süreçte, bazen hayat karşıma aşılması zor engeller çıkarmış olsa da araştırmama olan tutkumdan asla vazgeçmedim. Tezimi çoğu zaman her şeyden öncelikli hale getirdim; bu fedakârlık, yaşadığım deneyimler ve edindiğim tecrübelerle çok değerli bir anlam kazandı. Anlam dolu yolculuğuma rehberlik eden danışmanım Prof. Dr. Çiğdem Polatoğlu Serter'e bana olan sonsuz güveni, eksilmeyen desteği ve sabrı için minnettarım.

Bilgeliği, analitik bakış açısı ve pozitif enerjisi ile her zaman örnek aldığım, ilham kaynağım Sayın Prof. Dr. Çiğdem Polatoğlu Serter'e; değerli katkıları, yüreklendirici tavırları ve onurlandırıcı yaklaşımları için tez izleme komitesi jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Kayahan Türkantoz'a ve Sayın Doç. Dr. Feride Pınar Arabacıoğlu'na; tez savunma jürimde bulunmayı kabul ederek beni onurlandıran, önemli yorumlarıyla çalışmama değer katan Sayın Doç. Dr. Selin Yıldız ve Sayın Doç. Dr. Dilek Yıldız Özkan'a çok teşekkür ederim.

Her daim yanımda olduğunu hissettiren Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hande Düzgün Bekdaş'a; saat kavramı olmaksızın iletişim kurabildiğim, bilgi ve deneyimlerini paylaşan Sayın Dr. İbrahim Eren'e; beni her zaman cesaretlendiren, her türlü fikir ve kaynak paylaşımına açık olan Sayın Öğr. Gör. Ersan Yıldız'a; teslim sürecimde motivasyonumu yüksek tutmaya çabalayan, desteklerini esirgemeyen Sayın Arş. Gör. Özlem Akyol'a ve Sayın Y. Mimar Ziba Sami'ye; araştırmalarımı saatlerce dinleme nezaketi gösteren Sayın Ayşegül Bayraktar'a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm süreç boyunca sevgisi ve ilgisiyle hep yanımda olan, en büyük destekçim kıymetli eşim M. H. Coşkun Hacıoğlu'na; gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı canım kızlarım Neva ve Lina'ya; koşulsuz özverisiyle bana güç veren sevgili annem Seyyare Çavuşoğlu'na; değerli kardeşlerim Mustafa Çavuşoğlu ve Barış Çavuşoğlu'na minnettarım.

Ebru HACIOĞLU

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ viii
TABLO LİSTESİ x
ÖZET xii
ABSTRACT xiv
1 GİRİŞ 1
1.1 Literatür Özeti 2
1.2 Tezin Amacı 12
1.3 Kapsam 13
1.4 Tezin Yöntemi 15
1.5 Araştırma Tasarımı 16
1.6 Orijinal Katkı 19
1.7 Sınırlılıklar 21
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE 22
2.1 Yer Kavramı 23
2.1.1 Mekânın 'Yer'e Dönüşmesi 24
2.1.2 Yerin Ruhu ve Duygusu 28
2.2 Yeni Yapı Tasarımı 31
2.2.1 Bağlam: 'Yeni'nin Yeri 32
2.2.2 'Yeni'nin Biçimi 34
2.3 Mekânsal Deneyim 37
2.3.1 Fiziksel ve Zihinsel Deneyim 39
2.3.2 Çok Duyulu ve Eşzamanlı Deneyim 42
2.4 Anlamın İnşası 44
2.4.1 'Yer'in Anlamı 46
2.4.2 'Yeni'nin Anlamı 48
2.4.3 Mimar ve Kullanıcı Aktörlerin İlettiği Anlam 50
2.5 Bölüm Sonucu: Yer-Yeni Yapı İlişkisinde Kavramsal Altyapı 51
3 YERİN ANLAMININ ÇÖZÜMLENMESİ 55
3.1 Yerin Oluşması/İnşası ve Yapısı 58
3.2 Yerin Anlamını Kuramsal Çalışmalarla Çözümleme 64
3.3 Yerin Anlamını Ampirik Araştırmalarla İrdeleme 76
3.4 Fenomenolojik Görüş ve Yönteme Katkısı 86

3.4.1 Betimleyici ve Yorumlayıcı Bakış 86
3.4.2 Araştırma Basamakları 88
3.5 Bölüm Sonucu: Yerin Anlam Arayışında Fenomenolojik Yaklaşım 91
4 YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN OKUNMASI 94
4.1 Örneklem Grubu 100
4.2 Araştırma Stratejisi 107
4.2.1 Veri Grubu 108
4.2.2 Veri Toplama 109
4.2.3 Veri Analizi 110
4.2.4 Doküman Seçimi 114
4.3 Analiz Bulguları 115
4.3.1 Tasarımcının Söylem Analizi 115
4.3.2 Kullanıcıların Söylem Analizi 127
4.3.3 Akademisyenlerin Söylem Analizi 138
4.4 Bulguların Tartışılması 148
4.5 Bölüm Sonucu: Bireylerin Zihinsel Temsilleri ve İçsel Tepkileri ile Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Fenomenolojik Anlamı 158
5 SONUÇ 165
5.1 Tartışma 165
5.2 Sonuçlar 172
5.3 Gelecek Araştırmalarına Katkılar 174
5.4 Son Söz 175
KAYNAKÇA 176
A EK 195
B EK 196
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 200

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Kavramların ilişki diyagramı **17**
Şekil 1.2 Tezin diyagramatik kurgusu **18**
Şekil 2.1 Kavamların ilişki diyagramı **22**
Şekil 2.2 Yeri oluşturan bileşenler **23**
Şekil 2.3 Yeni yapının bileşenleri **31**
Şekil 2.4 Deneyimi oluşturan bileşenler **37**
Şekil 2.5 Dışsal duyumlar ve zihinsel işlemler **40**
Şekil 2.6 Zihinsel deneyim süreci **40**
Şekil 2.7 Mekansal deneyim süreci **43**
Şekil 2.8 Anlam düzeyleri **44**
Şekil 2.9 Kavramlar arası ilişki diyagramı **53**
Şekil 3.1 Anahtar kelimelerinin birlikte oluşum analizi **57**
Şekil 4.1 Okuma yönteminin temel bileşenleri **95**
Şekil 4.2 Öncül çalışmalarda algı boyutları ve anlam düzeyleri arasındaki ilişki **96**
Şekil 4.3 Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma **97**
Şekil 4.4 Anlamın dört düzeyi **98**
Şekil 4.5 Kolumba Müzesi'nin konumu **102**
Şekil 4.6 Kolumba Müzesi **103**
Şekil 4.7 Kolumba Müzesi kesitleri **103**
Şekil 4.8 Kolumba Muzesi arkeolojik alanı **104**
Şekil 4.9 Kunsthaus Bregenz Müzesi'nin konumu **105**
Şekil 4.10 Kunsthaus Bregenz Müzesi **105**
Şekil 4.11 Kunsthaus Bregenz Müzesi kesiti **106**
Şekil 4.12 Kunsthaus Bregenz Müzesi sergi salonu **107**
Şekil 4.13 Araştırma stratejisi **108**
Şekil 4.14 Tasarımcı söyleminde kod sıklığı analizi **117**
Şekil 4.15 Tasarımcı söyleminde kodlu bölümler **117**
Şekil 4.16 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi **119**
Şekil 4.17 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Toplam kod frekans analizi **120**
Şekil 4.18 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Kod frekans analizi.....**121**
Şekil 4.19 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Toplam kod frekans analizi.....**122**
Şekil 4.20 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi **124**

Şekil 4.21 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Toplam kod frekans analizi.....**125**
Şekil 4.22 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi **126**
Şekil 4.23 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Toplam kod frekans analizi **127**
Şekil 4.24 Kullanıcıların söylemlerinde kod sıklığı analizi **128**
Şekil 4.25 Kullanıcıların söylemlerinde kodlu bölümler **129**
Şekil 4.26 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi **130**
Şekil 4.27 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Toplam kod frekans analizi **131**
Şekil 4.28 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Kod frekans analizi **133**
Şekil 4.29 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Toplam kod frekans analizi **133**
Şekil 4.30 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi.....**135**
Şekil 4.31 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Toplam kod frekans analizi.....**136**
Şekil 4.32 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi **137**
Şekil 4.33 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Toplam kod frekans analizi **138**
Şekil 4.34 Akademisyenlerin söylemlerinde kod sıklığı analizi.....**140**
Şekil 4.35 Akademisyenlerin söylemlerinde kodlu bölümler.....**140**
Şekil 4.36 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi.....**141**
Şekil 4.37 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Alt kod frekans analizi **142**
Şekil 4.38 Akademisyenler- Duygu Düzeyi: Alt kod frekans analizi **143**
Şekil 4.39 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Alt kod frekans analizi.....**145**
Şekil 4.40 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi **146**
Şekil 4.41 Akademisyenler- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi.....**147**
Şekil 4.42 Temsil Düzeyi üç aktör söylemi **149**
Şekil 4.43 Temsil Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri ...**150**
Şekil 4.44 Duygu Düzeyi üç aktör söylemi.....**151**
Şekil 4.45 Duygu Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri ..**152**
Şekil 4.46 Değerlendirme Düzeyi üç aktör söylemi.....**154**
Şekil 4.47 Değerlendirme Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri.....**155**
Şekil 4.48 Çıkarım Düzeyi üç aktör söylemi **157**
Şekil 4.49 Çıkarım Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri .**157**
Şekil 4.50 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *kod temelli* karşılaştırma ..**160**
Şekil 4.51 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *altkategori* temelli karşılaştırma.....**162**
Şekil 5.1 Aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam düzeyleri ve algıyı şekillendiren bileşenler.....**168**

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Algı, anlam ve fenomenoloji temelli kaynaklar **3**
Tablo 1.2 Mimarlık, yer, deneyim, anlam ve fenomenoloji temelli kaynaklar **4**
Tablo 1.3 Yer ve anlam temelli kaynaklar **5**
Tablo 1.4 Yer ve anlam temelli ampirik araştırmaları içeren kaynaklar **7**
Tablo 1.5 Mimarlık ve yer ilişkisi üzerine lisansüstü çalışmalar **10**
Tablo 1.6 Tezin kapsamı **14**
Tablo 1.7 Nitel araştırma yöntemleri uygulama aşamaları **15**
Tablo 2.1 Mekân ve yer kavramlarına ilişkin görüşler **24**
Tablo 2.2 Anlamın farklı katmanları **44**
Tablo 3.1 En yüksek belge sayısına sahip ilk 15 kategori **56**
Tablo 3.2 Anahtar kelimelerin oluşumları ve toplam bağlantı güçleri **57**
Tablo 3.3 Yerin oluşması/inşası ve yapısı hakkında görüşler **63**
Tablo 3.4 Yerin anlamının kuramsal analizi **74**
Tablo 3.5 Yerin anlamını ampirik çalışmalarla irdeleme **84**
Tablo 3.6 BF ve YF'nin karşılaştırılması **88**
Tablo 3.7 Fenomenolojik yaklaşımda araştırma süreci **89**
Tablo 3.8 Moustakas'ın (1994) veri analiz aşamaları **90**
Tablo 3.9 Fenomenolojik yaklaşımın tez çalışmasına yansıması **93**
Tablo 4.1 Veri toplama yöntemleri ve aşamaları **112**
Tablo 4.2 Kod kitabı **113**
Tablo 4.3 Analiz edilen söyleşiler ve görüşmeler **116**
Tablo 4.4 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi **118**
Tablo 4.5 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi **121**
Tablo 4.6 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi **123**
Tablo 4.7 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi **126**
Tablo 4.8 Analiz edilen belgeler **128**
Tablo 4.9 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi **130**
Tablo 4.10 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi **132**
Tablo 4.11 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi **134**
Tablo 4.12 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi **137**
Tablo 4.13 Analiz edilen makaleler **139**
Tablo 4.14 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi **141**

Tablo 4.15 Akademisyenler- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi **143**

Tablo 4.16 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi **144**

Tablo 4.17 Akademisyenler- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi **147**

Tablo 4.18 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *kategori* temelli karşılaştırma **163**

Tablo 4.19 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *tema* temelli karşılaştırma **163**

Tablo 5.1 Tasarımcı ve akademisyenlerin söylemlerinde öne çıkan vurgular ...**170**

ÖZET

Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Anlamının Deneyimler Üzerinden Çözümlenmesi

Ebru HACIOĞLU

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER

Son yıllarda, küresel karmaşıklık, teknolojik ilerlemeler, ekonomik zorluklar ve değişen dünya algısı gibi etmenlerle, yere özgü veriler göz ardı edilerek inşa edilen yapıların sayısı hızla artmaktadır. Yerler sadece fiziksel varlıklar olarak değerlendirilirken, mevcut bağlamda inşa edilen yeni yapılar somut gerçekliğe odaklanan dünya görüşüyle sınırlı hale gelmekte ve mimarlık sadece görsel bir nesne olarak algılanmaktadır. Tüm bu unsurların etkileşimi yeni yapının yerle kurduğu ilişkide anlamsal bir değer sağlanamamasına yol açmaktadır. Bu durum, mevcut çevrelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak görülmüş ve mimarlık ortamında yeni yapının yerle olan ilişkisine odaklanan bir sorgulama başlatmıştır. Çalışmada, yeni yapı ve yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma ortaya koymak amacıyla "Deneyimler üzerinden yeni yapı-yer ilişkisinin anlamı bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri aracılığıyla nasıl okunur?" araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Bu kavramsal okumayla nitelikli yerlerin tasarımı ve uygulamasına katkı sağlayacak bilgiyi üretmek hedeflenmiştir. Nitel bir araştırma olan tez çalışmasında, fenomenolojik yaklaşım benimsenmiş ve tematik içerik analizi ile tematik söylem analizi

yöntemleri kullanılmıştır. Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını bireylerin deneyimleri üzerinden çözümlemek adına zihinsel temsillere ve içsel tepkilere odaklanan dört anlam düzeyinden oluşan kavramsal bir okuma sunulmuştur. Bu düzeyler, fenomenolojik sorgu temelinde sekiz soru etrafında belirlenmiş ve temsili, duygusal, değerlendirici ve çıkarımsal anlam düzeyleri olarak tanımlanmıştır. Peter Zumthor'un iki müze yapısı tesadüfi olmayan örneklem yöntemiyle amaca yönelik örneklem grubu olarak seçilmiş ve tasarımcı, kullanıcılar, akademisyenlerden oluşan veri grubuyla aktörlerin deneyimlerindeki anlamlar söylemler aracılığıyla analiz edilmiştir. Mevcut söyleşiler ve yazılı dokümanlar oluşan veriler yarı-sistematik inceleme yaklaşımı kullanarak toplanmıştır. Veri analizi, fenomenolojik yaklaşımın araştırma basamaklarıyla gerçekleştirilmiş, tümdengelimsel ve tümevarımsal yöntemlerle örtük ve açık kodlama eş zamanlı yürütülerek nihai kod kitabı elde edilmiştir. Bu çalışma, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden söylemler aracılığıyla çözümleyerek zihinsel temsillere ve içsel tepkilere odaklanan dört anlam düzeyi ile anlam katmanlarını içeren bir kod kitabı ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni yapı, yer, deneyim, anlam, fenomenoloji

ABSTRACT

Analyzing The Meaning of The New Building-Place Relationship Through Experiences

Ebru HACIOĞLU

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU SERTER

In recent years, due to factors such as global complexity, technological advances, economic difficulties, and changing world perception, the number of buildings built ignoring place-specific data has been increasing rapidly. While places are only evaluated as physical entities, new buildings constructed in the current context become limited to a worldview that focuses on concrete reality, and architecture is perceived only as a visual object. The interaction of all these elements causes the new building to fail to provide a semantic value in its relationship with the place. This situation was seen as one of the biggest problems faced by the existing environments and initiated a question in the architectural environment focusing on the relationship of the new building with the place. The research aimed to analyze the meanings of the relationship between new buildings and places through experiences by addressing the research question: "How is the meaning of the new building-place relationship read through individuals' mental representations and internal reactions?". This thesis study is a qualitative research that adopts a phenomenological approach. The study employed thematic content analysis and thematic discourse analysis techniques. The conceptual reading consisting of four levels of meaning has been presented to analyze the meaning of the new building-

place relationship through individuals' experiences, focusing on mental representations and internal reactions in the study. These levels have been determined based on eight questions with phenomenological inquiry and defined as representational, emotional, evaluative, and inferential meaning levels. Peter Zumthor's two museum buildings were selected as a purposive sample using a non-random sampling method, and the meanings in the experiences of actors, including the designer, users, and academics, were analyzed through discourses. The data, consisting of existing interviews and written documents, was collected using a semi-systematic examination approach. Data analysis was carried out through the research steps of the phenomenological approach, and the final codebook was obtained by conducting implicit and explicit coding simultaneously with deductive and inductive methods. In this context, the study analyzes the meaning of the new building-place relationship through discourses based on lived experiences, revealing a codebook containing four levels of meaning and layers of meaning that focus on mental representations and internal reactions.

Keywords: New building, place, experience, meaning, phenomenology

1
GİRİŞ

Günümüzde küresel ortamın karmaşıklığı, teknolojik gelişmeler, ekonomik zorluklar ve değişen dünya algısı gibi pek çok etken nedeniyle yere ait veriler dikkate alınmadan inşa edilen yapıların sayısı giderek çoğalmaktadır. Küresel ortamın evrilen yapısı, genellikle yerel değerleri ve kimlikleri ihmal etmekte, bunun yerine genelleştirilmiş, standartlaştırılmış yapıları öne çıkarmaktadır. Teknolojik ilerlemelerin getirdiği hız ve erişim kolaylığı, bireylerin çevreleriyle olan etkileşimini değiştirirken yer ile kurulan ilişkinin zayıflamasına da neden olmaktadır. Dünya algısının evrimi, sürdürülebilirlik anlayışının güçlenmesiyle birlikte, yerin kullanımı ve tasarımını çevresel etkileri göz önünde bulundurarak şekillendirme ihtiyacını ortaya çıkarırken, ekonomik faktörlerin tasarım ve yapılaşma süreçlerindeki etkisi, estetik ve kültürel değerleri göz ardı etmektedir. Tüm bu faktörlerin etkileşimi, yeni yapının 'yer' ile kurduğu ilişkide anlamsal bir değer sağlanamamasına yol açmaktadır ve bu, mevcut çevrelerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bu durum, mimarlık ortamında 'yeni yapı' ve 'yer' arasındaki ilişkiyi düşünmeye yöneltmiş ve bu ilişkinin anlamı üzerinden bir araştırma başlatmıştır.

Son yıllarda, bir *'yer'*de inşa edilen yeni yapılar genellikle "nesne tabanlı bir dünya görüşü" (Khalaf, 2016) ile sınırlı hale gelmekte; mimarlık giderek daha belirgin bir şekilde yalnızca "görsel bir nesneye" (Pallasmaa, 2005: 12-13) indirgenmektedir. Bu bakış açısıyla yerler sadece fiziksel nesneler olarak değerlendirmekte ve genellikle duygusal, kültürel veya tarihsel bağlam ihmal edilmektedir; yeni tasarımlarda salt fiziksel veriler dikkate alınırken soyut değerler göz ardı edilmektedir. Ancak, yeni yapı için oldukça önemli bir faktör olan şey, yerle kurulan ilişkidir. Bir yerde hayat bulan her bir yeni yapı, yere ifadesini yükleyerek çevresine olumlu ya da olumsuz bir değer katmaktadır. Mevcut bağlamda konumlanan yeni yapı, mimari tasarımın sınırlarını aşarak "beden ve zihin arasında bir diyalog" (Pallasmaa, 2018: 43) kurmakta, ilişkisel ve diyalektik bir ortam oluşturmaktadır ve böylece yeni yapı, yerin varoluşsal ve yaşanan mekân içinde deneyimlerle anlamsal bir değer kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

Yer ve yeni yapının duyumsanan özellikleri, insan zihninde yarattığı imajlar ve hissettirdiği duygular anlamın deneyimler aracılığıyla kavranmasını mümkün kılmaktadır. Bu çerçevede, çalışma, *yeni yapı* ve *yer* ilişkisine odaklanarak bu ilişkiden oluşan ortamın anlamını deneyimler üzerinden sorgulama çabasındadır. Bu sorgulama çalışmanın temelini oluşturarak yeni bakış açılarına kapı aralamaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Küresel dinamiklerin etkisiyle tasarım ve inşa süreçlerindeki giderek artan karmaşıklık, mimarlık pratiğinde yer ve yeni yapı ilişkisini kaçınılmaz bir konu haline getirmektedir. Günümüz perspektifi, genellikle yerin önemini göz ardı ederek, mimarlık pratiğini yalnızca fiziksel biçimle sınırlamaktadır. Oysaki mimari, insana sağladığı olası deneyimlerle anlam taşımaktadır (Johnson, 2015), benzer bir şekilde yer, anlamın ve toplumun inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Yaşanan yerlerde anlamın kaybolması, yer duygusunun, farklı deneyimlerin ve kimliklerin zayıflamasına, "yersizliğe ve köksüzlüğe" (Relph, 1976) neden olmaktadır. Bu durum, yer farkındalığı, yere bağlılık gibi anlamsal çıkarımları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu perspektiften hareketle, mimarlık pratiğinde yer ve yeni yapı ilişkisi, yaşanan yerlerde anlamın zenginleşmesine katkı sağlayacak bir konu olarak değerlendirilmekte ve mevcut literatür, deneyim ve anlam kavramları çerçevesinde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Yeni yapı-yer ilişkisine dair geçmiş yıllardaki algı incelendiğinde, 1970'li yıllar, post-modern tarihselcilik ve eklektizmin etkili olduğu ve tarihle bütünleşen unsurların vurgulandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. 1980'li yıllar, post-modern etkilerle birlikte yeni yapı tasarımları çevredeki binalarla uyum ve görsel bütünlük kurma amacını taşımıştır. 1990'lı yılların sonlarına kadar mevcut çevrelerdeki yeni yapı tasarımları genellikle somut göstergeler üzerinden değerlendirilmiş ve estetik kaygı öne çıkmıştır. Yerleşim, yükseklik, biçim, cephe özellikleri, malzeme ve renk gibi unsurlarda sınırlamalar getirilmiş, kentsel dokunun bütünlüğüne öncelik verilerek sokak dokusu, ölçek ve parsel boyutuna özen gösterilmiştir (Hacıoğlu, 2010). 2000'li yıllardan itibaren mimari bakış açısında önemli bir değişim gözlemlenmiştir; yer-yeni ilişkisinde sadece görsel unsurların değil, aynı zamanda soyut göstergelerin de dikkate alınması gerektiği

fikri yaygınlaşmıştır. Ancak, bu düşünce genellikle kuramsal düzeyde kalmış, küresel, ekonomik, politik gibi pek çok unsurdan dolayı mimarlık pratiğinde yeterince yer bulamamıştır. Bu bağlamda, tez, yer ve yeni yapı ilişkinin anlam oluşturma süreçlerine olan etkisini daha ayrıntılı bir şekilde anlamak amacıyla hem kuramsal ve hem de pratik alanda bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmanın kavramsal ve kuramsal altyapısı, farklı disiplinlerden gelen öncül akademik kaynaklara dayanmaktadır. Fenomenolojik temelli çalışmalar yapan filozoflar ve mimarların katkılarından, çevre davranış uzmanlarının çalışmalarından, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji üzerine yapılan araştırmalardan oluşan bu temel kaynaklar, çalışmanın altyapısını oluşturarak tez sürecindeki yaklaşımı şekillendirmektedir. Hershberger (1970), Husserl (1973), Hume (1976), Ittelson (1978), Hycner (1985), Seamon (1989), Moustakas (1994) ve Locke (1999) gibi önemli isimlerin eserleri, çalışmanın fenomenolojik ve algısal temelli yaklaşımını desteklemektedir. Kitaplar ve makalelerden oluşan ilgili kaynaklardan bazılarına Tablo 1.1'de yer verilmiştir.

Tablo 1.1 Algı, anlam ve fenomenoloji temelli kaynaklar (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kitaplar
Husserl, E. (1973). *The idea of phenomenology*. Translated by W.P. Alston and G. Nakhnikian, First Edition 1964. The Hague: Martinus Nijhoff.
Hume, D. (1976). *An Enquiry Concerning Human Understanding*. Çev. Oruç Aruoba, Say Yayınları, 1. Baskı 2017.
Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications
Locke, J. (1999). *An Essay Concerning Human Understanding*. Çev.Vehbi Hacıkadiroğlu, Birinci Basım, Ara Yayıncılık, İstanbul.
Makaleler
Hershberger, R.G. (1970). Architecture and Meaning. *The Journal of Aesthetic Education*, Vol. 4, No. 4, Special Issue: The Environment and the Aesthetic Quality of Life, 37-55.
Ittelson, W. H. (1978). Environmental Perception and Urban Experience. *Environment and Behavior*, *10(2)*, 193-213. https://doi.org/10.1177/0013916578102004
Hycner, R.H. (1985). Some Guidelines for The Phenomenological Analysis of Interview Data. *Human Studies*, 8:279-303. https://doi.org/10.1007/BF00142995
Seamon, D. (1989). Humanistic and Phenomenological Advances in Environmental Design, *Humanistic Psychologist* (17).

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal temeli, Heidegger'in (1971) felsefi perspektifinden etkilenerek şekillenmiş olup, mimarlık ve fenomenoloji alanındaki Norberg-Schulz (1980b, 1988), Pallasmaa (1994, 2005, 2015a), Zumthor (1999, 2006a) gibi isimlerin eserleriyle desteklenmiştir. Hershberger'ın (1970) ve Rapoport'un (1982) mimarlık ve anlam üzerine çalışmaları bu temel perspektife

katkı sağlamıştır. Fenomenolojik temelli çalışmanın yöntemsel altyapısı ise Husserl'in (1973), Hycner'ın (1985) ve Moustakas'ın (1994) eserleri temel alınarak oluşturulmuştur. Yerin anlamını fenomenolojik bir bakış açısıyla ele alan Relph (1976), Tuan Yi-Fu (1977) ve Seamon'ın (1989, 2017, 2018) çalışmalarından faydalanılmıştır. Bu öncül kaynaklar, çalışmanın kuramsal temelini güçlendirmiş ve yöntemsel yaklaşımını desteklemiştir.

Yeni yapı-yer ilişkisinin kavramsal alt yapısını zenginleştirmek amacıyla, deneyim ve anlam kavramları üzerine odaklanan çeşitli önemli akademik kaynaklar çalışmaya katkı sağlamıştır (Tablo 1.2).

Tablo 1.2 Mimarlık, yer, deneyim, anlam ve fenomenoloji temelli kaynaklar (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kitaplar
Rasmussen, S. E. (1959). *Experiencing Architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.
Norberg-Schulz, C. (1980b). *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture.* Edinburgh Collage of the Art Library. New York: Rizzoli.
Rapoport, A. (1982). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
Norberg-Schulz, C. (1988). *Architecture: Meaning and Place.* New York: Rizzoli.
Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith, Trans.) Oxford, UK: Blackwell.
Bachelard, G. (1994). *The Poetics of Space.* (Translated from the French by Maria Jolas with a new Foreword by John R. Stilgoe). Boston: Beacon Press.
Pallasmaa, J. (2005). *The Eyes of the Skin: Architecture and the senses*. John Wiley & Sons, West-Sussex / UK.
Zumthor, P. (1999). *Thinking Architecture.* Basel, Boston, Berlin: Birkhäuser Publishers.
Zumthor, P. (2006a). *Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects* (5th Edition). Basel, Boston, and Berlin: Birkhäuser Verlag.
Borch, C. (2014). *Architectural Atmospheres: On the Experience and Politics of Architecture*. Ed. C. Borch, Basel: Birkhäuser Verlag.
Kitap Bölümleri
Heidegger, M. (1971). Building Dwelling Thinking. In *Poetry, Language, Thought*. Trans., D.F.Krell, New York: Harper&Row.
Seamon, D. (2017). Architecture, Place, and Phenomenology: Lifeworlds, Atmospheres, and Environmental Wholes. In Donohoe, J. (Ed.), *Place and phenomenology* (pp.247-264). London.
Seamon, D. (2018). Architecture and Phenomenology, In D. Lu (Ed.), *The Routledge Companion to Contemporary Architectural History*, Part 2, Routledge: New York.

Steen Eiler Rasmussen'ın (1959) 'Experiencing Architecture' adlı eseri, mimarlık deneyimini derinlemesine anlamamıza değerli bir temel oluştururken, Martin Heidegger'ın (1971) 'Building Dwelling Thinking' eseri yerleşim ve düşünce arasındaki organik ilişkiye odaklanarak yer kavramına felsefi bir bakış sunmaktadır. Christian Norberg-Schulz'un (1980b) 'Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture' adlı eseri, mimarlıkta fenomenolojik perspektifin gelişimine katkıda bulunarak yerin özgün karakterini vurgulamakta; Rapoport'un

(1982) ‘The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach’ kitabı ise mimari ortamların anlamını sözsüz iletişim yaklaşımıyla ele alarak mimari algıyı derinleştirmektedir. Henri Lefebvre’in (1991) ‘The Production of Space’ adlı eseri, mekânın üretimi ve toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantıları inceleyerek, Gaston Bachelard’ın (1994) ‘The Poetics of Space’ eseri, mimari mekânın lirik boyutlarını vurgulayarak algısal deneyimi zenginleştirmektedirler. Juhani Pallasmaa’nın (2005) ‘The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses’ adlı kitabı, duyuların mimari deneyime etkisini ortaya koyarak çalışmaya destek vermektedir. Peter Zumthor’un (1999, 2006a) ‘Thinking Architecture’ ve ‘Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects’ adlı eserleri, mimari düşünce ve atmosferin etkileşimini anlamamıza yönelik derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Christian Borch’un (2014) ‘Architectural Atmospheres: On the Experience and Politics of Architecture’ adlı eseri, mimari atmosferlerin deneyimi üzerine kapsamlı bir incelemeye imkân tanımakta; David Seamon’un (2017) ‘Architecture, Place, and Phenomenology: Lifeworlds, Atmospheres, and Environmental Wholes’ çalışması ise yer, atmosfer ve fenomenoloji arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca Seamon’un (2018) ‘Architecture and Phenomenology’ çalışması, mimari bağlamda fenomenolojinin evrimini detaylı bir şekilde inceleyerek bu alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmaktadır. Bu kitaplar ve kitap bölümleri, *mimarlık, yer, deneyim*, *anlam* ve *fenomenoloji* kavramlarını çeşitli açılardan ele alarak tezin kavramsal çerçevesine zenginlik kazandırmıştır.

Yeni yapı-yer ilişkisinden oluşan ortamın anlamını çözümlemek adına disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu yaklaşımla, yerin anlamını kuramsal ve pratik açıdan ele alan önemli akademik kaynaklar belirlenmiştir. Bu kaynaklar, çalışmaya farklı perspektiflerden katkı sağlamış, böylece güçlü bir temel oluşturmuştur. Konuyla ilgili kuramsal çözümlemeye destek sağlayan kitaplar ve makaleler Tablo 1.3’te listelenmiştir.

Tablo 1.3 Yer ve anlam temelli kaynaklar (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kitaplar
Relph, E. (1976). *Place and placelessness.* London: Pion Limited.
Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. The University of Minnesota Press, USA.
Canter, D. (1977). *The psychology of place*. London: Architectural Press.

Tablo 1.3 Yer ve anlam temelli kaynaklar (devamı)

Agnew, J. A. (1987). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. London: Routledge.
Harvey, D. (1991). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change.* Oxford: Backwell Publishers.
Anderson, K. (1991). *Vancouver's Chinatown: racial discourse in Canada, 1875-1980*. Montreal, Canada: McGill-Queen's Press.
Sack, R. D. (1992). *Place, modernity, and the consumer's world: A relational framework for geographical analysis.* Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
Rose, G. (1993). *Feminism & Geography: The limits of geographical knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
Auge, M. (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. (John Howe, Trans.). London: Verso Press.
Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-İmagined Places*. Oxford: Wiley-Blackwell.
Thrift, N. (1996). *Spatial formations*. London: Sage Publications.
Casey, E. S. (1998). *The fate of place: A philosophical history*. Berkeley, CA: University of California Press.
Malpas, J. (1999). *Place and Experience: A Philosophical Topography*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. Malden: Blackwell Publishing.
Makaleler
Pred, A. (1984). Place as Historically Contingent Process: Structuration and The Time-Geography of Becoming Places. *Annals of the association of american geographers*, *74*(2), 279-297.
Forest, B. (1995). West Hollywood as Symbol: The Significance of Place in the Construction of a Gay Identity. *Environment and Planning D: Society and Space*, *13*(2), 133-157.

Bu bağlamda, Tuan (1977) deneyimin ve deneyimsel bakış açısının doğası ile yerin anlamını birleştirmeye, Relph (1976) insan varoluşunun özünde yer alan 'özbilinçsiz yönelim' ile yerin gerçek anlamını analiz etmeye, Seamon (1989) ise insanın günlük hareketi ve hareketin temel deneyimsel karakteri ile yerin anlamını sorgulamaya imkân tanımaktadır. Soja'nın (1996) mekânsal pratiklere, Pred'in (1984) süreç ve uygulamaya, Thrift'in (1996) olay ve uygulamaya yönelik kuram tabanlı yaklaşımları yerin anlamını sürekli tekrar eden sosyal pratikler üzerinden sorgulayıcı bir alan açmaktadır. Cresswell'in (2004) eleştirel yaklaşımı, yerin anlamını sosyal inşacı, fenomenolojik ve diğer yaklaşımların birleşimiyle derinlemesine çözmek için kapsamlı bir perspektif sunarken; Sack (1992) ve Malpas'ın (1999) sosyal inşacı perspektifi aşan yaklaşımlarıyla Casey'in (1996, 1998) sosyal inşacı ve fenomenolojik görüş sentezi, yerin anlamını okumada alternatif bir bakış sunmaktadır. Sack, yerin anlamını, sosyal ve kültürel etkileşimlere odaklanarak, Casey ve Malpas ise öznel, öznelerarası ve nesnel faktörlerin etkileşimi üzerinden deneyim ve bakış açısıyla çözümlemeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca Harvey (1991), Anderson (1991), Rose (1993), Massey (1994)

ve Forest (1995) gibi önemli akademisyenlerin çalışmaları, yerin anlamını sosyal inşacı bir yaklaşımla çözümlemek için çeşitli bakış açıları sunmaktadır. Bu çalışmalar, yerin anlamının farklı toplumsal grupların siyasi mücadeleleri, eşitsiz güç ilişkileri ve yer duygusu üzerinden nasıl okunabileceğini göstermektedir. Ancak, bu kaynaklar, tezin temel analizine doğrudan katkıda bulunmasa da yerin anlamının çeşitli boyutlarını anlamak için geniş bir bağlam sağlamaktadır.

Yerin anlamını uygulamalı araştırmalar üzerinden ele alan akademik çalışmalar Tablo 1.4'te sunulmuş ve bu araştırmaların katkıları aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 1.4 Yer ve anlam temelli ampirik araştırmaları içeren kaynaklar (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kitap Bölümleri
Seamon, D. (1980). Body-Subject, Time-Space Routines, and Place-Ballets. In A. Buttimer & D. Seamon (Eds.), *The Human Experience of Space and Place*. Croom Helm Publishing
Canter, D. (1997). The facets of place. In G. T. Moore & R. W. Marans, (Eds.), *Advances in Environment, Behavior, and Design*, Vol. 4: Toward the Integration of Theory, Methods, Research, and Utilization (pp.109-147). New York: Plenum.
Seamon, D. (2016). A phenomenological and hermeneutic reading of Rem Koolhaas's Seattle Central Library: Buildings as lifeworlds and architectural texts. In R. Dalton & C. Hölscher (Eds.), *Take one building: Interdisciplinary Research Perspectives of the Seattle Central Library* (pp. 83-110). London & New York: Routledge.
Makaleler
Day, L. L. (1992). Placemaking by Design: Fitting A Large New Building Into a Historic District. *Environment and Behavior*, *24*(3), 326-346. https://doi.org/10.1177/0013916592243003
Gustafson, P. (2001). Meanings of place: Everyday Experience and Theoretical Conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology*, *21*(1), 5-16. https://doi.org/10.1006/jevp.2000.0185
Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology*, *25*(1), 67-86. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002
Amdur, L., & Epstein-Pliouchtch, M. (2009). Architects' Places, Users' Places: Place Meanings at the New Central Bus Station, Tel Aviv. *Journal of Urban Design, 14*(2), 147-161. https://doi.org/10.1080/13574800802670952
Kalali, P. (2015). Meaningful perception of place: The most effective dimensions and factors. *Urban Design International*, *20*, 222-240. https://doi.org/10.1057/udi.2015.10
Alalhesabi, M., Rezazadeh, R., & Charbgoo, N. (2017). Presenting a Conceptual Model for Place Meaning and Continuity Indexes (Interpretative Phenomenological Analysis of Lived Experiences). *Bagh-e Nazar*, *14*(52).
Rajala, K., Sorice, M. G., & Thomas, V. A. (2020). The meaning(s) of place: Identifying the structure of sense of place across a social–ecological landscape. *People and Nature*, *2*(3), 718-733. https://doi.org/10.1002/pan3.10112
Dehghan, N. (2022). Analyzing The Level of Recreational Places Attachment by Explaining The Place Meanings (Case Study: Zayandehrood Village). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, *12*(43), 91-122. https://dx.doi.org/10.22111/gaij.2022.41393.2990
Daher, R. F. (2023). Effect of typo-morphological analysis and place understanding on the nature of intervention within historic settings: The case of Amman, Jordan. *Archnet-IJAR, 18*(1), 1-20. https://doi.org/10.1108/ARCH-05-2022-0114
Vanni, I., & Crosby, A. (2023). Place-based methodologies for design research: An ethnographic approach. *Design Studies*, *85*, 101168. https://doi.org/10.1016/j.destud.2023.101168
Rafiei, S., & Gifford, R. (2023). The meaning of the built environment: A comprehensive model based on users traversing their university campus. *Journal of Environmental Psychology*, *87*, 101975. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.101975

Seamon (1980), bedensel deneyimi merkeze alan yaklaşımını Boston'un North End ve New York'un Greenwich Village sokaklarında gözlemlenen çevresel canlılık ve sokak analizleriyle destekleyerek açıklamaktadır. Öte yandan Day (1992), Rapoport'un 'yerin anlamı teorisi' çerçevesinde yürüttüğü çalışmasında, St. Paul'deki kamusal meydanda inşa edilen yeni bir mega yapının, mevcut cephe dokusunun insanların yapılı çevrede anlam bulmalarına katkı sağladığını göstermektedir. Bu çalışmalar, mimar ve politikacılara benzer bağlamlarda etkili çözümler geliştirebilmeleri için değerli bilgiler sunmaktadır.

Canter'ın (1977) yer modeli, eylemler, kavramlar ve fiziksel unsurlar arasındaki ilişkiden türemiş olup, yerin fiziksel özelliklerinin psikolojik ve davranışsal süreçler üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. "Facet teorisi" ile yerin işlevsel, mekansal ve biçimsel yönlerinin birbiriyle bağlantılı olduğu ve bu ilişkilerin kişisel, sosyal ve kültürel yönleri içerdiği ortaya konmaktadır. Bu çerçeve, yerin psikolojik ve davranışsal süreçlerle nasıl etkilendiğini anlama amacına yönelik önemli bir kuramsal katkı sunmaktadır. Gustafson (2001), geliştirdiği üç kutuplu üçgen modelinde yerin anlamını benlik, diğerleri ve çevre kategorileri arasında haritalandırmıştır. Bu üç kategorinin ilişkileri, yerin anlamını çok boyutlu bir şekilde anlamamıza ve çeşitli etmenlerin bir araya gelerek bu anlamı nasıl şekillendirdiğini kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Manzo (2005), New York Metropolitan Alanı'nda yaptığı söyleşilere dayalı analizinde, insanların bir yerle ilgili deneyimler kazandıkça, o yere çeşitli anlam katmanları eklediklerini belirtmektedir. Bu çalışma, yerin anlamının insanların deneyimleriyle sürekli olarak şekillendiğini ve bu süreçte pozitif ve negatif duyguların etkili olduğunu göstermektedir. Amdur ve Epstein-Pliouchtch'ın (2009) Tel Aviv'deki New Central Bus Station'ın yer anlatılarına odaklanan çalışmasında, mimarlar ile kullanıcıların yer deneyimlerindeki düşünce modellerinin farklılıklarını analiz ederek, mimarların daha soyut bir düşünce modelini temel aldığını, kullanıcıların ise deneyimsel, hissel ve ilişkisel düşündüklerini vurgulamaktadırlar. Bu yöntemsel farklılık, yerin anlamı konusunda görüş birliğini engellemediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kalali (2015), Mashhad kentindeki tarihi Arg Sokağı'nın kullanıcıları ile gerçekleştirdiği görüşmelerde, yerin algılanışını bilişsel, duygusal, yorumlayıcı ve değerlendirici olmak üzere dört boyutta incelemiştir. Bilişsel boyut, yerin temelde fiziksel düzeyde algılanmasında

kilit bir rol oynarken diğer boyutlar ise yer anlamının daha derin ve kullanıcı odaklı düzeylerde algılanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu analiz, tezin model oluşturma sürecinde önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir.

Alalhesabi vd. (2017), İran'ın Mashad şehrinde yaptıkları vaka çalışmasında, mekân, zaman ve insan (zihin) kavramlarını içeren kavramsal bir üçlü model önermiş, bu model yerin anlamını ve sürekliliğini tanımlamak amacıyla bir çerçeve sunmuştur. Sekhavatdoust ve Alborzi (2018), Saad-al-Saltaneh Tarihi Kompleks'inin analizinde, fiziksel, sosyal, tarihi ve kültürel etkileşimin karmaşıklığının kullanıcıların zihinsel imajını güçlendirdiğini ve anlamlı niteliklerin özgün kimlik ve kamusal hafızayı etkileyebileceğini gösteren önemli bir katkı sağlamaktadır.

Seamon'ın (2016) Seattle Halk Kütüphanesi örneği üzerinden yaptığı inceleme, yerin tasarım, kullanım ve yaşam geçmişini içeren kapsamlı bir fenomenolojik ve yorumsal değerlendirmenin, mimari araştırmalarda ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın öne çıkan katkısı, yerin anlamının tasarım süreçleri, kullanıcı deneyimleri ve geçmişin etkileşimleriyle bütünsel bir şekilde ele alınmasının gerekliliğini vurgulamasında yatmaktadır.

Rajala vd. (2020), sosyal-ekolojik peyzaj içinde gerçekleştirdikleri araştırmada, deneyimsel anlamların psikolojik bağları yansıttığını ve bu anlamların yer algısının temelini oluşturduğunu göstermiştir. Dehghan'ın (2022) İsfahan Zayandehrood Köyü'ndeki çalışması, bir yerin anlamının, fiziksel nitelikler ile yer bağlılık duygusu düzeyi arasındaki aracılığı doğrulamıştır. Daher (2023), Ürdün-Amman Kenti'nin tipo-morfolojik analizi bağlamında, yerin yeni anlamının yaratıcı bir şekilde yeniden oluşturulması sürecinde, yerin içsel özgünlüğünün tasarım aşamasında kritik bir rol oynadığını savunarak, tez çalışmasına anlamlı bir destek sağlamaktadır.

Vanni ve Crosby'nin (2023) çalışması, yerin çoklu yörüngelerle düşünülmesinin karmaşık bağlamları ortaya çıkardığını ve tasarımcıların projelerini daha etkili bir şekilde konumlandırmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Coğrafya ve benzer disiplinlerden gelen içgörülerin kullanımının ise tasarım çalışmalarının yöntemsel araçlarını zenginleştirdiğini açıklayarak, tez çalışmasına sağlam bir temel oluşturmaktadır.

Rafiei ve Gifford (2023) yapılı çevrenin anlamını katılımcıların deneyimlerinden yola çıkarak araştırdıkları çalışmada, fiziksel duyarlılık, anlamlandırma, çekicilik-manyetizma ve aidiyet duygusundan oluşan 'dört kapsayıcı temalı' öneri modelin, anlamlı yerlerin oluşturulmasında kullanıcı-merkezli tasarımlara yönelik önemli bir kaynak olabileceği görülmektedir.

Yeni yapı-yer ilişkisi bağlamında yürütülen bu çalışmada, temel kaynakların yanı sıra lisansüstü düzeyde gerçekleştirilmiş tezler de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tezin araştırma sürecine destek olan bu kaynaklar Tablo 1.5'te yer almakta ve katkıları aşağıda açıklanmaktadır.

Tablo 1.5 Mimarlık ve yer ilişkisi üzerine lisansüstü çalışmalar (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Bott, S. E. (2000). *The Development of Psychometric Scales to Measure Sense of Place*. [Doctoral dissertation, Department of Natural Resource Recreation and Tourism]. Colorado State University, Fort Collins, Colorado.
Deviren, A. S. (2001). *Mimaride yer: Yapının Araziyle ilişkisinin kavramlaştırılması (1980-2000)* [Doktora Tezi, Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı]. İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.
Koçyiğit, R. G. (2007). *Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerlerin Yeniden Üretimi*. [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Bilgisi]. MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Beyoğlu-İstanbul.
Ersal, L. Ö. (2013). *Mimari Mekânın Biçimlendirilmesi ve Anlam Boyutu: Ontolojik Yaklaşım*. [Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimari Tasarım Programı]. İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.
Erkartal, P. Ö. (2014). *Modern Mimaride Biçimsel Kurguların Sorgulanması ve Dokunsal Mimarlık.* [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama]. YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Beşiktaş-İstanbul.
Ertürk, F. (2019). *Sokak pratiği aracılığıyla yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bir sentez önerisi: Hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik (HFS) çerçeve yaklaşım*. [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı]. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmit.

Bu kapsamda, Bott'un (2000) geliştirdiği "Yer Duygusu (YD) Ölçeği" ile elde edilen fiziksel ortam ve duygusal bireysel/kişisel alanların en güçlü algılandığı sonuçlar, fiziksel çevre tasarımının anlamlı yerlerin oluşturulmasındaki kritik rolünü vurgulamakta ve bu alandaki çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Deviren (2001) çalışmasında, mimarlık disiplininin genellikle yerle ilgili uygulama alanlarına odaklanmasına rağmen, yerin merkezi bir konumda olmaması sorununu ele almakta; yerin boyutsal bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin, mimari tasarımda yeni ve önemli fikirler geliştirmek için büyük bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır. Bu önemli perspektif, günümüzde dahi geçerliliğini koruyan bir sorunun varlığını ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda tez çalışmasının odaklandığı yer-yeni yapı ilişkisindeki anlamsal eksikliği güncel bir bağlamda teyit etmektedir.

Koçyiğit (2007) tezinde, mimari ürünlerin coğrafi, kültürel ve düşünsel bağlamlarla ilişkisiz olmasını ele alarak, mimari tasarımın belirli bir bağlamdan kopmasını, çevresel iletişim gücünün azalmasını ve mimarlık kuramındaki söylemlerin anlatımsal bütünlüğünün kaybolmasını yersizleşme olgusu ile ilişkilendirmiş ve mimarlık disiplini açısından bir problem olarak sorgulamıştır. Yersizleşmenin kaynaklarını ve etkilerini ortaya koyarak, konunun kapsamlı bir biçimde ele alınmasına katkı sağlamıştır. Bu kaynak, tez çalışmasının başlangıç aşamasında önemli bir çerçeve sunarak ilk okumalar sırasında konuyu daha derinlemesine düşünmeye sevk etmiştir.

Ersal (2013) çalışmasında, mimarlığın varoluşsal ve anlamsal boyutları arasındaki bütünsel ilişkiyi incelemekte, mimarlık nesnesinin biçimlenmesinde ontik durumların rolünü açıklayarak, mimari yapıların insanın anlam dünyasının somut bir temsili olduğunu ortaya koymaktadır.

Erkartal'ın (2014) çalışması, görsel odaklı mimari paradigmayı sorgulayarak, duyuları ve bedensel deneyimi vurgulamaktadır. Aydınlanma Çağı'ndan itibaren hâkim olan göz merkezci anlayışın mimari düşünce üzerindeki etkilerini ele alarak, özellikle görme duyusunun diğer duyular üzerindeki üstünlüğünün biçimsel kurguları ve ideal formları nasıl etkilediğini göstermektedir. Göz merkezci bakışın ötesinde, insan duyularının mekân deneyimindeki rolünü vurgulayarak özellikle dokunma duyusunun mimari tasarımda kullanılabileceğini ve mekânın anlamını etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma mimari düşünceyi zenginleştiren alternatif bir bakış açısı sunarken, tez çalışmasına görsel ötesi deneyimlerin yerde nasıl değerlendirilebileceği konusunda önemli bir katkı sağlamaktadır.

Ertürk'ün (2019) çalışması ise, mimarlık alanında yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik "Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik Çerçeve Yaklaşımı"nı öne sürmektedir. Kuramsal-pratik diyalektik bağlamında deneyimlerin aktarımı, çözümlenmesi ve değerlendirilmesi olmak üzere üç aşamada geliştirilen bu çalışma, yerin anlamının okunmasına yöntemsel bir yaklaşım sunarak katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, zengin literatür yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını çözümlemek için çeşitli yöntemsel araçlar ve perspektifler sunarak katkı sağlamaktadır.

1.2 Tezin Amacı

Bu tezin temel amacı, *yeni yapı* ve *yer* ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma ortaya koymaktır. Anlam katmanlarının geliştirilmesiyle oluşturulan kavramsal okuma ile nitelikli yerlerin yaratılmasında, tasarım ve kuram yöntemlerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak bilgiyi üretmek hedeflenmektedir.

Yeni yapı ve yer ilişkisinin oluşturduğu ortam, amaçlanan ve atfedilen anlamlarla donatılmakta ve zenginleşmektedir. Bu ortam, bireylerin çeşitli anlam katmanlarını olumlu ya da olumsuz bir şekilde deneyimleme olanağı sunmaktadır. Deneyimlenen ortamın ilettiği mesajlar, kullanıcıyı *yeni yapı*ya ve *yer*e ilişkin anlamlara ulaştırmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle insanların *yeni yapı* ve *yer* deneyimlerinde sahip oldukları veya o yere atfettikleri anlamları bilmek gerekmektedir. Bu bağlamda, tez çalışması *"Deneyimler üzerinden yeni yapı-yer ilişkisinin anlamı bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri aracılığıyla nasıl okunur?"* araştırma sorusuna yanıt aramaktadır. Araştırma sorusunu yanıtlamak adına, her biri tezin bölümleriyle ilişkilendirilen alt araştırma soruları aşağıda belirtilmektedir.

(1) Yer ve yeni yapı ilişkisinde kavramsal altyapı nedir?
- 'Yer' nedir? Yerin var olan potansiyelleri nelerdir?
- 'Yeni' nedir? Yeni yapının bağlamsal ve sembolik değerlerle ilişkisi nedir?
- Deneyim nedir? Deneyimin fiziksel ve zihinsel süreçleri nelerdir?
- Anlam nedir? Anlamı oluşturan bileşenler nelerdir?

(2) Yerin anlamını okuyabilmek için nelere bakmalıyız?
- Yerin oluşması/inşası nedir?
- Yerin anlamını açıklayan kuramlar ve araştırmalar nelerdir?
- Yerin anlamını çözümlemede yaklaşımlar nelerdir?

(3) Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek okuma önerisi nedir?
- Yeni yapı-yer ilişkisinde anlamı oluşturan katmanlar nelerdir?
- Yeni yapı ve yer deneyimlerinde aktörlerin söylemleri nelerdir?
- Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin anlam algısını şekillendiren bileşenler nelerdir?

- Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam düzeyleri nelerdir?

Bu şekilde, tezin bütünsel yapısı içerisinde yer alan her bir bölüm ve alt sorular, ana araştırma sorusuna katkı sağlamaktadır.

1.3 Kapsam

Deneyimler üzerinden *yeni yapı* ve *yer* ilişkisinin anlamını çözümleme amacı taşıyan bu tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, tezin strüktürü tanımlanmaktadır. İkinci bölümde, tezin kavramsal çerçevesi sunulmakta; *yer, yeni yapı, deneyim* ve *anlam* kavramları ele alınarak, yerin var olan potansiyelleri, yeni yapının bağlamsal ve sembolik değerleri, deneyimin fiziksel ve zihinsel süreçleri ve anlamı oluşturan bileşenler ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu bölümde kavramlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi üzerinden çalışma konusu sorgulanmakta; kavramlar arasındaki karşılaşmalar ve bu kavramları oluşturan diğer alt kavramlar arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Bu karşılaşmalar, konunun derinlemesine incelenmesiyle birlikte, yer-yeni yapı ilişkisinin kavramsal alt yapısına katkı sağlamaktadır. Üçüncü bölümde, ontolojik bir perspektifle yerin anlamı detaylı bir şekilde çözümlenmektedir. Bu çözümleme süresinde, yerin yapısı, anlamın oluşumu ve okunabilirliği gibi konular ele alınmakta, kuramsal ve ampirik çalışmalarla desteklenen bir irdeleme yapılmaktadır. Bu bölüm, aynı zamanda tezin temel amacını gerçekleştirecek yaklaşımın kapsamını da sunmaktadır. Dördüncü bölüm, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümlemek amacıyla kavramsal bir okuma sunmaktadır. Geliştirilen kod kitabı ile tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerin deneyimleri temel alınarak anlamsal bir çözümleme gerçekleştirilmektedir. Bu süreç, farklı yerlerde inşa edilen iki müze yapısı üzerinden yürütülmekte ve veriler analiz adımlarıyla detaylı bir şekilde incelenmektedir. Tezin son bölümünde, tartışma, sonuçlar ve gelecek araştırmalarına katkılar ele alınmaktadır.

Bu strüktür çerçevesinde, her bir bölüm belirlenen alt sorularla tezin bütünsel yapısına katkı sağlamak üzere kurgulanmıştır. Tez kapsamı ve araştırma sorularının bölümlerle ilişkisi Tablo 1.6'da yer almaktadır.

Tablo 1.6 Tezin kapsamı (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ					
Kapsam	**1.GİRİŞ** **1.1** Literatür Özeti **1.2** Tezin Amacı **1.3** Kapsam **1.4** Tezin Yöntemi **1.5** Araştırma Tasarımı **1.6** Orijinal Katkı **1.7** Sınırlılıklar	**2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE** **2.1** 'Yer' Kavramı 2.1.1 Mekânın 'Yer'e Dönüşmesi 2.1.2 Yerin Ruhu ve Duygusu **2.2** Yeni Yapı Tasarımı 2.2.1 Bağlam; 'Yeni'nin Yeri 2.2.2 'Yeni'nin Biçimi **2.3** Mekânsal Deneyim 2.3.1 Fiziksel-Zihinsel Deneyim 2.3.2 Çok Duyulu-Eşzamanlı Deneyim **2.4** Anlamın İnşası 2.4.1 'Yer'in Anlamı 2.4.2 'Yeni'nin Anlamı 2.4.3 Aktörlerin İlettiği Anlam **2.5** Bölüm Sonucu: Yer-Yeni İlişkisinde Kavramsal Altyapı	**3. YERİN ANLAMININ ÇÖZÜMLENMESİ** **3.1** Yerin Oluşması/İnşası ve Yapısı **3.2** Yerin Anlamını Kuramsal Çalışmalarla Çözümleme **3.3** Yerin Anlamını Ampirik Araştırmalarla İrdeleme **3.4** Fenomenolojik Görüş ve Yönteme Katkısı 3.4.1 Betimleyici ve Yorumlayıcı Bakış 3.4.2 Araştırma Basamakları **3.5** Bölüm Sonucu: Yerin Anlam Arayışında Fenomenolojik Yaklaşım	**4. YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN OKUNMASI** **4.1** Örneklem Grubu **4.2** Araştırma Stratejisi 4.2.1 Veri grubu 4.2.2 Veri toplama 4.2.3 Veri analizi 4.2.4 Doküman Seçimi **4.3** Analiz Bulguları 4.3.1 Tasarımcının Söylem Analizi 4.3.2 Kullanıcıların Söylem Analizi 4.3.3 Akademisyenlerin Söylem Analizi **4.4** Bulguların Tartışılması **4.5** Bölüm Sonucu: Bireylerin Zihinsel Temsilleri ve İçsel Tepkileri ile Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Fenomenolojik Anlamı	**5. SONUÇ** **5.1** Tartışma **5.2** Sonuçlar **5.3** Gelecek Araştırmalarına Katkılar **5.4** Son Söz
Alt Araştırma Soruları	Tezin kurgusu nedir?	**Yer ve yeni yapı ilişkisinde kavramsal alt yapı nedir?** 'Yer' nedir? Yerin var olan potansiyelleri nelerdir? 'Yeni' nedir? Yeni yapının bağlamsal ve sembolik değerlerle ilişkisi nedir? Deneyim nedir? Deneyimin fiziksel ve zihinsel süreçleri nelerdir? Anlam nedir? Anlamı oluşturan bileşenler nelerdir?	**Yerin anlamını okuyabilmek için nelere bakmalıyız?** Yerin oluşması/inşası nedir? Yerin anlamını açıklayan kuramlar ve araştırmalar nelerdir? Yerin anlamını çözümlemede yaklaşımlar nelerdir?	**Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek okuma önerisi nedir?** Yeni yapı-yer ilişkisinde anlamı oluşturan katmanlar nelerdir? Yeni yapı ve yer deneyimlerinde aktörlerin söylemleri nelerdir? Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin anlam algısını şekillendiren bileşenler nelerdir? Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam düzeyleri nelerdir?	Tezin her bir bölümünden elde edilen sonuçlar nelerdir? Bu sonuçlar ne tür katkılar sunmaktadır?
İlişki	Tezin Strüktürü	Kavram İrdelemesi	Kuram + Örnek İrdelemesi	Okuma Yöntemi + Kavramsal Çözümleme	Tezin Sonucu

1.4 Tezin Yöntemi

Yeni yapı ve *yer* ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, *'gerçeklik odaklı öznel bir varsayım'* olan nitel araştırma ve yöntemleri kullanılmaktadır (Merriam, 2013; Groat & Wang, 2013; Creswell, 2007; Creswell & Creswell, 2017; Patton, 2018). Tümevarımsal bir yaklaşım sergileyen nitel araştırma yöntemi, olayları doğal ortamında inceleyerek fikir üreten; duygu, deneyim, algı gibi öznel verilerle ilgilenen; esnek araştırma tasarımı ve küçük örneklem alanı ile özel ifadeleri içeren sonuçlar elde eden bir yapısının olması nedeniyle tercih edilmektedir (Creswell, 2020:51).

Bu nitel araştırmada, okuma yöntemi olarak tematik içerik analizi ve tematik söylem analizi kullanılmaktadır. Tematik söylem analizi, söylemlerdeki temaları ve anlamları belirlemek için dilin kullanıldığı metinlere odaklanırken, tematik içerik analizi yazılı metinlerin tematik içeriğini tanımlamaya ve analiz etmeye yönelik bir yaklaşım sunmaktadır (Braun & Clarke, 2006). Her iki yöntem, bir metnin içinde *'basit bir gözlemle fark edilmesi zor olan mesajları"* (Neuman, 2014: 260, 261) açığa çıkartır; bu durum, yöntemlerin seçilme nedenini ortaya koymaktadır. Yöntemlerin uygulama aşamaları Tablo 1.7'de sunulmuştur.

Tablo 1.7 Nitel araştırma yöntemleri uygulama aşamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

	Tematik İçerik Analizi Yöntemi	Tematik Söylem Analizi Yöntemi
1.	Araştırma sorusunun oluşturulması ile verilerin hazırlanması	Bir çerçeve oluşturulması
2.	Veri kodlama: Metin anlamlı bölümlere ayrılır. Her bölümün ne ifade ettiği -anlamı- bulunur. Kodlama yapılırken daha önce belirlenmiş kavramlar referans alınır.	Belirlenen tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi
3.	Kategorilere ayırma: Kodların bir araya getirilip ortak noktaların bulunması	Bulguların tanımlanması
4.	Örnekleme tekniği ve yöntemleri ile bulguların tanımlanması ve yorumlanması	Bulguların yorumlanması

Veriler, nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak elde edilmekte (Merriam & Tisdell, 2015), ayrıca araştırma tekniği olarak *'hazır bilgiden'* (Kağıtçıbaşı, 1976: 377) yararlanılmaktadır. Bu kapsamda önceden gerçekleştirilmiş söyleşiler ve yazılı dokümanlar veri toplama yöntemi olarak belirlenmiştir (Bu söyleşilere ve dokümanlara ait detaylı bilgi 4.Bölüm'de yer almaktadır).

Tezin araştırma yaklaşımı fenomenolojik bir perspektifi benimsemektedir. Bu yaklaşım, hissederek yaşamanın vurgulandığı ve bu bağlamda biçimlenen bir dünyanın savunulduğu geniş bir deneyim yelpazesini içermektedir. Bu araştırma anlayışı nedeniyle fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Akıl esaslı bir dünya görüşünün hâkim olduğu kartezyen düşünceye karşı gelişen fenomenoloji, anlamın temelini oluşturan deneyimleri açıklığa kavuşturmayı -insan deneyiminin bir tanımını sağlamayı-, yaşanan deneyimi anlamlandırmayı ve deneyimin ön planda olduğu 'öze' dair sorgulamayı (Oakley, 1970; Husserl, 1973; Moustakas, 1994; Van Manen, 1997; Relph, 2009; Seamon, 2017) içermesi yönünden tezin amacı ile birebir örtüşmektedir.

Yeni yapı ve yer ilişkisinin oluşturduğu ortamın duyumsanan özellikleri, hissettirdiği duygular ve insan zihninde yarattığı imajlar, anlamın deneyimler üzerinden okunmasını sağlamaktadır. *Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamı*na yönelik yapılan bu araştırmada, söylemler aracıdır ve deneyimler merkezdedir. Bu bağlamda fenomenolojik yaklaşım, deneyimlere ilişkin bilinen şeyi betimlemeye, bireylerin fenomene yönelik duygu, düşünce, bakış açılarını anlamlandırmaya ve deneyimlerin içinde gömülü olan anlamları ortaya çıkarmaya katkı sağladığından çalışmaya yön vermektedir. Fenomenolojik görüş, yönteme katkısı ve bu yaklaşımın araştırma basamakları, detaylı bir şekilde 3.4 Bölümü'nde ele alınmaktadır.

1.5 Araştırma Tasarımı

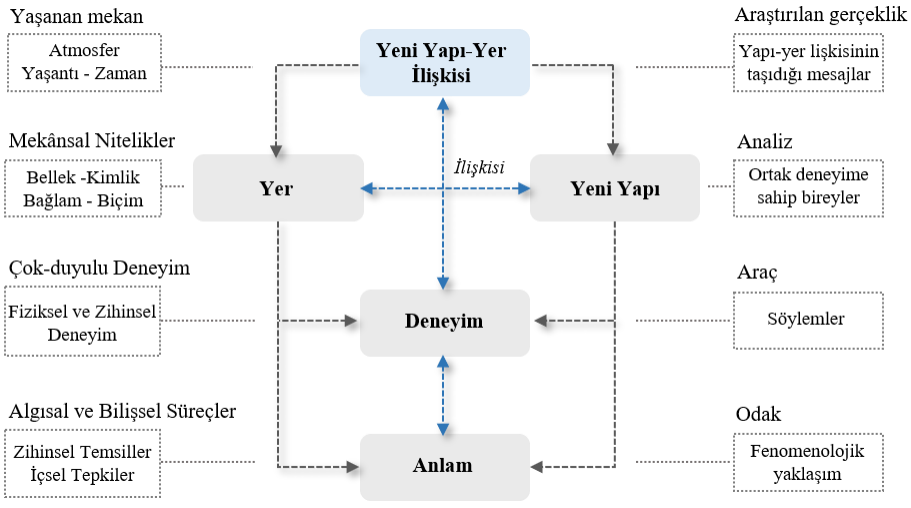
Tezde, tümevarımsal bir yaklaşımla fenomenolojik perspektif çerçevesinde bir araştırma yürütülmesi hedeflenmektedir. Tez araştırması, fiziksel görünürden ziyade psikolojik algıyı sorgulamayı amaçlayan Husserl (1973) ve varoluşumuzu tanımlayan şeyin 'yer' olduğunu ileri süren Heidegger'in (1971) yaklaşımları ile desteklenmektedir.

Araştırma tasarımında deneyim odaklı bir bakış benimsenmekte; araştırmada, fenomenolojik görüş ve bu yaklaşımla yapılan sorgulama önemli bir rol almaktadır. Tez araştırmasını fenomenolojik bir yaklaşımla sorgulamanın temel amacı, yaşanan deneyimlerin anlamını açığa kavuşturmaktır. Bu durum, deneyimlerin *'hem dışa dönük görünüşünü hem de içe dönük bilincini'* -hafıza, imge ve anlayışı- içermektedir (Creswell, 2007).

Araştırmada fenomenoloji, bireylerin deneyimlerini söylemler aracılığıyla irdelemek için bir platform sağlamakta; yer ve yeni yapı ile ilişkili olarak bireylerin sahip oldukları anlamları derinlemesine analiz etme ve yorumlamayı mümkün kılmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımla bu araştırma:

- Salt geometri ve işlevselliğin öne çıktığı kartezyen düşüncenin aksine, *'deneyim bilginin kendisidir'* (Bilgin, 2016) ilkesini benimsemektedir.
- Yaşanan deneyimi, yaşayanların bakış açısından anlamlandırmaya yönelik bir çabayı ifade etmektedir (Van Manen, 1997; Schwandt, 1998: 221; Groat & Wang, 2013: 227-232).
- Ortak deneyimlerin özünün olduğu (Creswell, 2020: 81; Patton, 2018: 106; Giorgi, 1997: 236) varsayımıyla, bireyin algısının nesnesine odaklanarak fenomene ilişkin deneyimlerin anlamını, yapısını ve özünü bilmek istemektedir (Patton, 2018:133).
- Bireyin kendisi tarafından deneyimlendiği şekliyle *"insan deneyiminin bir tanımı"*nı sağlamaktadır (Bentz & Shapiro, 1998).

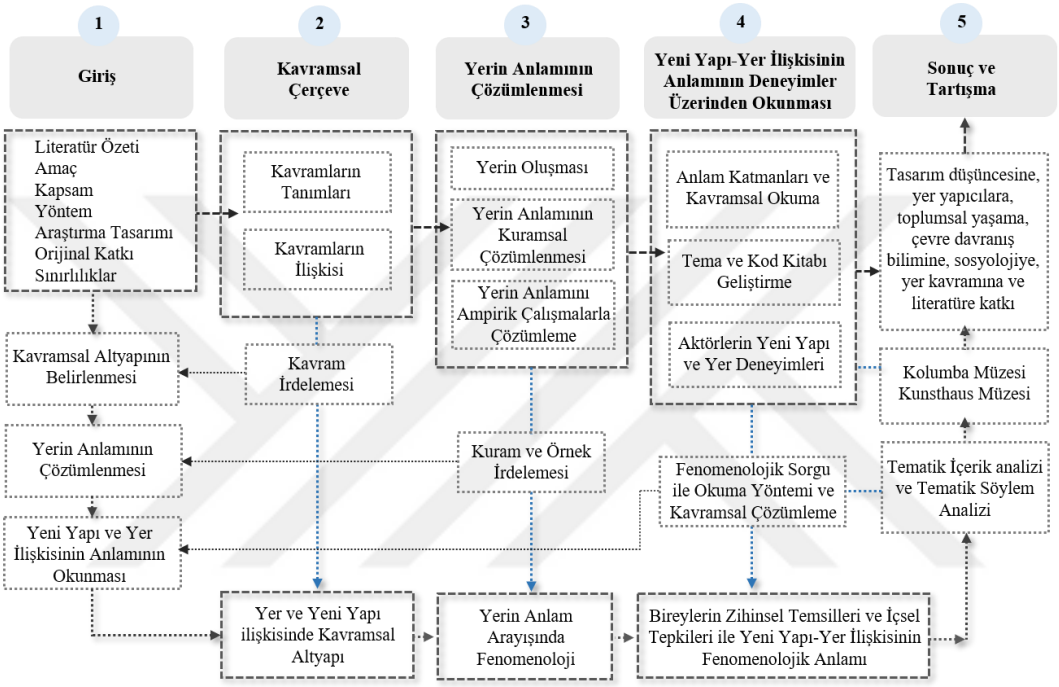
Araştırmada, *yer*, *yeni yapı*, *deneyim* ve *anlam* kavramları çalışmanın ana bileşenlerini oluşturmaktadır. Araştırma konusu, bu temel kavramların karşılaşmaları aracılığıyla sorgulanmakta ve kavramların birbirleriyle etkileşim içinde incelenmesi, araştırmanın temel sorularına yönelik derinlemesine bir anlayış sağlamaktadır. Şekil 1.1'de temel kavramlar arası ilişki diyagramı paylaşılmıştır. Her bir kavramın özgün özellikleri ve diğer alt kavramlar arasındaki dinamik ilişkileri *2. Bölüm*'de açıklanmaktadır.

Şekil 1.1 Kavramların ilişki diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur,2024)

Fenomenolojik sorgu kapsamında tez araştırması, kavramsal ve kuramsal altyapının irdelenmesiyle *yeni yapı* ve *yer* ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek kavramsal bir okuma sunmak üzere tasarlanmıştır.

Şekil 1.2'de tezin nasıl kurgulandığı; kavramlar, canlı ve cansız aktörler, yöntem ve süreçlerin nasıl bir ilişki içinde olduğu, bölüm sonuçlarının nasıl bir bütünü oluşturdukları ve yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının deneyimler üzerinden nasıl ele alındığını gösteren diyagramatik ifade yer almaktadır.

Şekil 1.2 Tezin diyagramatik kurgusu (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Tezin araştırma tasarımı, temel kavramların ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesini, yerin anlamının hem kuramsal hem de ampirik çalışmalarla irdelenmesini ve önerilen kavramsal okuma aracılığıyla anlamın derinlemesine çözümlenmesini içermektedir.

Bu bağlamda, anlam boyutlarının keşfedilmesi ve geliştirilmesi, temaların titizlikle belirlenmesi, tümevarımsal ve tümdengelimsel bir yaklaşımla kod kitabının hazırlanması ve yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının söylemler aracılığıyla çözümlenmesi araştırma basamaklarını oluşturmaktadır. Bu araştırma tasarımı, tezin temel amacına ulaşmak için yöntemsel yapıyı güçlendirmektedir.

1.6 Orijinal Katkı

Tezin orijinal katkısı, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını bireylerin bu yer deneyimlerinde sahip oldukları zihinsel temsiller ve içsel tepkiler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma sunmaktır. Bu kavramsal okuma, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyim sahiplerinin söylemleri aracılığıyla bireylerin algısal, bilişsel ve duygusal süreçleri üzerinden çözümlemeyi mümkün kılmaktadır. Bu çerçevede tez çalışması, anlam katmanlarının geliştirilmesiyle tasarım ve kuram yöntemlerine önemli bir katkı sağlamakta ve gelecekteki araştırmalara temel bir veri oluşturmaktadır. Ayrıca mimarlık literatüründe yerin anlamı ve okunması konusundaki çalışmaların -coğrafya, çevre çalışmaları ve kentsel çalışmalar gibi- diğer disiplinlerle kıyaslandığında daha sınırlı olması, yeni yapı ile ilişkilendirilen yer odaklı bir yaklaşımın mimarlık ortamında yerin anlamının daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Deneyimler üzerinden yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını keşfetme ve yaşanmış deneyimleri anlamlandırma çabası, sosyal alanlar, şehirler, kentler ve yaşam alanları gibi mekanlara yönelik olumlu etkiler sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışma, mimarlık ve fenomenoloji felsefesinin ara kesitinde yer alarak tasarım düşüncesi, meslek pratiği, toplumsal yaşam, psikoloji, çevre davranış bilimi, sosyoloji, coğrafya, yer kavramı ve ilgili literatüre katkı sağlamaktadır. Bu katkıların bazıları şunlardır:

Tasarım düşüncesine katkı: Yeni yapının tasarım sürecinde *yer*in somut ve soyut değerlerini aynı zamanda mekânsal deneyimin fiziksel ve zihinsel süreçlerini tasarımın temel girdileri olarak ele alan bir mimar, yerle bütünleşen ve kişiyi harekete geçirmeyi başaran kaliteli bir mimari eser yaratmayı başarmaktadır. Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının oluşmasında kullanıcı deneyimlerinin farkındalığı, tasarım anlayışının gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu anlayış, mimarları ve yer yapıcıları tasarım aracılığıyla insan hayatını bilinçli ve duyarlı bir şekilde iyileştirmeye teşvik etmektedir.

Meslek pratiğine katkı: Mimarlıkta yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını araştırmak, yer yaratma süreçlerine, yapılı çevreyi oluşturan fiziksel unsurların anlamlı şekilde bir araya gelmesine, anlamlı yerlerin üretilmesine, sosyal ilişkilerin

iyileştirilmesine ve yeri oluşturan iktidar güçlerinin yer üzerindeki etkisine dair bir anlayışa katkı sağlayacaktır.

Yere katkı: Yerin var olan potansiyellerinin farkındalığında inşa edilen yeni yapılar, yeri çekici kılan özellikler sağlayarak o *yer*i diğer yerlerden ayırmakta ve *anlamlı bir yer*e dönüştürmektedir. Yeni yapı tasarımlarında fiziksel işlevlerin yanı sıra yerin ruhunu ve karakterini de yansıtan bir yaklaşım benimsenmesi, insanların yaşadıkları yerlere olan bağlılıklarını artırmaktadır. Dolayısıyla, yeni yapı-yer arasındaki bu nitelikli ilişki, uzun yıllar boyunca topluma hizmet edebilecek kalıcı ve anlamlı bir yapıya dönüşmektedir.

Kamusal alana katkı: Kamusal alanda sağlanan deneyimler, insanların çevreleriyle kurdukları ilişkileri derinleştirmekte ve topluluklar arasında olumlu etkileşimlere olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, yapılı çevrenin insan yapımı mimari ile biçimlendirilmesinde deneyimlerin dikkate alınması, gündelik yaşamı ve toplumsal ilişkileri olumlu yönde etkileyerek kamusal alanın kalitesini arttıracaktır.

Topluma ve insanlığa katkı: Farklı deneyimlere olanak tanıyan yaşayan sosyal mekanlar, insanların konforlu ve mutlu hissetmelerini sağlayarak topluma ve insanlığa katkı sağlamaktadırlar. Sembolik ve anlamsal yön merkezde olacak şekilde tasarlanan yeni yapı ve yerler, sundukları etkinliklerle bireylerin kişisel gelişimine katkıda bulunarak anlamlı deneyimler yaşanmasına imkân tanırlar.

Literatüre katkı: Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının çözümlenmesinde önerilen kavramsal okuma ve anlam katmanlarının geliştirilmesiyle oluşturulan kod kitabı, daha geniş akademik bağlamlarda değerlendirilebilecek ve ileriki araştırmalara rehberlik edebilecek zengin bir kaynak sunmaktadır. Ayrıca deneyimler üzerinden elde edilen söylemler, sistematik bir şekilde genel temaların geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Bu çalışma, mimarlık disiplinine ve ilgili alanlara önemli katkılarda bulunarak, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını çözümleme konusunda yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Tezin sonuçları, mimarlık literatürüne değerli katkılar sağlayarak gelecekteki araştırmalar için ilham kaynağı olmaktadır. Bu çalışma, disiplin içindeki bilgi eksikliklerini gidermeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir.

1.7 Sınırlılıklar

Veri kaynağı sınırlılıkları: Araştırma, belirli bir örneklem büyüklüğüne sahiptir, bu durum elde edilen bulguların genelleme potansiyelini kısıtlayabilir. Daha büyük ve temsilci bir örneklem, sonuçların genelleme potansiyelini artırarak daha geniş bir kitleye uygulanabilirliğini sağlayabilir.

Katılımcı profili sınırlılıkları: Araştırmada yer alan katılımcılar belirli bir profilde bulunmakta, tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Tasarımcı, bir mimarı; kullanıcılar, deneyim sahibi bireyleri; akademisyenler ise profesyonelleri temsil etmektedir. Bu durum, çalışmanın genelleme potansiyelini sınırlayabilir ve farklı eğitim düzeyindeki bireyler veya farklı disiplinlerdeki uzmanların perspektiflerini içermemesi bir kısıtlama olarak değerlendirilebilir.

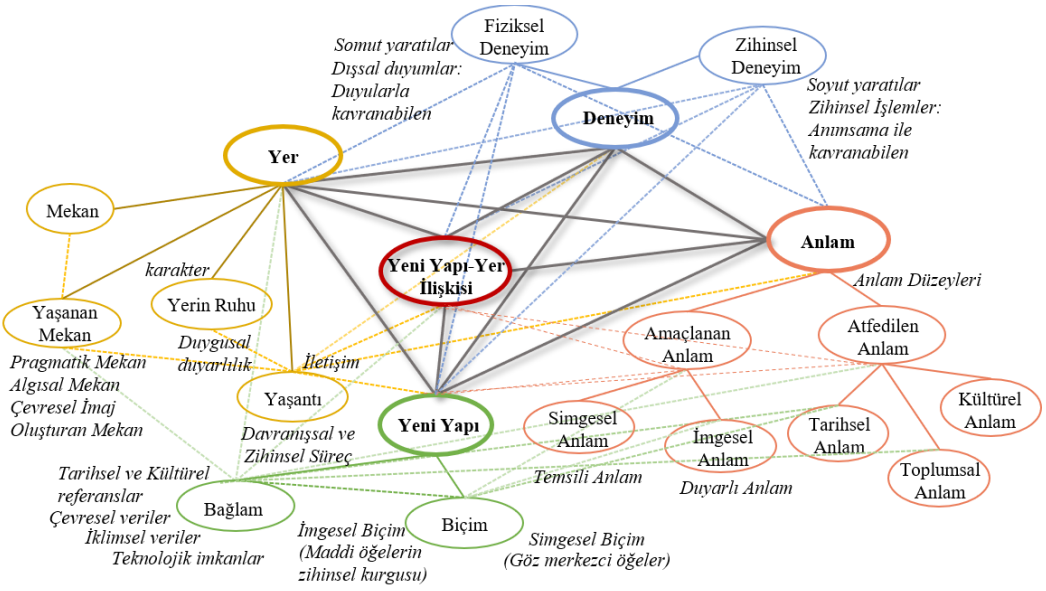
Katılımcı seçimi sınırlılıkları: Çalışmada, çeşitli perspektiflerden bilgi elde etmek amacıyla farklı katılımcı grupları özenle seçilmiştir. Tasarımcı olarak nitelendirilen mimar, bilinçli bir şekilde seçilmiş ve belirlenen yapıları inşa etmiştir. Kullanıcılar, seçilen bu yapıları deneyimleyen ve deneyimlerini yazılı olarak paylaşan katılımcılardan oluşmaktadır. Herhangi bir ölçüt kullanılmamış olmasına rağmen, bu katılımcıların genellikle mimarlık öğrencileri olduğu tespit edilmiştir. Akademisyenler ise belirlenen yapılar hakkında bilgi ve deneyime sahip olmaları kriteriyle seçilmişlerdir. Bu seçim yöntemi, çalışmanın dışında kalan bireylerin perspektiflerini kapsamama ve genel bir popülasyonu tam anlamıyla temsil etmeme olasılığını içermektedir.

2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm, yer, yeni yapı, deneyim ve anlam kavramlarının kapsamlı bir çözümlemesini sunarak, çalışmanın kavramsal altyapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tez çalışmasının temelini oluşturan bu bölüm, kavramları derinlemesine tanımlamakta, her bir kavramın özgün özelliklerini ve önemini ortaya koyarak ve aralarındaki ilişkileri detaylı bir şekilde ele alarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, ikinci bölüm ile "Yer ve yeni yapı ilişkisinde kavramsal altyapı nedir?" sorusuna kapsamlı bir yanıt aranmaktadır; alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 'Yer' nedir? Yerin var olan potansiyelleri nelerdir?
- 'Yeni' nedir? Yeni yapının bağlamsal ve sembolik değerlerle ilişkisi nedir?
- Deneyim nedir? Deneyimin fiziksel ve zihinsel süreçleri nelerdir?
- Anlam nedir? Anlamı oluşturan bileşenler nelerdir?

Yer, yeni yapı, deneyim ve anlam kavramları, çalışmanın temel fenomenlerini temsil etmektedir. Belirlenen dört temel kavram, birbirleriyle ve alt kavramlarla etkileşerek yeni yapı ve yer ilişkisinin anlam dizgelerini oluşturmaktadır. Bu fenomen kavramlar, mekân, yaşantı, atmosfer, bağlam, biçim, fiziksel ve zihinsel deneyimler, amaçlanan ve atfedilen anlamlar gibi bir dizi kavramla ilişkilendirilmekte ve kavramsal çerçeve bu bağlamda ele alınmaktadır (Şekil 2.1).

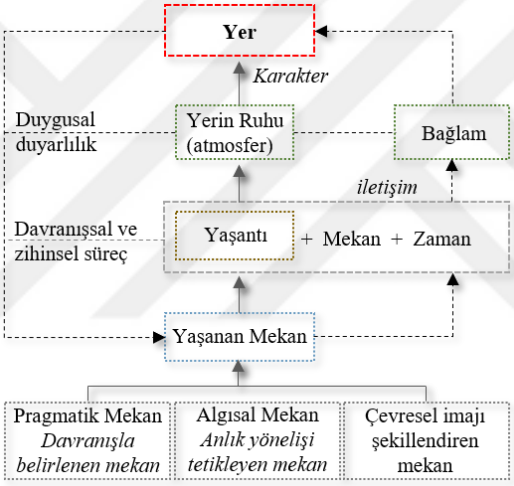

Şekil 2.1 Kavamların ilişki diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

2.1 Yer Kavramı

İnsanlar, yaşamları boyunca güvenli yerler oluşturmak amacıyla çevrelerini değerlendirme ve kullanma eğilimindedirler (Pallasmaa'dan Akt. Nesbitt, 1996). Yer kavramı çeşitli farklılıkları içinde barındırarak hem bir nesneyi hem de bir bakma biçimini temsil etmesi nedeniyle farklı disiplinlerin odağında yer almaktadır. Yer kuramını irdelemek dünyada var olanı tanımlamanın ötesinde bir eylem olup, görme, bilme ve duyuların karmaşıklığını anlamlandırmanın bir aracıdır (Cresswell, 2004: 15).

Tez çalışması, Norberg-Schulz'un (1988) 'yer, anlam içeren mekandır' tanımını benimseyerek gelişmektedir. Yeri oluşturan ve geliştiren kavramlarla ilişkileri Şekil 2.2'de ki diyagramda yer almaktadır.

Şekil 2.2 Yeri oluşturan bileşenler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Yer kavramının tarihsel süreci incelendiğinde, günümüze kadar pek çok farklı yer-mekân yaklaşımları ve tanımlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Mekân ilk olarak, insan davranışlarının belirleyicisi olarak algılanmış; sonrasında toplum tarafından oluşturulmuş, toplumsal bir birim olarak değerlendirilmiştir. 1980'li yıllardan sonra ise, toplumsal olanla mekânsal olanın karşılıklı etkileşimi fark edilmiş ve 'yer' kavramının tanımı değişmiştir (Yırtıcı, 2005). Yer ve mekân, birbirine ait ve birbirini tamamlayan bir diyalektik ilişki içindedir; birbirine entegre olmuş, karmaşık ve dinamik bir sistem olarak ele alınmaktadır. Yer kavramı genel anlamda mekân kavramını içinde barındırır; mekân, fiziksel özelliklerine göre tanımlanabilirken, 'yer' tek ve özeldir. Bu nedenle *yer*i anlamak için öncelikle mekâna dair bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

2.1.1 Mekânın 'Yer'e Dönüşmesi

Mekân ve yer kavramlarını kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlayan bu bölümde, mekânın nasıl 'yer'e dönüştüğünü anlamak için farklı disiplinlerden gelen çeşitli bakış açılarına yer verilmektedir. Tablo 2.1'de, mekân ile yerin çok boyutlu ve zengin yapısını açıkça gösteren bazı görüşler sunulmaktadır.

Tablo 2.1 Mekân ve yer kavramlarına ilişkin görüşler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Descartes (1644)	Mekân, çeşitli biçimlere ve ölçülere sahip sonsuz bir varlık olarak algılanmaktadır.
Newton (1687)	Mekân, sınırsız bir kabiliyeti temsil etmekte ve içinde bulunan nesnelerin hareketleri, diğer nesnelerle olan ilişkilerinde değişikliklere neden olabilmektedir.
Leibniz (1714)	Mekân, eş zamanlı olarak bir arada bulunan nesnelerin düzeni ve birbiriyle olan etkileşimi içinde varlığını sürdürmektedir.
Kant (1781)	Mekân, insanın doğuştan sahip olduğu (a priori) bilme yeteneğini ifade eder. Mekânın temsilinin tek başına bir önemi bulunmamaktadır.
Castells (1983)	Mekân, fiziksellik değil toplumun oluşturduğu tarihselliğin kendisidir.
Deleuze & Guattari (1987)	Mekân, sürekli değişen çoklu anlamları içeren 'heterojen' bir kavramdır, sürekli bir dönüşüm içinde yer almaktadır.
Spengler (1926)	Mekân, bireyin öznel düşünce süreciyle değil, içinde bulunulan toplumsal ve kültürel normlarla belirlenmektedir.
Lefebvre (1991)	Mekân, fiziksel algılamaların yanı sıra zihinsel tasarımlar ve toplumsal deneyimlerin birleşiminden oluşan üçlü bir yapıya sahiptir.
Auge (1995)	Yer, 'kimliklerin, ilişkilerin, hikayelerin üretilebileceği', yaşam alanlarından oluşmaktadır.
Urry (1999)	Mekân, yalnızca varlık haliyle sınırlı değildir; farklı nitelikteki mekânlar, mekânsallaşmalar ve mekânsal ilişkiler çeşitlilik sağlamaktadır.
Norberg-Schulz (2000)	Yer, mekândan ayrılarak soyut olan bir yapıya dönüşmekte, yaşanan mekânın somut bir dışavurumunu temsil etmektedir.
Heidegger (2001)	Yer, varoluşumuzu tanımlayan bir unsurdur. Toplumsal yaşantının ortaya çıkardığı, açıklanamayan nitelikteki unsurlar yeri mekândan ayırmaktadır.
Cresswell (2004)	Yer, matematiksel ifadelerden bağımsız 'anlam katmanları' ve 'ilişkiler' ile okunmaktadır.
M. Ponty (2005)	Beden ve deneyim, mekânı 'yer'e dönüştürmektedir.
Giedion (2008)	Mekânı oluşturan tüm bileşenler heterojen bir yapıyı oluşturur.
Certeau (2009)	İnsan faktörü, geometrik hesaplamalarla oluşturulan mekânı yer haline getirmektedir.
Bollnow (2011)	Mekânda insan bedeninin deneyimler aracılığıyla var olması, mekânı devingen ve hareketli bir organizmaya dönüştürmektedir.
Soja (2017)	Mekânın anlamsallığı, mekân, toplum ve tarihle ilişkilendirilmektedir.

Aristoteles mekânı, tüm yönlere ve özelliklere sahip dinamik bir alan olarak ifade ederken, bilim dünyasındaki değişim, Euclid'in ve ardından Descartes'ın mekânı sonsuz bir varlık olarak kavramsallaştırdığı çeşitli biçimler ve ölçülerle şekillendirmiştir. Newton'un mekân anlayışı, nesnelerin hareketlerindeki değişimlerin, diğer nesnelerle olan ilişkilerinde bir değişikliğe yol açtığı sonsuz bir

konteyner olarak tasvir edilmektedir (Madanipour, 1996). Bu bakış açısı, evrenin durağan olduğunu ve doğayı oluşturan öğeler arasındaki ilişkilerin sabit olduğunu öne sürmektedir (Uluoğlu, 2004). Leibniz'in perspektifine göre mekân; eş zamanlı olarak bir araya gelmiş nesnelerin düzeni ve birbirleriyle etkileşiminde var olmaktadır; 'bağlantısal mekân' görüşünü geliştirerek, mekânın hem öznel hem de nesnel, psikolojik ve ontolojik bir yönü olduğunu iddia etmiştir (Harvey, 2006).

Kant (1993), mekânı insanın doğuştan sahip olduğu bilme yetisi olarak tanımlarken, bunu aklın öznel yorumuna ait bir kavrayış olarak nitelendirmektedir; bireyin öznel bakış açısının ötesinde, mekânın temsilinin tek başına anlam taşımadığını vurgulamış ve nesnelerin doğal yapıları ne olursa olsun, her bireyin mekânı ve nesnelerin ilişkisini kendi kavrayış biçimine göre farklı şekillerde anlamlandırdığını belirtmiştir (Madanipour, 1996). Spengler (1991) ise Kant'ın algı tanımını yetersiz bulmuş ve bu yaklaşımın tam anlamıyla tatmin edici bir sonuca ulaşamayacağını savunmuştur. Doğuştan gelen mekân algılama yetisine rağmen, mekânı anlamanın sadece bireyin öznel düşünce süreciyle değil, aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel normlarla da belirlendiğini ileri sürmüştür (Güvenç, 2008).

Giedion (2008), "mekân, kendi coğrafyasına ait bileşenlerden sıyrıldığında, bir boşluktan daha fazla anlamı barındırmamaktadır" görüşünü benimseyerek, mekânın ve kendisini oluşturan bileşenlerin heterojen bir yapı meydana getirdiğini savunmaktadır. Heidegger'e göre (2001), yer, varoluşumuzu tanımlar ve toplumsal yaşantının ortaya çıkardığı 'formüle edilemez şeyler' yeri mekândan ayırmaktadır. Certeau'a göre (2009), geometrik hesaplamalarla oluşturulan mekân, insan faktörü ile yere dönüşmekteyken, Bollnow (2011), bedenin deneyimler aracılığıyla mekanla bütünleştiğini iddia etmektedir. İnsan bedeninin deneyimler aracılığıyla mekânda var olması, mekânı devingen ve hareketli bir organizmaya dönüştürmektedir. Deleuze & Guattari (1987) ise mekânı sürekli bir değişim içinde her an farklı anlamlar içeren 'heterojen' bir kavram olarak vurgulamaktadır (Ballantyne, 2014). Cresswell (2004), mekânı dış, iç, geometrik, hacimsel gibi somut ifadelerle tanımlamakta, 'yer'i tüm bu fiziksel öğelerden arındırarak, ilişkileri ve bağlantıları içeren anlam katmanları olarak ifade etmektedir.

Günümüzde mekân, yalnızca nesnel bir yapı olmanın ötesinde aynı zamanda toplumun davranış biçimlerini, günlük yaşantısını ve tarihsel bağlam içindeki

toplumsal deneyimini içeren bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Castells, 1983; Doğan, 2007). Fenomenolojik bakış açısına göre insan yalnızca bir nesne değil, deneyimleri aracılığıyla mekanla etkileşim kuran bir varlıktır. Bu düşünme biçimi, Lefebvre'nin mekân anlayışının temelini oluşturmaktadır; 'mutlak mekân', sınırları belirli bir boş alan olarak algılanan geometrik bir varlık iken, 'mutlak sınırları olmayan mekân', zamanla toplumsal boyutla iç içe geçerek sürekli bir şekilde var olmaktadır. Lefebvre'a göre, mekân yalnızca fiziksel yapılarla değil, aynı zamanda malzeme ve söylemsel etkileşimlerin dinamik bir birleşimiyle ortaya çıkmaktadır; "(toplumsal) mekân, (toplumsal) bir üründür"[1] ifadesiyle mekânın izole edilmiş ve sabit bir olgu olmadığını, aksine yaşayan, dinamik ve değişen bir varlık olduğunu vurgulamıştır (Lefebvre, 1991). Lefebvre'nin mekân anlayışında, 'algılanan (fiziksel), tasarlanan (zihinsel) ve yaşanan (toplumsal) mekân' olmak üzere üç temel boyut bulunmaktadır. Mekânın üretimi konusundaki yaklaşımını 'mekânsal üçlü' çerçevesinde açıklamaktadır; 'mekânsal pratik', günlük ve kentsel gerçeklikleri sıkı sıkıya birleştirerek zaman kullanımını ve güzergâhları içermektedir; 'mekân temsilleri', bir toplumun veya üretim tarzının egemen mekanını belirleyerek tasarlanmış mekânı ifade etmekte, yaşanan ve algılanan mekanla özdeşleşmektedir; 'temsil mekanları', mekânın kullanıcıları tarafından üretilen yaşanan mekânı sembolize ederek, içindeki imgeler ve semboller aracılığıyla zamanla değişen bir deneyim sunmaktadır (Lefebvre, 2016: 67, 68). Yaşanan mekân, mekân pratiği ve mekân temsillerini bünyesinde barındırmakta olup, bu üçlü diyalektik ilişki mekânı hem özne hem de iktidar tarafından üretilen bir ürüne dönüştürmektedir (Harvey, 2010).

Lefebvre, toplumsal ve mekânsal olanın tarihsel ikiliğini inceleyerek, toplumsal mekânı, toplumsal olanın mekânsal pratiklerle bir araya gelerek oluşturduğu bir yapı olarak tanımlamıştır (Madanipour, 1996). Bu perspektifle, mekânı anlamak toplumu anlamanın temelini oluşturmaktadır. Diğer taraftan, toplumun tarihini önemseyen Soja da (2017) mekânın anlamını ararken 'mekânsal trialektik' kuramı geliştirmiş ve 'mekânsal, toplumsal, tarihsel durumu' mekân okumalarının merkezine koymuştur (Ulubay, 2020).

[1] Toplumsal mekân, nesneleri ve üretilen şeyleri içermekte ve bu unsurlar arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Geçmiş eylemlerden türetilen bu mekân, belirli eylemleri teşvik ederken diğerlerini sınırlar. Üretim ve tüketimin bir sonucu olarak, toplumsal mekân, çeşitli bilgilerin etkileşimini içermekte, bu da onu zengin ve çok yönlü kılmaktadır (Lefebvre, 1991).

Urry (1999), mekânı toplumsal nesnelerle ilişkili bir olgu olarak değerlendirmekte, ancak mekânı sadece toplumsal nesnelere indirgeyip, mekânsal etkiyi tamamen göz ardı etmenin hatalı bir yaklaşım olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre, mekânsal ilişkiler toplumsal nesneler aracılığıyla kurulmakta ve mekânsal etkileşimde nesnelerin özel karakterleri, ayırt edici özellikleri ve güçleri önemli bir rol oynamaktadır. Mekânın anlaşılma çabası, mekânsal etkileşimleri dikkate alarak gerçekleştirildiğinde daha anlamlı hale gelmektedir. Bu perspektif, mekân, özne, zaman ve yaşamın etkileşimleri açısından bütünlük sağlayan bir yaklaşımın kapılarını aralamaktadır.

Bütünsel bir bakış açısıyla, özne ve aktif nesnenin diyalektik ilişkisinin bir sonucu olarak mekân, sınırların geçitlere ve ayırıcı elemanların temasa dönüştüğü bir ortamda sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Mekân artık sadece bir boşluk değil, aynı zamanda beden tarafından yerleşilen, anlaşılan ve üretilen bir gerçeklik halini almaktadır. İnsanın mekânla olan ilişkisi günlük yaşamdan beslenen açık uçlu bir sarmal ilişki içinde evrim geçirmektedir. Bu ilişki, yaşam tarzının mekâna yansımasına katkıda bulunarak mekânın 'yaşanan yer' haline gelmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda mekân ve zaman, sosyal, kültürel, tarihsel ve psikolojik unsurların etkisiyle, benzersiz bir karaktere sahip olan 'yer' kavramına dönüşmektedir (Aydınlı, 2004, 2008). Yer, varoluşun ayrılmaz bir parçası olmanın yanı sıra 'kimliklerin, ilişkilerin, hikayelerin üretilebileceği' mekanları ifade etmektedir (Auge, 1995: 75-120).

Merleau-Ponty (2005), mekân, zaman, beden ve ilişkilerin deneyimleri oluşturduğunu ve çevrenin sadece düşünülen bir kavram olmadığını, aksine yaşanılan bir deneyim olduğunu belirterek, beden ve deneyimin mekânı *yer*e dönüştürdüğünü ifade etmektedir. İnsan bedeni ve mekân (Heidegger, 2001) ayrı düşünülemez bir bütündür. Norberg-Schulz (1980a, 1980b), Husserl'in felsefi görüşlerini mimarlıkla ilişkilendirerek, Heidegger'in ontolojik varoluşçu hermeneutik yaklaşımına atıfla mekanın nasıl yerleşime dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Schulz, mekanla ilişkili olarak 'yaşantı' kavramını, insanın yönelimini ve varoluşunu şekillendiren davranışsal ve zihinsel bir şema olarak tanımlamış, üç mekân biçimini vurgulamıştır: davranışa dayalı 'pragmatik mekân', anlık yönelişi tetikleyen 'algısal mekân' ve 'çevresel imaj oluşturan mekân'. Bu mekânlar bir araya gelerek yaşanan mekânı oluşturmaktadır. Diğer taraftan yer,

"açıkça varoluşun ayrılmaz bir parçasıdır" (Norberg-Schulz, 1976, 1997); maddi varlık, form, dokular ve renklerle ifade edilen somut ve soyut unsurların bir birleşimidir. Bu perspektifinden bakıldığında, yaşamın ortaya çıkmasını mümkün kılan yer, içinde yaşanılan mekânın[2] somut bir ifadesini temsil etmekte ve bu, sezgisel bir kavrayışı gerektirmektedir. Yaşanan mekânın içinde algılanan nesnel veriler, sürekli bir akış içinde değişmekte ve evrilmektedir. Yer, fiziksel ve matematiksel boyutların ötesinde, içinde barındırdığı ruhla mekânın sınırlarını aşarak farklı ve zengin bir deneyim sunmaktadır (Norberg-Schulz, 2000; Bala, 2007).

2.1.2 Yerin Ruhu ve Duygusu

Bir yerin ruhu, o mekânda gerçekleşen varlık ve olaylarla şekillenmekte ve bu durum o yere özgü bir kimlik kazandırmaktadır. Bir yerleşim yeri terk edildiğinde binalar çökmekte mekânın ruhu kaybolmaktayken (Relph, 2009), bir yer inşa edildiğinde ve içinde yaşandıkça, zamanla, kendi benzersiz kimliğini oluşturarak yerin ruhu gelişmektedir.

'Genius loci' kavramı, mekânın fiziksel yapısından ziyade mekânın ruhsal boyutunu algılama çabasıdır. Mekân ile yer arasındaki organik bağ, yerin ruhundan türemektedir; mekâna anlam kazandıran karakter, yerin atmosferini belirleyen kilit bir unsurdur. Schulz, mekân ve karakter kavramlarına dayanarak yerin ruhunu analiz etmiş ve 'yaşantı' kavramını ortaya koymuştur. Yaşantıyı, bir sokağı kullanma eylemi üzerinden açıklamaktadır; örneğin, bir sokağın, sokak üzerindeki bir mağazanın veya bir ofisin kullanımı, daha çok 'sokağın tipik yaşantısının bir parçası haline gelindiği' anlamını taşımaktadır (Norberg-Schulz, 1980b, 2000). 'Yaşantı' kavramı çerçevesinde mekân 'yer'e dönüşürken, zaman, tarihsel bir yaşanmışlık olarak yer kavramına anlam kazandırmaktadır. 'Yer'i belirleyen varlık karakteristiği paylaşımsal değerlerin kökeni olan yakınlık duyma/benimseme veya uzaklaşma/reddetme gibi unsurlardır (Heidegger, 2001). Bu bağlamda, mekânsal ve zamansal varoluş, bireyin o konumda tam anlamıyla bulunma durumuna bağlı olarak şekillenmektedir (Aydınlı, 2004).

[2] Yaşanan mekân, bina boyutlarında yer alan kişisel ve sosyal mekânları kapsar. Aynı zamanda coğrafi düzeydeki mesafeleri belirleyen ve çeşitli peyzaj özelliklerini içinde barındıran katmanları içerir (Norberg-Schulz, 2000).

“Yaşanan mekânın özel duygusal kalitesi” o yerin atmosferini tanımlarken, atmosferler duyguların ‘uzamsallaştırılmış’ ifadelerini temsil etmektedir (Griffero, 2014: 37). Yaşanan mekân, kimlik, kültür, hafıza veya bellek gibi toplumsal edimleri içerir. Bu edimler toplumdan topluma değiştiği gibi zamana ve yere bağlı olarak evirilip, dönüşebilmektedir. Bu mekân, toplumun özelliklerini içeren yaşantıyı tümüyle yansıtırken, sosyal, kültürel, psikolojik etki alanları çerçevesinde yaşantıyı kapsayacak şekilde yerin atmosferini oluşturmaktadır, bu atmosfer de yerin karakterini ve yaşantının çeşitli boyutlarını ortaya çıkarmaktadır.

Relph, ‘yerin ruhu’ kavramına, yer duygusu üzerinden atıfta bulunmaktadır. Yer duygusunu tüm duyuları, hareketi, hayal gücünü, amaç ve beklentiyi birleştiren ‘sinestetik bir yeti’ olarak açıklamakta, bu duygunun bireysel ve özneler arası bir nitelik taşıdığını hem topluluğa hem de kişisel hafızaya ve benliğe sıkıca bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yer duygusu, mekânın özünü kavramayı ve farklı yerler arasındaki özgünlükleri ve benzerlikleri değerlendirmeyi mümkün kılan bir içsel yetenekken -deneyimken-, yerin ruhu dışsal bir varlık olarak mevcut olabilmekte ve sadece hafıza ve niyet yoluyla deneyimlenmektedir (Relph, 2009: 25). Yer duygusu, deneyimci bireyden çevreye doğru genişleyen bir duyarlılık içermekte ve bu sayede bir yerin ambiyansı ve karakteri daha öznel bir boyuta taşınmaktadır. Yerin ruhu ise, fiziksel ortamdan başlayarak deneyimleyen bireye doğru yayılan ve daha çok fiziksel, gözlemlenebilir ve nesnel çevresel niteliklere odaklanan bir yaşantı kalitesini içermektedir (Seamon, 2021). Bu durumda, yer duygusu çoğu zaman örtük ve bilinçli dikkatin altında yaşanmış bir farkındalığı, yerin ruhu ise yaşamdan yayılan yaşanmış bir kaliteyi ifade etmektedir (Relph, 2009; Seamon, 2017; Seamon, 2021).

Son dönemde ‘yer duygusu’ üzerine yapılan çalışmalar üç farklı yaklaşımı içermektedir: (1) Deneyimleri esas alan fenomenolojik çalışmalar, (2) röportajlar, anketler ve gözlemsel çalışmalardan elde edilen belirli ölçülebilir kriterlere dayalı olarak yer duygusunu inceleyen ampirist-analitik araştırmalar (Manzo & Divine-Wright, 2021) ve (3) yer duygusunu gerçekliğin sosyal ve kültürel bir inşası ile ilişkilendiren sosyal-inşacı araştırmalar (Cresswell, 2014). Yaklaşımların her biri, yer duygusunu farklı bir perspektiften ele almaktadır: Fenomenologlar, yer duygusunu “fiziksel mekanlara gömülü ve insan deneyimi yoluyla temasa geçilebilir gerçek, içsel bir fenomen” olarak varsaymaktadırlar; ampirist-analitik

araştırmacılar, yer duygusunu arka plan özellikleri aracılığıyla (örneğin, deneyimcilerin betimlemeleri ve yere olan ilginin süresi gibi) ortaya çıkarılabilen, nesnelleştirilebilen ve açıklanabilen öznel bilgi olarak yorumlamaktadırlar; sosyal inşacılar ise, anlamın öznel bir biçimde inşa edildiği ve yer duygusunun kendiliğinden var olan içsel bir anlamdan yoksun olduğu, bu durumda dayatılmış sosyal ve kültürel yorumlar aracılığıyla insanlar tarafından yapılandırıldığını kabul etmektedirler. Yer duygusuna ait 'üç karşıt kavramsal gelenek' güçlü ve zayıf yönleri ile farklı şekillerde birbirlerini beslemektedir (Seamon, 2021).

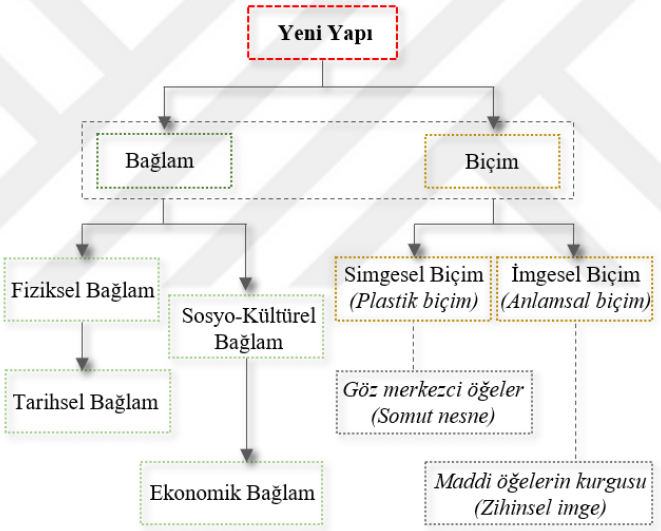
Fenomenolog olarak nitelendirilebilecek olan Seamon'un (2021) perspektifinden bakıldığında, yer duygusu "insanların sinestetik ve büyük ölçüde öz-bilinçsiz yeteneği"dir ve bu duyguyu anlamak için atmosfer kavramına odaklanmak önemlidir. Bir yerin atmosferi, tek başına görme duyusu ile açıklanamayacak kadar bulanık ve değişken bir tanıma sahiptir. Böhme (2014) atmosferi, genellikle "ruh hali olan mekanlar veya duygusal olarak hissedilen mekanlar" ile ilişkilendirmekte ve bu deneyimi bir binanın veya yerin "karakteristik olarak kabul edilen toplam izlenimi" olarak tanımlamaktadır. Atmosfer kavramı, her zaman mekansal bir ambiyans duygusuyla ilişkilidir; özne ile nesnenin bir arada bulunmasının karakteristik bir görünümüdür. Yerin atmosferi, sakinler tarafından sıradan ve belirgin bir şekilde yaşamları boyunca sürekli olarak üretilirken, yabancılar tarafından "bir özellik olarak ilk önce fark edilen şeydir". Bu bağlamda, bir şehir atmosferi içinde yaşamın devam ettiği ve "insanlar tarafından paylaşılan kentsel gerçekliğin" -nesnel bir şeyin- öznel bir deneyimi olarak nitelendirilebilir (Böhme, 2014: 42-49). Ancak, Seamon atmosferin önemli bir boyutunu, onun 'ikircikli ve eşik niteliğine' dayandırmaktadır. Atmosfer ne deneyimleyene aittir ne de yaşanan duruma; yaşanan yoğunluk, aynı anlarda farklı deneyimleyiciler için ve farklı anlarda aynı deneyimleyici için değişkenlik göstermektedir (Seamon, 2018: 9).

Pallasmaa (2012), 'yerin ruhu' kavramını, 'mekân atmosferi' olarak tanımlamaktadır; yerler insanları farklı eylem ve etkinliklere davet ederken mekân atmosferi, aktiviteleri teşvik ederek hayal gücüne rehberlik etmektedir. Pallasmaa'ya göre atmosfer, "bir ortamın veya sosyal durumun kapsayıcı algısal, duyusal ve duygusal izlenimi"dir; yerin ve sosyal bir etkileşimin birleştirici tutarlılığını ve karakterini sağlamaktadır; deneyimsel durumun "ortak paydası, renklendirilmesi veya hissi" olarak işlev görmektedir. Bu durumda atmosfer, nesne

ile özne arasında asılı duran zihinsel bir şey, deneyimsel bir özellik içermektedir ve bir yerin atmosferi, o yeri bilinçli olarak analiz etmeden, ayrıntılarını belirlemeden veya entelektüel olarak anlamadan önce kavranmaktadır. Bu kavrayış, bilinçsiz ve içgüdüsel bir kapasite olarak görünen, sezgisel ve duygusal bir yetenektir (Pallasmaa, 2014: 18-41).

2.2 Yeni Yapı Tasarımı

İnsanoğlu, varoluşundan bu yana yeni yerler yaratma eğilimindedir. Bu durum, mimari mekânın algısal ve düşünsel yönünden ziyade "insan varoluşunun yönünü ve varoluşsal mekânın somutlaştırılmış görüntüsü"nü temsil etmektedir (Norberg-Schulz, 1980a, 1997). Varoluşsal olarak ortaya çıkan insanın *yer*le ilişkisi *yeni*[3] kavramının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Yeni yapının bileşenleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Mimarlık, "ürettiği atmosferler aracılığıyla" deneyimlerle anlam kazanmaktadır. Bir şehir sadece çevresini saran caddeler ve binalarla sınırlı değildir; iç ve dış mekanlar arasındaki geçiş, zıt atmosferler arasındaki akışı sağlamaktadır. Mimari bir eserde bizi çevreleyen şey, sadece yapısal ve mekansal formlarıyla bir bina olmanın ötesinde bütünsel bir durumun atmosferidir; mimari atmosfer, ortamın duygusal bir anı ve bir bütün olarak kişiyi ele geçirmesini sağlayan ifade gücünü temsil etmektedir (Janson & Tigges, 2014: 26).

[3] Bu tez kapsamında 'yeni' kavramı mevcut bir 'yer' de inşa edilmiş yapı, bina ya da mimarlık nesnesi anlamında kullanılmaktadır.

Pallasmaa, mimari deneyimin en önemli boyutunun, görünür bina formundan ziyade yarattığı atmosfer olduğunu belirtmektedir; yapılı çevreyi oluşturan tüm binaların, bireylerin kendilerini deneyimlediği atmosferleri yaratığını ve ayrıca mimar olmayanların öncelikle bir yerin ya da binanın atmosferini hissettiklerini ileri sürmektedir. Ruh halinin bu bilinçsiz yönelimi ve eklemlenmesi genellikle bir yerin en önemli etkisini temsil etmektedir (Pallasma, 2016:132; Seamon, 2018).

Mimari atmosfer, 'ilgili yerin ruhu' fenomeninin veya bir yerin benzersiz ambiyansı ve karakteri olan 'genius loci'nin bir varyasyonudur (Seamon, 2017: 7-9). Zumthor, atmosferlerin duygusal duyarlılık aracılığıyla algılandığını belirtmekte ve bazı binaların diğerlerinden daha zevkli, çekici veya rahat görünmesini sağlayan atmosferin, mimari yaratımdaki temel sırlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Zumthor'a göre, mimari atmosferin yaratılmasındaki en büyük sır, dünyadaki farklı şeyleri, farklı malzemeleri bir araya getirerek *anlamlı ve etkileyici bir alan* yaratmaktır; *malzeme uyumluluğu, mekânın sesi, sıcaklığı* ve *çevreleyen nesneler* atmosferlerin oluşturulmasında kilit faktörlerdir. Ayrıca *soğukkanlılık* ve *baştan çıkarma arasında*ki denge, mimarlığın insanları yönlendirmek yerine baştan çıkarmayı amaçlayan bir ruh halini ifade etmektedir. *İç ve dış mekân arasındaki gerilim*, *yakınlık seviyeleri* ve nesneler üzerindeki *ışık* da mimari atmosferin oluşturulmasında kritik unsurlardır (Zumthor, 2006a: 10-62).

2.2.1 Bağlam: 'Yeni'nin Yeri

Bağlam kavramı, herhangi bir olgu içinde ortaya çıkan olaylar, durumlar, ilişkilerin veya bağlantıların bütününü ifade etmektedir[4]. 1910 ile 1960 yılları arasında geçen modern süreçte mimaride bağlam tamamen reddedilmişken, 1960 sonrasındaki postmodern dönemde farklı tanımlamalarla birlikte yeniden kullanılmıştır. Bağlam, zaman zaman tasarımı yönlendiren bir kavram olarak algılanırken, bazen de tasarım çözümünün temelini oluşturan daha geniş bir çerçeve olarak kavramsal ağlar içinde anlam kazanmaktadır.

Tschumi (2005), bağlamı kavramla ilişkilendirerek bir dizi bağlantılı tanım sunmaktadır: (1) Kavramın bağlam içinde şekillenmesi tasarımların geliştirilmesine öncülük etmekte; bu durum, büyük ölçekli binaların kentsel bağlamı dönüştürme potansiyeline sahip olabileceği anlamına gelmektedir. Öte yandan, (2) bağlamın

[4] https://sozluk.gov.tr/

kavramsal bir yapıya bürünmesi, tasarımların çevre ile organik bir bütünlük içinde ortaya çıkmasına yönelik bir işaret niteliği taşımaktadır.

Bağlam, bir eylemi veya durumu çevreleyen durum veya ortamın arka planı olarak tanımlanmakta, herhangi bir bilginin bağlamıyla anlaşılması ve tasarımın bulunduğu yerle her zaman bütünün bir parçası olması gerekmektedir (Nesbitt, 1996). Mimarlık her zaman bir durumu işaret ederek bir yerde konumlanmaktadır. Mimari bağlam, tarihsel referansları ve kavramsal ağları birleştirebilecek geniş bir perspektifi içermekte (Tschumi, 2005); bir yerin tasarımsal ve kavramsal düzleminde geçmişle gelecek arasında denge sağlayarak önemli bir yapı sökümü gerçekleştirmektedir (Gür, 2007). Görsel olarak algılanabilen fiziksel çevrenin ötesinde, kültürel ve sosyal alanları -bunların alt kategorilerini de- içerecek şekilde bir binanın veya mimari bir ürünün çevresiyle kurduğu ilişki mimari bağlamı oluşturmaktadır (İnceoğlu, 2004). Bağlam, "bir tasarımın içinde bulunduğu durum" olarak tanımlanırken (Wong, 2010) bağlam altında kodlanmış kavramlar iki ana kategoriye ayırmaktadır: (1) Sosyal koşullar; siyasi vizyon, kültürel olaylar, tarihsel anlam ve yer gibi unsurları içerirken, (2) çevresel seviyeler; insan, peyzaj ve kentsel ölçek gibi yapılı çevrenin boyutlarını kapsamaktadır.

Mimari bağlam, tasarımın gerçekleştiği yerin kültürel ve fiziksel koşullarının değerlendirilmesi ve toplumsal, ruhsal özelliklerinin araştırılmasıyla ortaya çıkan tasarımsal somut bir gerçekliktir. Herhangi bir yapının tasarım, detaylandırma ve yapım sürecinde, çevresel bağlam, tasarım öncesi araştırma ve çalışmaların merkezini oluşturmaktadır (Soygeniş, 2006). Aynı işlevdeki bir yapının diğerinden farkını belirleyen unsurlar, onun bağlamla ilişkisine yönelik kriterleri, amaçları, öncelikleri ve zorunlulukları ele alma biçiminde yatmaktadır. Bu unsurlar, tasarımın yorumlanan bir parçası olarak kendini göstermekte ve tasarımcının bağlamı nasıl anladığı, genellikle tasarımın temel konsepti üzerinden ortaya çıkmaktadır (Tschumi, 2005).

Bir yorum meselesi olan bağlam, farklı parametreler içeren değişken bir yapıya sahiptir ve 'yeni' yi şekillendirerek *yer*in dönüşümünde etkin bir rol almaktadır (Choi & Park, 2021). Bu durum, mevcut bağlam çerçevesinde tarihsel-kültürel özellikler ve yakın çevrenin fiziksel özellikleri ile yeni tasarıma çağdaş bir tarzda yaklaşmanın önemini ve 'yeni'nin geçmiş ve gelecek tasarımlar arasında bir noktada olmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle nitelikli kent

mekanları (Beaver, 2006), bu bölgelerde gerçekleşen kültürel farklılaşmaların ve bu farklılaşmaların mekâna etkisinin bir sonucudur. Tarihsel-kültürel bağlam içindeki zaman-mekân etkileşiminin ve bunun *yer*e yansımasının, yeni tasarımları şekillendirme üzerinde etkili bir rol oynadığı görülmektedir.

Mimarlık alanında bağlamsal veriler, tasarım sürecini etkileyen tarih, kültür, coğrafya, politika ve ekonomi gibi çok çeşitli faktörleri içermektedir. 'Yeni'nin ilişkilendirildiği tarihsel ve kültürel bağlam, çağın getirdiği sosyal, ekonomik ve teknolojik olanakları göz önünde bulundurarak uyum ve bütünlük içinde olması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik bağlam, bireylerin veya toplumların sosyal hiyerarşi içindeki konumlarını tanımlayarak bireyleri, toplumu ve dolayısıyla kenti etkileyen bir parametre olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal ve kentsel dönüşüm sürecinde sosyo-ekonomik gücün varlığı, yeni yapıya veya yere oldukça önemli bir katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, mimari bağlam (Burden, 2001: 87), birbiriyle etkileşimde bulunan, zaman zaman çatışan ancak bütünsel olarak anlaşılması gereken çok yönlü bir yapıdan oluşmaktadır.

2.2.2 'Yeni'nin Biçimi

Yeni yapı, 'bir mücadele alanını temsil eden yer' de (Urry, 1999) var olmaktadır. Mevcut bağlamda, yeni yapıyla ilişkilendirilmiş bir dizi önemli bileşen bulunmaktadır. Çevresel veriler, iklimsel faktörler, tarihsel ve sosyo-kültürel yapı, işverenin ekonomik gücü ve mevcut teknolojik imkanlar gibi etkenler, mimarın tasarım sürecinde stratejik kararlar almasını etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu unsurlar, özellikle yeni yapının oluşturulması ve tasarlanmasında mimariyi şekillendiren önemli parametrelerdir.

Mimarlık, kavramlar ve sembollerle iletişim kuran, anlam taşıyan bir dil olarak işlev görmektedir. Bir mimar, mevcut bir bağlam içinde 'yeni'yi tasarlarken, iletmek istediği anlamların bir kısmını biçimler aracılığıyla ifade eder. Yer ve yeni yapı ilişkisinde, şüphesiz ki 'biçim', üzerinde konuşulması gereken önemli bir konudur; mimarın seçtiği biçimler, tasarımın içerdiği anlamları aktarmakta ve bu süreçte çeşitli faktörlerden etkilenmektedir.

Biçim, simgesel (plastik) biçim ve imgesel (anlamsal) biçim olmak üzere ikiye ayrılır; simgesel biçim, sembolik formların somut nesne halini ifade etmektedir; imgesel biçim, duyularla algılanan ve zihnimizde tasarlanan şeylerin dış görünüşü,

formu veya biçimidir, maddi öğelerin zihinsel kurgusunu içermektedir. Özne tarafından belirlenen imgesel biçim, zihinsel bir sürecin ürünüdür ve içinde anlam taşır. Zihinsel imge, sadece biriktirilmiş biçimlerden ibaret değildir; aksine, zihinsel olarak depolanan imgeler, farklı kombinasyonlar oluşturarak yeni anlamların doğmasına katkıda bulunur (Sartre, 2009). Lacan'ın (1998) perspektifine göre, insan bilincinde yer alan nesneler, olaylar ve olgular, algılar aracılığıyla imgeler olarak depolanmakta ve kullanılmaktadır. İmgeler, bireyin gerçeklik dünyasıyla bilinci arasında bir köprü oluştururken, imge ve simgeler arasında yansımalı bir ilişki bulunmakta, bu sayede imgeler, düşünceye (cogito'ya) simgeler aracılığıyla entegre olmaktadır. İnsanda simgeleşmemiş herhangi bir yaşantı düşünülemez; bütün deneyimler, simgesel dilin aracılığıyla anlam kazanır ve bireyin psikolojik yapılanmasında etkili bir rol oynar.

Mimarlıkta biçim kavramı, tasarımın belirli çizgilerle bir kalıba bürünmesini (Kıran & Polatoğlu, 2011) ve nesnelere özgü özelliklerini taşıyan maddi öğelerin düzenlenmesini ifade etmektedir (İzgi, 1999). Ancak biçimi sadece görsel algı ile tanımlamak, "görünenin ardındaki ruhu anlamak" için yeterli değildir (Ryan, 2003; Alemdar & Aydınlı, 2011). Mimarlık bağlamında, binaların sadece fiziksel bir barınak olmanın ötesinde bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Binalar, bedenleri ve eylemleri barındırmakla kalmaz, aynı zamanda zihinleri, anıları, arzuları ve hayalleri de içermektedirler; "dünyayı içselleştirerek ve zihni dışsallaştırarak dünya ile bilinç arasında aracılık" etmektedirler (Pallasmaa, 2015a). Bu durum, biçimin anlamını anlamak için görsel algının ötesine geçen bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Mimarlıkta, yeni yapının plastik ve anlamsal biçimi, çeşitli anlam katmanlarından oluşmaktadır. Yeni bir tasarımın iletmek istediği açık ve örtük anlamlar, *biçim* vasıtasıyla hayat bulmakta ve deneyimlenmektedir. Yeni yapı biçimi, deneyimleyen kişi üzerinde görsel ve duyusal bir etki yaratmaktadır. Le Corbusier'e (2005) göre, mimar ruhun saf yaratısı olan bir düzeni gerçekleştirirken, plastik duyarlılıklar oluşturarak biçimler aracılığıyla duyguları yoğun bir şekilde etkilemektedir. Mimar, yarattığı ilişkilerle bireylerin iç dünyasında derin yankılar uyandırmakta, dünya ile uyum içinde olunan bir düzenin ölçüsünü vermektedir. Böylece, birey, ruhun çeşitli devinimlerini belirleyerek güzelliği duyumsamaktadır.

Biçimin anlam içermesi için tasarımcının veya mimarın öncül konular hakkında bilgi sahibi olması gereklidir (Gür, 2014). Mimar, biçimi şekillendirirken yalnızca

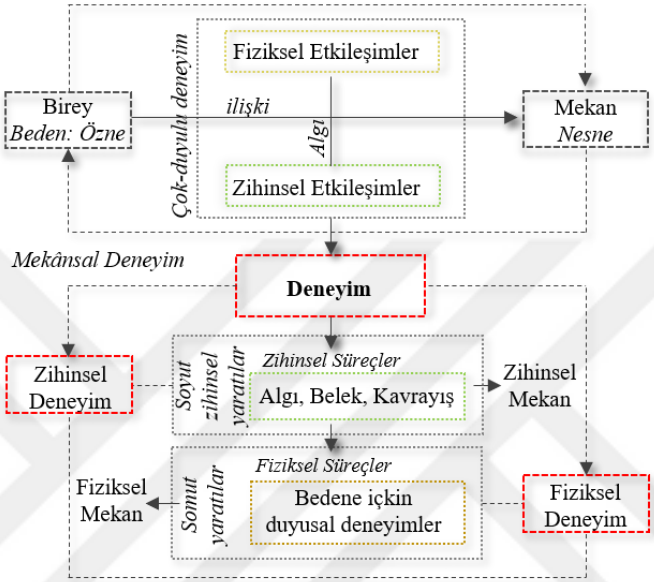
çizgilerden, geometrik formlardan, renklerden yararlanmaz; aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, antropolojik, dini, politik, coğrafi ve iklimsel faktörler de biçimin oluşturulmasında etkili olan unsurlardır. Materyalist perspektife göre, çevre koşulları, iklim, coğrafi ve jeolojik özellikler tümel biçimi belirlerken, antropolojik bakış açısıyla biçim, insan fizyolojisi, postürü ve vücut oranları gibi faktörlere dayanarak oluşturulmaktadır. Bazı kuramcılar, biçimin oluşturulmasında egemen politikaların toplumlar üzerindeki etkilerini vurgulamaktadırlar. Ayrıca algı üzerine yapılan çalışmalar, "biçimi oluşturan formların çizgi yönlerinin ve çizgi hatlarının durumunun insan üzerinde farklı hisler uyandırdığını" ortaya koymuştur (Ünügür, 1989; Turan, 2011). Bu bakış açılarıyla birlikte her tasarımcı, tasarımının oluşma sürecinde farklı bir faktörü ele alarak tasarımını şekillendirmektedir.

Biçim üretme sürecinde, maddeyi sadece fiziksel ve somut bir varlık olarak değil, aynı zamanda fiziksel olmayan öğeleri de kapsayacak şekilde farklı bağlamları düşünmek ve tasarlamak önemlidir. Örneğin, biçim oluşturulurken ahşap, çelik, cam gibi malzemelerin yanı sıra iklim, akustik ve ekonomi gibi etkenler de dikkate alınmalıdır (Moussavi, 2009, 2011). Tasarımcı, 'yeni'yi oluşturan önemli unsurlardan biri olan biçim aracılığıyla estetik, işlevsel, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel sorunlara çözüm getirirken, bu unsurları aynı zamanda analiz etmekte ve yaratıcı bir yorum eklemektedir (Uraz, 1993).

Rasmussen'e göre (2018:11-38) birçok kişi mimari eserleri dış görünüşleri ile değerlendirir; ancak mimari, cephe, plan, kesitten daha başka, daha fazla bir şeydir. Mimar, bir heykeltraş gibi biçim ve hacimlerle, bir ressam gibi de renklerle çalışmakta ve işlevsel olan mimarlık sanatı yaşamlarımızı çevreleyen düzeni yaratmaktadır. Birçok bina, mimari ögelerin, örneğin 'sert-yumuşak, hafif-ağır, gergin-gevşek' gibi yüzey özelliklerinin bir aradalığında oluşmaktadır. Her bina malzeme, biçim, renk ve diğer gözlenebilir özellikler aracılığıyla kendine özgü bir karakter taşırken, mimari biçim, duyumsanan ve deneyimlenen bir yapıyı da içermektedir. Bir mimari eserin gözlemci üzerinde yarattığı izlenim, yalnızca tasarımın biçimi ile ilgili değildir, deneyimleyen kişinin duyarlılığına, düşünce yapısına, eğitimine, bulunduğu ortama ve o anki ruh haline de bağlıdır; tek bir doğru nesnel görüntü yoktur, bunun yerine sonsuz sayıda öznel izlenim bulunmaktadır. Bu şekilde özel bir ruh hali içinde tasarlanan binalar, genellikle başarılı olarak değerlendirilmektedir.

2.3 Mekânsal Deneyim

Bu bölüm, fiziksel ve zihinsel süreçlerin mekânsal deneyim temelinde detaylı bir çözümlemesini sunmaktadır; duyum pratikleri, algı, bellek ve kavrayış arasındaki soyut zihinsel oluşumların birleşimi, dışsal duyumların ve içsel düşünme süreçlerinin bilgi ve deneyime dönüşmesi detaylı bir şekilde açıklanmaktır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Deneyimi oluşturan bileşenler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Deneyim fenomenini anlamak için öncelikle duyum ve algı kavramlarını ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkilerini irdelemek gerekmektedir. Duyum, insanların dış dünyadan gelen uyaranları görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyla algılama yeteneğidir; ışığın aydınlığı, ses tonunun melodisi, kahvenin sıcaklığı veya bir iğnenin batmasıyla hissedilen acı gibi temel deneyimleri içermektedir. Morgan'a (2011) göre, insanlarda görme, işitme, tat, koku, dokunma, sıcaklık, soğuk, ağrı, kinestetik ve vestibüler olmak üzere on ayrı duyu bulunmaktadır. Steiner ve Soesman (1998) on iki duyuyla ilgilenirken Howes (2011) otuzdan fazla algılama kategorisi belirlemiştir. Öğrenme ve düşünme süreçlerinde kullanılan duyusal bilgi, duyum ve algı aracılığıyla kişiye ulaşmaktadır. Duyumlar (Morgan, 2011), yaşantının temel bileşenleridir; ancak, yaşantı sadece bir dizi duyumdan ibaret değildir. Duyumlar sürekli olarak yorumlanarak anlamlandırılmakta ve bu süreç algıları oluşturmaktadır.

Algı, bir şeye dikkati yönlendirerek o şeyin bilincine varma, idrak etme halidir[5]; çevresel uyaranlardan elde edilen duyumları tanıma, düzenleme ve anlamlandırma süreçlerini içerir (Sternberg, 2008:75). Çevreye ait algı, bireysel ve kültürel farklılıklara göre önemli ölçüde değişmektedir (Gifford, 2007). Bu konuda ilk çalışmalar Gestalt teorisine dayanır ve günümüze kadar birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Gropius (1947), Mumford (1952) ve Moore (1985) algısal duyumsamada deneyimin büyük rol oynadığını ileri sürerken, Gibson (1950) algıyı ürünle ilişkilendirmiştir. Piaget (1954) ve Norberg-Schulz (1997) "içsel düşüncelerin rolü ve duyumsamalardan kaynaklanan zihinsel oluşumlar" üzerine odaklanmışlardır (Lang, 1987:86). Appleyard (1976) tepkisel, işlemsel ve çıkarımsal olmak üzere üç algılama modu belirlemiş; Ittelson (1978) ise çevresel algıyı, bilişsel, duyuşsal, yorumlayıcı, değerlendirici olmak üzere dört boyutta ele almıştır. Rapoport (1977: 185-190) algıyı öznel-kişi merkezci ve nesnel-dış merkezci nitelikleri içermesi açısından ikiye ayırmış, değişken kültürler arası önemli farklılıkları ortaya koymuştur. Rapoport'un perspektifine göre, görsel, kokusal, işitme, dokunma, kinestetik, hava hareketleri ve sıcaklık şeklinde sınıflandırılan algı değişkenlerinin hepsi çoklu duyumsal algıyı oluşturmaktadır.

Husserl (1973), algı ile nesneler arasında pozitif bir ilişki öne sürmüş ve somut-fiziksel görünenden ziyade, içsel-psikolojik görüneni sorgulamayı amaçlamıştır. Algı, bedenin dünya ile kurduğu bir ilişkidir[6] ve beden ile dünya arasında ara kesitte konumlanmaktadır. Merleau-Ponty'ye göre, algının öznesi olan beden hem gören hem görülen hem dokunan hem de dokunulan bir varlıktır. Dünyayı önce beden algılamakta sonra dünya bedene eklemlenmektedir; bu ilişki, dünya ve bedenin aynı anda ve birlikte var olmasını sağlamaktadır (Direk, 2017). "Dünyanın duyumsanır ve algılanır oluşu", beden ve dünya arasında tensel bir ilişki yaratmaktadır. Bu ilişki, bedenin bir nesne olmasını ve aynı zamanda nesneleri gören ve onlara dokunan bir özne olmasını içermekte[7]; algı ve deneyimleri oluşturmaktadır (Merleau-Ponty, 2005).

[5] TDK, https://sozluk.gov.tr/

[6] "Benim algım görsel, dokunsal ve işitsel verilerin bir toplamı değildir: bütün varlığımla bütünsel bir şekilde algılarım; algıladığım şey, aynı anda tüm duyularıma hitap eden benzersiz bir varoluş biçimidir" (Merleau-Ponty, 2005).

[7] Dünya ve beden arasındaki bu ikilik algılayan-algılanan, gören-görülen ilişkisinin gerilimidir. Beden ve görünür dünyada bakış, 'göreni görünür olana eklemektedir'.

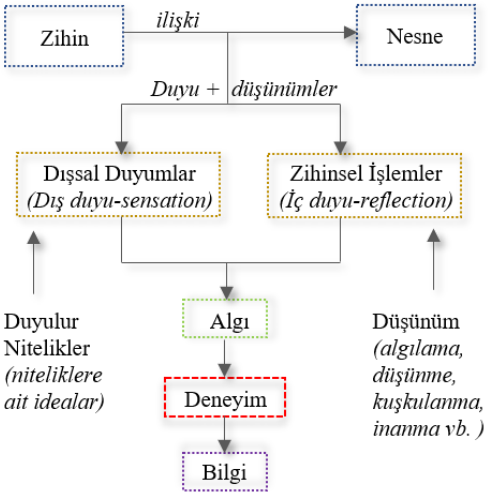
Özetle, duyumların yorumlanması ile oluşan algılar deneyimleri şekillendirmektedir. Deneyim[8] ise, belli bir süre içinde veya yaşam boyunca edinilen bilgi ve becerilerin toplamıdır[9].

2.3.1 Fiziksel ve Zihinsel Deneyim

Duyusal deneyimin gerçekleşmesi dışsal uyaranlarla mümkünken, kişi algılamadığı şeyin bilgisine sahip değildir ve bilgi, deney ile duyularımız yoluyla edinilmektedir (Aristoteles'ten Akt. Warbuton, 2015: 12-15). Rönesans'ta duyular sistemi 'beden' imgesiyle ilişkilendirilmiş (Pallasmaa, 2018: 18), ardından yeni çağda bilgi felsefesi ön plana çıkmıştır. Descartes (1984) kartezyen şüphecilik -akılcılık- yöntemi ile doğru bilgiye ulaşmada duyular yoluyla edinilen bilgiyi sorgulayarak, bilginin doğruluk kazanması için nesnelliğin tek şart olduğunu belirtmiştir. Bu bakış açısına göre, duyular yanıltıcı ve güvenilmezdir; oysa kartezyen görüşün karşıtı olan deneycilikte, duyumlar ve deneyimler bilgi edinmenin temel kaynağıdır. Ampiristler, insan zihninde doğuştan bir bilgi olmadığını ileri sürerek zihni boş levhaya -tabula rasa- benzetirler (Locke, 2000). Duyum nesneleri (Locke, 1999), idelerin kaynaklarından biri olarak açıklanmaktadır. Duyular, öncelikle duyulur tikel nesnelere yönelirler ve bu nesneler, kendilerini etkilemesinin değişik yollarına göre, zihne birçok seçik algıları iletirler; örneğin, sarı, ak, sıcak, soğuk, sert, acı, tatlı gibi idelerle duyulur nitelikler dediğimiz diğer bütün özelliklerin ideleri, zihne duyular aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu görüşe göre, bilginin temeli deneyimlere dayanmaktadır.

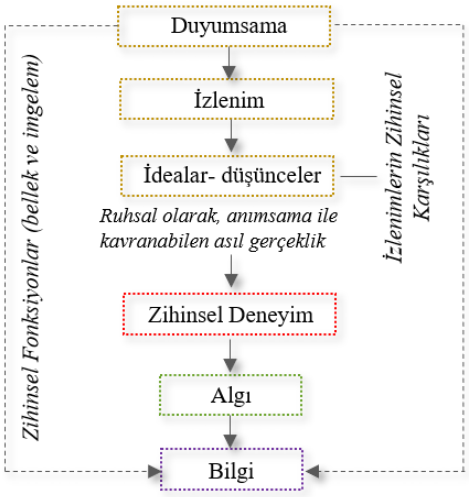
Deneyim (Locke, 1999: 85-87), fiziksel ve zihinsel süreçler arasında çok duyulu etkileşimlerle şekillenmektedir. Bu etkileşimi sağlayan unsurlar idelerdir. Zihin, edindiği ideler üzerinde çalışarak algılama, düşünme, kuşkulanma, inanma, bilme, isteme gibi içsel zihinsel işlemleri gerçekleştirir; kişi, bilincine vardığı bu zihinsel eylemleri içinde gözlemlemekle seçik ideler elde etmektedir. Bu ide kaynağı herkesin kendindedir ve zihin, 'içsel duyu (düşünüm)' denilen bu ideleri kendi iç işlemleri üzerinde düşünerek edinmektedir. Zihin, deneyimler aracılığıyla donatılarak bilgiyi elde etmekte, bu sayede çevre ile etkileşim kurmakta ve içselleştirmektedir (Şekil 2.5).

[8] İngilizce'de tek bir anlamı olan 'experience' terimi, Almanca'da 'erlebnis' (yaşanan deneyim) ve 'erfahrung' (uzun süreli deneyim) olarak farklı anlamlar taşımaktadır (Jay, 2012: 29-35).
[9] TDK, https://sozluk.gov.tr/

Şekil 2.5 Dışsal duyumlar ve zihinsel işlemler (Locke, 1999 çalışması temel alınarak Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Hume (1976), insan zihnini bilgi açısından analiz ederken, bireyin zihinsel süreçlerine odaklanmıştır. İnsan bilgisinin sınırları, kendi zihninin sınırları içindedir; zihin, sadece doğrudan ve aracısız olarak deneyimlediği duyumları, izlenimleri ve ideaları bilebilir. Hume, insan zihnindeki tüm içerikleri, duyu, deneyim, algı ve bilgiyle açıklamaktadır; ilk olarak duyumsanan şeyler izlenimleri oluşturmakta, izlenimler zihinsel karşılıklarına -idealara- dönüşmekte ve zihinsel deneyimler algılar aracılığıyla bilgiye aktarılmaktadır. Bu süreçteki zihinsel fonksiyonlar, bellek ve imgelemdir; bellek aracılığıyla zihinde geri planda duran izlenimler, idealar olarak ortaya çıkmakta ve daha önce edinilmiş algıların imgeleriyle ilişki kurmaktadır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Zihinsel deneyim süreci (Hume, 1976 çalışması temel alınarak Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Husserl (2014), deneyimi, kişinin edinisi olarak tanımlayarak "hayatın akışında gerçekleşmiş doğal deneysel tavır alma yönelimlerinin tortusu" şeklinde açıklamaktadır. Bu edinim, kişinin kendi deneyim yönelimleriyle belirlenme şeklinin ötesinde, yabancı ve aktarılan deneyimleri onaylama veya reddetme, bu deneyimlerden etkilenme şeklini de içermektedir. Deneyim, doğal varoluşun bilgilerini içerebilir ancak bu tek başına yeterli değildir; sanat eserleri, nesneler, pratik yararlar, teknik uygulanabilirlikler veya başka güzellik değerlerinden edinilen deneyimler de önemlidir (Husserl, 2014: 56-57). Husserl'in bilinç edimleri, algılama, hatırlama, hoşlanma gibi yönelimsellikleri, algısal olgu olan deneyime karşılık gelmekte (Ökten, 2006) ve bu deneyimler anlamın ve bilginin temel kaynağını oluşturmaktadır (Hisarlıgil, 2007).

Önsel bir kimliğe sahip olan bir *yer*in deneyimlenmesi, sıradan davranış düzeyini, duyusal izlenimleri, duygusal deneyimleri veya mantıksal kavrayışları içeren karmaşık bir süreci içermektedir (Norberg-Schulz, 1997, 2000). Yer deneyiminin zenginliği, görme duyusunun ötesindedir; tüm duyuların katkısıyla nesnelerin derin ve etkileyici bir imgesini oluşturur (Pallasmaa, 2005). Maddeden doğan görüntüler -maddi imgelem-, biçimden kaynaklanan görüntülerden -biçimsel imgelemden- daha derin ve etkileyici deneyimlere kapı aralamaktadır. Bu zengin deneyimler, ruhun farkına varmadan çok önce gerçekleşmektedir ve gözler, görünene bakmaya başladığından beri, çoktandır, görünmezin destekçisidir (Bachelard, 1983:16).

Bu bağlamda, deneyim, bireyin fiziksel ve zihinsel tüm aktivitelerini içeren karmaşık bir olgudur. Mekanla kurulan ilişki, fiziksel ve zihinsel etkileşimlere yol açarak, kişinin algısını ve dolayısıyla deneyimini şekillendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, mekân[10]; tüm duyular, iskelet ve kaslar aracılığıyla birey tarafından eşit derecede duyumsanmakta, ardından bedene içkin duyusal deneyimler zihinsel süreçlerden geçerek soyut-zihinsel yaratılar oluşturmaktadır. Bedensel ve zihinsel duyumsama pratikleriyle duyumsanabilen her mekân, bir algı oluşturmakta ve her eylem, kendi bağlamında deneyimlenerek mekânsal kavrayışını gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, edinilen fiziksel ve zihinsel deneyimler, çoklu-duyusal pratikler, yeni yapı ve yerin deneyimlenmesine olanak sağlamaktadır.

[10] Beden, zaman ve mekâna aittir; mekânda bulunması ile maddesel bir özellik taşımaktadır.

2.3.2 Çok Duyulu ve Eşzamanlı Deneyim

Deneyimsel diyalog birey ve fiziksel çevrenin etkileşiminde zamansallık kapsamında gerçekleşmektedir. Çevresel etkileşimin fiziksel yansıması geçmişle şimdi arasında kesişirken, zihinsel deneyim ise geçmiş, şimdi ve geleceği kapsayan bir zamansallık içinde bulunmaktadır. Bu zamansallıkta zihinsel deneyim, soyut yaratılar olan algı, kavrayış ve belleği içermektedir. Mekânsal deneyim (Aydınlı, 2008), özneyi etkin mekânı edilgen bir nesne konumuna itmek yerine özne, mekân, zaman ve yaşam boyutlarının karşılıklı etkileşiminin bir bütün olarak algılanmasıyla gerçekleşmektedir. Mekânsal deneyimin doğasında var olan olasılık potansiyeli, deneyimin sürekli olarak yeniden kurulmasına olanak tanımaktadır.

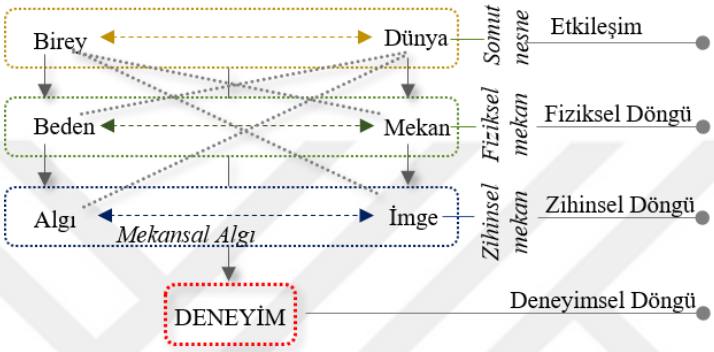
Birey ve fiziksel ortam arasındaki ilişkide, bireyler çevrelerini değiştirirken aynı zamanda davranışları ve deneyimleri de çevrelerinden etkilenmektedir (Mansouri & Majedi, 2017). Özne-nesne ilişkisinde belirleyici olan nesnenin fiziksel gerçekliğinden çok algılanışıdır (Pallasmaa, 1987; Koçyiğit, 2007). Mekâna ait bilgi, tarihsel, kültürel ve toplumsal edimler aracılığıyla açığa çıkmaktadır. Her coğrafyanın ve bireyin sahip olduğu bu edinimler, toplumların ve bireylerin algılarını şekillendirmektedir (Pallasmaa, 1987). Bedene ilişkin algı ve dünyaya dair imge tek bir sürekli deneyime dönüşerek, mekandaki yerinden ayrı düşünülemeyen beden aracılığıyla duyusal deneyimler oluşmaktadır.

Mimarlık inşa edilmiş bir zihinsel alan olarak tanımlanır (Petäjä, 1970'den Akt. Pallasmaa, 2015a). Bu diyalektik ilişkide, fiziksel ve zihinsel alan iç içe geçmektedir. Mimarlık, insan zihninin somutlaşmış bir ifadesi olmanın ötesinde, zihinsel alanın kendisi mimari tarafından yapılandırılıp genişletilmektedir. Bu durum, aynı anda *iki katmanlı bir anlam*[11] taşır (Pallasmaa, 2015a: 54).

Bireyin mekân ile etkileşiminde mekânı deneyimleyen birey özne, mekân ise nesne konumundadır. Öznenin nesneye yönelmesi, bireyin mekânda fiziksel olarak bulunması ile başlar. Bireye ait beden, mekânın fiziksel özelliklerini tüm duyuları ile kavramakta ve bu kavrayışta anılar, bellek ve yaşanmışlıklar etkin rol oynamaktadır. Duyusal algılar, zihinsel mekânın imgelerini oluşturmakta, imgeler ise bireye ait mekânsal deneyimi meydana getirmektedir (Şekil 2.7). Deneyimlenen

[11] Bu görüş, Merleau-Ponty'nin fenomenolojik "kiazmatik bağ" kavramına karşılık gelir; bir yanda dünya ve fiziksel mekân, diğer yanda benlik ve zihinsel alan… (Pallasmaa, 2015a).

mekân, öznenin duygu ve anlam dünyasında harmanlanarak bir bütün oluşturmaktadır. Diğer bir perspektiften bakıldığında, mekân tasarımcısı ya da mimar özne konumundayken mekân ve kullanıcılar nesne konumuna gelerek özne-nesne ilişkisi tersyüz olmaktadır. Tasarımcının deneyimi, aldığı eğitim, mimari yaklaşımı, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar tasarım ve inşa sürecinde etkili unsurlardır. Tasarımcı, yaşantısı boyunca elde ettiği deneyimlerle mekanla etkileşime geçmekte ve bu sayede hayal edilen deneyim mekânı ile inşa edilen deneyim mekânı bütünleşmektedir.

Şekil 2.7 Mekansal deneyim süreci (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Mimari deneyim, çoğunlukla çevre ile beden arasındaki etkileşimlerin bir ürünüdür. Mekânsal ipuçları, dikkatin yönlendirilmesi yoluyla, ziyaretçilerin hem fiziksel hem de zihinsel tepkilerini etkileyerek kişinin benlik duygusunu, bireysel ve toplumsal anılarını ve kimliğini şekillendirmektedir (Jelić & Staničić, 2021; Micieli-Voutsinas & Person, 2020). Mimari deneyimin önemli bir kısmı ön-bilişsel, bedensel ve bilinçli farkındalıkta gizlidir (Seamon, 2018: 11).

Pallasmaa (2012), tasarımların sadece görsel özelliklere odaklanmak yerine atmosferik bir yaklaşımı benimseyen çok-duyulu bir harekete odaklanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çok-duyulu hareket, perspektif algısını çevresel algı ile değiştirmeyi ifade etmektedir. Çevresel karakterin değerlendirmesi, "genel bir atmosfer, duygu, ruh hali veya ambiyans olarak anında ve sentetik şekilde kavranan sayısız faktörün karmaşık bir birleşimi" olan çok-duyulu bir deneyimi içermekte, mekân karakterinin doğrudan değerlendirmesi ise, tüm somutlaşmış ve varoluşsal duyguları çağırarak "kesin ve bilinçli gözlemden ziyade dağınık ve çevresel bir şekilde" algılanmaktadır. Bu karmaşık değerlendirme, algı, bellek ve hayal gücünü birleştirerek zamansal bir süreci yansıtmaktadır (Borch, 2014:12-34).

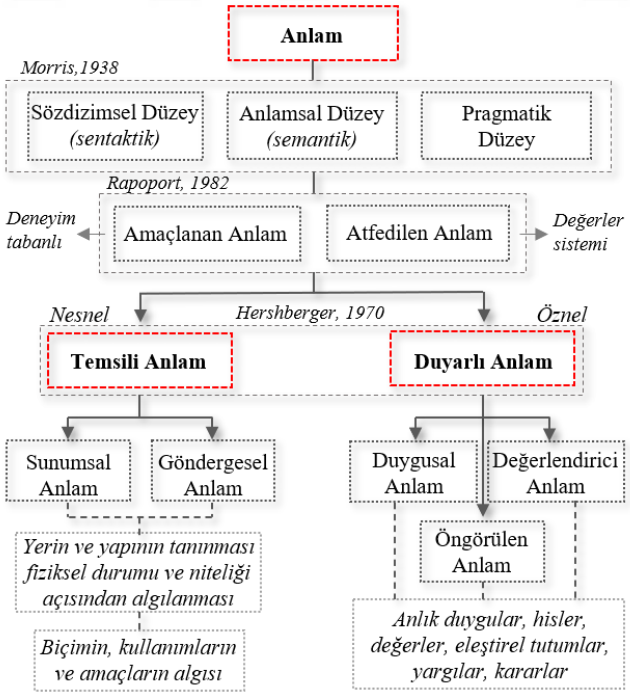
2.4 Anlamın İnşası

Dilbiliminde anlam "bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana vb." şeklinde açıklanmaktadır[12]. Anlam, "herhangi bir nicel biçimi olmayan bir şeyi" ifade ederek bir olgunun biçimsel ve görünür boyutlarını tamamlayan içerik yönünü temsil etmektedir (Pourjafar vd., 2009:8). Literatürde, anlamın çeşitli yönleri Morris (1938, 1971), Gibson (1950), Hershberger (1969, 1970), Bourdieu (1977), Rapoport (1982) ve Lang (1987) tarafından farklı düzeylerde incelenmiştir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2 Anlamın farklı katmanları (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Morris (1938)	Sentaktik Anlam, Semantik Anlam, Pragmatik Anlam
Gibson (1950)	Birincil ve Somut Anlam, Pratik Anlam, Araçsal ve Makine Anlamı, Değer ve Duygusal Anlam, İşaretler, Semboller
Hershberger (1970)	Açık Anlam, Göndergesel Anlam, Duygusal Anlam, Değer Anlamı, Öngörülen Anlam
Bourdieu (1977)	Birincil Düzey Anlam, İkincil Düzey Anlam
Rapoport (1982)	Amaçlanan Anlam, Atfedilen Anlam
Lang (1987)	Simgesel Anlam, İmgesel Anlam

Literatürdeki mevcut çalışmalardan referansla anlam düzeylerinin diyagramatik ifadesi Şekil 2.8'de sunulmaktadır.

Şekil 2.8 Anlam düzeyleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

[12] TDK Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/

Morris (1938) anlamı, sentaktik, semantik ve pragmatik olmak üzere üç düzeyde tanımlamıştır. Sözdizimsel (sentaktik) anlam, bir binanın çevresindeki düzende düzenlenmesinden -binanın kendisi ve çevresindeki binalarla ilişkisinden- kaynaklanmaktadır. Anlamsal (semantik) düzey, bir öğenin önerdiği normlara, fikirlere veya iç görülere atfedilmektedir. Bu anlam, binalar ve onları algılayanlarla olan ilişkiden doğan bir düzeyi temsil etmektedir. Pragmatik anlam ise, sembolü yer kullanıcılarıyla ilişkilendirmekte ve binalar ve kullanıcıları arasındaki ilişkiden meydana gelen bir düzeyi ifade etmektedir (Lang, 1987: 204).

Gibson (1950) altı anlam düzeyi belirlemiştir: birincil ve somut anlam, pratik anlam, araçsal ve makine anlamı, değer ve duygusal anlam, işaretler, semboller. Hershberger (1970), açık anlam, göndergesel anlam, duygusal anlam, değer anlamı ve öngörülen anlam sınıflandırması yaparak Gibson'a eşit olan beş anlam düzeyini tanımlamıştır. Bourdieu (1977), her olgunun iki düzey anlam içerdiğini ifade etmiştir; birincil düzey anlam, olgunun renk, biçim ve yapı gibi temel özelliklerini, ikincil düzey anlam ise onların sembolik anlamlarını içermektedir.

Rapoport (1982) anlamı, 'amaçlanan anlam' ve 'atfedilen anlam' olarak ikiye ayırarak bu ikisi arasında bir ayrım yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Amaçlanan anlam, deneyimlerden ve çevre ilişkilerinden kaynaklanan anlamı temsil ederken, atfedilen anlam kişisel deneyim ve değerlendirmelerden yoksun bir anlamdır. Norberg-Schulz (1980a, 1988, 1997), anlamın sosyal ve sembolik değeri üzerine yoğunlaşmış ve anlamı, "kişinin doğayı manipüle ederek ve varoluşsal anlam kavramıyla sembolik mimari yaratarak, kendi kimliğini tanımlama yeteneğinin kendi yansımasıyla iç içeliği" olarak tanımlamıştır (Shahedi vd., 2010).

Lang (1987) ise anlamı, simgesel ve imgesel olmak üzere iki şekilde sınıflandırmaktadır. Simgesel anlam taşıyan değişkenler, yapı biçimlenişi, mekânsal biçimleniş, malzeme, ışık ve renk ile ilgilidir. İmgesel anlam ise, mekânın birey üzerinde yarattığı sezgisel veya duygusal mesajları içermektedir[13]. İmgesel anlam, Bourdieu'nun ikincil düzey anlam olarak tanımladığı sembolik anlama karşılık gelmekte ve bireyin öğrenmesi, kültürel farklılıkları ve tercihleri ile ilişkili

[13] Deneysel çalışmalar üç tür birincil duygusal tepki tanımlamaktadır; zevk, uyarılma ve baskınlık. Zevk, kişinin hoşlanma/hoşlanmama durumlarına yönelik tepkilerini içerirken, uyarılma, ortamın heyecan verici nitelikleriyle ilgilidir. Baskınlık ise bireyin özgürlük duygusuyla bağlantılıdır (Lang, 1987).

bir yapıyı içermektedir. Bu görüşe göre, bazı anlamlar çevrenin potansiyel araçsal kullanımıyla ilgiliyken, diğerleri ise bir gözlemci veya kullanıcı tarafından algılanan duygusal niteliklere odaklanmaktadır (Lang, 1987: 204-208).

Bu bağlamda, her bir anlam düzeyini derinlemesine incelemek, bireylerin yeni yapı-yer ilişkisini nasıl algıladığını ve anlamlandırdığını daha iyi kavramaya yardımcı olmaktadır. Anlam, bireyin varoluşunu yönlendiren bir pusula gibidir ve insanın yaşamında kök salmıştır. Psikiyatrist Frankl (2009: 113-126), insanın anlam arayışını yaşamdaki temel bir güdü olarak tanımlar. Bu anlam, kişinin kendi içinde keşfedilebilir oluşuyla eşsiz ve özeldir. Yaşama dair anlamı farklı yollardan keşfetmek mümkündür; 'bir eser yaratmak ya da bir iş yapmak' anlama ulaşmanın yollarından biri olarak kabul edilir. Dolayısıyla, mimaride anlamın araştırılması, insan deneyimini ve yapı-yer ilişkisini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olabilir.

2.4.1 'Yer'in Anlamı

Bir yerin analizi, gerçeğin parçalarını vurgulayan, öznel gerçeklik içeren, değer yüklü bir yorum olarak tanımlanmaktadır. Yer analizi, "bir fenomenin (yer karakteri), fenomenin ifade etmek istediği şeyin (niyetler) ve gerçek mimari etkinin (anlamın) arkasındaki varsayılan neden ilişkilerinin bir karışımı"nı temsil etmektedir (Van Nes, 2008: 130). Yerin anlamı, bir bölgenin tarihinden, modern mimarinin dahil edilmesinden ve sosyal anlamlardan etkilenmektedir (Shahedi vd. 2010).

Rossi (1984), yerin anlamının zamanla var olduğunu ileri sürmüş ve hafıza ile kentin zamansallığını 'locus' kavramı ile ilişkilendirmiştir. Yaşam biçimleri ve yaşam biçimlerine bağlı atıflar zaman içinde değişebilmekte, anlam, sadece yere ait bir olgu olmaktan çıkarak, zamana ve yaşama bağlı bir tanımına dönüşmektedir (Uçar & Rifaioğlu, 2011). Bu durumda yer, sürekli değişen anlam katmanlarından oluşur ve yeri anlamak için tarihsel süreç içinde birbiri üzerine eklenmiş her türlü veriyi bir araç olarak okumak gerekmektedir (Gregotti, 1985).

Yerin anlamı, temsilden daha fazlasını içermektedir; maddi ve maddi olmayan süreçler yoluyla üretilmekte ve somutlaşmış karşılaşmalar yoluyla deneyimsel olarak elde edilmektedir (Micieli-Voutsinas, 2017). Yerin anlamı, psikolojik ve fizyolojik karşılaşmalar yoluyla eş zamanlı olarak ele alınabilir. İnşa edilmiş bir

yer, adeta birer hikâye anlatıcısı ve aynı zamanda anlatılan hikâyenin bir parçasıdır. Yer, yapı malzemeleri ve tasarım öğelerinin sözcük dağarcıklarını kullanarak, değerleri, inançları ve duyguları iletmektedir; yer hikayeleri, gerçek bir dil yerine, malzemelerin ve mekânsal kodların ilettiği mesajlar aracılığıyla anlatılmaktadır. Ayrıca örgütsel eylemler için ortam sağlayan yerler, kullanıldığında hikayelerin olay örgülerindeki karakterlere dönüşerek hem araç olmakta hem de mesaj iletmektedir. Dolayısıyla, yer, örgütsel anlamların iletilmesinde aktif rol oynamaktadır (Yanow, 1998: 215).

Yer, kendisine atfedilen anlamlarla örülüdür (Entrikin, 1991; Malpas, 1999; Vanclay, 2008). Bu anlamların bir kısmı kişisel anlamlardan türemekte olup bireylerin özellikleri yere yüklenen anlamların temelini oluşturmaktadır. Peyzajdaki işaretler, önemli özellikler ve inşa edilmiş yer işaretleri gibi unsurlar, bir tür 'sembolik anlamın yüklenebileceği bir ikon' niteliği taşıyarak yer duygusuna katkıda bulunmaktadır. İnsanların çeşitli etkinliklere katıldığı ve hikayelerini paylaştığı yerler sosyal anlam taşırken, bireylerin kişisel deneyimleri nedeniyle bu yerler özelleşebilmektedir. Yer, "biyofiziksel, sosyal ve ruhsal dünyaların bir araya geldiği" bir olgu olduğundan, yere atfedilen anlamlar olumlu ve olumsuz duygularla ilişkilendirilebilmektedir. Bu bağlamda, yerin anlamı insanların deneyimlerine, anılarına ve topluluk hikayelerine gömülüdür (Vanclay, 2008).

Farklı kişisel özelliklere sahip bireylerin yer deneyiminde sosyo-kültürel yapı, eğitim, ekonomik durum gibi öznel koşullar yere dair anlamın farklılaşmasına neden olmaktadır. Yerin anlamı kişisel olabileceği gibi toplumlara ait anlamlarda ortaya çıkabilmektedir. Her toplumun farklı kimliğe, kültüre ve belleğe sahip olması, yerin anlamının toplumdan topluma farklılık göstermesine zemin hazırlamaktadır. Genel kabul görmüş bilgileri içeren anlamsal bellek nesnel bir nitelik taşırken, bireyin kendi hatıraları ve anılarına dayalı anısal bellek öznel bir perspektife sahiptir ve birey, bulunduğu toplumdan edindiği tüm verileri içselleştirmektedir. Bireylerin belleği, içinde bulunduğu toplumla etkileşim içinde şekillenmektedir. Yaşantı içinde anılar ve hatıralar bellekte depolanırken deneyimler ve ortaya çıkan anlamlar şüphesiz ki yerle ilişki içindedir.

Gieryn (2000), yer sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmalarda, yeri sadece coğrafi konum ve maddi biçimiyle sınırlamayıp aynı zamanda anlamı ve değeri olan bir yatırım olarak tanımlamaktadır. Yer ve anlam araştırmaları, sosyoloji, antropoloji,

psikoloji gibi çeşitli disiplinlerde oldukça değerli görülmekte ve birçok disiplinin ortak ilgi alanı olmaktadır. Bu disiplinler, yerle ilgili sorular sorarak yerin anlamına yönelik bulgular elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Mimarlık disiplini açısından yerin anlamının araştırılması, yapılı çevrenin mimari tarafından nasıl şekillendiğine ve bu şekillenmenin bireylerin "deneyimsel gelişimde" nasıl bir rol oynadığına dair önemli içgörüler sağlamaktadır (Shahedi vd., 2010). Yerin sembolik ve fenomenolojik yönü dikkate alındığında, yapılı çevre sembolik mesajları somutlaştırmakta ve insanı dönüştürmeye yardımcı olmaktadır. Bu şekilde, yerle ilişkilendirilen aktiviteler, anlamlı deneyimlere dönüşmektedir. Kısacası yerin anlamı, yalnızca maddi biçimi oluşturan unsurları analiz ederek sorgulanmamalıdır. Somut ve soyut değerleri içeren yer için, öznel ve özneler arası bir anlamı kavramak adına yukarıda bahsedilenlerin tümüne kapsamlı bir bakış gerekmektedir.

2.4.2 'Yeni'nin Anlamı

Sembolizm ve fenomenoloji, mekânsal ve fiziksel olanın anlamını açığa çıkarmak adına kritik bir öneme sahiptir. Anlam ve sembolün etkileşimi, birbirini tamamlayan birbirine bağlı iki ifadeyi yansıtmaktadır. Özellikle, mevcut bütünsel çevrenin bir parçası olma duygusu, sembolik tezahür yoluyla sezgisel bir anlam kazanmaktadır (Vranich, 1999 Akt. Shahedi vd., 2010). Herkes için farklılık gösteren anlam, somut olarak ifade edilen simgelere yansımaktadır (Oakley, 1970:191).

Sözsüz iletişim biçimini temsil eden yapılı çevre, genellikle görsel olarak ipuçlarına sahiptir (Rapoport 1982, 1988) ve anlamsal değeri olan yapılar en güçlü mimarlık göstergeleridir. Mimarlık dahil her sanat türü, yapıtın kendisi ve ardındaki kuramdan oluşmaktadır (Vitruvius, 2021: 9). Mimarlık nesnesi; kültürel, toplumsal ve tarihsel anlam katmanlarını yansıtan, anlam taşıyan ve 'anlam ileten bir metin' olarak yorumlanabilir. Mimar, oluşturduğu eserle çeşitli anlamları kurgulayarak eseri biçimlendirmekte ve fiziksel yapı ile anlamları ifade etmektedir. Deneyimleyen kişi ise, mimari biçimin taşıdığı mesajları, örtük ve açık kodları çözümleyerek nesnenin anlamlarına ulaşmaktadır (Ersal, 2013).

Mimarlıkta anlam, "modern hareketin gözden kaçırdığı insan varoluşunun sembolize edilebilmesiyle ilişkilidir" (Pallasmaa'dan Akt. Koçyiğit, 2007). Mimari anlamın incelenmesi, sadece fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda bu yapıların içinde

yaşayan bireylerin ve toplulukların deneyimlerini içermektedir. Bu bağlamda, her bina tasarımcısından bağımsız olarak düşünüldüğünde, kullanıcısının zihninde özel anlamlar uyandırmaktadır (Broadbent, 2001: 121). Yapıya yüklenen anlam, bireyin o yere atfettiği değerlerle ve o yerin ifade ettiği anlamlarla doğrudan ilişkilidir. 'Genius loci' kavramı, anlamın bir kentsel çevreye kimlik kazandırdığı ve bu çevrede yaşayan bireylerin doğrudan ifade edemese de farkında oldukları bir durumdur (Norberg-Schulz, 1980b, 1988). Yeni yapının yerle ilişkisinde ortaya çıkan bu atmosfer, anlamın derin ve öznel bir boyutunu ifade etmektedir.

Her yeni yapı, bulunduğu çevreye entegre edilerek, yaşayan bir süreçte bütünlüğe dahil edilmektedir. Yer yapma sürecinin her durumunda, önceki bütünlüğü dönüştürmek ve daha da farklılaştırmak için eklenen yeni, "daha ileri ve daha güçlü, yaşayan merkezler yaratarak önceki bütünlüğün yapısını her zaman genişletecek, geliştirecek, yoğunlaştıracak" şekilde tasarlanması gerekmektedir (Alexander, 2002-2005).

Durağan olmayan yerin tüm mimari unsurları farklı coğrafyalarda farklı anlamsallıkları barındırmakta (Pallasmaa, 1987) ve yeni yapı, simgesel ve imgesel özellikleriyle, 'yapılı çevrenin somutlaştırılması' yoluyla anlamları iletmektedir. Yeni yapı -biçim- ve anlam arasındaki ilişki, duyumsamaya ve deneyimlere bağlıdır ve sürekli olarak gelişmektedir. Mimarlıkta formlar, kendi başlarına bir anlam ifade etmezler; anlamı yaratan asıl şey formların insan zihninde yarattığı imajlardır. Bu imajlar hem anlam içermekte hem de anlamın bireyden bireye, toplumdan topluma iletilmesine olanak sağlamaktadır.

Rasmussen'ın (2018:35) vurguladığı gibi, mimariyi anlamak, sadece yapıyı görmekle sınırlı değildir, aynı zamanda onu tam anlamıyla yaşamak da gerekmektedir. Mimariyi deneyimlemek, bir binanın özel bir amacı nasıl yansıttığını, dönemin akışına nasıl uyum sağladığını, mekanların kurgusunu, biçimlenişini, dokunsal etkilerini, renklerini, ışığını, seslerini ve kokularını keşfetmektir. Etkileyici bir mimari eser, insanı tam anlamıyla bedensel ve ruhsal varlıklar olarak hissettirerek deneyimleme şansı sunduğunda, yeni yapının sahip olduğu anlam katmanları daha da zenginleşmektedir (Pallasmaa, 2005: 11-71). Yeni yapının anlamı, mimarisinin sahip olduğu karakter ve bu karakterin özneyle kurduğu algısal ilişkiden oluşmaktadır.

2.4.3 Mimar ve Kullanıcı Aktörlerin İlettiği Anlam

Yer ve yeni yapının anlamının oluşmasında etkin rol oynayan birçok aktör bulunmaktadır. Bu aktörler arasında mimarlar, sanatçılar, mühendisler, planlayıcılar, proje geliştiriciler, uzmanlar, yöneticiler ve ziyaretçiler yer almaktadır; bu kişiler yeni yapı ve yere anlam yükleyen ve anlamı ileten önemli aktörlerdir.

Yer yaratıcılarından biri olan mimar, mekanların fiziksel yapısını ve anlamını yorumlamada kilit bir role sahiptir. Mimar hem inşa sürecinin pragmatik tarafını - biçim ve teknik arasındaki ilişkiyi- yönetmekte hem de yerin sahip olduğu anlamsal yönleri yorumlamaktadır. Mimar, tüm tasarım girdilerini değerlendirmeye alan, maddi ve manevi ihtiyaçlara şekil veren bir yorumlama ustası görevini üstlenir (Schulz'dan Akt. Van Nes, 2008: 130). Mimar, tasarımını kâğıda aktarırken veya hayata geçirirken kendi bireysel yorumlarını yapıya yüklemektedir; tasarım sürecinde aldığı tüm kararlar ve kişisel hisleri, inşa ettiği yapıyı anlam dizileri ile donatmaktadır. Mimarın bireysel bakış açısı, dünya görüşü, eğitimi, sosyo-kültürel bağlamı ve yerle ilgili duyguları, inşa edilen yeni yapının anlamını belirleyen temel unsurlardır. Mimarın kişisel yorumları, yapıya anlam katan detaylara dönüşmektedir.

Mimarın yapıya yüklediği anlamı ifade etmesi oldukça önemlidir. Mimarın tasarım konseptini tanıtması, estetiği görsel ve sembolik ile sınırlı olmaktan kurtarmaktadır, çünkü yapılarda kavranamayan her şey anlamlara kaydırılmaktadır (Böhme, 2013b: 48). Bu bağlamda, Pallasmaa'nın ifadesiyle mimarın hedefi, "dünyadaki varlığımızı somutlaştıran ve yapılandıran cisimleşmiş ve yaşanmış varoluşsal metaforlar yaratmayı" içermelidir (Pallasmaa, 2005: 11,71).

Mimarlar, mühendisler ve planlamacılar, fiziksel özelliklerin geliştirilmesi yoluyla yere anlam yükleyebilirler. Bölgesel kalkınma kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ise etkinlikler düzenleyerek yerin algısını değiştirebilirler. Ancak, nihayetinde yerle bağ kuracak olan kişi bireydir (Vanclay, 2008).

İnsanlar yaşamları boyunca 'korunmaya değer anılar' biriktirmekte, benzersiz deneyimler ve biriktirilen anılar ile anlam şekillenmektedir. Bellekte biriken tüm anılar kuşkusuz ki insanları hayata ve yere bağlayan şeydir. Kişisel olan anlam, insanın misyonu ve vizyonu ile bütünleşmiş bir şekilde oluşmaktadır. Bachelard'a

göre (1994) içinde yaşanılan yerler, insan zihninin yaşamına biçim vermektedir. Yaşanan yerler, insanın hatıralarını, duygularını ve düşüncelerini şekillendirmekte ve etkilemektedir; iç (zihin) dışsallaştırılırken, dış (dünya) içeri alınmakta, iç ve dış boşluklar -zihin ve dünya- birbirine dönüşmektedir. Bu bağlamda, insan, yer ve yeni yapı arasındaki ilişki anlamın doğmasına yol açmaktadır. Bu ilişkide yer alan bireyin sahip olduğu 'uygun kültürel iç görü veya tercihler', yerin kendisinde uyandırdığı hisleri ve anlamı ifade edebilmesini sağlamaktadır (Van Nes, 2008: 130).

Kişinin yerle kurduğu bağlantı (Malpas, 2008) zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir (Vanclay, 2008). Yeni yapıya veya yere dair yapılan müdahaleler, kullanıcının yere olan bağlılığını olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyin zihninde yerle ilgili anlamın değişmesi, yere bağlılığın zaman içinde azalmasına neden olmaktadır. Yer ve yeni yapıyla kurulan bağın güçlenmesi veya zayıflaması, kişinin o yere dair algısını etkileyerek anlamı yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda, bireyin sahip olduğu duygu (bağlılığı ya da sevgisi), anlamının oluşmasında ve iletilmesinde dinamik bir rol oynamaktadır.

2.5 Bölüm Sonucu: Yer-Yeni Yapı İlişkisinde Kavramsal Altyapı

Bu bölümde, tezin temel odak noktasını oluşturan *yer*, *yeni yapı*, *deneyim* ve *anlam* kavramları, araştırma soruları çerçevesinde ele alınarak geniş bir kavramsal çerçeve içinde incelenmiştir (Şekil 2.9).

Yer kavramının derinlemesine değerlendirilmesinde, mekânın 'yer' olma sürecindeki dönüşümü üzerinde durulmuştur. Bu analiz, mekânın 'yer' kimliğini kazanmasının, yaşantı, mekân, zaman ve atmosferin bir araya gelmesiyle mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda *yer*in mevcut bağlam içinde taşıdığı potansiyellerin, insanlar için çeşitli deneyimleri mümkün kıldığı vurgulanmıştır.

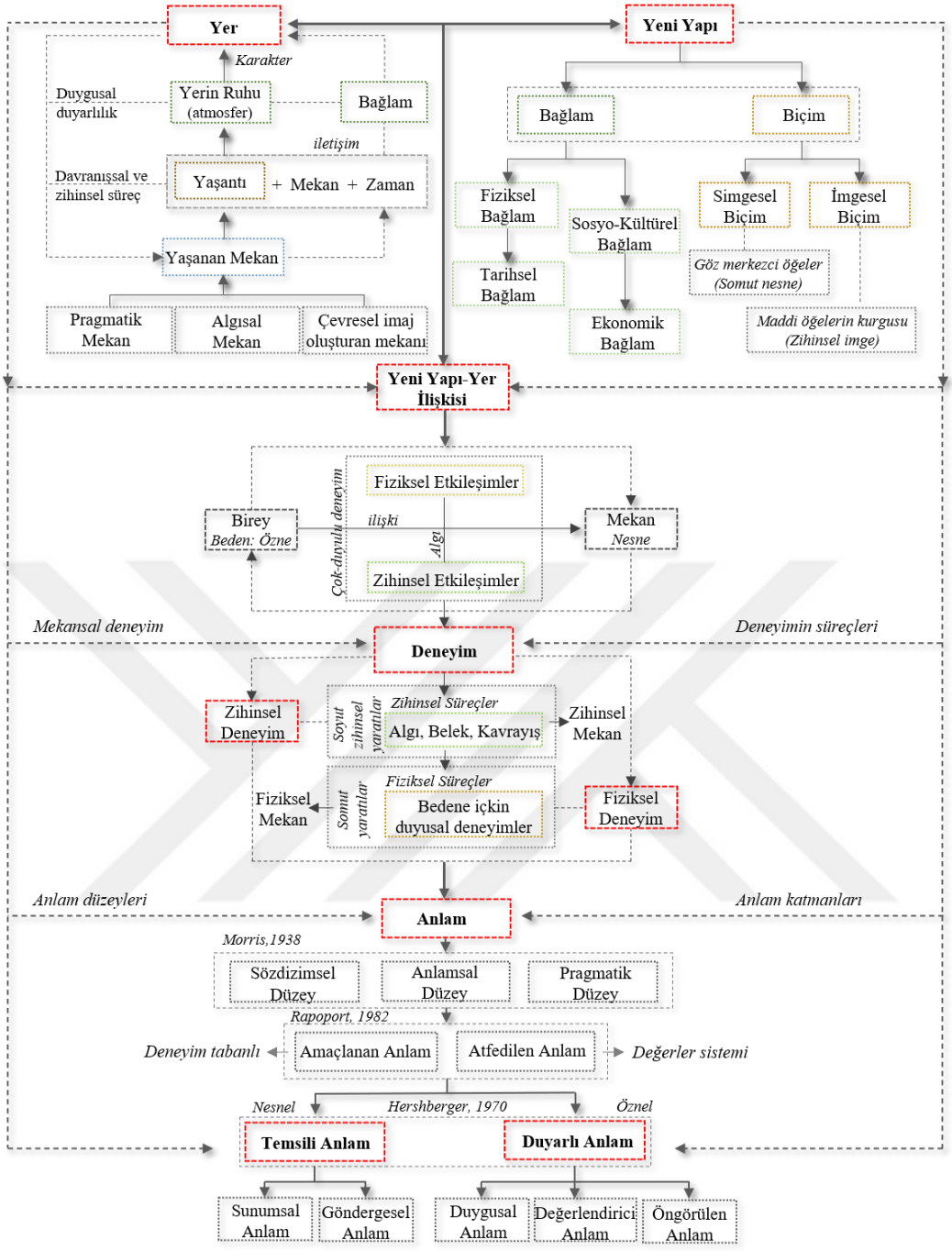
Yeni yapı kavramının bağlamsal ve sembolik değerleri incelenirken, tasarımın mevcut bağlamla etkileşimi üzerinde durulmuştur. Yeni yapıların sahip olduğu simgesel ve imgesel biçimlerin çevre ile kurduğu ilişki, 'yeni' nin bağlamsal verilerle nasıl etkileşimde bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Deneyim kavramı, fiziksel ve zihinsel süreçlerin detaylı bir çözümlemesini içermektedir. Bu çözümleme, duyum pratikleri ile algı, bellek ve kavrayış arasındaki soyut zihinsel yaratıların nasıl bir araya geldiğini açıklamaktadır. Dışsal duyumların ve içsel düşünme süreçlerinin, deneyimlerin anlamlı bir bütün oluşturmasında nasıl katkı sağladığı ele alınmıştır.

Anlam kavramı üzerine yapılan detaylı inceleme, Morris'den Gibson'a, Hershberger'den Bourdieu'ya, Rapoport'tan Lang'e kadar uzanan geniş bir literatürü içermektedir. Bu kapsamlı literatür, anlamın çok katmanlı, çok boyutlu ve disiplinlerarası bir konsept olduğunu vurgularken farklı anlam düzeyleri ve kategorileri, *yeni yapı-yer ilişkisi*nin anlamını çözümlemeye yönelik kavramsal bir analizin temelini oluşturmada destek sağlamaktadır.

Appleyard'ın (1976) algılama modları, Ittelson'ın (1978) çevresel algı boyutları ve Hershberger'ın (1970) anlam düzeyleri, tezin temel motivasyonunu oluşturan unsurlardır. Tez çalışmasında anlam, zihinsel temsiller ve içsel tepkiler olmak üzere iki genel yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Zihinsel temsiller, bir uyarıcı nesnenin kişide uyandırdığı içsel temsilleri (algı, kavrayış, imge) ifade ederken içsel tepkiler ise bir dış uyarana karşı verilen içselleştirilmiş yanıtları (duygular, düşünceler, yargılar vb.) temsil etmektedir. Bu araştırmada, *anlam*ın gözlemcinin kendi deneyimleriyle karşılaştırıldığında içinde bir tepki oluşturan bir düşünce yapısından türetildiği kabul edilmektedir.

Ayrıca Morris (1938) ve Rapoport'un (1982) anlam düzeyleri de araştırmanın temel kurgusuna katkıda bulunmaktadır. Yeni yapı-yer ilişkisinde açık ve örtük anlamlar şu şekilde belirlenmiştir: Yeni yapının mevcut bir yer ile olan ilişkisi sentaktik anlamı (yapının fiziksel ilişkisi); yeni yapının onu algılayanlarla olan ilişkisi semantik anlamı (yapının algısal ilişkisi); yeni yapı ve kullanıcıları arasındaki ilişki ise pragmatik anlamı (yapının işlevsel ilişkisi) temsil etmektedir. Yeni yapının taşıdığı simgesel ve imgesel özellikler doğrudan deneyimler ve çevreyle olan ilişkilerden kaynaklanan amaçlanan anlamı yansıtırken yerin sahip olduğu ve zaman içinde yüklendiği değerler sistemi, kişisel deneyim ve değerlendirmelerden bağımsız olarak atfedilen anlamı belirtmektedir.

Şekil 2.9 Kavramlar arası ilişki diyagramı (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Mekânın 'yer'e dönüşüm süreci, ortamın fiziksel olarak değiştirmesine yönelik sembolik yatırımları gerektir (Greider & Garkovich, 1994; Vanclay, 2008; Paulsen, 2004). Anlamlı bir yerin oluşturulmasında, simgesel ve imgesel niteliklere sahip yeni yapılar önemli bir rol oynamaktadır. Her yeni yapı, *yer*e eklemlenerek mevcut bağlamda bir etki yaratmaktadır. Yeni yapılar, taşıdıkları mesajlarla *yer*in anlamını değiştirmekte ve *yer*, 'yeni' ile birlikte 'yeni bir anlam' kazanmaktadır. Sezgisel

olan anlam başlangıçta sembolik oluşumlar aracılığıyla ortaya çıksa da anlamı sadece biçimsel bir bakış açısıyla yorumlamak yetersiz kalmaktadır. Göz merkezli algının değişmesi *anlam*ı gösterilen olmaktan öte bir duruma taşır. Biçimler tek başlarına anlam ifade etmezken, yeni yapının ve yerin duyumsanan özellikleriyle insan zihninde yarattığı imajlar onları anlamlı kılan nitelikleri oluşturmaktadır.

Mimaride duygusal içeriğin büyük bir önemi vardır (Pallasmaa, 2015b). Mimarlık, tüm duyuların keskin bir şekilde boşluklar arasında hareket ettiği bir sanat biçimini temsil ederken, mekânı deneyimleyen birey mimarinin özleri yeniden canlandırma potansiyeliyle karşılaşmaktadır (Holl, 2013). Bu durumda, anlamlı bir mimarlık deneyimi[14], *bir dizi retinal imge* olmanın ötesinde, *'maddi ve manevi-ruhani aktarımlar'* ile bütünleşen bir deneyim olarak yaşanmaktadır (Pallasmaa, 2018).

'Yeni' nin mevcut bir *yer*de hayat bulması insanların yer ait hislerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Olumsuz duygular hissettiren bir yerde inşa edilen yeni yapı, o mekânın deneyimlerini değiştirerek bireylerin algısını dönüştürebilir. Bu durumda, başlangıçta negatif duygular yaşatan yer, sonrasında kendisine eklemlenen yeni yapıyla farklı deneyimler sunarak farklı bir anlam kazanabilir. Kaliteli mimari, yeni yapının insanları "hareket ettirmeyi başarması" (Zumthor, 2006a) ve yere davet etmek için etkinlikler önermesini içerir (Pallasmaa, 2014; Borch, 2014). Bu bağlamda, yer-yeni ilişkisinde ortaya çıkan anlam sadece sembolik değerlerle değil, aynı zamanda duyumsamaya ve deneyimlere dayanmaktadır.

Öznel ve özneler arası deneyimler, bireyleri yerin bir parçası haline getirirken, deneyimler aracılığıyla üretilen söylemler yerin ve bu yerde var olan 'yeni' nin anlam dizilerini oluşturmaktadır. "Anlamlar nesnelerde veya şeylerde değil insanlardadır" görüşünden hareketle, yeni yapı-yer ilişkisinde yapının yere yüklediği anlam, insan ve eylemleriyle -yaşantı ve deneyim ile- var olmaktadır. İnsanlar, yeni yapı aracılığıyla yeri algılamak ve anlamlandırmak suretiyle, yerin kendisine ait olan ve zamanla evrilen anlamını yeniden yapılandırırlar. Dolayısıyla, bu etkileşim, sadece fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda insanların yerle kurduğu duygusal ve sembolik bağlam üzerinden de şekillenmektedir.

[14] Bu bakış açısıyla mimarlığı deneyimleme şekli, Husserl, Heidegger, Bachelard ve Pallasmaa'nın ortaya koyduğu düşünsel perspektife dayandırılarak açıklanmaktadır.

3
YERİN ANLAMININ ÇÖZÜMLENMESİ

Bu bölüm, *yerin anlamı*nı kuramsal ve pratik açıdan çözümlemeyi amaçlamaktadır. Yerin anlamının ontolojik çözümlemesi, yerin varlığı, özü, nasıl meydana geldiği ve ne anlama geldiği gibi temel soruları ele almaktadır. 3.Bölüm, yerin anlamı araştırmasını yalnızca fikirler ve kuramlarla değil aynı zamanda kuramsal-pratik bir yaklaşımla derinlemesine ele alan bir sorgulamayı kapsamaktadır. Araştırma, 'Yerin anlamını okuyabilmek için nelere bakmalıyız?' sorusu ile başlamakta ve amaca ulaşmak için üç alt araştırma sorusuna yanıt aramaktadır:

- (1) Yerin oluşması/inşası nedir?
- (2) Yerin anlamını açıklayan kuramlar ve araştırmalar nelerdir?
- (3) Yerin anlamını çözümlemede yaklaşımlar nelerdir?

Yerin anlamına ilişkin mevcut literatürün kapsamlı ve eleştirel bir incelemesini yapmak için bütünleştirici bir yaklaşım uygulanmıştır. Bu yaklaşım, eleştiri ve sentez amacıyla araştırma makalelerini, kitapları ve diğer yayınlanmış metinleri kapsayan sistematik olmayan bir strateji içermektedir (Snyder, 2019). Yerin anlam sorgulamasında, hangi disiplinlerin konuyu ele aldığını ve hangi kaynakların bu bölümün amacına katkı sağlayacağını keşfetmek için Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında gelişmiş aramalar sekmesinde tüm alanlarda bir araştırma yapılmıştır[15]. 'Yer anlamı * yerin anlamı' ve 'yer okuma * yerin okunması' araştırılan konulardır. 15 Mayıs 2023'te yapılan taramada 1977'den 2023'e kadar uzanan 368 belge[16] elde edilmiştir. Kelimelerde herhangi bir dışlama yapılmamış ve filtre uygulanmamıştır. WoS Kategorilerinde, konu alanına göre yapılan analiz doğrultusunda 368 belgenin 111 farklı kategoride yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 3.1). Bu kategorik analiz, yerin anlamı ve okunmasının farklı disiplin ve alanlarda çalışma konularına dahil edildiğini göstermiştir.

[15] Sorgulamada kullanılan anahtar kelimeler: ALL= ("place meaning") OR ALL= ("place-meaning") OR ALL= ("meaning of place") OR ALL= ("meaning-place") AND ALL= ("place reading") OR ALL= ("place-reading") OR ALL= ("reading of place") OR ALL= ("reading-place")

[16] İngilizce dilinde yayınlanan 351 belge ve doküman türü analizinde 305 makale olduğu belirlenmiştir.

Yerin anlamı araştırmalarında coğrafya, çevre çalışmaları ve kentsel çalışmalar ilk üçte yer alırken mimarlık daha geride kalmıştır. Bu durum, yerin anlamı konusunun mimarlık disiplini içerisinde daha fazla incelenmesinin ve araştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Farklı disiplinlerin ve perspektiflerin bir araya geldiği, mimarlığın daha fazla etkili olduğu bir yaklaşım, yerlerin değerlendirilmesi ve anlamlı yerler oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu analizden hareketle 3. Bölümde, 'kapsamlı bir perspektif çeşitliliğini garanti altına almak' için (Quintana Vigiola, 2022) *yerin anlamı* konusunu tartışan coğrafya, sosyoloji, kentsel tasarım, şehir planlama, mimarlık, antropoloji, felsefe, çevre ve toplum psikolojisi dahil olmak üzere farklı disiplinlerden elde edilen kaynaklar aracılığıyla okumalar gerçekleştirilmektedir.

Tablo 3.1 En yüksek belge sayısına sahip ilk 15 kategori

Web of Science Categories	Record Count	% of 368
Geography	55	14.946
Environmental Studies	49	13.315
Urban Studies	34	9.239
Hospitality Leisure Sport Tourism	32	8.696
Sociology	27	7.337
Regional Urban Planning	22	5.978
Education Educational Research	20	5.435
Architecture	16	4.348
Humanities Multidisciplinary	15	4.076
Anthropology	14	3.804
Archaeology	14	3.804
Environmental Sciences	13	3.533
Psychology Multidisciplinary	12	3.261
Social Sciences Interdisciplinary	12	3.261
Literature	11	2.989
Showing 15 out of 111 entries		

Not: Burada yer alan veriler Clarivate Web of Science'tan alınmıştır. © Copyright Clarivate 2023. Her hakkı saklıdır. Kaynak: WoS Core Collection, 2023.

Araştırma konusuyla yakından ilişkili belgeleri farklı disiplin ve alanlarda daha kolay tespit etmek için ikinci bir analiz gerçekleştirilmiş, belgelerde bir arada sıklıkla geçen anahtar kelimeler, VOSviewer yazılımı aracılığıyla belirlenmiştir[17]. Anahtar kelimelerin tespiti, bölümün amacına ulaşacak okumanın gerçekleştirilmesinde, kaynak erişimine kolaylık sağlayacağı için tercih edilmiştir. Bir anahtar kelimenin minimum görülme oranı 5 olarak belirlenen eşikte, 947

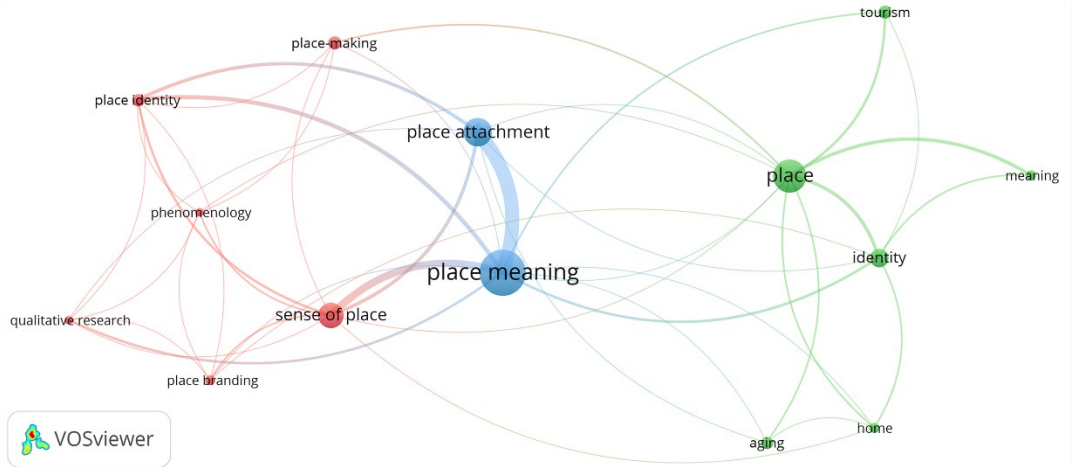
[17] İngilizce dilinde yayınlanmış 351 belgenin bibliyometrik verileri, VOSviewer'da analiz edilmiştir.

anahtar kelimeden 14'ü eşiği karşılamıştır. En yüksek toplam bağlantı gücüne sahip bu kavramlar, görülme sayıları ve bağlantı uzunluğu ile birlikte Tablo 3.2'de sunulmaktadır. Yerin anlamı ve okunması konusunda *"place meaning, place, place attachment, sense of place* ve *identity" kavramları* en sık kullanılan anahtar kelimeler olarak tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimeler, *'place identity'* dahil, ağda diğer kelimelerle bağlantısı en fazla olanlardır. Ayrıca VOSviewer ile en çok atıf alan yazar ve dokümanların belirlenmesi, öncelikle okunması gereken kaynakların bibliyometrik verilerine hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamıştır.

Tablo 3.2 Anahtar kelimelerin oluşumları ve toplam bağlantı güçleri

keyword	occurrences	total link strength
place meaning	61	44
place	36	21
place attachment	29	29
sense of place	24	24
identity	15	14
place-making	9	6
tourism	9	6
place identity	8	16
aging	8	5
home	6	7
place branding	6	7
meaning	6	6
qualitative research	5	8
phenomenology	5	7

Not: Burada yer alan belirli veriler Clarivate Web of Science'tan türetilmiştir. © Copyright Clarivate 2023. Her hakkı saklıdır. Kaynak: VOSviewer, 2023.

Şekil 3.1 Anahtar kelimelerinin birlikte oluşum analizi

Not: Burada yer alan belirli veriler Clarivate Web of Science'tan alınmıştır. ©Copyright Clarivate 2023. Her hakkı saklıdır. Kaynak: VOSviewer, 2023.

Özetle, WoS üzerinde yapılan kategori bazlı sorgulama, okumanın disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasını teşvik etmiş ve VOSviewer aracılığıyla yapılan anahtar kelime analizi, konuyla doğrudan ilişkili kaynaklara ulaşmak için önemli kavramları belirlemiştir. Bu yöntem, *yerin anlamı* araştırmasında bir strateji olarak kullanılmıştır.

3.1 Yerin Oluşması/İnşası ve Yapısı

"Yaşamak, yerel olarak yaşamaktır ve bilmek, her şeyden önce kişinin içinde bulunduğu yeri bilmesidir" (Casey,1996:18) …

Yerin oluşması ya da inşası, sosyal bilimlerde ve yapılı çevre alanlarında yaygın olarak tartışılan bir konudur. Yerin nasıl inşa edildiği konusunda insan-merkezli ve mekân-merkezli olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır (Lynch, 1960; Jacobs, 1961; Alexander, 1977; Hillier & Hanson, 1984; Relph, 1976; Tuan, 1977; Cresswell, 2004 vb.). Coğrafya, sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilim disiplinleri insan-merkezli bir yaklaşım benimserken, mimarlık, kentsel tasarım ve planlama gibi yapılı çevre disiplinleri mekân-merkezli bir yaklaşım üstlenmektedirler. İki yaklaşımda da insanlar ve topluluklar merkezdedir fakat yerin inşası konusunda bazı farklılıklar bulunmaktadır. İnsan-merkezli yaklaşımlar, mekânı deneyimleyen bireylerin bu mekânı bir yer haline getirme sürecindeki etkisini ön plana çıkarırken; mekân-merkezli yaklaşımlar, fiziksel mekânın kendisini ve profesyonellerin bu mekânı nasıl tasarladığı ve planladığı üzerine odaklanmaktadır (Quintana Vigiola, 2022). Bu bölümde, yerin oluşturulması/inşası ve yapısı, çeşitli yorumlar ve farklı perspektiflerle kapsamlı bir şekilde incelenmektedir.

Yerler, yalnızca bir yapı veya yapı grubunun fiziksel konumuyla sınırlı değildir; bir mekân veya bir nesne olarak ele alınamazlar. Yerler, insan varoluşunun dünya ile ilişkisini yansıtmakta, hayatın ve düşüncelerin içinde olduğu bir ilişki ağından oluşmaktadırlar. Doğal dünya ile insan kültürü arasındaki bağı temsil eden yer, insanın ontolojik durumunun bir ifadesidir. Heidegger'e göre yer, anlamların ve ilişkilerin iç içe geçtiği bir alana dönüşmüştür ve bu perspektiften ele alınmalıdır (Heidegger, 1971).

Yer bilgisi, insanların yeri fark etmeleri ve hakkında bilgi edinmeleri yoluyla elde ettikleri bir deneyimdir (Lukermann, 1964: 168). Yer filozofu Casey'in perspektifiyle, yer bilgisi Kant'ın (1993) dogmatik olarak varsaydığı gibi algıdan sonra gelmez, *"algının kendisinde bir bileşendir*". Yere ait bilgi, analitik veya soyut bilginin nesnesi olan çoktan geçmiş deneyimden (erfahrung) ziyade yaşanmış deneyim (erlebnis) tarzında deneyimsellik içermektedir. Casey, yerin basit verilerini pasif bir şekilde alan ve yalnızca *"dilsiz bir deneyim düzeyi"* olarak önermez. Aksine, yerler derinlemesine kültürlenmiş yollarla bedenleri bir araya getirirken, kültürler de bedenleri somut yerleştirme koşullarında -mekanlarda- birleştirir. Böylece bir yerin kendisine içkin güçler tarafından ortaya çıkardığı bedensel yönelimler, o yerin yukarı ve aşağı yönlülüklerini, mekân-yer-kültür ve yaşanmış deneyim arasındaki ilişkilerini ortaya koymaktadır (Casey, 1996: 18-46). Yer, bedensel bir deneyimdir; bu bedensel etkileşim yerin hissedilen ve deneyimlenen bir şey olduğunu göstermektedir (Thrift, 1996, 1997).

Esasında yer ne tamamen nesnel ne de tamamen öznel bir kavram olarak görülmemelidir (Malpas, 2008); öznellikten bağımsız olarak kurulmamıştır fakat yerin varlığı öznenin/ öznelerin varlığına da bağlı değildir. *"Öznelliğin üzerine kurulduğu yer*[18]*"*, öznel, nesnel ve toplumsal/öznelerarası bir çerçeveden oluşmaktadır. Malpas (1999: 35-43), bir yerin oluşturulmasında toplumsal düzenin etkili olduğunu ancak bu yerin yalnızca sosyal olarak inşa edildiği anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Toplumsal olan, yerden önce var olmaz, yalnızca 'yer içinde ve yer aracılığıyla' ifade edilmektedir. Yer, deneyimleyen kişiyi kuşatmakta ve böylece öznellik, yerin yapısı içinde ve yer aracılığıyla verilmektedir. Nesne fikrinin kendisi ise yalnızca bir yer içinde ve dolayısıyla 'bir özneyle ilişki içinde' kurulan bir şeydir. Belirli bir yerin varlığı nedensel olarak bir dizi fiziksel süreç ve yapıya bağlıdır, fakat bu, yerin basitçe bu tür süreçlere veya yapılara indirgenebileceği anlamına gelmez. Bu süreçleri tanımlama, deneyimleme ve anlama kapasitesi yer çerçevesinde mümkündür.

[18] Yer, "hem belirli bir yerin yapısında ve yapısı aracılığıyla ifade edilen -o yerin kısmen belirleyicisi olarak görülebilen- sosyal faaliyetler ve kurumlar fikrini hem de mekandaki fiziksel nesneler ve olaylar fikrini" kapsamaktadır (Malpas, 1999).

Yerin yapısı, insan algısını ve deneyimlerini içermektedir. Yerler[19], insanlara dünya ile tanışma ve bir yer duygusu geliştirme olanağı sunmaktadırlar. Bir yerin hissini elde etmek, ortamın görsel kalitesini anlamaktan daha uzun sürmektedir. İnsanların sahip olduğu yer hissi çoğunlukla *"geçici ve dramatik olmayan, günden güne ve yıllar boyunca tekrarlanan"* deneyimlerden oluşmaktadır (Tuan, 1977: 149, 183). Tuan, insan-yer ilişkisindeki duygusal boyutu anlamak için bağlanma duygusunu- "topophilia"- önemli bir araç olarak vurgulamıştır. Bu kavram, insanların belirli bir yere duydukları sevgi ve bağlılık ile kişisel ve duygusal bir bağ oluşturduklarını ifade etmekte ve yer fikrinin temelini oluşturmaktadır (Tuan, 1974b: 4). Tuan'ın teorisi, insan ve yer etkileşiminin yalnızca nesnel gerçekliğe dayanmadığını aynı zamanda kişisel ve duygusal bir boyut içerdiğini göstermektedir.

Yer, yalnızca "dünya ile cisimleşmiş bir ilişki" olarak anlaşılmamalıdır; çünkü o yerde faaliyet gösteren insanlar tarafından inşa edilmekte, bu nedenle hiçbir zaman tamamlanmayarak, sürekli olarak üretilmektedir (Thrift, 1997, 1996). Aynı zamanda yer, insanlar arasındaki ilişkilerin üretiminin de anahtarı olmaktadır (Cresswell, 2004: 122). Yerlerin duygusal, kültürel ve psikolojik katmanları vardır ve bu katmanlar yaşam deneyimlerine yansımaktadır (Bachelard, 1994: 212).

Yer, insanların dünyadaki varoluşunu, kimliklerini ve deneyimlerini şekillendiren temel bir unsuru temsil etmektedir. İktidarın uygulanmasında, belleklerin korunmasında, anlamın oluşmasında, turizm faaliyetlerinin yürütülmesinde vb. etkendir (Cresswell, 1996; Harvey, 1991). Yer olgusunun bireysel düzeyden başlayarak kolektif yaşanmış deneyimler düzeyine kadar genişletilebileceğini söylemek mümkündür (Alalhesabi vd., 2017: 21). Sosyal kuramcı David Harvey'e göre güç ve egemenlik ilişkilerinin merkezi olan yer, fiziksel mekân olarak ele alınmasının yanında, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik anlamlar da taşımaktadır. Yer, sınıf, cinsiyet, ırk ve sosyal farklılıkların belirlenmesinde önemli bir rol üstlenirken; yerin oluşması, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerin bir ürünü olmaktadır (Harvey, 1991: 145). Benzer şekilde Sack da yerin, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik faktörlerin etkileşiminde doğduğunu ve sürekli olarak

[19] 'Yer, bir odanın köşesi kadar küçük ya da dünyanın kendisi kadar büyük olabilir. Bir uçta en sevilen koltuk bir yer, diğer uçta ise tüm dünyadır' ifadeleri ile yerin çeşitli boyutlarını yansıtmaktadır (Tuan 1974a: 245).

yeniden yapılandırıldığını ifade etmiş (Sack, 1992: 620), Forest ise (1995) toplumsal ilişkilerin ve pratiklerin yeri biçimlendirdiğini savunmuştur.

Yere özgü biyografiler, toplumsal yeniden üretim yoluyla oluşmaktadır. Bireysel hareketler ağı, zaman-mekân yoluyla, toplumsal davranışı, organizasyonu ve etkileşimi oluşturmaya yardımcı olmakta ve bu hareketler ağı, "amaçlanmayan dokunuşlar veya hesaplanmış kullanımlar yoluyla" yerin dönüşümüne her zaman katkıda bulunmaktadır. Pred (1984), yerin sosyal yapı ve eylemler tarafından *"sürekli olarak yeniden yapılandırılan süreçsel bir olgu"* olduğunu belirtmiştir. Yer, toplumsallaşma ile toplumsal yeniden üretim arasındaki sonu gelmeyen diyalektik tarafından yapılandırılmakta ve sürekli olarak yeni anlamlar kazanmaktadır. Soja'ya göre yerin oluşması, amaçlı toplumsal pratiklerden kaynaklanmakta; *"tarihsel ve doğal unsurlarla şekillendirilmiş ve kalıba dökülmüş mekân"* politik ve ideolojik bir süreçle yeri inşa etmektedir (Soja, 1989: 79-82). Auge (1995) yerleri, *"eski zamanlardan beri bozulmamış bir toprağın kalıcılığına demirlenmiş toplumlar"* olarak tanımlamıştır.

Massey'e göre (1994) yerler, sosyal ilişkiler ve anlayışlar ağlarında eklemlenmiş anlardır. Bu ilişkiler 'zamanda donmuş şeyler' değildir; ilişkiler, deneyimler ve anlayışlar büyük bir ölçekte inşa edilmekte ve süreçlerden oluşmaktadırlar. Belirli sınırlara indirgenmeyen yer, onu oluşturan şeyin bir parçası olan "dışla bağlantının özelliği yoluyla" var olabilmektedir. Geçmiş, bugün ve gelecek hakkında iç çatışmalarla dolu yer ve özgüllüğü sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Ancak bu üretim, *"içselleştirilmiş bir tarihin sonucu olan bir özgüllük"* değildir; daha geniş ve daha yerel toplumsal ilişkilerin farklı bir karışımından oluşmaktadır. Sosyal ilişkilerin coğrafi olarak farklılaşması, toplumsal ilişkilerin küreselleşmesi, coğrafi eşitsiz gelişme ve yerin benzersizliği gibi faktörler bir yerin birikmiş tarihiyle etkileşime girmekte ve yerin tarihinden daha ileri bir özgüllük-benzersizlik unsuru almaktadır (Massey, 2001a: 151-156). Ayrıca farklı kültürel yerlerin inşasında toplumsal cinsiyet ilişkileri de önemli olmaktadır. Massey'e göre yerler toplumsal cinsiyetin biçimlenme tarzlarını yansıtarak etkilemektedir. Örneğin, kadınların kimlik ve yer bağlamında hareketliliğinin sınırlanması, özellikle bazı kültürel bağlamlarda önemli bir 'boyun eğdirme' aracı olmuştur. Massey, yerlerin yapılandırılmasında sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin önemli olduğunu belirtmektedir (Massey, 2001b: 177-184).

Psikolog Canter (1977:128-156) için yer teknik bir terimdir, üç parçalı yer modelinde yerin, *eylemler*, *kavramlar* ve *fiziksel unsurlar arasındaki ilişki*den oluştuğunu belirtmiştir. Fiziksel özelliklerin psikolojik ve davranışsal süreçler üzerindeki etkilerine odaklanarak, bu unsurların daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Canter, çevre anlayışındaki bireysel farklılıkların kökeninde, insanların yerle ilgili rollerindeki çeşitliliğin yattığını savunmuştur. Bu tespit, yerin inşası açısından oldukça anlamlıdır; özellikle tasarımcıların kavramsal sistemlerinin kullanıcılarınkinden farklı olabileceği gerçeğini vurgulamakta ve bu tür uyumsuzlukların ancak kavramsal sistemlerin kamuya açık bir şekilde paylaşılmasıyla çözülebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, yerin oluşturulmasında soyut veya romantik anlatımların bile yerlere özgü davranışları içeren değerlendirmeleri ve beklentileri doğrudan içerdiği düşünülmektedir. Canter (1997:134), "facet (yön) teorisi" ile yerin birbiri ile ilişkili dört yönünü belirlemiştir: *işlevsel farklılaşma*, *yerin amaçları*, *etkileşim ölçeği* ve *tasarım yönleri*. İşlevsel farklılaşma faaliyetlere, tasarım yönleri ise yerin fiziksel özelliklerine odaklanmaktadır. Teorisi ile, mimari söylemde işlevsel, mekânsal ve biçimsel alanlar arasında tutarlı faset yapılarının bulunduğunu göstermiş ve bu alanların her birinde deneyimin (kişi-mekan etkileşimlerinin) farklı ancak birbiriyle ilişkili kişisel, sosyal ve kültürel yönlerine dair bazı kanıtlar ortaya koymuştur; kişisel, sosyal ve kültürel bileşenlerin her biri bir yerin işlevsel, mekânsal ve biçimsel yönlerine yansımaktadır ve herhangi bir yer için, psikolojik bileşenlerin yerin özelliklerine yansıma biçimlerinde yapısal benzerlikler oluşmaktadır. Canter'ın yerin temel bileşenlerini tanımlama eğilimi, yer anlayışına, yer kullanımına ve mimaride anlam çalışmalarına ışık tutması adına dikkate değerdir.

Mimar Norberg-Schulz, yer kavramını *yaşanan yer* olarak ele almakta; yeri, *romantik*, *kozmik*, *klasik* ve *karmaşık* olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırmaktadır. Prag, Hartum ve Roma'da kendi deneyimlerine dayanarak yaptığı yer analizlerinde, şehirlerin her birini *image*, *space*, *character* ve *geniusloci* kavramları üzerinden incelemiş bunun sonucunda yeri oluşturan bileşenleri *anlam*, *kimlik* ve *tarih* olarak belirlemiştir (Norberg-Schulz, 1988, 2000).

Tablo 3.3 Yerin oluşması/inşası ve yapısı hakkında görüşler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Entelektüeller	Yıl	**Yerin oluşması/inşası nedir? Neler yerin yapısını oluşturur?**
M. Heidegger	1971	Yer, hayatın ve düşüncelerin içinde olduğu bir ilişki ağından oluşur ve insan varoluşunun dünya ile ilişkisini yansıtır.
Y.F. Tuan	1977	Yer, insanların deneyimleri, duygusal anlamları ve kültürleriyle birlikte şekillenir. Yerin yapısı, insan algısını ve deneyimlerini içer.
A. Pred	1984	Yere özgü biyografiler toplumsal yeniden üretim yoluyla -sosyal yapı ve eylemler tarafından- oluşur. Yer, toplumsallaşma ile toplumsal yeniden üretim arasındaki sonu gelmeyen diyalektik tarafından yapılandırılır.
C.N. Schulz	1988	Anlam, kimlik ve tarih yeri oluşturan bileşenlerdir. Yer; maddi öz, şekil, doku ve renge sahip somut ve soyut şeylerden oluşan bir bütünlüktür.
E. Soja	1989	Yerin oluşması "amaçlı toplumsal pratiklerden" kaynaklanır. Politik ve ideolojik süreçler yeri inşa eder.
D. Harvey	1991	Yerin oluşması sosyal, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerin ürünüdür. Güç ve egemenlik ilişkilerinin merkezi olan yer; sosyal, kültürel, politik ve ekonomik anlamlar taşır.
R. Sack	1992	Yer; sosyal, kültürel, politik ve ekonomik faktörlerin etkileşiminde doğar ve sürekli olarak yeniden yapılandırılır. Yerin ahlaki ve kültürel değerler taşıdığı gerçeğini kabul ederek, ahlaki bir dönüşüm gerekliliğini ileri sürer.
D. Massey	1994	Yerler, daha geniş ve daha yerel toplumsal ilişkilerin farklı bir karışımından oluşurlar. Yerleri oluşturan sosyal etkileşimler "zamanda donmuş şeyler" değildirler. Yerin yapısında sosyal ilişkiler ve anlayışlar ağlarında eklemlenmiş anlar yer alır.
G. Bachelard	1994	Yerlerin duygusal, kültürel ve psikolojik katmanları vardır ve bu katmanlar yaşam deneyimlerine yansır.
B. Forest	1995	Toplumsal ilişkiler ve pratikler yeri biçimlendirmektedir.
E. Casey	1996	Bir yerin kendisine içkin güçler tarafından ortaya çıkardığı bedensel yönelimler, o yerin yukarı ve aşağı yönlülüklerini, mekân-yer-kültür ve yaşanmış deneyim arasındaki ilişkilerini ortaya koyar. Yerler "derin bir şekilde kültürlenmiş yollarla bedenleri kendi aralarında toplarlar".
D. Canter	1997	Yerin birbiri ile ilişkili dört yönü vardır: işlevsel farklılaşma, yerin amaçları, etkileşim ölçeği ve tasarım yönleri. Yer, eylemler, kavramlar ve fiziksel unsurlar arasındaki ilişkiden oluşmaktadır.
J. Malpas	1999	"Öznelliğin üzerine kurulduğu yer", öznel, nesnel ve toplumsal/özneler arası bir çerçeveden oluşur. Bir yerin varlığı nedensel olarak bir dizi fiziksel süreç ve yapıya bağlıdır; fakat bu, yerin basitçe süreçlere veya yapılara indirgenebileceği anlamına gelmez.
T. Cresswell	2004	Yerler, o yerlerde bir şeyler yapan insanlar tarafından inşa edilirler. Bu nedenle yerler, hiçbir zaman tamamlanamaz ve sürekli olarak üretilirler.
G. Quintana Vigiola	2022	Yerin fiziksel ve sosyal inşası iç içe geçmiştir. Yer inşa etme veya yer oluşturma süreci insan merkezli ve mekân merkezli olmak üzere iki ana yaklaşıma ayrılır.

3.2 Yerin Anlamını Kuramsal Çalışmalarla Çözümleme

Bu bölümde, yerin anlamı, çeşitli disiplinlerdeki yer kavramına yönelik yaklaşımlar bağlamında incelenmektedir. Yer kavramı, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe ve mimarlık gibi birçok disiplinde çoğu zaman önemli bir konu olmuştur. Coğrafyacılar, bölgesel analizler ile yerin fiziksel, kültürel, ekonomik ve sosyal özelliklerini; sosyologlar, sembolik etnografi ve mekan teorileri ile sosyal etkileşimler üzerinden yerin anlamını ve insanların yere bağlılıklarını; antropologlar, yerin sembolik ve ritüel anlamlarını ve bu anlamların insanlar üzerindeki etkilerini; psikologlar, insan davranışlarının ve deneyimlerinin mekanla olan ilişkisini, insanların fiziksel çevreye yönelik algılarını ve deneyimlerini; filozoflar, yerin deneyimsel ve öznel boyutlarını veya sosyal, ekonomik, ekolojik ve cinsiyetçi unsurlarını; mimarlar ve çevre tasarımcıları, kullanıcıların mekan deneyimleri ile yerin estetik, işlevsel ve sembolik anlamlarını dikkate almaktadırlar. Yerin anlamının okunmasında, farklı disiplinlerin yer yaklaşımlarını genel olarak bölgeselci, eleştirel, sosyal inşacı ve hümanist yaklaşımlar olarak tanımlamak mümkündür.

Cresswell (2004:51), yer yaklaşımlarını üç 'derinlik' seviyesinde genelleştirmiştir: 1) Tanımlayıcı yaklaşım, gördüğümüz dünyanın yüzeyiyle -yerlerin ayırt ediciliği ve özelliği- ile ilgilenmekte, (2) Sosyal inşacı yaklaşım, yerin toplumsal inşasını belirleyen yapısal koşulları inceleyerek yerlerin tikelliğini sosyal süreçlere bağlamakta, (3) Fenomenolojik yaklaşım, yerin insanlık için ne anlama geldiğine dair evrensel duyguyu temsil ederek insan varoluşunun özünü araştırmaktadır. Bu bölümde, yer kavramı ve anlamı, Cresswell'in derinlik seviyelerine ek olarak kuramsal temelli ve süreç odaklı yaklaşımlar ile incelenmektedir.

Yer yaklaşımlarının çoğunda yerin anlamı önemli bir bileşendir (Alalhesabi vd., 2017). Tanımlayıcı bir tavırla yere yaklaşanlar için 'yer', eşsiz ve özel bir çalışma alanıdır. Bu yaklaşımla yer okuması yapan bölgesel ve kültürel coğrafyacılar bir yeri diğerinden ayırt etmeye ve tanımların mantığını açıklamaya odaklanmaktadırlar (Cresswell, 2004: 15-18). Bölgesel coğrafyacılar bir yeri ana kaya, toprak tipi ve iklimden başlayıp kültür ile biten bir şekilde tanımlarken (Pred, 1984; Hartshorne, 1959) kültürel coğrafyacılar, kültürel grupların yaşam alanlarını -yeri- etkileme ve değiştirmede kültürün önemini merkeze almaktadırlar (Wagner

& Mikesell, 1962). Bölgesel ve kültürel bakışın aksine hümanistler, yere fenomenoloji ve varoluşçuluk felsefeleriyle yaklaşırlar ve yeri, öznelliği ve deneyimi vurgulayan dünyaya karşı bir tavır olarak çözümlemektedirler. Bu fikrin merkezinde dünyadaki yerler değil 'dünyada olma biçimi olarak yer' vardır (Tuan, 1974b, 1977; Relph, 1976; Seamon, 1980; Cresswell, 2004).

İnsanların yer deneyimlerini sistematize etmeye yönelik bir girişimde bulunan Yi-Fu Tuan (1977:3-8), insanların yeri nasıl deneyimlediği, nasıl anladığı ve anlamlandırdığı üzerine ana temasını oluşturmuştur. Yere ilişkin algılar, insanların kültürel kimlikleriyle ilişkilendirilmekte ve bu algılar, insanların deneyimleri, duygusal bağlamları ve kültürel arka planlarıyla birleşerek yerin anlamını belirlemektedir. Tuan'ın yer okuma yaklaşımını, deneyimlerin dikkate alındığı, fenomenolojik, sembolik ve kültürel paradigmalara dayanan bir yaklaşım olarak nitelemek mümkündür[20]. Tuan, *'Mekân ve yer nedir? Bir yere kimliğini, aurasını veren nedir?'* soruları ile bir okuma yaparak, yerin insana yansıyan duygusal atmosferini Danimarka'daki Kronberg Kalesi'ni ziyaret eden fizikçilerin -Bohr ve Heisenberg- görüşleri üzerinden açıklamıştır. Fizikçilerin, mimarın malzemeleri bir araya getirme biçimine hayran kalması, ancak aniden Hamlet'in burada yaşadığını hayal etmeleriyle duvarların ve surların farklı bir dil konuşmaya başlaması, bu iki bilim insanının Kronberg Kalesi'nin bir efsane ile çok farklı bir şato olarak algılamasına yol açmıştır. İnsanların yer hakkında nasıl hissettiklerini anlamayı, farklı deneyim biçimlerini (duyusal-motor, dokunsal, görsel, kavramsal) hesaba katmayı ve mekân ile yeri insanların imgeleri olarak yorumlamayı içeren sorgulamasıyla *('İnsanlar mekâna ve yere hangi yollarla anlam yükler ve düzenlerler?')* deneyimsel bakış açısının doğasını ortaya koymuştur. Bu perspektiften bakıldığında, 'farklılaşmamış alan' olan mekân, onu daha iyi tanıdıkça ve ona değer yükledikçe 'yer' haline gelmekte ve deneyimde mekânın anlamı genellikle yerin anlamı ile birleşmektedir. [21] Deneyim merkezli bu argüman, yerin anlamını kavramak için bilişsel, duygusal ve kültürel faktörlerin göz önünde bulundurulmasının önemini yansıtmaktadır.

[20] Tuan, yer yaklaşımını betimleyici olarak nitelendirmektedir; "sonuca varmaktan çok önermeyi" amaçlamaktadır.

[21] Mekân harekete izin veren bir şey iken yer bir duraklamadır; hareketteki her duraklama, konumun yere dönüşmesini mümkün kılmaktadır (Tuan, 1977).

Relph (1976: 7-55), tıpkı Tuan gibi, mekân ve yer karşılaştırması yaparak yeri incelemiştir. Relph'in fenomenolojik temelli yer okuması, *"insan deneyiminin bütünlüğünün ve bölünmezliğinin, insan niyetleri tarafından tanımlanan anlamın tüm varoluşumuzun merkezi olduğu"* gerçeğinin kabulüne dayanmaktadır. Anlamlı bulduğu yere, karakteri veya biçimiyle ilgili mümkün olduğu kadar az ön varsayımla yaklaşmıştır. Çünkü yerin bir dizi anlamı ve kimlikleri- 'insanın yer bilinci aralığı kadar geniş kimlikleri'- olduğu baştan kabul edilmiş ve yer, gündelik deneyimlerin yaşanan dünyası olarak açıklanmıştır. Relph'e göre yer, eylem ve niyet merkezlidir.[22] Olaylar ve eylemler, yerin karakterini etkilemekte aynı zamanda o yerin karakterinden etkilenmektedir. Yer, insan bilincinin ve deneyiminin amaçlı yapılarının tümüne dahil edilmektedir; nesneler ile özellikleri, kendi anlamlarıyla deneyimlenmektedir. Zira anlamlar nesnelere ilişkin sahip olduğumuz bilinç tarafından kazanılmaktadır. Bu bakış açısında yerin anlamı, sadece konumundan, işlevlerinden ya da yüzeysel deneyimlerden gelmez; yerin gerçek anlamı, insan varoluşunun özünde yer alan ve insanların büyük ölçüde *'özbilinçsiz yönelim'* gösterdiği yerlerde yatmaktadır. İnsanların doğdukları, büyüdükleri ve dokunaklı deneyimler yaşadıkları yerler ile bireyler arasında derin bir ilişki ve farkındalık oluşmaktadır. Relph, insanların yerler hakkında bilgi edinme süreçlerini ve yerlerin anlamlarını keşfetme yöntemlerini incelemiştir. Yerin sembolik anlamı, insanların yerleri nasıl algıladıkları ve bu algıların yerle ilgili anlamları nasıl oluşturduklarına bağlı olarak belirlenmiştir.

Seamon'un (1980) yer çalışmaları, Relph ve Tuan'ın etkisi altında olsa da fenomenoloji felsefesini Merleau-Ponty'nin perspektifinden ele almasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Seamon, *köklülük* ve *özgünlük* yerine beden ve günlük faaliyetlere odaklanarak yer okumasını şekillendirmektedir[23]. İnsanın yeryüzündeki meskeni, insanın günlük hareketi ve hareketin temel deneyimsel karakteri sorgulamasının merkezinde yer almaktadır. Seamon, dans metaforunu[24] kullanarak yer ve bedensel hareketliliği birleştirir; beden-bale (body-ballet), zaman-mekân rutini (time-space routine) ve yer-bale (place-ballet) kavramları insanları, mekân,

[22] 'Olaylar ve eylemler, yalnızca belirli yerler bağlamında anlamlıdır' (Relph, 1976).
[23] Seamon, kültür, tarih, kişilik ve yaşam kalıplarını filtrelemektedir.
[24] Yaşanan bir yerde, günlük harekete yönelik insan davranışlarını *vücut balesi* olarak tanımlamakta, zaman-mekân rutinleri ve vücut baleleri bir bütün halinde birleşerek *yer balesi* olarak ifade ettiği mekân-çevre dinamiğini yaratmaktadır (Seamon,1980).

yer ve zamanla bütünleştirmektedir. İnsanlar, bireysel zaman-mekân rutinleri ile vücut baleleri aracılığıyla zaman ve mekânda bir araya gelmekte ve sosyalleşmektedirler. Bireysel rutinler, insanları bir yere bağlı hissettiren aşinalık ortamı oluşturmakta ve *'varoluşsal içsellik'* (Relph, 1976: 55) yer deneyiminin temelini güçlendirmektedir. Bu kasıtsız ve özbilinçsiz deneyim, *'yer balesi'* olarak adlandırılmıştır. Yer, özgün ve ayrı bir varlık olarak tasvir edilmekte, insanlar, zaman ve yer organik bir bütün içinde birleşmektedir. Bu okuma ile fenomenolojik bir bakış sunan Seamon (2015: 148-164), yerlerin yaratılması, yenilenmesi ya da korunması ve anlamlandırılmasında 'yer balesi' kavramının, politika ve tasarım ortamlarında sorgulayıcı bir alan açacağını öne sürmektedir.[25]

Pred (1984), yerin nasıl yapılandığını, zaman-mekân ilişkilerinin nasıl oluştuğunu ve bu süreçlerin birbiriyle etkileşimini inceleyerek, yerin yapısını ve anlamını belirleyen etkenleri analiz etmek amacıyla kuram tabanlı bir araştırmaya odaklanmıştır. Bu yaklaşım, bir mekânsal etkileşim ağındaki yerleri, özneleri, eylemleri ve nesneleri tanımlayan kategorileri, özellikleri, süreçleri ve ilişkileri içermekte; zaman-mekân ilişkilerinin dinamiklerini, yerin yapısını ve anlamını belirleyen faktörleri kapsamaktadır. Pred'in yer kuramında, (1) yer yapılarının analizi, yerin fiziksel ve görsel formuna; (2) yer yapılarının zamansal boyutu, zaman içinde değişen karakterlere ve dönüşümlere; (3) yer yapılarında yerleşik sosyal ve mekansal ilişkiler, yerle organize edilen sosyal ilişki ağlarına dikkat etmeyi gerektirmektedir. Pred, süreç ve uygulamaya yönelik yaptığı çalışmalarda yapılanma teorisi[26] ile ilişki kurmuş, *baskın kurumsal projeler*, *bireysel biyografilerin oluşumu*, *yer duygusu* olmak üzere üç ampirik noktayı vurgulamıştır. Bu süreçlerin incelenmesi, yerin anlaşılmasına ve tasarlanmasına katkı sağlamaktadır.

Agnew (1987:28), yeri politikalar bağlamında ele alarak yerin 'lokasyon-yer, yerel, yer duygusu'[27] olmak üzere üç temel boyutunu vurgulamaktadır. Anlamlı yerler, coğrafi olarak konumlandırılan sosyal bir bağlamda ve sosyal ilişkiler yoluyla

[25] 'Hangi yerlerde ne tür yer baleleri var? Yer baleleri olsaydı, bir yer daha iyi bir insan ortamı olur muydu? Bir yer de yer baleleri nasıl başlatılabilir?' gibi sorular sormaktadır.
[26] Yapılanma teorisinde toplumu oluşturan bireyler/gruplar, toplumsal yapıyı belirleyen kurallar, normlar, değerler ve pratikler gibi unsurlarla etkileşim içindedir (Giddens, 1986).
[27] *Yer*, coğrafi bir alandır ve sosyal etkileşim ortamlarını içermektedir. *Yerel*, somut bir ortam oluşturarak sosyal ilişkiler için bir alan sunmaktadır. *Yer duygusu* ise insanların duydukları öznel ve duygusal aidiyeti ifade etmektedir.

ortaya çıkmakta ve bireylere 'öznel bir bölgesel kimlik' (yer duygusu) kazandırmaktadırlar. Agnew'a göre yer, devletin ve dünya ekonomisinin işleyişine gömülü olduğundan, yerel politikacılar politik yapılandırılmış bölgeleri daha anlamlı bir yer yapabilmeleri için ulusal bir yer hissi yaratmaya çalışmalıdırlar. Yerel ve yer duygusu politik davranışın gerçekleştiği toplumsal düzenlemelerin hem objektif hem subjektif yönlerini açıklamaktadır. Bu politik yaklaşım, yerin anlamını yerellik ve yer duygusu kavramları aracılığıyla sorgulamaya imkân tanımaktadır.

Sosyal inşacı bir yaklaşım benimseyen coğrafyacı ve antropolog Harvey'in (1991: 145-262) yeri okuması ve anlamlandırması, bir yerin farklı toplumsal gruplar ve sınıflar tarafından nasıl kullanıldığının ve nasıl işgal edildiğinin anlaşılmasını içermektedir. Harvey'e göre kapitalizmin dünyayı, sınırları, toprakları ve coğrafyaları görece anlamsız kılacak şekilde küreselleştirmesi, farklı yer ile coğrafyaları birbirine yaklaştırarak zaman ve mekânı sıkıştırmıştır. Harvey (1996: 302), küreselleşmenin yerleri anlamsız kıldığını, artan hareketlilik ve sermaye dolaşımı nedeniyle yerlerin ve yerel toplulukların tehdit altında olduğunu vurgulamıştır.

Antropolog Anderson (1991), farklı insan gruplarının ve kültürlerinin bakış açılarına odaklanarak yerle olan ilişkilere vurgu yapmaktadır. Yer okuması, üç ana unsur içermektedir: (1) yerin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarının, özelliklerinin ve ilişkilerinin tanımlanması, (2) yerel bilgi ve tecrübelerin açığa çıkarılması ve (3) çevresel, toplumsal ve kültürel değişimlerin analizidir. Anderson, Vancouver'daki Chinatown bölgesinde yaptığı çalışmada, Çinli göçmenlerin yerleştiği bu mahallede altyapı eksikliği ve hizmetlerin yetersizliğinin sağlık sorunlarına neden olduğunu ve fuhuş, kumar ve afyon kullanımı gibi faktörlerle ırksal bir algı oluştuğunu belirtmiştir. Mahalle, toplum tarafından "beyaz ırkın saflığını tehdit eden bir unsur" olarak algılanmış ve ırkçı bakış açısıyla ötekileştirilmiştir. Anderson'un örneği, yerin kimlik bağlamında olumsuz bir rol oynayabileceğini, medya-hükümet gibi güçlerin ise insanların yerle olan ilişkilerini nasıl inşa ettiğini göstermektedir. Anderson yerel bilginin, yerle olan ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına, ihtiyaçlara uygun kararlar alınmasına ve yerin anlamının çözümlenmesine yardımcı olabileceğini savunmaktadır.

Sack'a (1992: 619-631) göre yerin anlamı, insanlar arasındaki sosyal ve kültürel etkileşimlerin bir ürünüdür ve insan-yer ilişkisi ile tüketim kültürü arasındaki bağlantılar üzerinden açıklanmaktadır. Günümüz toplumlarında insanların yerle olan ilişkisi genellikle tüketime dayanmakta ve yer sadece kullanım amacıyla değil, aynı zamanda bir statü göstergesi olarak da görülmektedir (Baudrillard, 2016). Yer, maddi bir varlık olarak tüketilirken ahlaki anlamı göz ardı edilmektedir. Jackson'a (2005: 19-36) göre bu durum, insan-yer ilişkisinde etik sorunları ortaya çıkararak yerle ilgili endişeleri artırmaktadır. Sack, yerlerin ahlaki ve kültürel değerler taşıdığını kabul ederek ahlaki bir dönüşüm gerekliliğini savunmuştur. İnsan dünyasında yer, sosyal süreçlerden daha derin bir güç olarak var olmaktadır. Bu yer yaklaşımı, sosyal inşacı perspektifin sınırlarını aşan hümanist bir tavır olarak nitelendirilebilir ve yerin anlamında tüketim kültürünün, ahlaki değerlerin ve kültürel ilişkilerin rolünü vurgular.

Feminist coğrafyacı Rose (1993:225), sosyal ve politik yapıları ele alan bir yaklaşımla toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve etnisite gibi faktörleri dikkate alarak yerin nasıl şekillendiğini anlamaya çalışmıştır. Yorumlamalı analiz ve nitel veri toplama yöntemleriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirerek elde ettiği verilerle yeri anlamlandırmıştır. Rose'a göre, hümanist coğrafyada *'ev olarak yer fikri'*[28] kadın deneyimini göz ardı etmekte ve erkek egemen kültürdeki ayrımcılığı gizlemektedir. Bu sosyal inşacı yaklaşım, yerin anlamını toplumsal cinsiyet, kimlik ve güç dinamikleri gibi etmenler üzerinden çözümlemeye odaklanmaktadır.

Massey (1994: 146-156), yerin özgüllüğü ve anlamının küresel bir yer duygusu ile yerellik duygusunun bir araya gelmesiyle mümkün olduğunu belirtmiştir. Yerlerin gerçek anlamlarının araştırılmasında, *yer duygusu*nun (köklülük) istikrar ve sorunsuz bir kimlik kaynağı sağlayabileceğine vurgu yapmaktadır. İlerici bir yer duygusu, en yerel seviyeden en küresel seviyeye kadar sosyal olarak karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin aynı anda bir arada var olmasıyla ortaya çıkmaktadır (Massey, 2001c: 264-269). Karşılıklı ilişkilerden inşa edilmiş bir yer anlayışında, hareketli elemanların mekânsal ilişkiler içinde bulunduğu, bu ilişkilerin ancak zamansal olarak kurulabildiği ve mekânsal olanın toplumsal olarak oluşturulduğu, aynı zamanda mekânsal olanın hem düzeni hem de kaosu içerdiği kabul

[28] Bu fikir, kadınların yerden mahrum edilmesini, kamusal alanlardan dışlanmasını ve ev içi geleneksel cinsiyet rollerinin görünmez kılınmasını normalleştirmektedir (Rose, 1993).

edilmektedir. Bu bağlamda, mekânı yaratan toplumsal ilişkilerin dinamik olduğu görülmektedir. Massey feminist bir perspektifle yer ve yerelliği merkeze alarak hâkim olan yer anlayışlarına karşı çıkmıştır. Yeri, farklı aktörlerin mücadele ettiği, anlamların, kimliklerin ve kaynakların toplumsal olarak inşa edildiği bir alan olarak görmüş; sosyal-politik süreçlerin yeri şekillendirdiğini ve yerin toplumsal ilişkiler, kimlik ve cinsiyet rolleri gibi unsurlarla bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Yerin ve anlamlarının nesneler ve süreçler tarafından dışarıdan nasıl inşa edildiğine odaklanan bu bakış, eleştirel ve politik bağlantılı sosyal inşacı bir yaklaşımı içermektedir.

Eleştirel kültürel coğrafyacı Forest (1995: 133-140), yeri, özgün fiziksel özelliklerinden ziyade sembolik anlam taşıyan ve farklı çağrışımlar yaratan bir yapı olarak ele almaktadır. Ona göre, yerin anlamı *çevresel*, *kültürel* ve *sosyal etkenler*in bir kombinasyonundan oluşmaktadır. Bu etkenler, insanların yerle özdeşleşmesine ve bağ kurmasına olanak tanıyan ve yeri insanlar için anlamlı kılan sembolik özellikler içermektedir. Forest bu durumu, Batı Hollywood'da yaşayan insanların, bu mekânı kendilerine özgü bir kimlik inşa etmek için kullanmaları, buranın eşcinsel topluluğun merkezi olmasını sağlaması örneği üzerinden açıklamıştır. Forest, tıpkı Harvey (1996) ve Massey (1994) gibi sosyal inşacı bir yaklaşım benimseyen çözümlemesinde, kimliklerin ve deneyimlerin yer ile bağlantısı gösterilmekte ve yerin anlamında sosyal-kültürel unsurların önemi bir kez daha vurgulanmaktadır.

Auge (1995: 75-121), modern dünyadaki yer anlayışını, *'yer-olmayan/yok-yer'* kavramlarıyla karşılaştırarak açıklamaktadır. Bu yaklaşımı, yerin anlamını ve insan deneyimlerini analiz etmek için bir araç olarak kullanmıştır. Modern toplumun bireyselleşme, küreselleşme ve sanallaşma gibi etmenleri, yerlerin kimlik, anı ve toplumsal yapı oluşturma işlevini zayıflatmıştır. Bu durum, belirli bir kimlik ve anlam taşımayan yerlerin sayısının artmasına ve insanların yerle ilişkisinin geçici hale gelmesine neden olmuştur[29]. Auge, 'yer-olmayan' ve 'yer' arasında karşıtlık kurarak[30], 'yer-olmayan'ın insanların kendini kaybolmuş veya yabancılaşmış

[29] Auge, (1995) herhangi bir yön duygusu, bağlılık ya da aidiyet sağlamayan yerleri mekânsızlık olarak adlandırmaktadır.

[30] *Yer* asla tamamen silinmezken, *yer-olmayan* asla tamamen tamamlanmaz; *yer-olmayan* asla saf biçimde var olmazken, yer, yer-olmayanın içinde kendini yeniden oluşturarak ilişkilerle restore edilmektedir (Auge, 1995).

hissettiği, anlam kaybı ve belirsizlik yaratan geçici mekanlar olduğunu vurgulamıştır. Bu yer-olmayan mekanlar, standartlaşmış işlevlere sahip, kişisel anlam taşımayan alanlardır. Auge, *yer-olmayan*ı Certeau'nun *yersizlik* kavramıyla karşılaştırarak, modern dünyada mekânın algılanma biçiminin değiştiğini savunmuştur. Süpermodernitenin gerçek olmayan yerleri, insanların ilişki kurmak yerine kural koyucu ve anlamını yitirmiş mekanlar olarak işlev görmektedir. Bu anlamda, kültürel antropoloji ve toplumsal kuramın bir sentezini temsil eden Auge'un yaklaşımı, insanların ilişki kurabildiği, kimlik arayışlarına yanıt verebilen anlamlı mekanların oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır.

Soja'ya (1996: 1-63) göre, yerin anlamı toplumsal çeviri, dönüşüm ve deneyimin bir ürünüdür; bir yerin anlaşılması ve anlamlandırılması için mekânın tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir[31]. Lefebvre'nin mekansal üçlüsü kuramından geliştirdiği yer yaklaşımında *firstspace* (fiziksel yapılı çevre), *secondspace* (tasarlanmış mekân) ve *thirdspace* (yaşanan mekân) olmak üzere üç kentsel mekân[32] tanımı yapmıştır. 'Yer-ötesi' olarak nitelendirdiği 'thirdspace', insanların mekânı nasıl algıladığı, yorumladığı ve anlamlandırdığını temsil etmektedir. Sosyal, kültürel ve siyasi etkileşimlerin bir sonucu olan bu mekân, toplumsal ilişkileri barındırmakta, birincil ve ikincil mekanları şekillendirmektedir. Thirdspace kuramı, "öznellik ve nesnellik, soyut ve somut, gerçek ve hayal edilen, bilinebilir ve hayal edilemeyen, tekrarlanan ve ayrımsal, yapı ve fail, zihin ve beden, bilinç ve bilinçdışı, disiplinli ve disiplinler arası, günlük yaşam ve bitmeyen tarih" gibi her şeyin bir araya geldiğini savunmaktadır. Yaşanan mekân, sıradan algılamalardan (zihinsel/algılanan) ve fiziksel gerçeklikten (maddi/tasarlanmış) ayrı olarak farklı deneyimlerin ve anlamların bir araya geldiği, bireysel ve toplumsal hayatların birçok yönünü içeren hem coğrafi hem de düşünsel (zihinlerde ve hayallerde var olan) bir yeri oluşturmaktadır. Bu kuram, yalnızca

[31] Soja (1989), *mekânsal biçim*, *sosyal yapı* ve *süreçlerin analizi* olmak üzere üçlü bir yapı geliştirmiştir; mekânsal biçim, bir yerin mimari, kentsel ve coğrafi özelliklerini; sosyal yapı, toplumsal kurumları, sınıf, etnisite ve cinsiyet gibi sosyal farklılıkları; süreçler ise mekânsal değişimin dinamiklerini içermektedir. *Mekansallık-toplumsallık-tarihsellik üçlüsü*, bir yerin fiziksel, sosyal ve kültürel unsurlarının analizini yapmamıza ve mekânsal değişimleri anlamamıza imkân tanımaktadır.

[32] Firstspace haritalandırılabilen, ölçülür olan, fiziksel yapılı çevreden oluşmaktadır. Secondspace tasarlanmış mekandır; birincil mekânın haritalar, planlar, fotoğraflar gibi araçlarla yansıtılan temsilini içermektedir. Thirdspace ise, o kentsel mekânda 'fiilen yaşama ve deneyimleme biçimi' olan yaşanan mekandır ve mekânsal bilginin sürekli genişlemesine 'ek ötekilik' sağlamaktadır (Soja, 1996).

coğrafyacılar, mimarlar, şehirciler ve mekânsal düşünceyle meşgul kişilerle sınırlı kalmayıp disiplinler arası bir nitelik kazanmakta ve yerin anlamı ve önemi hakkında farklı düşünmeye teşvik etmektedir. Yer yaklaşımı, yerin objektif ve öznel yönlerini bir arada ele alarak mekânsal deneyimin bireysel ve toplumsal boyutlarını birleştirmektedir. Kuram tabanlı bu yaklaşım, mekânsal pratiklere dayalı eleştirel ve kapsayıcı bir perspektif sunmaktadır.

Cresswell (1996: 5-14), yerin anlamının nasıl oluştuğunu ve insanlar tarafından nasıl şekillendiğini sorgulayarak, yerin kimlik, güç ve toplumsal ilişkilerle bağlantısını incelemektedir. Yeri, "bir siyasi mücadele sahnesi" olarak görmekte ve "insan faaliyetleri ve toplumsal pratiklerin bir ürünü" olarak değerlendirmektedir. Cresswell (2004: 32), yer analizi için sosyal inşa kavramını gözden geçirerek her şeyin toplumsal olarak inşa edildiğini ancak bazı şeylerin eşit derecede açıkça sosyal yapılar olmadığını iddia etmektedir[33]; insanlığın var olmadan önce yerin var olmadığını, insanlığın varlığıyla yerin ortaya çıktığını ve dolayısıyla yerin insansız ve insan yaşamını yersiz düşünmenin imkânsız olduğunu savunmaktadır. Cresswell yeri, Sack (1992) ve Malpas (1999, 2009) gibi, insanlığın gerekli bir inşası olarak görmektedir. Yerin anlamı, sosyal inşacı bir bakış açısıyla kültürel olarak öğrenilip toplumsal olarak aktarılmaktadır. Bu perspektife göre, yerin anlamı nötr veya objektif değildir; bazı güçlü aktörler tarafından yaratılır, insanlar tarafından şekillendirilir ve farklı toplumsal gruplar arasında değişebilir.

Casey (1996:46), yerin "kültürel yüklemlerin iliştirildiği boş bir alt tabaka" olmadığını ve yerin anlamının katmanlı bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Kültürel olarak oluşturulmuş kurumlar ve pratikler, bireylerin yerdeki deneyimlerini ve yerin kendisinin toplama gücünü etkileyerek yerin anlamını zenginleştirmektedir. Yerin anlamını *kişisel deneyimler*, *toplumsal-kültürel faktörler* ve *zaman* oluşturmakta ve şekillendirmektedir. Casey'in yer okuması, sosyal inşacı ve fenomenolojik perspektifleri birleştirerek yerin anlamının farklı katmanlarını anlamamıza olanak tanımaktadır.

[33] Örneğin, yerçekimi, dünya gezegeni, yaşam ve ölüm gibi kavramların toplumsal olarak inşa edilmediğini, ancak bu kavramların toplumsal olarak inşa edilmiş anlamlara sahip olduğunu belirtmiştir; "biz inşa etsek de etmesek de" şeyler kendi varlıklarıyla oradadır.

Thrift (1996) yer üzerine yapılan çalışmaların sadece sembolik olarak temsil edilen soyut teorilerle[34] sınırlı kalmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle yerin anlaşılabilmesi için *'temsili olmayan teori'* ile kuram tabanlı bir yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşım, yerel, özel ve kültürel etmenleri dikkate almakta ve yerin anlamını açıklamaya çalışırken modeller veya kuramlar sunmak yerine fiziksel deneyimlere ve duygusal verilere dayanmaktadır. Teorisi (Thrift, 2008), insanların yerle etkileşiminde deneyimledikleri anlık duygu ve hislere odaklanmaktadır. Bu çerçevede *yer*, *duygu* ve *etki* arasındaki ilişkiyi dikkate almak önemlidir; yer ve anlam, insanların davranışları ile düşünceleri tarafından sürekli olarak yeniden şekillendirilmektedir. Thrift, mekânsal bilginin *"sadece insanların kafalarında değil, bedenlerinde de üretildiği"* argümanıyla mekânsal pratikler ve duyusal deneyimlerin nasıl bir araya geldiğini göstermiş ve bu deneyimleri siyaset, toplumsal yapı ve güçle ilişkilendirmiştir. Thrift (1996, 1997), olaylara ve pratiklere odaklanarak[35] insan bedeninin bir yerde yerleştiğini, hareket ettiğini ve bu hareketlerin düşünceler ve duygularla birlikte yeri düzenlendiğini ve anlam kazandığını ileri sürmüştür.

Malpas (1999: 35-198) yer yaklaşımının temelini Heidegger'in 'dasein' felsefesine dayandırmaktadır. Öznellik ve yer arasında karşılıklı bağımlılığı vurgulayarak, öznelerin yokluğunda yerin var olamayacağını ve yerin öznelerin zihinsel yaşamının bir yönü olduğunu belirtmektedir. Yeri, kendi dünyasından soyutlanmış özneden veya özneden soyutlanmış dünyadan ziyade, öznenin, nesnenin, benliğin ve dünyanın bir arada sunulduğu şekliyle çözümlemektedir. Malpas, *öznellik, öznelerarasılık* ve *nesnelliği* içeren bir topolojik yapı belirlemiştir; insan deneyimi ve düşüncesinin temelini ele alarak yerin karmaşık yapısını incelemiştir. Bu perspektife göre, yerin anlamının kökeninde deneyim ve bakış açısı yatmaktadır. Low (2009) ise, antropolojik analizlerle mekân, anlam ve yapısal çevre arasında kurduğu kuramsal çerçevede, yerin anlamını *"dilin rolü ve mekânın yere dönüşümü söylemi"* ile açıklamaktadır. Bu yaklaşım, söylemin yerin anlamına olan etkisini vurgulayarak, yerin nasıl anlam kazandığına yönelik bir perspektif sunmaktadır.

[34] Temsili teoriler, sembollere odaklanmakta, insan algısını ve kültürel değerleri yansıtmaktadır. Temsili olmayan teori (Thrift, 1999), yerle doğrudan bağlantı kurmaya teşvik etmektedir.
[35] Thrift, Pred gibi yapılanma teorisiyle ilgilenmiştir.

Tablo 3.4 Yerin anlamının kuramsal analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Araştırmacı	Yıl	Yerin anlamını açıklayan kuramlar nelerdir?	Yerin anlamını çözümlemede yaklaşımlar nelerdir?	Neler yerin anlamını oluşturur?
Edward Relph	1976	Özbilinçsiz yönelim, köklülük, özgünlük, sahicilik	Fenomenolojik yaklaşım	Anlamlar nesnelere ilişkin sahip olduğumuz bilinç tarafından bahşedilir. Yerin anlamı sadece konumundan, işlevlerinden ya da yüzeysel deneyimlerden gelmez. Yerin gerçek anlamı, insan varoluşunun özünde yer alan ve insanların büyük ölçüde 'özbilinçsiz yönelim' gösterdiği yerlerde yatmaktadır.
Yi-Fu Tuan	1977	İnsan-yer ilişkisi, algı, deneyimler, 'topophilia'	Fenomenolojik yaklaşım (Kültürel perspektif)	Yer anlamının çözümlenmesinde bilişsel, duygusal ve kültürel faktörler dikkate alınır. Yerin anlamı insanların deneyimlerinden, duygusal anlamlarından ve kültürlerinden oluşur.
David Seamon	1980	Body ballet, place-ballet, time-space routine	Fenomenolojik yaklaşım	Yeri anlamada ana unsur 'bedensel mobilite' -beden ve bedenin günlük faaliyetleridir. Yerlerin yaratılması ve anlamlandırılması *yer balesi-dans metaforu* ile açıklanır. Zaman-mekân rutinleri ve vücut baleleri bir bütün halinde birleşerek *yer balesi*ni, mekân-çevre dinamiğini yaratır.
Allan Pred	1984	Yerinde yapılanma süreci	Süreç ve uygulamaya yönelik kuram tabanlı yaklaşım	Yerin yapısını ve anlamını etkileyen faktörler kuram tabanlı yaklaşımla açıklanır; baskın kurumsal projeler, bireysel biyografilerin oluşumu, fenomen olarak yer duygusu ortaya konulur. Bu süreçlerin incelenmesi, yerin anlaşılmasına ve tasarlanmasına katkı sağlar.
John Agnew	1987	Ulusal yer hissi	Politik yaklaşım	Anlamlı bir yerin üç temel boyutu lokasyon-yer, yerel ve yer hissidir. Ulusal bir yer hissi oluşturularak politik yapılandırılmış bölgeler daha anlamlı bir haline gelir.
Christian Norberg-Schulz	1988	Genius loci, kimlik, deneyim, yaşantı	Fenomenolojik yaklaşım	Yer, tarih, kültür, doğa ve toplumla etkileşime geçerek anlam kazanır; yaşantı, mekânı *yer*e dönüştürür ve zaman, tarihsel bir yaşanmışlık olarak *yer*e anlam yükler.
David Harvey	1991	Zaman-mekân sıkışması, kapitalizm, yerellik, küresellik	Sosyal inşacı yaklaşım	Yeri anlamlandırması, bir yerin farklı toplumsal guruplar ve sınıflar tarafından nasıl kullanıldığının ve nasıl işgal edildiğinin anlaşılmasını içerir.
Kay Anderson	1991	Yerel bilgi, toplumsal bellek, yerel yönetimler	Sosyal inşacı yaklaşım	Halkın bakış açısını dikkate alınarak edinilen yerel bilgi, yerle olan ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına, halkın ihtiyaçlarına uygun kararlar alınmasına ve yerin anlamının çözümlenmesine yardımcı olur.
Robert Sack	1992	Tüketim kültürü, ahlaki değerler	Sosyal inşacı perspektifin sınırlarını aşan bir yaklaşım	Yerin anlamı, insanlar arasındaki sosyal ve kültürel etkileşimlerin sonucunda oluşur; insan-yer ilişkisi ve tüketim kültürü arasındaki bağlantılar üzerinden açıklanır.

Tablo 3.4 Yerin anlamının kuramsal analizi (devamı)

Gillian Rose	1993	Toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve etnisite	Sosyal inşacı yaklaşım	Yerin anlamı, toplumsal cinsiyet, kimlik ve güç dinamikleri gibi faktörlerin etkisiyle çözümlenir; derinlemesine görüşmeler ve yorumlamalı analizle anlaşılır.
Doreen Massey	1994	Yer duygusu (köklülük), küresel yerellik duygusu	Eleştirel ve politik bağlantılı sosyal inşacı bir yaklaşım	Yerin özgüllüğü ve anlamı küresel bir yer duygusu/yerellik duygusu ile mümkündür. Karşılıklı ilişkilerden inşa edilmiş yer anlayışında, sosyal ve politik süreçler yeri şekillendirir.
Marc Auge	1995	Non-places / Yer-olmayan	Kültürel antropoloji ve toplumsal teorinin sentezinde bir yaklaşım	İnsanların geçici olarak bulunduğu, herhangi bir tarihi ve kültürel anlam taşımayan yok-yerlerin çoğalması modern dünyada yerleri standartlaştırır ve yerin anlam kaybına neden olur. Yok-yerler, modern toplumdaki yerlerin anlamını ve insan deneyimlerini nasıl etkilediğini analiz etmek için bir araçtır.
Benjamin Forest	1995	Yer kimliği, sosyo-kültürel unsurlar	Sosyal inşacı yaklaşım	Yerin anlamı çevresel, kültürel ve sosyal faktörlerin bir kombinasyonundan oluşur. Bu faktörler insanların yerle özleşmesine ve bağ kurmasına olanak tanıyan ve yeri insanlar için anlamlı kılan sembolik özellikler taşır.
Edward Soja	1996	Thirdspace teori, mekânsal trielektik	Mekânsal pratiklere dayalı kuram tabanlı eleştirel ve kapsayıcı yaklaşım	Yerin anlaşılması ve anlamlandırılması için mekânın tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamlarıyla birlikte ele alınması gerekir. Yerin anlamı toplumsal çeviri, dönüşüm ve deneyimin bir ürünüdür.
Tim Cresswell	1996	Değer, aidiyet	Sosyal inşacı perspektife dayalı eleştirel yaklaşım (kültürel perspektif)	Yerin anlamı, kültürel, toplumsal ve siyasi faktörlerin etkileşimiyle oluşur; kültürel olarak öğrenilir ve toplumsal olarak aktarılır. Anlam nötr veya objektif değildir, 'diğerlerinden daha güçlü' olan bazı insanlar tarafından yaratılır, insanlar tarafından şekillendirilir ve farklı toplumsal gruplar tarafından değiştirilebilir.
Edward Casey	1996	Algı, kültür, yer, beden, deneyimler	Sosyal inşacı ve fenomenolojik yaklaşımın bir sentezi	Yerin anlamı, katmanlı bir yapıya sahiptir; kültürel olarak oluşturulmuş kurumlar ve pratikler, bir yerdeki hisseden öznelerin bedenlerine ve yerin kendisinin toplama gücüne nüfuz ederler. Yerin anlamını şekillendiren ve zenginleştiren katmanlar kişisel deneyimler, toplumsal-kültürel faktörler ve zamandır.
Nigel Thrift	1996	Temsili Olmayan Teori	Olay ve uygulamaya yönelik kuram tabanlı yaklaşım	Temsili olmayan teorinin temeli, fiziksel deneyimlere ve duygusal verilere dayanır. Olayları ve uygulamaları vurgulayan yaklaşımda, mekânsal anlam sadece insanların kafalarında değil bedenlerinde de üretilmektedir.
Jeff Malpas	1999	Öznellik, nesnellik ve öznelerarasılık	Sosyal inşacı perspektifin sınırlarını aşan bir yaklaşım (fenomenolojik etki)	Yerin karmaşık yapısını, bu yapıda insan deneyimi ve düşüncesinin temellenmesini birlikte ele alır. Yerin anlamı, temelde deneyim ve bakış açısıyla ilgilidir.

3.3 Yerin Anlamını Ampirik Araştırmalarla İrdeleme

Bu bölüm, yerin anlamını araştıran ampirik çalışmalara odaklanmaktadır. Mevcut çalışmalar kronolojik bir sıralamayla irdelenmiş, bölümün sonunda Tablo 3.5'te özet olarak sunulmuştur.

Seamon (1980), bedensel deneyimi merkeze alan yaklaşımını (yer-bale dinamiği) Boston'un North End ve New York'un Greenwich Village sokaklarında yaşanan çevresel canlılığı sokak analizleri aracılığıyla örnekleyerek[36] pratiğe dökmüştür. Çalışmaya göre, *bireysel rutinlerin yerde bir araya gelmesi* insanların taktir ettiği ve bağlandıkları bir aşinalık ortamını oluşturmakta ve yerin anlamını yaratmaktadır.

Sixsmith (1986), yerin anlamı araştırmasında, Relph (1976) ve Canter (1977) tarafından önerilen üç parçalı yer analizleriyle benzerlikler gösteren bir okuma sunmuştur. Bir grup İngiliz üniversite öğrencisi tarafından eve atfedilen anlamları araştırmış ve niteliksel ile niceliksel yöntemleri kullanarak bu anlamları *kişisel*, *sosyal* ve *fiziksel* olmak üzere *"üç deneyimsel mod"* altında gruplandırmıştır (Groat 1995; Gustafson, 2001).

Day (1992), Rapoport'un yerin anlamı teorisi üzerinden yaptığı çalışmasında, insanların yapılı çevrede anlam bulmalarına hangi mimari öğelerin yardımcı olduğunu anlamak ve mimar ile politikacılara bu bilgiyi kullanabilecekleri öneriler sunmak amacıyla, St. Paul'deki kamusal meydanda inşa edilen yeni bir mega yapının fotoğrafını 73 kişiye göstererek sakinlerin müdahale üzerine fikirlerini değerlendirmiştir. Yapılan söyleşilerde, kullanıcıların yeni yapının mevcut cephe dokusunu kullanıp yere uyum sağlaması yönünde somut ve net önerilerde bulundukları gözlemlenmiştir. Norberg-Schulz, mimaride anlamı tanımlamak için yer kavramına başvurmuştur. Norveç Çevre Bakanlığı tarafından yayınlanan 'yer analizi rehberi' ve 'estetik kılavuz' çalışmalarıyla Norveç kasabaları ve belediyelerinin planlama ve tasarım süreçlerini ilk olarak yer analizine dayandırmasını tavsiye etmiştir (Norberg-Schulz, 1993 Akt. Møystad, 2012).

[36] Ayrıca Hockett'ın (1973) Michigan Gölü'nde 17. yüzyılda yaşamış bir Kızılderili kabilesi olan Menomini'nin tipik günlük rutin aktarımlarını örnek olarak vererek kadınların etkinliklerini (su getirme, ateş yakma, ekin bakımı ve dokuma vb.) *zaman-mekân rutini* şeklinde tanımlamış ve bu etkinliklerin bir 'yerde' gerçekleşmesini, tekrarlanan topluluk etkileşimi ve iletişimi olarak *yer balesi* ile ilişkilendirmiştir.

Bott (2000), Colorado kentsel kampüs ortamlarında yürüttüğü araştırmada, yer duygusu algısını etkileyen unsurları değerlendiren alanları ve ölçekleri test ederek, bir yerin nasıl ve neden anlamlı olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada gömülü teoriye, nitel araştırmaya ve nicel ampirik ankete dayanan çok yönlü ve çok yöntemli sosyal bilim teknikleri kullanılmıştır. Çalışma, literatür taraması, odak grupları, uzman paneli ve pilot çalışmayla test edilmiştir. Dört genel alan ve 15 alt ölçekten oluşan "Yer Duygusu Ölçeği" sunmaktadır: 1.*Doğal Ortam Etki Alanı* (Doğal Ortam Ölçeği, Yapılı Çevre Ölçeği, Karakter Ölçeği), 2. *Kültürel Ortam Alanı* (Doğuştan Sosyokültürel Ölçek, İşlemsel Sosyokültürel Ölçek), 3. *Duygusal Bireysel/Kişisel Alan* (Önem Ölçeği, Varoluşsal Ölçek, Bellek Ölçeği, Estetik Skala, Aşkın Ölçek) ve 4. *İşlevsel Bireysel/Kişisel Alan* (Amaçlı Ölçek, Bilgi Ölçeği, Beklenti Ölçeği, Sığınma Ölçeği, Refah Ölçeği). Bu ölçekler, iki farklı sahada 373 öğrenci ile gerçekleştirilen anketler aracılığıyla test edilmiştir. Bulgulara göre, en güçlü algılanan alanlar *fiziksel ortam* ve *duygusal bireysel/kişisel alan*lardır. Bu durum, doğanın ve inşa edilmiş çevrenin duygusal ve estetik deneyimlerindeki kilit rolü vurgulamakta ve anlamlı yerlerin oluşturulmasında çevre tasarımı ve planlamanın katkısını desteklemektedir. Sonuçlar, *yer duygusu*nun bir yerle ilişkili anlam algısını oluşturduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Geliştirilen bir dizi psikometrik alan ve ölçek seti, bir yerin anlamını (nasıl ve neden anlamlı olduğunu) ifade etmede yardımcı olacak bütünsel bir model sunmaktadır. Bu model, teorik ve uygulamalı süreçler arasında bir köprü oluşturularak farklı disiplinler arasında diyalog sağlamakta; akademisyenlerin, tasarımcıların, planlamacıların ve yöneticilerin sorumluluklarını vurgulamaktadır. Yer hakkında karar vericilerin, insanların kendilerini bir yerin parçası olarak hissettikleri programları, uygulamaları ve politikaları desteklemesi veya oluşturması için insan-çevre ilişkilerini ve yaşam kalitesini iyileştirmede önemli bir adım olmuştur.

Gustafson (2001), yerin anlamını analiz etmek amacıyla analitik bir çerçeve sunmaktadır. Batı İsveç'te yaşayan 14 katılımcı ile yapılan görüşmelerde, ortaya çıkan anlam temalarını *'üç kutuplu üçgen model'* ile sınıflandırmıştır: *benlik, diğerleri ve çevre*. Bu model, yerlere atfedilen anlamlardan ziyade, anlam atfetme sürecini açıklayan temel temaları ortaya koymaktadır. Önerilen modelde, yerin anlamları ayrık kategoriler olarak değil, üç kutup etrafında ve arasında

haritalandırılmıştır; bu üç kategorinin ilişkileri anlamı oluşturmaktadır. 'Üç kutuplu model', herkesin yere aynı anlamları yüklediğini belirtmez; aksine model, yere kendiliğinden atfedilen anlamlardaki çeşitliliği yakalamaya çalışmaktadır. Araştırmada ayrıca anlamın altında yatan bir dizi örtük tema belirlenmiştir: *ayrım-farklılık* (distinction), *değer verme* (valuation), *süreklilik* (continuity) ve *değişim* (change).

Manzo (2005), yerin anlamının *deneyimin istikrarlı katılımı* ile şekillendiğini, pozitif -negatif his ve deneyim dizisi üzerinden geliştiğini belirtmiştir. New York Metropolitan Alanı'nda 40 kişi ile yapılan derinlemesine söyleşilere dayanan kalitatif analizi içeren çalışmasında, insanların bir yerle ilgili *deneyimler biriktirdikçe* o yere birçok yön ve anlam katmanı eklediklerini vurgulamaktadır. Deneyime verilen bu önemli atıf, Dovey'nin (2014) her bir mimari ve kentsel proje için temel oluşturan *yer deneyimi* söylemini desteklemektedir.

Amdur ve Epstein-Pliouchtch (2009), yerin anlamını, *yer algısı* kavramından deneyimlenen kişinin konumu üzerinden ayrıştırmıştır. Yer algısı, genellikle pasif bir duruşu ima ederken yerin anlamı kullanıcıya hem aktif hem de pasif bir rol atfetmektedir. Kullanıcı yerin anlamlarını deneyimlerken aynı zamanda kendi anlamlarını yaratabilmektedir. Araştırmacılar, Tel Aviv'deki New Central Bus Station örneğinde mimar ve kullanıcıların yer anlatılarını analiz ederek iki grubun yer deneyimlerini oluşturmadaki düşünce modellerinin farklılığını ortaya koymaktadırlar. Hem mimarlar hem de yolcular *aktivite*yi yer anlatılarının en önemli öğesi olarak vurgulamaktadırlar. Mimarlar yer anlatılarını daha soyut bir düşünce modeli üzerinden oluştururken, kullanıcılar yer anlatılarında deneyimsel, hissel veya ilişkisel düşünmektedirler. Ancak yöntemdeki bu farklılık, yerin anlamı üzerine hemfikir olmayı engellememektedir.

Kalali (2015), İran'ın Mashhad kentindeki tarihi Arg Sokağı kullanıcılarıyla yaptığı görüşmelere dayanarak, yerin anlamının algılanış sürecini ve bu süreci etkileyen unsurları analiz etmektedir. Yerin algılanışını *bilişsel*, *duygusal*, *yorumlayıcı* ve *değerlendirici* olarak dört ana boyuta ayırmaktadır. Bilişsel boyut, yer anlamının primitif (fiziksel) düzeyinin algılanmasında en etkili boyut olarak ortaya çıkarken duygusal, yorumlayıcı ve değerlendirici boyutlar ise yer anlamlarının uç (kullanıcı yorumlarına bağlı) düzeylerinin algılanmasında en önemli rolü üstlenmektedirler.

Seamon (2016), yerin anlamını yapı ölçeğinde aradığı çalışmasında, fenomenoloji ve hermeneutiğin mimari araştırmalarda neler sunduğunu göstermek için Seattle Halk Kütüphanesi'ni dört farklı perspektiften incelemiştir. Bu inceleme şunları kapsamaktadır: 1) Binayı daha önce hiç görmemiş öğrencilerin binaya yönelik içgüdüsel ve görsel tepkileri, 2) kütüphanenin mimar Thomas Thiis-Evensen'in mimari deneyim fenomenolojisi ile yorumlanması, 3) gönüllü katılımcılar tarafından bina hakkında yapılan 200'den fazla sosyal medya değerlendirmesi, 4) Seattle'lı mimarlık eleştirmeni Lawrence Cheek (2004, 2005, 2007) tarafından bina hakkında yazılan üç metin. Seamon çalışmasıyla, "binanın mimarlığının kapsamlı fenomenolojik ve yorumsal değerlendirmesinin *tasarım kökenleri, kullanımları* ve *kullanıcıları* da dâhil olmak üzere *yaşam geçmişi*ni içermesi gerektiği"ni vurgulamaktadır. Araştırma ilk olarak mimari karşılaşma deneyimi ile başlamakta, binaya dair analizlerin[37] ardından, fenomenolojik bir yaklaşımla kütüphanenin göreceli başarısı bir *yer*[38] olarak değerlendirilmektedir. Daha sonra, kütüphanenin kullanıcı grupları için ne kadar önemli olduğunu değerlendirmek ve kullanıcı deneyimleri ile kütüphanenin temel işlevini sürdürüp sürdürmediğini analiz etmek amacıyla, 249 kişinin sosyal medya (Yelp) yorumları ve Cheek'in farklı yıllarda kaleme aldığı üç değerlendirme metni[39] incelenmiştir. Bu analizde daha geniş yorumlayıcı temaları, ortak noktaları ve farklılıkları belirleyerek kütüphanenin genel algısını anlamak hedeflenmektedir. Cheek'in yıllar içinde derinleşen bina hakkındaki farkındalığı ve anlayışı, kütüphanenin atmosferik niteliklerine ve yerin anlamlarına açık olma isteğine dayanan bir içselliği yansıtmaktadır. Çalışmada, Relph'in (1976: 49-55) *'empatik içsellik tutumu'*, bir yerin en iyi anlaşılma biçimi olarak ortaya konmuştur. Seamon, sosyal medya ve gazetecilik metinlerini fenomenolojik ve hermeneutik olarak değerlendirerek kütüphanenin temel amacına ilişkin uzun vadeli deneyimlerin önemini belirtmiştir; hermeneutik yöntemle binanın anlam ve önem yelpazesini araştırmış, fenomenolojik yöntemle binayla

[37] Bina girişleri ve duvarları, Thiis-Evensen'ın genişlik, yükseklik ve derinlik temaları ile analiz edilmektedir.

[38] "Bireysel veya grup eylemlerinin, deneyimlerinin, niyetlerinin ve anlamlarının mekânsal olarak bir araya getirildiği herhangi bir çevresel konum" … (Seamon, 2014:11).

[39] Cheek'in 2004 ve 2005 yıllarındaki değerlendirmelerinde, mimarlık, tasarım süreci, esneklik, işlevsellik, dijital medya ve kütüphane işlevleri ele alınmış yapının şehir merkeziyle ilişkisi, turistik cazibe merkezi olma ve enerji katma özellikleri vurgulanmıştır. Ancak, kütüphanenin açılışından üç yıl sonra Cheek'in (2007) kütüphaneyi bir yer olarak algılayışı kişisel deneyimleri nedeniyle değişmiş ve günlük kullanımdaki bazı sorunları -iç mekân renk şemalarını, yol bulma sorunlarını, okuma alanlarını ve çalışma nişlerini- eleştirmiştir.

ilişkili deneyimleri ve yaşam dünyalarını incelemiştir. Deneyimin ve anlamın sıklıkla örtüştüğü, deneyimsel ve yorumsal olarak birbirine karıştığı gözlemlenmektedir.

Alalhesabi vd. (2017), Rapoport (1982) ve Canter'ın (1977) yer modellerini dikkate alarak İran'ın Mashad şehrinde 21 katılımcı ile gerçekleştirdikleri vaka çalışmasında, yerin anlamı ve sürekliliğini tanımlamak için *mekân*, *zaman* ve *insan* (zihin) kavramlarından oluşan bir *kavramsal üçlü model* öne sürmektedirler.

Sekhavatdoust ve Alborzi (2018), tarihi çevrelerde anlam ve kimlik arasındaki ilişkiyi belirlemeyi hedefleyerek, yerin anlamlı özelliklerini ve özgün kimliğini kullanıcıların algısı bakımından anlaşılabilir kılmak için fenomenolojik bir bakış açısıyla analiz etmektedir. Saad-al-Saltaneh Tarihi Kompleks'i üzerinden yürütülen çalışmada, *fiziksel özellikler*in kişisel ve algısal deneyimlerle nasıl ilişkilendirildiği incelenmiştir. Bulgular, fiziksel özelliklerin sosyal, tarihi ve kültürel bileşenlerle etkileşim içinde olduğunda *zengin zihinsel imgeler*in oluştuğunu ve anlamlı niteliklerin özgün kimlik ve kamusal hafızayı nasıl etkileyebildiğini göstermektedir.

Ertürk (2019), mimarlık alanında yeri ve yerin ruhunu anlamaya yönelik 'Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşımı'nı öne sürmüştür. Bu yaklaşım, deneyim aktarımı, aktarımın çözümlenmesi ve değerlendirme aşamalarını içermekte; kuram-pratik diyalektiği bağlamında üç aşamalı bir süreçle sonuçlanmaktadır: (1) kavramsal ilkeler aracılığıyla geliştirilen yaklaşım önerisi, 19 uzman ile yapılan çalıştayda, ön bilgili deneyimin yazılı aktarımındaki göstergeler üzerinden yorumlanabilirliği test edilmekte, (2) deneyim sonrası ve anlamaya yönelik kuramsal araştırmalardan türetilen yöntemsel ilkelerle geliştirilmekte ve (3) sokak ölçeğinde (İzmit İç Kale ve çevresini kapsayan bölgede) yapılan uygulamadan elde edilen bulgularla yaklaşım önerisine evrilmektedir. Araştırma, bu yaklaşımın tarihi ve modern yapı çevreleri dahil olmak üzere her ölçekte uygulanabileceğini, tasarımcılar, mimarlar ve diğer uzmanlar tarafından kullanılabileceğini öne sürmektedir.

Clarà (2020) çalışmasında, anlamın psikolojik süreçlere nasıl aracılık ettiğine dair bir çerçeve sunmaktadır. Anlamın yapılandırılmasında *'aracı anlam'* (arabulucu anlam) kavramı merkezdedir; bu anlam, bireyin çevresiyle etkileşim kurarak

duygusal deneyimlerini şekillendiren ve toplumsal ilişkileri etkileyen kültürel bir yapıdır. Araştırmacı, 'aracı anlam'ın duygusal şifrelenmesinin yapısını anlaşılır hale getirmeyi amaçlamış ve aracı anlamı iki katmanda kavramsallaştırmıştır: *'görünüm'*-kavramsal katman ve *'anlatı yapısı'*-anlatısal katman. Clarà, her iki yapısal katmanda bir işlemleştirme yaparak aracı anlamın belirli yapısal boyutları ile duygusal deneyimin belirli boyutları arasında spesifik ilişkiler varsaymış ve bu anlamın tüm yaklaşımlar tarafından paylaşılan bir fenomen olduğunu ileri sürmüştür. Bulgulara göre, 'aracı anlam' *anlatısal, kavramsal, sosyal* olarak dağıtılmış maddesel kültürel bir yapıdır; duygu üzerinden sosyal aktiviteyi harekete geçirmekte ve spesifik yapısal boyutları duygu ile yakın ilişki kurmaktadır. Clarà, anlam araştırmalarına üç farklı katkı sağladığını vurgulamıştır: (1) aracı anlamın değerlendirme teorileri ve anlatı psikolojisi gibi farklı psikolojik yaklaşımlar arasında diyalog oluşturma, (2) sunulan analiz aracıyla anlamın anlatısal ve kavramsal yönlerini inceleyerek somut ve soyut bir tanımını yapma, (3) anlamın yapısının duygusal deneyim boyutlarına etkisini analiz etme.

Rajala vd. (2020), sosyal-ekolojik peyzaj içindeki kişi-yer bağlantısını yer anlamları üzerinden araştırmışlardır. Araştırma kapsamında, yerin anlamının bir toprak sahibinin inançlarını ne ölçüde temsil ettiği ve toprak sahibinin anlamın kaynağı olarak arazisine ne ölçüde bağlı olduğunu birleştiren bir *'anlam bağlantılı çerçeve'* oluşturulmuş ve ABD'nin Güney Büyük Ovalarındaki özel arazi sahiplerine anket uygulanmıştır. Çalışma, yer anlamlarını *deneyimsel*, *kişilerarası*, *işlevsel* ve *karakteristik* olarak dört boyutta ele almaktadır. Yapılan analizler, bireylerin yere duygusal olarak bağlı olduklarını yansıtan deneyimsel anlamların, arazi sahiplerinin yer algısının temelini oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca yaşam tarzının özel alanlarda yer hissini anlamada merkezi bir rol oynadığı belirlenmiştir.

Dehghan (2022), İsfahan ilindeki Zayandehrood Köyü'nde gerçekleştirdiği görüşme ve anketler sonucunda, yer anlamı ile yer bağlılığı arasında güçlü ve eşleşen bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Bulgular, güzellik, benzersiz manzaralar ve doğal kaynaklar gibi anlam faktörlerinin önemli bir rol oynadığı belirlemiştir. Yüksek anlam düzeyine sahip bireylerin daha güçlü bir yer bağlılığına sahip olduğu ve yerin yüksek anlam düzeyinin yer bağlılığını oluşturduğu ve

güçlendirdiği tespit edilmiştir. Yerin anlamı, fiziksel nitelikler ile yere bağlılık duygusu düzeyi arasındaki aracılığı doğrulamaktadır.

De Silva (2023) Sri Lanka'nın Anuradhapura miras kenti çalışmasında, yerin fiziksel ve fiziksel olmayan boyutlar arasında dinamik bir süreç üzerinden geliştiğini açıklamıştır. Yer, kendi varlığından kaynaklanan, konumu veya topografyasıyla beslenen ve performatif süreçlerle ortaya çıkan manevi bir boyuta sahiptir. Bu manevi boyut, yerin daha derin anlamlarını açığa çıkarmaktadır. Daher (2023) Ürdün-Amman Kenti analizinde, yerin özgün özelliklerini göz ardı etmenin yerin orijinalliğini ve bütünlüğünü olumsuz etkilediğini ve estetik bozulmaya yol açtığını belirtmiştir. Yerin *yeni anlamı*nın yaratıcı şekilde yeniden oluşturulmasında, yerin barındırdığı değerli ancak bir o kadar kırılgan olan *özgüllüğün* tasarım sürecinin esansı olabileceği savunulmaktadır. Madandola ve Boussaa (2023), Nijerya'nın eski Oyo Kasabası'ndaki alan çalışmasında kültür odaklı kentsel yenilemeyi bir strateji olarak önererek, bozulan bir yerin nasıl yaşayan bir mirasa dönüştürülebileceğini anlamak için *'özgün bir mekân duygusu'*nu sürdürmenin ve yer duygusunu mevcut yere adapte etmenin önemini vurgulamaktadırlar. Srirangam vd. (2023) ise, Malezya'nın Kuala Lumpur ve Klang Kentlerinde mekân sözdizimi haritaları kullanılarak yapılan deneysel bir araştırmada, kentin yeniden canlandırılması için *anlamlı semboller yaratman*ın bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermekte ve anlamlı yerlerin oluşturulmasında kamusal alanları etkili bir araç olarak sunmaktadırlar.

Vanni ve Crosby (2023) tasarımcıların yerin heterojen, bağlantılı ve sürekli değişen karakterini anlamak için belirli bir kelime dağarcığına ve yönteme ihtiyaç duyduklarını vurgulayarak, Massey'in (1991) *'küresel bir yer algısı, yörüngeler, birliktelik'* kavramlarını kullanmışlardır. Bu soyut fikirlerin somut ve yerleşik durumlara nasıl aktarılacağını anlamak için, *duyusal etnografi, gözlemci katılımı* ve *görüşme* gibi yer temelli tasarım araştırmalarında kullanılabilecek yöntemler önermektedirler. Bu üç yöntemin kullanılması, tasarım araştırmalarını daha zengin ve derinleştirilmiş hale getirebilir. Çalışmanın sonuçları şunlardır: (1) Yeri, farklı lokasyonlardan yayılan *'küresel bir yer algısı'* şeklinde düşünmek, tasarımcıların çalışmalarını daha iyi konumlandırmalarına yardımcı olurken, yerin çeşitliliğini ve heterojenliğini vurgulayarak daha nüanslı bağlamlar sunar, (2) coğrafya ve benzer disiplinlerden gelen içgörülerin kullanılması, tasarım çalışmalarının yöntemsel

repertuarını genişletir, (3) yer kavramsallaştırması ise, birden fazla kurumu tasarım süreçlerine dahil etmek ve insani boyutlarla daha fazla ilgilenmek için bir model sunar.

Rafiei ve Gifford (2023), yapılı çevrenin anlamını insanların hareket içindeki deneyimlerinden yola çıkarak araştırmışlardır. Çalışma, mimarların, peyzaj mimarlarının ve tasarımcıların yapılı çevreyi işlevsel bir yapı ve kullanıcılar için anlamlı bir yaşam alanı olarak görmelerine yardımcı olacak *anlam modeli* sunmaktadır. Ampirik çalışma, bir üniversitenin öğrencilerinden ve çalışanlarından oluşan 35 katılımcı ile kampüsün yapılı çevresini birlikte deneyimleyerek gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşmeler, tümevarımsal ve kuramsal yaklaşımla analiz edilmiş ve yapılı çevrenin anlamına ilişkin 10 anlam kategorisinden oluşan *'dört kapsayıcı temalı bir model'* sunulmuştur: *fiziksel duyarlılık* (verimlilik), *anlamlandırma* (okunabilirlik, tutarlılık), *çekicilik-manyetizma* (davetkarlık, canlılık, zenginlik) ve *aidiyet duygusu* (aşinalık, psikolojik rahatlık, eylemlilik). Bu model, anlamlı yerlerin oluşturulmasına, kullanıcıların tercih ettiği ve olumlu bir bina deneyimi yaşamalarına yönelik katkı sağlayacak kullanıcı-merkezli tasarımların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Özetle, bireysel rutinler, mekânsal değişimin dinamikleri (süreçler), mekânsal pratikler ve duygusal deneyimler gibi etmenler, mekânın anlamlı bir yer haline gelmesini sağlayarak yeni anlamların oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Seamon, 1980; Bott, 2000; Manzo, 2005; Seamon, 2016; Alalhesabi vd., 2017; Rafiei & Gifford, 2023).

Yerin anlamının çözümlenmesinde insanın rolünü merkeze alan ve deneyimlere odaklanan çalışmaların sayısındaki artış, fenomenolojik yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, yer deneyimlerinin istikrarlı katılımı, yer algısı, yere bağlılık, empatik içsellik, yerin özgüllüğü, çekicilik ve aidiyet duygusu gibi kavramlar, yerin anlamını kavrama çabalarını zenginleştirerek sosyal, duygusal ve sembolik boyutlara derinlik kazandırmaktadır.

Tablo 3.5 Yerin anlamını ampirik çalışmalarla irdeleme (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Yazar/Yıl	Başlık	Araştırma Sorusu	Konu / Amaç	Yöntem	Önemli Bulgular
Vanni, I., & Crosby, A. (2023) Makale	Place-based methodologies for design research: An ethnographic approach	Yerin heterojenliğini nasıl anlamlandırabiliriz? Tasarımcıların yeri oluşturan güçler, süreçler, ilişkiler ve pratiklerin çoğulluğu üzerinde düşünmesine ve birlikte çalışmasına yararlı olacak şekilde tanımlayabilir miyiz?	Yer temelli tasarım araştırmaları için etnografik yöntemlerin nasıl kullanılabileceğine dair bir çerçeve sunmaktadır.	Nitel yöntem, duyusal etnografi, gözlemci katılımı ve görüşme	1) Önerilen 3 yöntemin yerin çeşitli etkileşimlerini ve çoklu yönergelerini daha iyi anlamak için kullanılması, tasarım araştırmalarını daha zengin ve derinleştirilmiş hale getirir. 2) Coğrafya ve benzer disiplinlerden gelen içgörüleri kullanmak tasarım çalışmalarının metodolojik repertuarını genişletir. 3) Yer kavramsallaştırması birden fazla kurumu tasarım uygulamalarına ve süreçlerine dahil etmek için insani boyutlardan daha fazlasıyla ilgilenmek için bir mod sunabilir.
Rafiei, S., & Gifford, R. (2023) Makale	The meaning of the built environment: A comprehensive model based on users traversing their university campus	Yapılı çevreler, onları kullanan bireyler için ne anlam ifade eder?	Yapılı çevrenin anlamına ilişkin kapsamlı bir model önerisi geliştirmek amaçlanmaktadır.	Tümevarımcı nitel yöntem, açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşmeler, tümevarımsal ve teorik yaklaşım, tematik analiz	Yapılı çevrenin anlamına ilişkin dört temalı model önerisi: fiziksel duyarlılık, anlamlandırma, çekicilik-manyetizma ve aidiyet duygusu. Bu model, binaların kullanıcılar tarafından tercih edilme olasılığını artıran ve daha olumlu deneyimler sunan kullanıcı odaklı tasarıma faydalı bir şekilde uygulanabilir.
Dehghan, N. (2022) Makale	Analyzing The Level of Recreational Places Attachment by Explaining The Place Meanings (Case Study: Zayandehrood Village)	Doğal ortamlarda yer anlamı ve yere bağlılık duygusu arasındaki ilişki ve düzeyi nedir?	Yer anlamının doğal ortamlarda rekreasyonel turist bağlılığını nasıl etkilediğini araştırmakta ve yer anlamının boyutunu belirlemektedir.	Karma yöntem, betimleyici-analitik yaklaşım, görüşme, anket, veri analizinde istatiksel testler	1) Yer anlamı, fiziksel nitelikler ile yere bağlılık duygusu düzeyi arasındaki aracılığı doğrulamaktadır. 2) Bir yerin yüksek anlam düzeyi, yer bağlılığını oluşturur ve güçlendirir; anlam düzeyinin yoğunluğu arttıkça, o yere bağlanma duygusu da artmaktadır. Yer duygusunu yaratmada en etkili değişkenler, sosyal bağlanma ve yer kimliğidir.
Rajala, K., Sorice, M. G., & Thomas, V. A. (2020) Makale	The meaning(s) of place: Identifying the structure of sense of place across a social-ecological landscape	Yer anlamları ile yere bağlılık arasındaki ilişkiye dayalı olarak yer duygusunun yapısı nasıldır?	Kişi-yer bağlantısı, yer anlamları üzerinden araştırılmakta; yer anlamları *deneyimsel, kişilerarası, işlevsel ve karakteristik* olarak dört boyutta ele alınmaktadır.	Nitel ve nicel yöntemler, tamamlayıcı analitik yaklaşımlar, 53 ilçede 2.993 arazi sahibi ile posta yoluyla anket	Bir yerin anlamının bir toprak sahibinin inançlarını ne ölçüde temsil ettiği ile bir toprak sahibinin anlamın kaynağı olarak arazisine ne ölçüde bağlı olduğunu birleştiren "anlam bağlantılı çerçeve" tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, insanların yere olan psikolojik bağlarını yansıtan deneyimsel anlamlar, kişinin yer algısının temelini oluşturmaktadır.
Ertürk, F. (2019) D.T.	Sokak pratiği aracılığıyla yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bir sentez önerisi: Hermeneutik fenomenolojik-semiyolojik (HFS) çerçeve yaklaşım	Yer ve yerin ruhu kavramları yapılı çevrelerde neyi ifade etmektedir? Aralarında nasıl bir ilişki vardır? Mimarlıkta yeri oluşturan bileşenler nelerdir? Yerin ruhu nasıl ortaya çıkar? Yer ve yerin ruhu hangi yaklaşımlarla ve nasıl anlaşılır?	Yapılı çevrelerde yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik özün araştırıcısı olan yöntemlerin sentezlendiği bir çerçeve yaklaşım önerisi geliştirmektir.	Nitel yöntem, hermeneutik, fenomenolojik, semiyolojik yaklaşımlar, 19 uzman kişiyle çalıştay, 5 uzman kişiyle sokak deneyimi analizi	"Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşım", yerin anlamını anlamaya yönelik bir yaklaşımdır; *deneyim aktarımı, deneyim aktarımının çözümlenmesi ve değerlendirme* aşamalarından oluşmaktadır. Bu yaklaşım, yeri anlamak için başlangıç adımdır; yapılı çevrenin her ölçeğinde (tarihi ve yeni gelişen yapılı çevrelerde) uygulanabilir; mekân tasarımcıları, mimarlar ve iç mimarlar tarafından kullanılabilir.

Tablo 3.5 Yerin anlamını ampirik araştırmalarla irdeleme (devamı)

Alalhesabi, M., Rezazadeh, R., & Charbgoo, N. (2017) Makale	Presenting a Conceptual Model for Place Meaning and Continuity Indexes: Interpretative Phenomenological Analysis of Lived Experiences	----	Yer anlamına ilişkin kavramsal bir çerçeve ve onun sürekliliğine yönelik indeksler sunmaktadır.	Nitel yöntem, fenomenolojik göstergebilim yaklaşımı, deneyimler etrafında 21 görüşme, veri analizinde yorumlayıcı fenomenoloji	1) Yer anlamı ve sürekliliğini tanımlamak için *mekân, zaman* ve *insan* üçlü yer modelini önerir. 2) Mekân-zaman-insan arasındaki ilişkilerin kalıcılığı, bu öğelerin öznel süreklilik içindeki kalıcılığından daha önemlidir.3) İnsan-mekân arasındaki ilişkiler yaşanmış deneyimlerden yorumlanan anlamlar odağındadır.
Seamon, D. (2016) Kitap bölümü	A phenomenological and hermeneutic reading of Rem Koolhaas's Seattle Central Library: Buildings as lifeworlds and architectural texts	Bu kütüphane çeşitli kullanıcı grupları için önemli bir yer haline geldi mi? Kullanıcılar kütüphane deneyimlerini nasıl tanımlıyorlar? Kütüphane, kullanıcıların kolaylıkla erişebileceği bir bilgi deposu olma temel amacını deneysel ve davranışsal olarak hangi yollarla sürdürüyor veya zayıflatıyor?	Fenomenolojik ve hermeneutik yorumların mimari araştırmalara neler sunduğunu göstermek için Rem Koolhaas'ın Seattle Merkez Kütüphanesi'ni dört farklı perspektiften incelenmektedir.	Hermeneutik ve fenomenolojik yöntemler, görüşmeler, ilk-el deneyimi, 249 Yelp yorumları-sosyal medya tanımları ve ilk-el eleştiri metinlerinin analizi	1) Her binanın mimarın tasarım vizyonuyla başlayan ve yıkıldığı veya yok edildiği gün sona eren bir 'zaman-beden'e sahip olduğu temel bir fenomenolojik kabuldür. Binanın ömrü boyunca bir dizi insan deneyimi yaşanır ve bir dizi mimari anlam ortaya çıkar. Bir binanın deneyimi ve anlayışı zamanla değişebilir. 2) Kapsamlı bir hermeneutik-fenomenolojik yorumlama, binanın kendisinin, içinde barındırdığı yaşam dünyalarının ve bir mimari eser ve insan deneyimi alanı olarak anlamlarının çok boyutlu bir yorumunu sunar. Relph'in empatik içsellik tutumu, bir yerin en iyi anlaşılma biçimidir.
Kalali, P. (2015) Makale	Meaningful perception of place: The most effective dimensions and factors	Algısal faktörler ve boyutlar algılama sürecini nasıl etkiler? Anlamlı algılama süreci üzerinde en büyük etkiye sahip olan algısal faktörler ve boyutlar nelerdir?	Yerin anlamının algılanış sürecinin değerlendirilmesini ve bu süreci etkileyen faktörlerin analizini kapsar.	Nitel ve nicel yöntemler, hermönetik yaklaşım, 90 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme, kodlama ve yorum bilgisi	Görüşme çıktıları yer anlamının farklı düzeylerini, yer algısını etkileyen faktörleri ve yer algısının dört boyutunu analiz etmek için kullanılmıştır: *Bilişsel boyut*, yer anlamının primitif düzeyinin algılanmasında en etkili boyut; *duygusal, yorumlayıcı* ve *değerlendirici boyutlar* ise yer anlamlarının uç (kişilerin yorumlarına bağlı) düzeylerinin algılanmasında en önemli rolü oynamaktadır.
Gustafson, P. (2001) Makale	Meanings of place: Everyday experience and theoretical conceptualizations	İnsanlar yere nasıl anlam yükler?	Yerleri anlamlı kılan şeyin ne olduğunu anlamak için analitik bir çerçeve önermektedir.	Nitel ampirik araştırma, röportaj çalışması, örneklem; Batı İsveç'te yaşayan ve kişisel bağlantılar aracılığıyla araştırmaya alınan 14 katılımcı, stratejik temsili olmayan örneklem seçimi	1) Katılımcılar tarafından yerlere kendiliğinden atfedilen anlamları yakalamak için *benlik, diğerleri ve çevre* olmak üzere "üç kutuplu model" sunmaktadır. Anlamın altında yatan bir dizi örtük temalar ortaya çıkmıştır: *ayrım, değer verme, süreklilik ve değişim*. 2) Bulgular, büyük ölçüde sosyal bilimlerdeki teorik mekân kavramsallaştırmalarıyla örtüşmektedir. Önerilen analitik çerçeve, çağdaş toplumdaki yerin rolleri ve anlamlarına ilişkin daha genel ampirik ve teorik tartışmalara katkıda bulunabilir.
Bott, S.E. (2000) D.T.	The development of psychometric scales to measure sense of place	Sizin için önemli bir anlamı olan özel bir yeri benzersiz, anlamlı veya özel kılan nedir? Sevmediğiniz, çok az anlamı olan ya da hiç anlamı olmayan ve sizi hiç ilgilendirmeyen bir yeri istenmeyen veya anlamdan yoksun kılan nedir?	Bir yerin nasıl ve neden anlamlı olduğunu ifade etmede yardımcı olacak bir "psikometrik alan ve ölçek seti" ortaya koymak istenmektedir.	Gömülü teori, nitel araştırma, nicel ampirik anket, çok yönlü-çok yöntemli sosyal bilim teknikleri, varyans analizi, odak gruplar, uzman paneli, pilot test	"Yer Duygusu Ölçeği" bir yerin nasıl ve neden anlamlı olduğunu ifade etmede yardımcı olacak bütünsel modeldir; insan-çevre ilişkilerinin desteklenmesi ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi yönünde kritik bir adımdır. Akademisyenlerin, tasarımcıların, planlamacıların ve yöneticilerin, kapsayıcı, alternatif bakış açılarını dikkate alan, bütüncül ve sistem temelli bir yaklaşım benimsemeleri gereklidir.

3.4 Fenomenolojik Görüş ve Yönteme Katkısı

1970'li yıllardan sonra fenomenolojinin yer okumalarına katılımı yerin anlamını, bu anlamın nasıl oluştuğunu ve tanımlandığını, ayrıca anlamın bağlantılarının analiz edilmesini farklı bir perspektiften değerlendirme imkânı sunmaktadır (Cresswell, 2004). Fenomenolojik yaklaşım, *bir yeri yer yapan şeyin ne olduğu* sorusuna yanıt aramaktadır. Bu yaklaşımda, her bir yer 'özel-bireysel' olarak değerlendirilmekte, anlam, yer duygusu ve deneyimler üzerinden açıklanmaktadır. Bu noktada vurgu, geometrik mekânın soyutlamalarından ziyade insanın kendini mekâna kaptırmasıdır. Fenomenolojik yaklaşım, "belirli yerlerin benzersiz nitelikleriyle özel olarak ilgilenmediği gibi öncelikle belirli yerlerin inşasında yer alan toplumsal güç türleri ile de ilgilenmez" (Cresswell, 2004: 23). İnsan varoluşunun özünde yer alan deneyimler ve duygular, bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır.

3.4.1 Betimleyici ve Yorumlayıcı Bakış

Kartezyen düşünce, bedeni hareketsiz bir nesne olarak görmekte ve bedenin canlı bir varlık olduğunu göz ardı etmektedir. İnsanın mekânda yalnızca bir nesne olarak bulunduğunu savunan bu düşüncede, mekânsal algı zayıflayarak özne-mekân ilişkisi edilgen bir hale gelmektedir. Kartezyen bakış açısında, dünyayı algılamak ve anlamak için dünyayı bedenen deneyimlemenin aksine dünyaya dışardan bakmak vurgulanmaktadır;[40] deneyim, doğru bilgiye ulaşma çabalarını yanıltıcı hale getirecek bir unsur olarak görülmekte ve sürece dâhil edilmemektedir. Ancak, 20. yüzyıl sonlarına doğru bu anlayış sorgulanmış, özellikle geometrik mekânın insanla etkileşimindeki edilgen ilişki eleştirilmiştir. Kartezyen düşünceye karşı olan fenomenoloji, özne-nesne ilişkisini etken bir şekilde ele alarak yaşanan deneyimi anlamlandırmaya çalışmaktadır. Fenomenoloji, bireysel deneyimlerin özünü temsil eden tüm yapısal açıklamaları, bir grubu temsil eden deneyimin evrensel bir tanımına entegre ederek "deneyimin anlamlarının ve özlerinin bütün olarak bir dokusal-yapısal tanımı"nı oluşturmayı sağlamaktadır (Moustakas, 1994:101).

[40] Bu bakış açısı, kartezyen mekân-geometrik mekân anlayışının düşünsel altyapısını oluşturmaktadır. Geometrik mekân anlayışı ile beraber modern mimarlığın temeli atılmıştır.

Kökenleri Hengel'e dayanan fenomenoloji felsefesi, Edmund Husserl ile doruk noktasına ulaşmıştır. Husserl, insan deneyimlerini anlamak için çoklu deneyimlerin özünü keşfeden farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Daha sonra bu fenomenolojik görüş, Betimsel ve Yorumlayıcı Fenomenoloji olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Betimleyici Fenomenolojide (BF) fenomenolog, çalışmaya başlarken *"O deneyime ilişkin bilinen şey nedir?"* sorusunu sorarak deneyimin ne olduğunu betimlemeye odaklanmaktadır; *araştırmacı tarafsızlığı, radikal özerklik ve evrensel nitelik* kriterleri temel varsayım olarak kabul edilmektedir. Husserl'e göre (1973, 2003, 2012) araştırmacı tarafsızlığı, araştırmacının kendi yaşam deneyimlerini, önyargılarını, ön bilgilerini araştırmasından uzak tutması, kendisini paranteze almasıdır. Her katılımcının radikal bir özerkliği vardır ve katılımcılar yaşadıkları çevrenin etkisinden bağımsız olarak düşünülmelidir. Husserl, fenomenolojik araştırmanın katılımcıların yaşam deneyimlerini tanımlayarak ve ortak özellikleri belirleyerek genelleyebilir evrensel niteliklere ulaşabileceğini ve temsili genellemelerin mümkün olduğunu öne sürmüştür.

Husserl'in görüşlerini takiben betimsel fenomenolojik çalışmaların evrensel nitelik kazanma ve genellenebilir sonuçlar elde etme kapasitesi hakkında tartışmalar gelişmiştir. Buna karşın Spielgelberg ve Heidegger, Yorumlayıcı Fenomenoloji (YF) yaklaşımı ile önemli bir bakış açısı sunmuşlardır. Bu yaklaşım (Smith vd., 2009), deneyimin özünü, bilinen şeyin ne olduğunu betimlemekten ziyade *"olan şey nedir?"* sorusunu sorarak deneyimlerin içinde gizlenmiş anlamları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. YF'de fenomenologlar, bireylerin deneyimler edinirken gömülü olan bu anlamlardan bağımsız olmadıklarını kabul etmektedirler. Bu yaklaşımda temel varsayımlar; *araştırmacı ön bilgisi, konumlandırılmış özerklik ve kuram rehberliği*dir. Araştırmacı ön bilgisi, araştırmaya rehberlik etmekte sahadan elde edilen bilgiler araştırmacının ön bilgi süzgecinden geçmektedir. Bireyler (katılımcılar) içinde yaşadıkları dünyadan bağımsız olmadıkları için mevcut sosyal dünyada özgürlüklerinin, konumlandırılmış özerkliklerinin olduğu varsayılmaktadır. Kuramların kullanılmasının araştırmaya rehberlik ettiği kabul edilir ve bu nedenle araştırmacı, kuramları araştırma sürecinde bir kılavuz olarak kullanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımın betimsel ve yorumlayıcı bakış açıları karşılaştırmalı olarak Tablo 3.6'de sunulmaktadır.

Tablo 3.6 BF ve YF'nin karşılaştırılması (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

	Betimleyici Fenomenoloji	**Yorumlayıcı Fenomenoloji**
Öncü	Edmund Husserl	Spielgelberg ve Heidegger
Soru	Bilinen şey nedir?	Olan şey nedir?
Varsayımlar	Araştırmacının tarafsızlığı	Araştırmacı ön bilgisi
	Radikal özerklik	Konumlandırılmış özerklik
	Genellenebilir evrensel nitelik	Tümüyle genellenebilir evrensel niteliklere ulaşılamaz
	Kuramlar araştırmacıyı sınırlar	Kuram rehberliği
Odak	Deneyimin ne olduğunu betimlemek	Deneyimlerinin içinde gömülmüş anlamları ortaya çıkarmak
Ortak Özellikler	Önceden oluşturulmuş hipotezi içermez: belirli bir hipotezi doğrulamayı değil, deneyimleri ayrıntılı bir şekilde anlamayı amaçlamaktadır. Bir veya daha fazla genel araştırma sorusuna dayanmakta ve araştırma sorusunu anlamaya ve anlam yaratmaya odaklanmaktadır.	

Bu çalışmada betimleyici ve yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımları eş zamanlı olarak benimsenmektedir. Betimleyici Fenomenoloji'nin "araştırma tarafsızlığı" varsayımı ile Yorumlayıcı Fenomenoloji'nin "bireylerin yaşadıkları sosyal dünyadan bağımsız olamayacakları, genellenebilir evrensel niteliklere tamamen ulaşılamayacağı ve kuramların araştırmaya rehberlik etmesi" varsayımları, çalışmanın kabul edilen temel prensipleri arasında yer almaktadır.

3.4.2 Araştırma Basamakları

Fenomenolojik araştırmada, ilk olarak problemin fenomenolojik yaklaşıma uygunluğu değerlendirilmekte ve literatürdeki boşluklar belirlenerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmaktadır. Belirlenen fenomeni deneyimlemiş katılımcıların amaçlı olarak seçilmesiyle veriler toplanmakta, toplanan verilerin transkripsiyonu yapılarak analiz süreci başlamaktadır. Analizlerin değerlendirilmesinin ardından raporun yazılmasıyla çalışma tamamlanmaktadır.

Araştırmacı, bu yaklaşımı kullanarak insan deneyimlerinin anlamını ortaya çıkarmayı hedeflemekte ve bu süreçte 'dünyayı deneklerden anlamaya' odaklanmaktadır (Kvale, 1996:1-3).

Tablo 3.7'de fenomenolojik yaklaşımın araştırma basamakları sunulmaktadır.

Tablo 3.7 Fenomenolojik yaklaşımda araştırma süreci (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

1. Problemin fenomenolojik yaklaşıma uygunluğu
2. Kavramsal çerçeve
3. Amaçlı örneklem seçimi
4. Veri toplama
5. Veri analizi
6. Raporun yazılması

Fenomenolojik yaklaşımda veri analizi genellikle dört temel aşamada gerçekleştirilmektedir:

- Verilerin hazırlanması- *paranteze alma* (Husserl, 1982 Akt. Bentz & Shapiro, 1998: 96),
- Verilerin fenomenolojik olarak azaltılması -*basamaklama ve fenomenolojik redüksiyon/indirgeme* (Caelli, 2001; Davidson, 2000; Kvale, 1996; King, 1994; Kruger, 1988),
- Yaratıcı varyasyon- *imgesel çeşitleme* (Moustakas,1994; Langdridge, 2007)
- Deneyimin özünü ortaya çıkarma -*anlam ve özlerin sentezlenmesi* (Groenewald, 2004: 47-51).

Veri analizi sürecinde *niyet* önemli bir role sahiptir. A priori bir arzu olan *niyetlilik*, bir deneyimi tam olarak anlamak için *"bir şeyin nasıl bilincinde olduğumuzu bilmemizi"* ifade etmektedir (Husserl, 1982 Akt. Moustakas, 1994). Araştırmacının yargısız bir bilince sahip olabilmesi için varsayımlarını ve önyargılarını askıya alması, kendisini paranteze alması (epoche) gerekmektedir. Analiz aşamasında, araştırmacı anlama ulaşmak adına sürekli olarak deneyimin özüne geri dönmekte ve fenomenolojik indirgeme uygulamaktadır. Bu fenomenolojik indirgeme, tanımlama, yataylaştırma ve doğrulama adımlarını içerir. Basamaklama ve indirgeme ile veriler azaltılmaktadır. Araştırmacı, deneyimi derinlemesine kavramak amacıyla deneyimden gelen anlamları tanımlamaktadır; bu yaratıcı varyasyon, bir çeşitleme sürecini başlatarak anlam ve özlerin sentezlenmesini sağlamaktadır (Moustakas, 1994; Langdridge, 2007).

Fenomenolojik yaklaşımı benimseyen çalışmalarda Moustakas ve Hycner'in veri analiz aşamalarının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Psikolog Moustakas (1994: 33-35), deneysel ve aşkın (önyargısız) fenomenolojinin sadece bir betimleme olmadığını vurgulayarak, araştırmacının yaşanmış deneyimlerin anlamına ilişkin yorum yaptığı yorumsal bir süreci içerdiğini belirtmiştir.

Moustakas, Van Kaam'ın (1959, 1966) analiz yönteminde değişiklik yaparak yedi aşamalı veri analizini tanımlamıştır. Tablo 3.8'de sunulan Moustakas'ın veri analiz aşamaları iki üst tema altında toplanmaktadır. Fenomenolojik indirgeme aşaması, ön gruplama, indirgeme-eleme, değişmez bileşenlerin temalandırılması ve katılımcı deneyimlerinin doğrudan aktarılması süreçlerini içermekte; ardından yaratıcı varyasyon aşaması, her bir katılımcı için deneyimin bireysel-yapısal tanımının oluşturulmasını ve anlamların dokusal-yapısal bir sentezinin yapılmasını kapsamaktadır.

Tablo 3.8 Moustakas'ın (1994) veri analiz aşamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Fenomenolojik İndirgeme	1.	Ön gruplama; deneyimle ilgili tüm ifadeleri listeleme
	2.	İndirgeme, Eliminasyon
	3.	Değişmez bileşenleri kümeleme ve temalandırma (deneyimin ana temaları)
	4.	Değişmez bileşenlerin ve temaların uygulamaya göre nihai tanımlaması (çeşitli veri kaynaklarından doğrulama)
	5.	Katılımcıların bireysel dokusal açıklamalarının direk aktarılması (deneyimlerin aktarılması)
Yaratıcı Varyasyon	6.	Her bir katılımcı için, bireysel dokusal açıklamaya dayalı deneyimin bireysel yapısal tanımının oluşturulması
	7.	Deneyimin anlamlarının ve özlerinin dokusal-yapısal tanımının oluşturulması (sentez)

Hycner (1985: 161) *analiz* terimini fenomenoloji için kullanmaktan kaçınmıştır. Bu terimin genellikle 'parçalara ayrılma' anlamına geldiğini ve bu nedenle çoğu zaman tüm fenomenin kaybı anlamı taşıdığını savunmuştur. Onun yerine, "bir bütünün bağlamını koruyarak bir fenomenin bileşenlerinin araştırılması" olarak tanımladığı *açıklama* terimini tercih etmiştir. Hycner, 'açıklama süreci'ni (veri analizi aşamalarını) beş adıma indirgemiştir:

1. Basamaklama ve fenomenolojik indirgeme
2. Anlam birimlerinin tanımlanması
3. Temaları oluşturmak için anlam birimlerinin kümelenmesi
4. Her görüşmeyi özetlemek, doğrulamak ve gerektiğinde değiştirmek
5. Tüm görüşmelerden genel ve benzersiz temalar çıkarmak ve birleşik bir özet yapmak

Bu tez çalışmasında veri analizi, Moustakas'ın (1994) analiz aşamalarına ve Hycner'in (1985) açıklama sürecine dayandırılarak gerçekleştirilmektedir.

3.5 Bölüm Sonucu: Yerin Anlam Arayışında Fenomenolojik Yaklaşım

> *"Yer, dünyayı nasıl anlamlı kıldığımız ve dünyayı deneyimleme biçimimizdir. Temel düzeyde yer, güç bağlamında anlamla donatılmış alandır; bu alana anlam yükleme süreci, dünyanın her yerinde tüm ölçeklerde gerçekleşir ve insanlık tarihi boyunca olmuştur" (Cresswell, 2004: 12).*

Bu bölümde, *Yerin anlamını okuyabilmek için nelere bakmalıyız?* araştırma sorusuna odaklanılarak, yerin anlamı kuramsal ve pratik bir yaklaşımla çözümlenmektedir. Yerin oluşumu, yerin anlamını açıklayan kuramlar, yaklaşımlar ve araştırmalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve anlamın çözümlenmesi için gereken temel unsurlar ortaya konulmuştur.

Yerin anlamı, çeşitli disiplinlerin bakış açılarına dayalı olarak farklı yaklaşımlarla incelenmiştir. Sosyal inşacılar, yerin anlamının ve yapısının kültürel faktörler, toplumsal etkileşimler ve toplumsal düzenlemelerle (toplumsal ve kültürel süreçlerle) inşa edildiğini savunmaktadırlar. Diğer bazı araştırmacılar ise (Sack,1992; Malpas,1999), toplum ve kültürün yerin oluşmasında etkili olduğunu kabul etmekle birlikte, sosyal inşacı yaklaşımdan farklı olarak toplumsallığı değil yeri merkeze almaktadırlar. Bu bağlamda:

- Yer, insan deneyimi ve varoluşun temel bir bileşeni olarak görülmekte ve bireylerin deneyimlerinin -öznelliğinin- bir yansıması olarak kabul edilmektedir.
- İnsanların yerdeki deneyimleri, yerin anlamının ve yapısının anlaşılmasında kilit bir rol oynamaktadır.
- Yerin anlamı sadece toplumsal düzenlemelerle değil, aynı zamanda insan deneyimleri ve öznelliği ile de şekillenmektedir.

Sosyal inşacı bakış açısını aşan ve bireylerin duygusal ve öznel deneyimlerini vurgulayan bu yaklaşım, fenomenolojik görüşü önemli bir konuma getirmekte ve yerin anlamını çözümlemede daha geniş bir perspektif sağlamaktadır. Bu bakış açısı, tez çalışmasının belirlediği yaklaşımı güçlendiren önemli bir unsur olmuştur.

Yerin anlamı konusuna dahil olan disiplinlerin kuramsal ve pratik katkıları değerlendirilen bu bölümde, ampirik araştırmalardan elde edilen yer anlamlarının kuramsal kavramsallaştırmalarla önemli ölçüde örtüştüğü görülmektedir (Relph, 1976; Schulz, 1980b; Pred, 1984; Soja, 1996; Thrift, 1996; Bott, 2000; Gustafson, 2001; Seamon, 2016; Rafiei & Gifford, 2023 vd.). Üçüncü bölüm kapsamında, konuyla ilgili farklı disiplinlerden elde edilen çıkarımların, bir mimarın perspektifinden şekillendiğine dikkat çekmek önemlidir.

Yerin anlamını varoluşumuzun temel gerçeği olan deneyimler üzerinden çözümlemek, diğer disiplinlerde (coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji vb.) olduğu gibi mimarlık için de oldukça kıymetli bulunmaktadır. Mimarlık alanında yerin anlamını araştırmak, yeni yapıların tasarım ve uygulama aşamalarına, yer oluşturma süreçlerine ve yapılı çevreyi oluşturan unsurların anlamlı bir biçimde bir araya gelmesine katkı sağlamaktadır. Yerin anlamı üzerine yapılacak çalışmaların, anlamlı ve yaşanabilir mekanlar yaratılmasına, sosyal ilişkilerin geliştirilmesine ve toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap veren yeni yapıların inşa edilmesine katkıda bulunacağını söylemek mümkündür. Ayrıca yerin oluşumunda etkili olan iktidar güçleri ve politikaların anlaşılması, mimari tasarımın toplumsal ve politik olarak nasıl şekillendiğini anlamaya yardımcı olacaktır. Bu bağlamda mimarlık alanında yerin anlamı üzerine yapılan araştırmalar, yerlerin insan yaşamına daha uyumlu ve nitelikli olmasını sağlayacak çözümler geliştirmeye ve anlamlı yerlerin üretilmesine olanak tanımaktadır.

Yerin anlamını araştırırken, bu bölümde şıkça karşılaştığımız fenomenolojik yaklaşımın tez çalışmasına yansıması şu şekildedir:

Tez çalışmasının ‘anlam’ odaklı araştırma sorusu ve *yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını* deneyimler üzerinden ortaya koyma amacı, insanı ve deneyimlerini merkeze alan fenomenolojik bakış açısıyla bağlantılıdır. Deneyimlerin özüne ulaşma gayesi olan fenomenolojik yaklaşım, çalışmanın temelini oluşturan bir değer olarak görülmektedir. Bu nedenle, yeni yapı-yer ilişkisinden oluşan ortamın anlamını keşfetmek için fenomenolojik görüş uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.

Fenomenolojik yaklaşım ile deneyimlerin farkına varmak ve yeni yapı-yer ilişkisinin ayırt edici özelliklerini bilmek, anlamlı yerlerin yaratılmasını ve yerin anlamının korunmasını ya da geliştirilmesini mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada, bireylerin fenomene ilişkin deneyimleri, fenomeni nasıl betimledikleri ve nasıl anlamlandırdıkları detaylı bir şekilde incelenmektedir. Bu bağlamda, yeni yapı ve yer arasındaki etkileşimden oluşan ortam fenomen olarak belirlenmiştir (Tablo 3.9).

Tablo 3.9 Fenomenolojik yaklaşımın tez çalışmasına yansıması (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Fenomen:	Yeni Yapı - Yer İlişkisi
Uygun problem:	Yaşanmış bir fenomenin özünü betimlemeye gerek duyma
Araştırılan gerçeklik:	Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamı
Anlamın iletim yolu:	Deneyim
Araç:	Söylemler
Odak:	Deneyimin özünü kavrama
Analiz birimi:	Ortak deneyime sahip bireyler
Veri toplama:	Söyleşiler ve dokümanlar
Rapor:	Deneyimin özünü betimleme

Araştırmanın temel odak noktası, yeni yapı ve yer deneyimlerini betimlemek ve bu deneyimlerin içinde gizlenmiş anlamları açığa çıkarmaktır. Diğer bir deyişle, yeni yapı-yer ilişkisi, katılımcıların deneyimleri üzerinden incelenerek anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Anlamın iletimi ‘deneyimler’ üzerinden sağlanmaktadır. Deneyimlerin çözümlenmesi ise, söyleşiler ve dokümanlar yoluyla elde edilen ‘söylemler’ aracılığıyla gerçekleşmektedir. Soruşturma altındaki ‘yeni yapı-yer ilişkisi’ fenomeniyle ilgili anlamı keşfetmek için deneyimlerin özünü anlamak hedeflenmektedir.

Fenomenolojik bir yaklaşımla tez çalışması, yeni yapı ve yer kullanıcılarının içsel yaşam dünyalarını, yapının mimari eser olarak taşıdığı çeşitli anlamları ve yeni yapı-yer ilişkisinin anlam katmanlarını derinlemesine değerlendirerek kapsamlı bir yorum sunmaktadır.

4
YENİ YAPI-YER İLİŞKİSİNİN ANLAMININ DENEYİMLER ÜZERİNDEN OKUNMASI

Dördüncü bölümde, *yeni yapı* ve *yer ilişkisi*nin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma sunmak amacıyla, örnek olarak seçilen iki yapı fenomenolojik yaklaşımın sunduğu adımlar ile analiz edilecektir. Bu kavramsal okumanın tasarımcılara, anlamlı yerlerin yaratılmasında yardımcı olacak bilgiyi üretmesi ve bu bilginin tasarım ve kuram yöntemlerinin geliştirilmesine katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı ve hedefi doğrultusunda, dördüncü bölüm kapsamında *"Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek okuma önerisi nedir?"* araştırma sorusu sorulmaktadır. Bu temel soru, alt araştırma soruları ile desteklenmektedir:

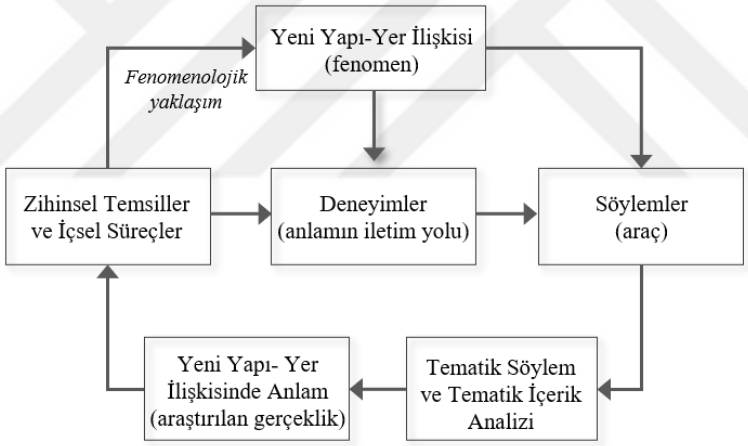
- Yeni yapı-yer ilişkisinde anlamı oluşturan katmanlar nelerdir? Anlam katmanlarını keşfetmek ve genişletmek, yeni yapı-yer ilişkisinde anlamı çözümlemek için bir temel sağlayabilir mi?
- Yeni yapı ve yer deneyimlerinde aktörlerin[41] söylemleri nelerdir?
- Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin anlam algısını şekillendiren bileşenler nelerdir?
- Yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam düzeyleri nelerdir?

Okuma Yöntemi: Birey ile yer arasındaki fiziksel ve zihinsel etkileşimler, yaşanan dünyaya dair anlamları yaratmaktadır. Araştırmacılar, anlamın oluşmasında etkili olan bileşenleri ortaya koyan pek çok yöntem ve deneyimsel model geliştirmişlerdir (Relph, 1976; Canter 1977; Seamon, 1980; Sixsmith, 1986; Gustafson, 2001). Örneğin, Sixsmith'in (1986) modelinde bireylerin kişisel deneyimleri, sosyal ilişkileri ve mekânın fiziksel özellikleri anlamın oluşumunda temel etkenlerdir. Gustafson'ın (2001) modelinde anlam, bireyin algısı (benlik), diğer insanlarla ilişkileri ve çevre arasındaki etkileşimlerden türemektedir. Bu modellerin çoğunda, deneyimler, bireylerin yerlerle kurdukları ilişkide önemli bir unsur olarak

[41] Aktörler, tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerden oluşan katılımcılardır ve *4.2.Veri Grubu* bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

belirtilmiştir. Bazı araştırmacılar ise, yerin anlamını çözümlemede deyimlerin merkezi bir etken olduğu bir yaklaşım benimsemişlerdir (Relph, 1976; Tuan, 1977; Seamon, 1980; Sixsmith, 1986; Bott, 2000; Gustafson, 2001; Manzo, 2005; Amdur & Epstein-Pliouchtch, 2009; Ertürk, 2019; Rafiei & Gifford, 2023).

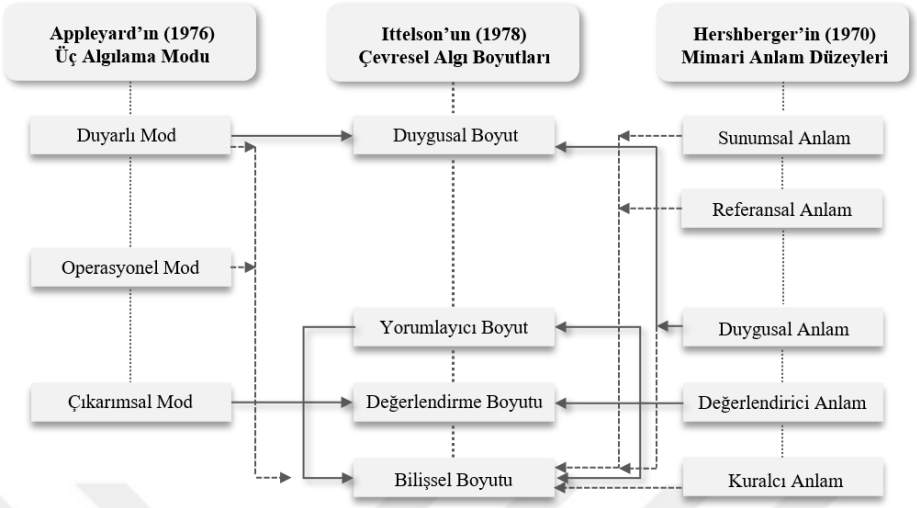
Çalışmada, yeni yapı ve yer deneyimlerinde gömülü olan anlamların bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri üzerinden fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde kavramsal bir okumayla çözümlenebileceği savunulmaktadır. Bu çözümleme, bireylerin deneyimlerini nasıl algıladıklarını, bu deneyimlerin onların bilişsel süreçlerini nasıl etkilediğini ve içsel anlamları nasıl oluşturduklarını kavramayı amaçlamakta ve söylemler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu okuma yöntemi, söylemlerin tematik haritalanması ve kodlanmasına yönelik bir analizi içermektedir; tematik içerik analizi, tematik söylem analizi, tema ve kod geliştirme araçları kullanılmaktadır. Bu analitik süreç, kavramsal okumanın temel bileşenlerini yansıtmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Okuma yönteminin temel bileşenleri
(Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Anlamın Çözümlenmesi: Anlam tanımları, literatürde, pek çok farklı düzey ve sınıflandırmadan oluşmuştur (Morris, 1938; Gibson, 1950; Hershberger, 1970; Bourdieu, 1977; Rapoport, 1982; Lang, 1987 vd.). Bu sınıflandırmalar, Bölüm 2'de ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Araştırmacılar, anlamı, farklı şekillerde sınıflandırmış olsalar da çoğu tanım benzer içeriklere sahiptir. Bu durum, genellikle örtüşen anlam tanımlarının ortaya çıktığına işaret etmektedir. Hershberger'in (1970) mimari anlam kategorilerinin özellikle Ittelson'un (1978) çevresel algının dört boyutu *(bilişsel, duyuşsal, yorumlayıcı, değerlendirici)* ve Appleyard'ın (1976) üç algılama

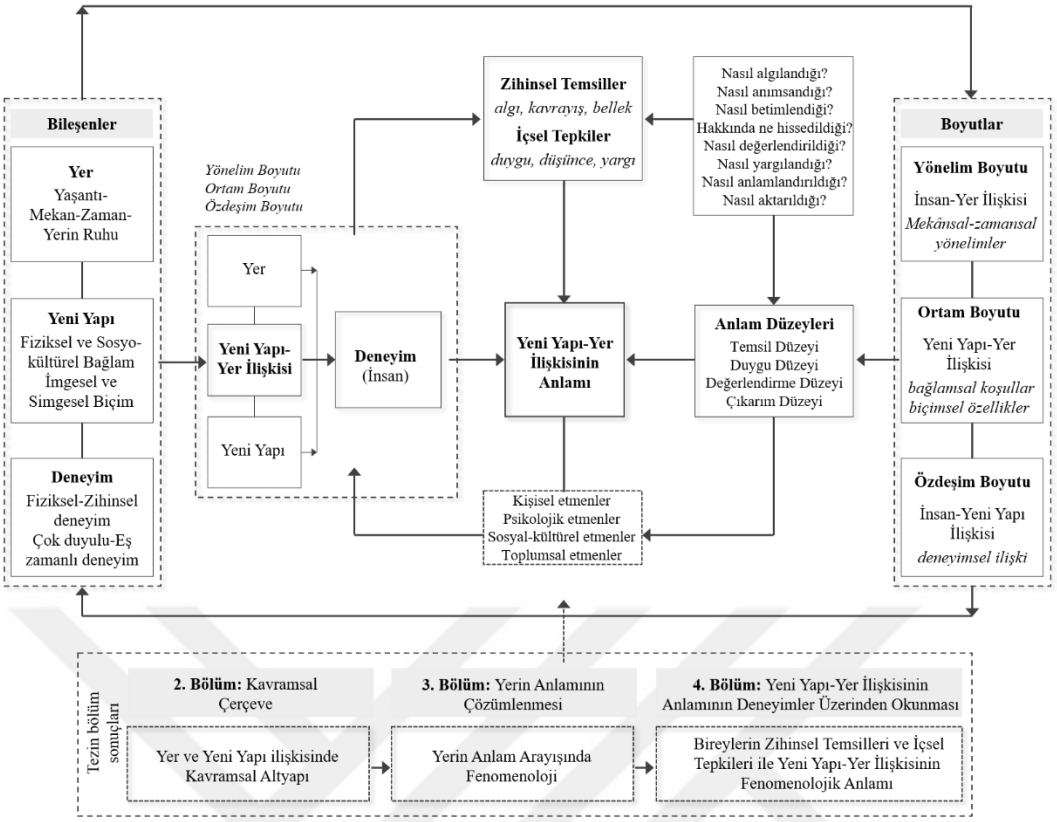
modu *(tepkisel-duyarlı, işlemsel ve çıkarımsal)* kuramlarıyla benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Öncül çalışmalarda algı boyutları ve anlam düzeyleri arasındaki ilişki (Kalali, 2015 çalışması temel alınarak Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Tez kapsamında anlam, *zihinsel temsiller* ve *içsel tepkiler* olmak üzere iki genel yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Zihinsel temsiller bir uyarıcı nesnenin kişide uyandırdığı içsel temsilleri (algı, kavrayış, imge), içsel tepkiler ise bir dış uyarana karşı verilen içselleştirilmiş yanıtları (duygular, düşünceler, yargılar vb.) ifade etmektedir. Zihinsel temsiller ve içsel tepkiler, bir yerin fiziksel özellikleriyle ilgili bireylerin nasıl anlam oluşturduklarını analiz etme imkânı sağlamaktadır. Bu çalışmada, *zihinsel (mentalistic)* ve *aracılı (mediational) anlam kuramları*nın sentezinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Ancak, benimsenen bu sentez yaklaşımda (Hershberger, 1970), bahsedilen teoriler den farklı olarak, içselleştirilmiş tepkilerin genellikle *dışsal bir uyarıcı-içsel tepki* durumu tarafından yönlendirildiği ve zihinsel aktivitenin ise sadece beyinle sınırlı olmadığı kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, anlamın genellikle içsel bir süreç olan düşünceler ve duygular aracılığıyla gerçekleştiği ve ayrıca bazı durumların gözlemlenemeyen unsurları içerebileceği kabul edilmektedir.

Çalışmada, Hershberger'in (1970), Ittelson'un (1978) ve Appleyard'ın (1976) anlam tanımlarının geniş bir kapsam ve bütünlük sunan düzeylerden oluştuğu kabul edilmiş ve kavramsal okuma, bu kuramsal temel üzerine inşa edilerek anlam düzeyleri geliştirilmiştir. Bu bağlamda, üç boyutta organize edilen, dört anlam düzeyinden oluşan *kavramsal bir okuma* ortaya konmuştur (Şekil 4.3).

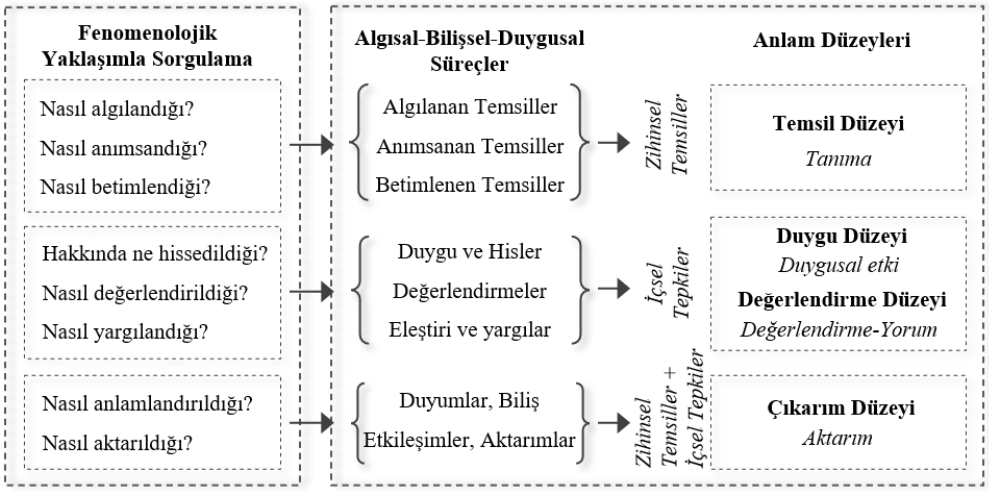

Şekil 4.3 Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kavramsal alt yapıdaki her bir bileşen, bu bileşenleri oluşturan alt kavramlarla birlikte, kavramsal okumanın *yönelim, ortam ve özdeşim boyutlarını* şekillendirmiştir. Anlamı oluşturan üç boyut şu şekilde açıklanmaktadır:

- (1) Yönelim Boyutu: Bireyin yerle kurduğu deneyimsel ilişkidir; yaşantıya dayalı mekânsal ve zamansal yönelimleri kapsamaktadır. *(İnsan-yer ilişkisi)*
- (2) Ortam Boyutu: Yeni yapının mevcut bir yerle ilişkilendirildiği bağlamsal koşulları ve biçimsel özellikleri içermektedir. *(Yeni yapı-yer ilişkisi)*
- (3) Özdeşim Boyutu: Bireyin yeni yapıyla -kendilenen mekanla- kurduğu deneyimsel ilişkidir; madde boyutu ve duygu boyutunun harmanlanmasını içermektedir. *(İnsan- yeni yapı ilişkisi)*

Anlam düzeyleri ise, deneyimlerdeki anlamları fenomenolojik bir yaklaşımla ortaya çıkarabilecek sekiz temel soruyu yanıtlamayı mümkün kılacak bir yöntemle belirlenmiştir (Şekil 4.4). Bu durum, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını, bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri üzerinden çözümleyecek dört anlam düzeyi ortaya koymuştur: *temsil düzeyi*, *duygu düzeyi*, *değerlendirme düzeyi* ve *çıkarım düzeyi*.

Şekil 4.4 Anlamın dört düzeyi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Anlam teması, yeni yapı ve yerin kişide uyandırdığı köklü anlamları ifade etmekte ve kişinin bu yere ne düzeyde aşina olduğunu gösteren farkındalık-tanıklık boyutunu içermektedir. Anlam temasını oluşturan düzeyler aşağıdaki gibidir:

(1) Temsili Anlam Düzeyi: Bireyin yeni yapıyı ve yeri algılama, fiziksel durumu ve niteliği açısından tanıma ve anlamlandırma süreçlerini içeren nesnel anlam düzeyidir. Temsil düzeyi, yeri ve yeni yapıyı zihinsel temsiller aracılığıyla kavramayı hedeflemektedir. Bu anlam teması, bireyin biçim, işlev-kullanım ve mekân temsillerini ortaya koyarak deneyimi anlamlandırmaya katkıda bulunmaktadır.

(2) Duygusal Anlam Düzeyi: Yeni yapının ve yerin zihinsel temsillerine karşı bireyin deneyimlediği anlık duyguları ve hisleri içeren öznel anlam düzeyidir. Duygu düzeyi, temsillerin herhangi birine veya tüm yönlerine yanıt olarak ortaya çıkabilir. İçsel tepkileri incelemeyi amaçlayan bu tema, estetik, işlevsel ve mekânsal duygulara odaklanarak bireyin deneyimini duygusal bir perspektifle çözümlemeyi sağlamaktadır.

(3) Değerlendirici Anlam Düzeyi: Bireyin, önceki deneyimlerine dayalı olarak oluşturduğu değerler, kriterler veya tutumlar doğrultusunda, yeni yapı-yer ilişkisine ve yeni yapıya ait temsillerini estetik, işlevsel ve mekânsal açıdan yorumladığı öznel anlam düzeyidir. Bu düzey, anlık hisler ve duygulardan ziyade, zihinsel temsilleri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İçsel yanıtlardan oluşan bu anlam teması, bireyin eleştirel perspektifi üzerinden deneyimi anlamlandırmaya olanak tanımaktadır.

(4) Çıkarımsal Anlam Düzeyi: Bireyin deneyimlerini fiziksel, zihinsel ve mekânsal unsurlar aracılığıyla anlamlandırdığı ve aktardığı öznel anlam düzeyidir. Bu anlam teması, zihinsel temsiller ve içsel tepkilerin bir aradalığında deneyimleri anlamlandırmak için duyumları, bilişi ve etkileşimleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çıkarım düzeyi, yeni yapı ve yerin bireylerin deneyimlerinde nasıl bir etki bıraktığını ve bu deneyimlerin nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik bir katkı sağlamaktadır.

Katmanlı bir analiz gerçekleştirmek üzere kuramsal ve pratik çalışmalara dayandırılarak geliştirilen dört anlam düzeyi, Hershberger'in (1970) mimari anlam düzeyleri ile karşılaştırılmıştır. Anlamın çözümlenmesi kapsamında ortaya konan *temsili, duygusal ve değerlendirici anlam düzeyleri*, Hershberger'in dört anlam kategorisiyle -*sunumsal, referansal, duygusal* ve *değerlendirici anlam*- uyumlu bir şekilde örtüşmektedir. Örneğin, Hershberger'in 'sunumsal anlam' tanımı, bir nesnenin şekli, dokusu, rengi gibi özelliklerinin algılanması, diğer nesnelere göre durumunun fark edilmesi, bilinen nesnelere ve olaylara göre kategorize edilmesine yönelik bir perspektifi kapsamaktayken, benzer bir şekilde, yer ve yeni yapının algılanması ve tanınması da bu kategori içinde değerlendirilmektedir. Ancak, mimari anlamı tanımlayan iki çalışma arasında önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır; bu çalışmada, Hershberger'in '*kuralcı anlam'* kategorisi yerine, *'çıkarım düzeyi'* olarak nitelendirilen anlam katmanı geliştirilmiştir. Hershberger *'kuralcı anlam'*ı, biçimlerin düzenlenmesiyle kişinin sola gitmemesi, sağdaki daha geniş ve daha yumuşak yürüyüş yolunu takip etmesi gerektiği sonucuna varması örneğiyle açıklamış, ayrıca yönergeler içeren bu tür bir anlamın tam bir tanım olarak yetersiz olduğunu belirtmiştir. Eylemleri yönlendiren tek bir belirleyici bulunmadığından, yalnızca biçimsel özellikleri anlamak eyleme geçmek için yeterli olmamaktadır; kullanım, amaç, değer ve anlık duygular da eylemlere yönelik kararımızı etkilemektedir. Bu perspektiften hareketle öne sürülen '*çıkarımsal anlam'*, davranışı yönlendiren talimatları içermek yerine, tüm temsillerin, duygusal etki ve değerlendirmelerin sentezinde bireylerin deneyimleri odağında yer alan nihai anlam tanımlarını içermektedir. Bu yeni anlam katmanı, Hershberger'in çerçevesini genişleterek anlamın daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

4.1 Örneklem Grubu

Yeni yapı ve yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden irdelemek amacıyla İsviçreli mimar Peter Zumthor'un farklı fiziksel bağlamda inşa edilen iki müze yapısı, Kolumba Müzesi ve Kunsthaus Bregenz Müzesi, "tesadüfi olmayan örneklem yöntemi" ile "amaca yönelik örneklem alanı" (Patton, 2002) olarak seçilmiştir.

Kolumba Müzesi, şehrin merkezinde konumlanmış olup, arkeolojik alanı çevreleyen duvarlar üzerine inşa edilmiş, adeta bir kaleyi andıran masif bir yapı niteliği taşımaktadır. Kunsthaus Bregenz Müzesi ise, göl kıyısında konumlanmış, şehre açık bir meydan sunan şeffaf bir mimari anlayışa sahiptir. Kolumba Müzesi kültürel ve dini bir misyonu temsil eden tarihi olguların üst üstte geldiği bir yapıyı simgelerken, Kunsthaus Bregenz Müzesi çevreyle ilişki kuran çağdaş sanatın sergilendiği bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Her iki müze yapısı, benzersiz fiziksel ve mekânsal özellikler taşıdıkları için seçilmiştir. Peter Zumthor ve yapılarının seçilme nedenlerine ilişkin diğer detaylar aşağıda açıklanmıştır:

1. Zumthor'un yapılarında fenomenoloji ile güçlü bağlantılar gözlemlenmesi: Zumthor yapıları ele alan akademik çalışmaların incelemesinde (Platt & Spier, 2010; Buzó & Fernández, 2012; Jia, Liu & He, 2013; Havik & Tielens, 2013, vd…), seçilen yapıların bireyleri yerle anlamlı bir bağ kurmaya yönlendiren, duyulara hitap eden, farklı deneyim mekanları sunan ve göz merkezci bakışın ötesinde bir anlayışla inşa edildiği tespit edilmiştir. Bedensel hareketin ve duyumsamanın öne çıktığı bu yapıların, deneyimleyenler üzerinde fazlaca bir etki bıraktığı doğrulamıştır. Özellikle en yoğun hissedilen dokunma duyusu, mimari biçimin bedensel deneyimini güçlendiren bir 'sinerjik duyusal bağlantı'dır; bu bedenlenmiş deneyim (Crisman, 2008: 114-121) fenomenolojiyle ilişkilidir ve mimarlık disiplini için yaşanmış deneyimin duyusal derinliğini yeniden ortaya çıkarma arzusuyla aydınlatıcı olmaktadır.
2. Zumthor'un mimarlığa bakışı: Mimari de kaliteyi *"bir binanın beni hareket ettirmeyi başarmasıdır. İyi olma durumum bana kendimi nasıl bir mekânda bulduğumu söylüyor"* diye tanımlamakta olan Zumthor (2006a:11), bedensel durum ile içinde bulunulan mekânın nitelikleri arasında aracılık yapan şeyi atmosfer olarak açıklamaktadır. Atmosfer kavramına yapılan

vurgu,[42]mimarlığın referans noktasını, insanın bedensel deneyimi içinde ele almasıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür (Böhme, 2013a :93-100). Yapıtlarında duyusal etkisi üzerine odaklanarak bedensel mevcudiyet alanlarının yaratılmasını amaçlamaktadır. Mimari bakış açısının temelinde maddi özellikleri ciddiye alma ilkesi bulunmakta, malzemenin sinestetik olarak deneyimlenmesi ve bu deneyimin bedensel duyguyla yönlendirmesi mimarlığa yaklaşımın özünü oluşturmaktadır.

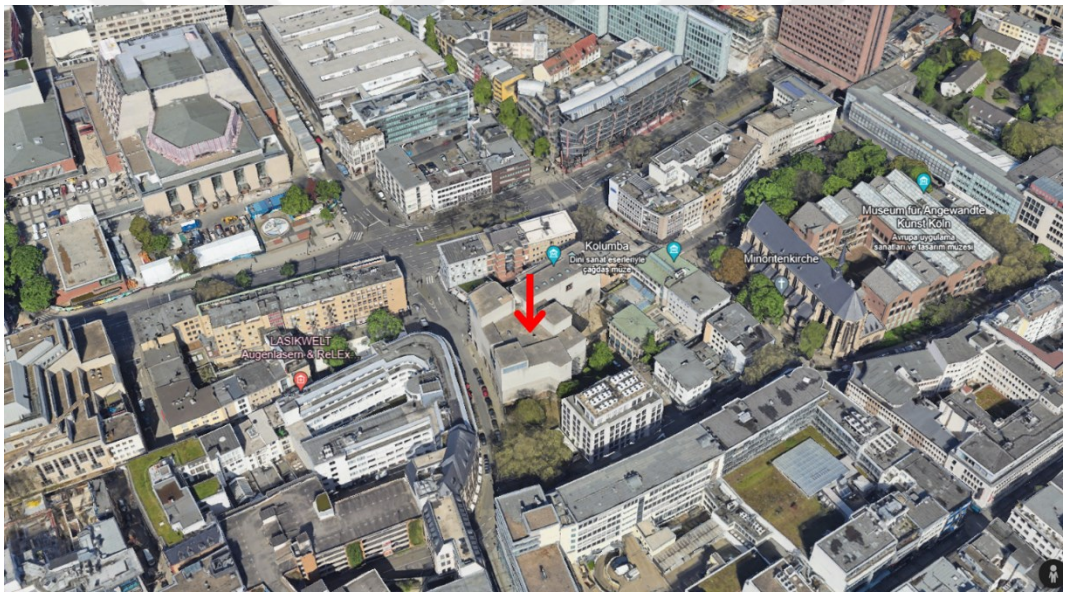
3. Zumthor'un yapılarına ait geniş veri imkânı: Zumthor'un, bedensel deneyimlere odaklanan yaklaşımı ile duyulara ağırlık vererek biçimlendirdiği yapıları, kullanıcılara çoklu-duyumlar yaşatmakta (Platt & Spier, 2010; Ludwig, 2001; Buzó, & Fernández, 2012; Zeballos, 2012; Erkartal, 2014; De Linares Florido, 2017, vd…) ve bu doğrultuda çokça merak edilmektedir. Tasarımlarının büyük ilgi çekmesi sebebiyle yapıları deneyimleyen kişi sayısının oldukça fazla olması, geniş bir veri imkânı sağlamaktadır.
4. Zumthor'un mimarisi -tasarım ve inşa süreci: Zumthor, çalışmalarında mimarlığı, aşkın bir katman oluşturan bir insan ortamı olarak kavramaktadır. Yapılarını inşa ederken, insan deneyimini öncelikli bir unsur olarak ele almakta ve eserleriyle "*hep oradaymış, oraya aitmiş"* hissiyatını oluşturmaktadır (Havik & Tielens, 2013). Mimarisinde dokunma, bedensel ve zihinsel deneyimin temelini oluşturmakta ve mimariyi tasarlama ve yaşama süresinde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Dokunma duyusu, bir binanın yaşamının her aşamasında etkilidir; proje stüdyoda tasarlanırken, şantiyede inşa edilirken ve nihayet insanlar tarafından yaşanırken… Zumthor'un projeleri, dokunmanın "niyet ve keşif arasında" karşılıklı bir yapı süreci oluşturduğunu açıkça göstermektedir; yapıları için dokunma, özel ve deneyimseldir.

Burada ifade edilen görüşler, fenomenolojik yaklaşımın mimarlık alanındaki yansımalarını (özne-mekân ilişkisinde göz merkezci bir bakış yerine bedensel duyumsamanın öne çıktığı bir yaklaşımı) daha da açık hale getirmektedir. Zumthor'un bedensel ve zihinsel farkındalığı besleyen 'çoklu duyusal ortamlar' yaratma ve deneyim-duygu-anlam üzerine odaklanma yaklaşımı, insan

[42] "İnsanlar nesnelerle etkileşime girer. Bir mimar olarak her zaman uğraştığım şey bu. Aslında buna tutkum derdim. Gerçeğin kendi büyüsü vardır. Elbette, düşüncede yatan sihri biliyorum. Güzel bir düşüncenin tutkusu. Ama burada bahsettiğim şey, çoğu zaman daha da inanılmaz bulduğum bir şey: şeylerin büyüsü, gerçek dünyanın büyüsü…" (Zumthor, 2006a).

deneyimlerini merkeze alan bu tez çalışma için mükemmel bir örnek oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Zumthor'un yapıları, somut görünümden ziyade psikolojik algılamayı sorgulayan fenomenolojik bir çalışma için biçilmiş bir kaftandır. Yapılarının duyusal kurgusu ve çoklu duyusal kalitesi, yukarıda yapılan açıklamaların tümüyle birlikte, Zumthor'un ve yapılarının seçilme nedenlerini ortaya koymaktadır.

Kolumba Müzesi: Almanya'nın Köln şehrinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında neredeyse tamamen yok olan gotik St. Kolumba Kilisenin harabeleri[43] altında Roma, Gotik ve Orta Çağ kalıntıları keşfedilmesiyle yerin değeri artmış ve bu nedenle Köln Başpiskoposluğu tarafından 1997 yılında bir yarışma düzenlenmiştir. Pritzker Ödüllü mimar Peter Zumthor yarışmanın galibi olmuş ve bina 4 yıllık süre zarfında tamamlanarak 2007 yılında açılmıştır (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Kolumba Müzesi'nin konumu (Google Earth, 2024)

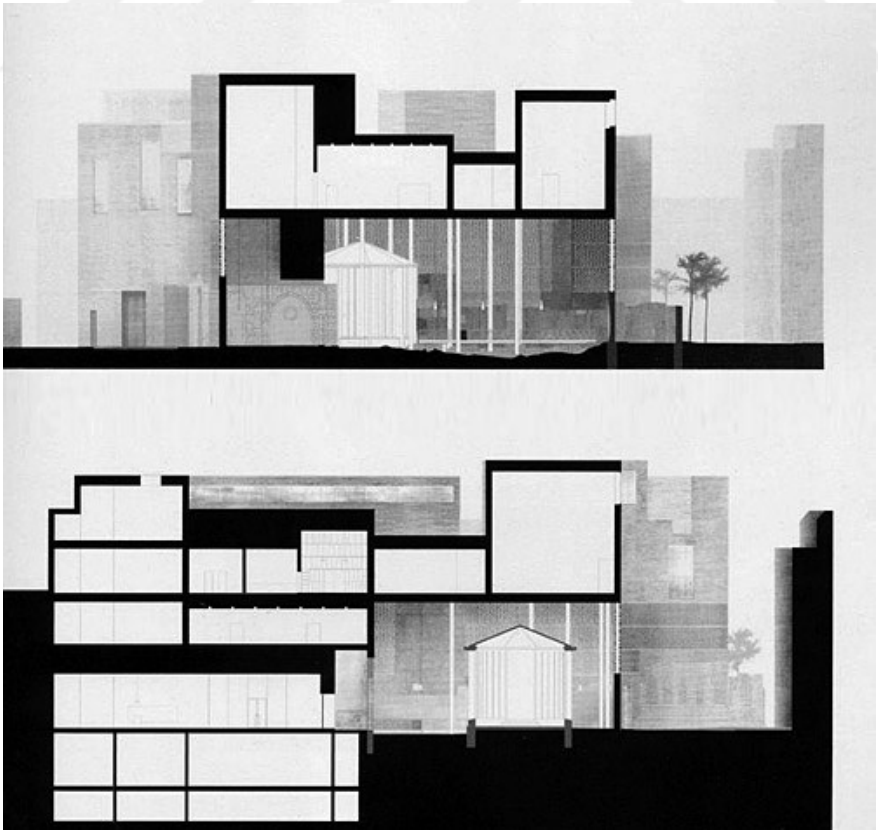
Uluslararası Mimarlık Bienali'nde (2002), *"Yaşayan bir müze olarak Kolumba, inanç ve bilginin kesiştiği noktada tarih ile günümüz arasındaki alışverişte"* bireyin özgürlüğünü sorgulayan ve sanat aracılığıyla varoluşsal değerleri savunan bir proje olarak açıklanmıştır. Projenin 'içeriden, sanattan ve yerden' başladığını aktaran Zumthor, binayı saf bir gölge kütlesi olarak planlamış ve daha sonra sanki karanlığı oyuyormuşsunuz gibi ışığın girişini sağlamıştır (Şekil 4.6). Aydınlatma

[43] 1949 yılında mimar Gottfried Böhm tarafından savaşta zarar görmemiş olan Mary figürü korunarak 'Harabelerdeki Madonna' şapeli oluşturulmuştur. Savaş sonrası yeniden yapılanmanın olduğu yıllarda bu şapel herkes için bir umut sembolünü ifade etmiştir.

malzemeleri ve yüzeylerini sistematik olarak ele alarak ışığı nasıl yansıttıklarına bakmıştır (Zumthor, 2006a: 68-70).

Şekil 4.6 Kolumba Müzesi (Hpschaefer, 2010)
(Kaynak: https://zumthor.bjorkan.no, 2024)

Şekil 4.7 Kolumba Müzesi kesitleri (Uluslararası Mimarlık Bienali, Venedik 2002)
(Kaynak: https://www.archiweb.cz/en/, 2024)

Şekil 4.7'de kesiti verilen Kolumba Müzesi kilisenin arkeolojik alanını çevreleyen, mevcudiyet sağlayan duvarlar ve duvarlar üzerine inşa edilmiş şehirle diyaloğa giren kütle olmak üzere iki yapısal gruptan oluşmaktadır (Berteloot & Patteeuw, 2013).

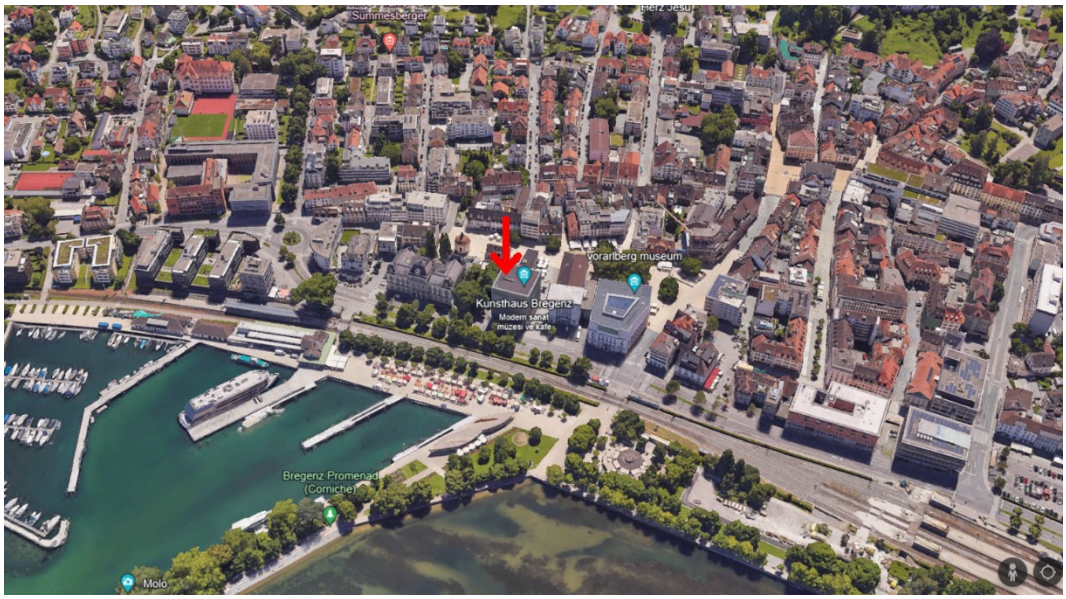
Masif yapıda, kalıntılar ve tuğla kullanımı harmonik bir bütünlük oluşturmakta ve binanın en geniş odası, 'kentin iki bin yıllık yapısını sansürsüz bir bellek manzarası' olarak kuşatmaktadır. Arkeolojik kazı alanı, ince sütunlar üzerinde sergi katıyla izleyiciye sunulurken, filtre duvarlar hava ve ışık geçiren zarlarla şekillenmektedir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 Kolumba Muzesi arkeolojik alanı (Jose Fernando Vazquez, 2010) (Kaynak: www.archdaily.com, 2024)

Kunsthaus Bregenz Müzesi: 1989 yılında geleneksel bir eyalet galerisi için düzenlenen yarışmada, katılan tüm projeler mevcut arazi üzerinde yoğun bir bina inşa etmeyi önerirken Peter Zumthor'un tasarımı açık bir kentsel meydan önerisi ile göze çarpmış, yarışmanın galibi olmuştur.

1997 yılında inşa edilen bina, batıda İsviçre ve kuzeybatıda Almanya ile Avusturya'nın federal eyaleti olan Vorarlberg'in başkenti Karl-Tizian-Platz, Bregenz'de yer almaktadır. Güneydoğusunda Pfander Dağları bulunan ve Bodensee Gölü'nün kıyısında konumlanan Kunsthaus Bregenz Müzesi, kentsel bağlamda önemli bir konuma sahiptir (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Kunsthaus Bregenz Müzesi'nin konumu (Google Earth, 2024)

Bina, Vorarlberg tiyatrosu ve Postane binası arasında kalan alanda yer alır ve Binanın girişi şehre bakan doğu cephesindedir. Salonların bulunduğu 4 katlı sergi binası ve şehrin merkezine doğru konumlanan bir yönetim binasından oluşmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Kunsthaus Bregenz Müzesi (Böhringer Friedrich, 2014)
(Kaynak: https://zumthor.bjorkan.no, 2024)

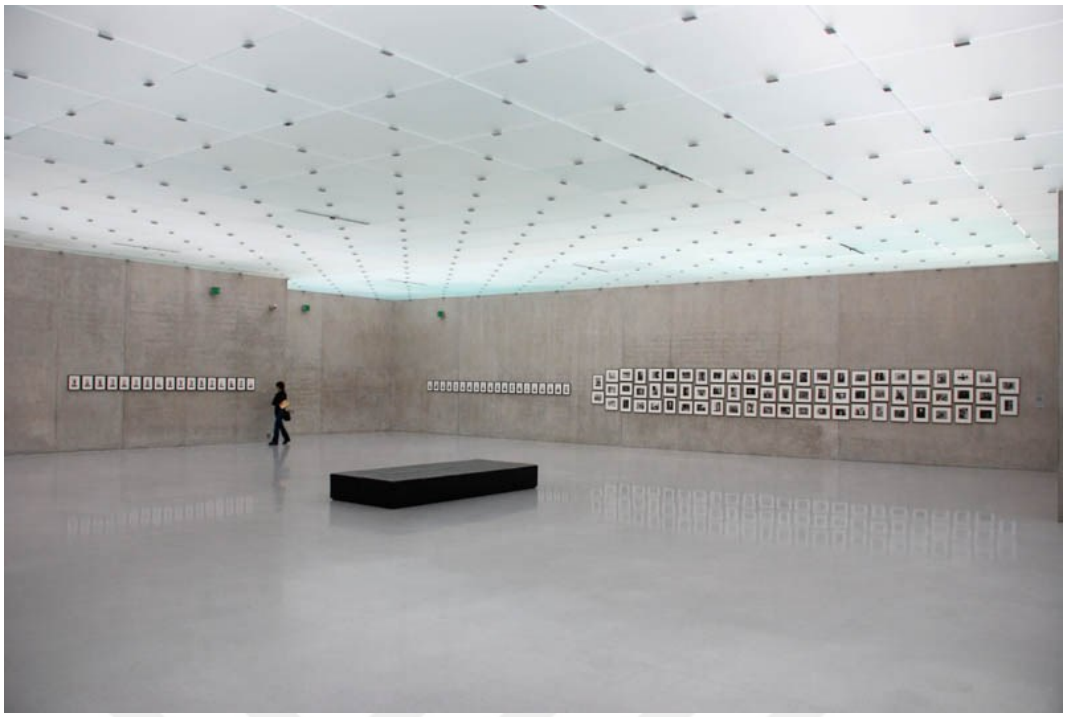
Yönetim binası, kütüphane, kafe, idare ve müze dükkânı işlevlerine sahiptir. Sergi binası ve yönetim binasının alana yerleşimi, güneyde tiyatro binasının arka duvarına bakan kamusal açık bir meydan oluşturmaktadır. Meydan sayesinde bina şehre doğru açılarak şehir yaşamıyla birleşmektedir. KUB kafenin kullanımında olan bu meydan sıcak mevsimlerde açık hava etkinliklerinin yapılmasına olanak sağlarken insanları sanatla buluşturmaktadır.

Şekil 4.11'de kesiti sunulan bina, çelik, cam ve betondan yapılmıştır. Zumthor'un Bregenz Sanat Müzesi'nde özenle seçtiği mimari cam, binayı yarı saydam bir küp haline getirmekte ve dışarıdaki insanlar tarafından beton yapının varlığı algılanabilmektedir (Jia vd., 2013).

Şekil 4.11 Kunsthaus Bregenz Müzesi kesiti
(Kaynak: https://www.kunsthaus-bregenz.at/, 2024)

Yarı saydam cam ve cepheler güneş ışığının içeri girmesine izin vermekte ve günün saatine, hava durumuna göre farklı tepkiler veren dinamik bir yapı haline gelmektedir. Oymalı cam zona ile ışık binaya girmeden önce kırılmakta, ışık hangi yönden gelirse gelsin her zaman yatay olarak içeriye iletilmektedir. Penceresiz olarak tasarlanan binada dört cepheden gelen ışığı yakalamak için her kat üzerine bir boşluk yerleştirilmiştir (Şekil 4.12). Böylece ışık, cam tavana çarparak her bir sergi galerisine yayılmaktadır (The Pritzker Architecture Prize, 2009). Sergi salonlarında boşluk önemli bir tasarım öğesi olarak öne çıkmaktadır. Ziyaretçilerin bedensel hareketleri, bu boşluğu algılamalarında etkili bir araçtır (Erkartal, 2014).

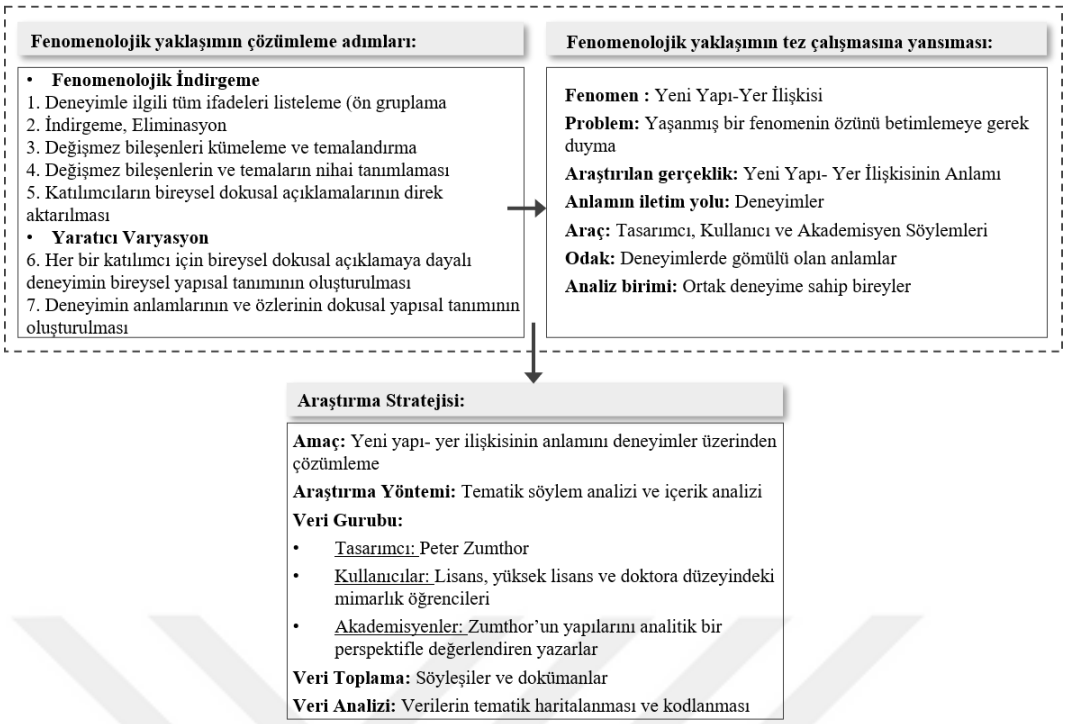

Şekil 4.12 Kunsthaus Bregenz Müzesi sergi salonu (Marcus Trimble, 2006) (Kaynak: https://zumthor.bjorkan.no, 2024)

Zumthor, Konstanz Üniversitesinde verdiği bir seminerde, Kunsthaus Bregenz'i ilk ziyaret ettiğinde sanat için orada bulunduğunu, eve döndüğünde ise yerin büyüleyici atmosferini fark ettiğini aktarırken, "…mimarinin benim için neden bu kadar büyüleyici olduğunu anlamak için Kunsthaus'u yeniden yaratmaya karar verdim" (Ziganki vd., 2018) ifadesiyle mimari ve yer ilişkisinde atmosferin önemini ortaya koyan perspektifini bir kez daha vurgulamıştır.

4.2 Araştırma Stratejisi

Bölüm 3.4.2'de detaylı bir şekilde ele alınan fenomenolojik yaklaşımın araştırma adımları, çalışmanın araştırma stratejisini oluşturmaktadır. Araştırma, *tasarımcı*, *kullanıcılar* ve *akademisyenler* olmak üzere üç veri grubuna odaklanmaktadır. Bu bölümde, veri gurubu, veri toplama ve veri analizi süreçleri açıklanmaktadır. Şekil 4.13'de sunulan araştırma stratejisiyle gerçekleştirilen analiz, deneyim sahiplerinin söylemlerini kullanarak daha genel temaları ve örüntüleri ortaya çıkarmakta ve bu temaları daha genel iddialar ve olasılıklar sunmak için kullanmaktadır. Bu analitik yaklaşım, farklı aktörlerin söylemleri aracılığıyla anlamı çözümlemeyi sağlamaktadır.

Şekil 4.13 Araştırma stratejisi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

4.2.1 Veri Grubu

Çalışma, üç farklı veri setinden oluşmaktadır. Bu veri setleri aracılığıyla, tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerin yeni yapı ve yer hakkındaki değerlendirmeleri analiz edilmekte ve söylemlerindeki anlamlar aranmaktadır. İlgili veri setleri şu şekildedir:

1. Veri Grubu: Peter Zumthor'un mimari deneyimleri ve tasarım düşüncelerini kapsamaktadır. Bu veri grubu 'tasarımcı' olarak nitelendirilmekte ve iki ayrı veri kümesinden oluşmaktadır. İlk veri kümesi, seçilen iki yapı hakkında Zumthor'un retoriğini içermektedir. Bu retorik, tasarımcının kişisel deneyimleri kullanarak, *yer*i yeni yapı aracılığıyla nasıl anlamlandırdığını açıklamakta ve yerin anlamının *yeni yapı* üzerinden nasıl iletebildiğini göstermektedir. İkinci veri kümesi, Zumthor'un kendi mimarlık yaklaşımına dair genel söylemlerini içermektedir. Bu söylemler, tasarımcının mimarlıkla ilgili kendilenen anlamlarını deşifre etmeyi mümkün kılmaktadır.

2. Veri Grubu: Seçilen iki yapıyı deneyimleyen lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki mimarlık öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu veri grubu 'kullanıcılar' olarak nitelendirilmektedir. Kullanıcı söylemlerinin detaylı analizi, yaşanmış

deneyimlerde *yer* ve *yeni yapı* arasındaki ilişkiyi kavramaya yönelik gizlenmiş anlamları daha derinlemesine ortaya çıkarmaya imkân sağlamaktadır.

3. Veri Grubu: Zumthor'un mimarlık yaklaşımını ve yapılarını analitik bir perspektifle değerlendiren yazar söylemlerini içermektedir. Bu veri grubu 'akademisyenler' olarak nitelendirilmektedir. Akademisyenlerin değerlendirmeleri, yeni yapı-yer ilişkisi ve yapıların mimari özellikleri hakkında subjektif bakış açılarını ortaya koymaktadır. Mimari dilin bu perspektif ile incelenmesi, tasarım sürecine katkı sağlayacak bilgilerin çözümlenmesine olanak tanımaktadır.

4.2.2 Veri Toplama

Çalışmada veriler, yarı-sistematik inceleme yaklaşımı ile toplanmıştır. Bu yaklaşımla, mimarlık disiplininden gelen tasarımcı (1 kişi), kullanıcılar (5 kişi) ve bu alanda çalışan akademisyenler (12 kişi) tarafından farklı şekillerde kavramsallaştırılan veya incelenen veriler dikkate alınmıştır. Yarı-sistematik gözden geçirme yaklaşımı ile çalışma konusuyla ilgili potansiyel tüm araştırmaları belirlemek, anlamak ve etki büyüklüğünü ölçmek yerine, "meta-anlatıları kullanarak sentezleme" amaçlanmıştır (Wong vd., 2013). Yarı sistematik analiz, yöntemsel temaları, kuramsal bakış açılarını ve kuramsal bir kavramın bileşenlerini belirlemek için yararlı olduğundan tercih edilmiştir (Ward, House & Hamer, 2009).

Çalışmada, mevcut söyleşi ve dokümanlar olmak üzere iki farklı veri toplama yöntemi kullanılmıştır. İlgili veriler, internet kaynaklarından -web siteleri, bloglar, video platformları, forumlar ve diğer çevrimiçi kaynaklardan- elde edilmiştir. Araştırma verilerinin geçerliliğini ve güvenirliliğini arttırmak için *'yöntem üçgenleme'* ve *'veri kaynaklı üçgenleme'* yöntemleri benimsenmiştir[44] (Hycner,1985; Moustakas, 1994; Creswell, 2007). Aynı konu üzerinde çeşitli yöntemler ve farklı kaynaklardan elde edilen verilerin birleştirilmesi, daha sağlam sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Bu strateji ile toplanan veriler çeşitlilik yaratmakta ve çalışmaya katkı sağlamaktadır.

[44] *Yöntem üçgenleme* birden fazla veri toplama yönteminin, *veri kaynaklı üçgenleme* ise farklı veri kaynaklarının kullanılmasıdır (Denzin, 1978; Merriam, 2013).

4.2.3 Veri Analizi

Veri analizinde, bütünleştirici-eleştirisel inceleme yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu tür bir inceleme ile "yeni kuramsal çerçevelerin ve bakış açılarının ortaya çıkmasına olanak sağlayacak şekilde araştırma konusunu değerlendirme, eleştirme ve sentezleme" (Torraco, 2005) amaçlanmıştır. Bütünleştirici bir incelemenin veri analizine katkısı, konuyu eleştirel bir bakışla gözden geçirmek, potansiyel olarak yeniden kavramsallaştırmak ve süreç içinde geliştikçe belirli bir konunun kuramsal temelini genişletmektir (Snyder, 2019).

Toplanan verilerin analizinde, tematik söylem analizi ve tematik içerik analizi kullanılmaktadır. Tematik söylem analizi söyleşiler ve görüşmelerdeki, tematik içerik analizi ise yazılı metinlerdeki temaları tanımlamaya, analiz etmeye ve raporlamaya yönelik bir yaklaşımdır (Braun & Clarke, 2006). Her iki analizde de veriler bir kodlama sistemi ile işlemselleştirilmektedir. Bu sistemle metindeki bilgiler sistematik olarak gözlemlenmekte ve kaydedilmektedir (Neuman, 2014: 260-262). Analizde, belli bir süre sonra verilerin benzer temaları tekrarlaması, örneklemin belirli bir noktada doygunluğa ulaştığını gösteren bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Lincoln & Guba, 1985; Shenton, 2004; Morse, 2016; Patton, 2018).

Veriler, 3.4.2 Araştırma Basamakları bölümünde ayrıntılı şekilde açıklanan, Hycner (1985) ve Moustakas'ın (1994) sunduğu aşamalar çerçevesinde analiz edilmektedir. Veri analizi sürecinde takip edilen adımlar aşağıdaki gibidir:

1. Mevcut röportajlardan elde edilen verilerin transkripsiyonu yapılarak sözel veri somut veriye dönüştürülmektedir.
2. Aktardığı şekilde -kelimesi kelimesine- yazıya geçirilen söylemler ve araştırmaya dahil edilen dokümanlar birkaç kez tarafsız bir şekilde okunmaktadır.
3. Fenomene ilişkin, görüş bildiren, tekrar eden, duygu ve his içeren anlam birimleri tanımlanmakta ve ön kod kitabı referansı ile kodlanmaktadır.
4. Anlam birimleri (değişmez bileşenler) kategorize edilmekte (kümelenmekte) ve temalar oluşturulmaktadır.
5. Anlam birimleri, kategoriler ve temalar gözden geçirilerek değişmez bileşenlere ve temalara ilişkin nihai tanımlamalar ve doğrulamalar yapılmaktadır.

6. Aktörlerin bireysel dokusal açıklamaları doğrudan aktarılmaktadır.
7. Her bir aktör için deneyimin bireysel yapısal tanımı oluşturulmaktadır.
8. Tüm deneyimlerin anlam ve özlerinin bir sentezi sağlanarak, *dokusal ve yapısal tanımlar* bütünleştirilmektedir.

Veri analiz sürecinde, Word ve Excel ofis programları ile Maxqda yazılımı kullanılmaktadır; transkripsiyonu yapılan veriler, Word programına aktarılarak anlam birimleri tanımlanmakta; kodlu veri, Excel programında sistematik bir şekilde yapılandırılarak veri analizi için Maxqda yazılım programına aktarılmaktadır. Veri analiziyle anlam birimleri, kategoriler ve temalar nihai tanımlamalara ulaşmakta, deneyimlerin anlam ve özleri sentezlenerek bulgular yorumlanmaktadır.

Tema Geliştirme: Kavramların temalaştırılması, veriler içerisinde aranacak başlıkların belirlenmesine yardımcı olacak bir adımdır. Araştırmacının ilk olarak hangi temalarda neler arayacağını bilmesi çalışmanın sekteye uğramaması adına önemlidir (Saldana, 2022). Kavramsal çözümlemede belirlenen anlam düzeyleri, bu araştırmanın dört ana temasını oluşturmaktadır: Temsili anlam, duygusal anlam, değerlendirici anlam ve çıkarımsal anlam. Bu temalar, dördüncü bölümün girişinde ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlama, veri kodlama sürecinde araştırmacının düşünce süreçlerini ve transkripsiyonlardaki anlamları hangi temalarda ilişkilendirdiğini okuyucuya açık bir şekilde aktaracak bir kodlama anahtarı niteliği taşımaktadır.

Veri Kodlama: Veri kodlama sürecinde, tümdengelimsel ve tümevarımsal yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla 'kapalı (örtük) ve açık kodlama' işlemleri eş zamanlı olarak gerçekleştirilmektedir. *Örtük kodlama* ile veri analizine tümdengelimsel yaklaşılarak bir metnin içeriğinde altta yatan, örtülü anlamlar aranmaktadır. Bu kodlama, araştırmacının metni yorumlamasına ve belirli temaların veya ruh hallerinin varlığına karar vermesine rehberlik etmektedir (Neuman, 2014: 263). Diğer taraftan, *açık kodlama* ile veri analizine tümevarımsal yaklaşılmaktadır. Bu kodlama, "veriyi yorumlarken ortaya çıkabilecek olası tüm kuramsal doğrultulara açık olma" (Charmaz, 2014) amacı taşımaktadır. Açık kodlama paradigması (Strauss & Corbin, 1990), kodların hangi kategorilerin altında yer alacağını ve hangi diğer kodlarla birlikte aynı tema altında olabileceğini belirlemede kılavuzluk etmektedir. Bu bağlamda, iki farklı yaklaşımın birbirini

desteklemesiyle nihai sonuç güçlendirilmektedir (Neuman, 2014). Verilerin kodlanmasında iki farklı yöntem kullanmak, araştırmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini arttırması ve aynı zamanda analitik süreci kolaylaştırması açısından tercih edilmiştir. Tümdengelimsel ve tümevarımsal veri kodlama yöntemleri ve aşamaları Tablo 4.1'de verilmektedir.

Tablo 4.1 Veri toplama yöntemleri ve aşamaları (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Tümdengelimsel Yöntem: Kapalı Kodlama	Tümevarımsal Yöntem: Açık Kodlama[45]
1. Araştırma soruna uygun temaların bulunması 2. Alt temaların ve kategorilerin belirlenmesi 3. Kodların araştırma sorusuna uygun bir biçimde oluşturulması 4. Verilerin analizi 5. Ön kod kitabı ile verilerin kodlanması	1. Açık kodlama (open code): Metin içindeki en küçük anlamlı birimler tespit edilerek kodlu bölümlerin oluşturulması 2. Aksiyel kod (exen code) oluşturma: Kategori başlıklarının sınıflandırılması 3. Seçici kodlama (selective code)-Temalaştırma: Kodlamaların uygun şekilde bir araya getirilmesi

Veri analizi sürecinde tümdengelimsel yöntemle ilk olarak, literatür taramasından elde edilen bilgiler, daha önce yapılmış çalışmalar ve kuramsal yaklaşımlar göz önüne alınarak araştırma sorusuna uygun temalar, kategoriler ve kodlar belirlenmiş ve *ön kod kitabı* oluşturulmuştur (Bkz. Ek-A). Ön kod kitabı, analizin güvenilirliğini ve geçerliliğini arttırdığı, aynı zamanda objektif ve sistematik bir yaklaşım sunduğu (Saldana, 2022; Neuman 2014) için tercih edilmiştir. İlk tur kodlamalar, ön kod kitabı kullanılarak yürütülmüştür; bu aşamada veriler, tezin kavramsal çözümlemesi ile incelenmiştir. Daha sonra veriler, açık kodlama yöntemi kullanılarak ikinci bir kodlamaya tabi tutulmuştur. Tümevarımsal yöntemle metinler içinde en küçük anlamlı birimler tespit edilmiş ve uygun şekilde bir araya getirilerek kategoriler belirlenmiştir. Kodların belirlenmesi sürecinde, odaktan şaşmamak için sürekli olarak araştırma sorusuna geri dönülmüş (Saldana, 2022; Neuman 2014) ve kategorilerin birbirini içermeyen kodlardan oluşmasına özen gösterilmiştir. Verilerden yeni bir kod elde edildiği taktirde veri kaybı riskini en aza indirmek için daha önce kodlanmış belgeler sürekli olarak tekrar gözden geçirilmiş ve bu şekilde kod kitabı araştırma süreci boyunca gelişim göstermiştir. Tümdengelimsel (kapalı kodlama) ve tümevarımsal (açık kodlama) yaklaşımların birlikteliğinde oluşan nihai kod kitabı Tablo 4.2'te sunulmaktadır.

[45] Strauss&Corbin'in (1990) üç bölüme ayrılan kodlama paradigması esas alınmıştır.

Tablo 4.2 Kod kitabı (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Boyutlar: Yönelim Boyutu, Ortam Boyutu, Özdeşim Boyutu			
Tema	**Kategori**	**Alt Kategori**	**Kod**
Temsil Düzeyi	**1.** Biçimin Tanınması	1.1. Yerin Yapısı	Kentsel ve Mimari Bağlam Çevresel Unsurlar
		1.2. Yeni Yapı Biçimi	Yapısal Biçim Mekânsal Biçim
	2. İşlev ve Kullanımın Tanınması	2.1. Yerin İşlevi ve Kullanımı	Fiziksel İşlev ve Kullanım Sosyo-Kültürel İşlev ve Kullanım
		2.2. Yeni Yapının İşlevi ve Kullanımı	Yapısal İşlev ve Kullanım Mekânsal İşlev ve Kullanım Malzeme İşlevi ve Kullanımı
	3. Mekânsal Niteliklerin Tanınması	3.1. Yerin Mekânsal Nitelikleri	Yaşanan Mekân-Zaman Bellek-Anı
		3.2. Yeni Yapının Mekânsal Nitelikleri	Malzeme Doku ve Renk Işık- Gölge Ses
Duygu Düzeyi	**1.** Estetik Duygusu	1.1. Estetik Beğeni	Hoş Bulma Çekici Bulma
		1.2. Estetik Hoşnutsuzluk	Hoş Bulmama İtici Bulma
	2. İşlevsellik Duygusu	2.1. Güven/Konfor Duygusu	Güven Hissi Konfor Hissi
		2.2. Güvensizlik/Rahatsızlık Duygusu	Güvensizlik Hissi Rahatsızlık Hissi
	3. Mekânsal Duygu	3.1. Duygu ve His	Pozitif Duygu ve His Negatif Duygu ve His
		3.2. Duygusal Bağlılık	Kişisel Bağlılık Sosyo-Kültürel Bağlılık
Değerlendirme Düzeyi	**1.** Estetik Değerlendirme	1.1. Yer-Yeni İlişkisinin Estetiği	Geleneksel ve Modern Bütünleşme ve Uyum
		1.2. Yeni Yapının Estetiği	Tasarım ve Kompozisyon Biçim ve Kompozisyon
	2. İşlevsel Değerlendirme	2.1. Yer-Yeni İlişkisinin İşlevselliği	Yerin Kullanımı Yerle Bütünleşme
		2.2. Yeni Yapının İşlevselliği	Yapısal İşlevsellik Mekânsal İşlevsellik Malzeme İşlevselliği
	3. Mekânsal Değerlendirme	3.1. Yer-Yeni İlişkisinin Mekansallığı	Sosyo-Kültürel Amaç Sosyo-Kültürel Değer
		3.2. Yeni Yapının Mekansallığı	Fiziksel Amaç Psikolojik Amaç
Çıkarım Düzeyi	**1.** Fiziksel Deneyim	1.1. Bedensel Duyum	Görsel ve Dokunsal Duyum İşitsel ve Kokusal Duyum
		1.2. Bedensel Hareket	Yürüme ve Hareket Durma ve Oturma
	2. Zihinsel Deneyim	2.1. Mekânsal Algı	Duyusal Algı Hareket Algısı
		2.2. Mekânsal Biliş	Zihinsel Algı Sezgisel Algı
	3. Mekânsal Deneyim	3.1. Sinestetik Deneyim	Atmosfer Etkileşimi Malzeme Etkileşimi
		3.2. Eş Zamanlı Deneyim	Zaman-Mekân-Zihin Etkileşimi Beden-Mekân-Zihin Etkileşimi

4.2.4 Doküman Seçimi

Bu çalışmanın doküman seçim stratejisi, veri inceleme sürecini etkili ve odaklı kılmak amacıyla belirlenmiştir. İlgili tüm verilerin detaylı bir analizi mümkün olmadığı için araştırma stratejisi, çalışmanın odak noktasını belirlemeye yönelik bir çaba içermektedir.

Çalışmada, tasarımcının, kullanıcıların ve akademisyenlerin söylemleri özenle seçilerek sınırlı bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Dokümanlar belirlenirken tarih kapsam dışı bırakılmış, dar bir yıl aralığı tercih edilmemiştir. Aramayı sınırlamamak adına veriler farklı kaynaklardan edinilmiş, *belirli bir veri kaynağına bağlı kalma* araştırmada hariç tutulmuştur. Scopus, EBSCO, Emerald, JSTOR, Web of Science, Google scholar, ResearchGate, Wiley Online Library, Taylor & Francis, Youtube, Library Genesis, ProQuest Dissertations, Academia, Ulusal Tez Merkezi, çeşitli üniversitelerin kütüphane kaynakları ve gezi blogları gibi farklı veri tabanlarından yararlanılmıştır.

Tasarımcının söylemleri, özellikle verdiği *söyleşiler* ve *görüşmeler* ile sınırlıdır. Bu söylemler, Zumthor'un tasarım fikirlerini ve deneyimlerini etkili bir şekilde ifade etme ve savunma stratejisini kapsamaktadır. Tasarımcının projelerini ve uygulamalarını sözlü olarak açıklaması, tasarım ve uygulama süreciyle etili bir iletişim kurma ve mimarın deneyimlerinden faydalanma imkânı sağlamaktadır. Bu bağlamda tasarımcı söylemi, mimarlık pratiği, tasarım kuramları ve estetik gibi mimariyle ilgili konuları ifade etmek için kullanılan dilin analizini içermektedir.

Kullanıcıların söylemleri, Kolumba ve Kunsthaus Müzeleri'ni deneyimleyen mimarlık öğrencilerinin ifadelerini içeren *metinler* ile sınırlıdır. Bu metinler, kullanıcıların deneyimlerini etkili bir şekilde aktardıkları görsel imgeler, duygusal anlatılar, benzetmeler veya anekdotlar gibi retorik araçları içermektedir. Bu çeşitlilik, bireylerin deneyimlerindeki gizli anlamaları keşfetmeye olanak tanımaktadır. Metinleri belirleme sürecinde, amaçlı örneklem çeşitlerinden belirli kıstas ve kriterlere dayanan *'ölçüt örneklem'* (Patton, 2018) kullanılmıştır. Ölçüte dayalı seçim esas alınan örneklemde, seçilen yapıları bizzat deneyimlemiş olmak birincil kriter olarak belirlenmiştir. İnceleme sürecinde metinler *bedensel deneyim* kriterine uygun olarak tutarlı bir şekilde seçilmiştir. Tüm katılımcılar için ortak kriter araştırılan fenomenle ilgili "önemli ve anlamlı deneyimlere" sahip olmaktır

(Moustakas,1994; Creswell, 2007). Bu nedenle, yapıları fiziksel olarak deneyimlemiş kişilerin ürettiği metinler dahil edilirken, yalnızca medya üzerinden yapılan okumalar ve gözlemlerle sınırlı kalan metinler hariç tutulmuştur.

Akademisyenlerin söylemleri, tasarımcının mimarlık yaklaşımını veya yapılarını analitik bir perspektifte değerlendiren *makaleler* ile sınırlıdır. Bu makaleler, yapıların mimari özellikleri ve yer ile ilişkileri, tasarımcının mimari yaklaşımı ve uygulama pratiği gibi konular hakkında akademisyenlerin görüşleri ile analizlerini içermektedir. Akademisyenler, konuyu kendi düşünsel çerçevelerinde yorumlayarak subjektif bakış açılarını sunmaktadırlar. Bu bağlamda, akademisyenlerin tasarımcının yapılarına dair deneyimleri, düşünceleri ve bakış açıları zengin bir söylem oluşturarak daha geniş bir tematik bağlamda analizin derinleşmesine imkân sağlamaktadır. Seçilen makaleler arasında bazı yazarlar tasarımcının yapılarını bizzat deneyimleyip bu deneyimlerini aktarmış olsalar da akademisyenler için deneyim şartı aranmamıştır.

4.3 Analiz Bulguları

Bu bölümde tasarımcının, kullanıcıların ve akademisyenlerin söylemleri analiz edilerek yer ve yeni yapıya ilişkin deneyimlerde gizlenen anlamlar açığa çıkarılmaktadır. Tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerin söylem analizi *dört anlam düzeyi* kapsamında incelenmektedir. Veriler, Tablo 4.2'de belirtilen kod kitabına göre analiz edilmekte ve elde edilen bulgular, her bir anlam düzeyi için ayrı ayrı sunulmaktadır.

Veri analizi sürecinde frekans değerleri, kullanılan kodların sıklığına bağlı olarak yorumlanmaktadır; ancak belge büyüklüklerinin farklılığı nedeniyle analiz sonuçlarının aktarımında sayısal ifadelere özellikle vurgu yapılmamaktadır. Ayrıca, kodların frekans yoğunluğu, kırmızıdan maviye geçen tonlar ile temsil edilmektedir. Bu renk geçişleri, sütunlarda yer alan her bir belge için ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

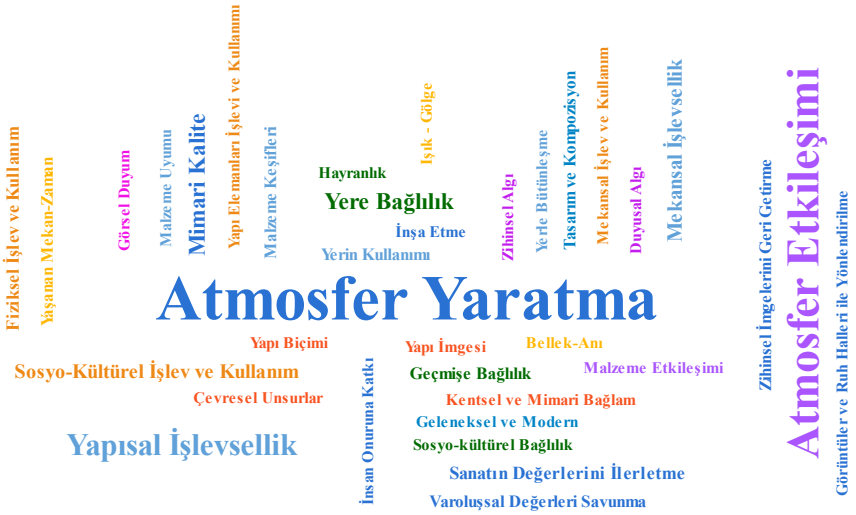
4.3.1 Tasarımcının Söylem Analizi

Bu analiz, tasarımcının kendi eserleri olan iki seçilmiş müze yapısıyla ilgili deneyimlerini ve mimarlık hakkında genel söylemlerini ele almaktadır. Tasarımcının analiz edilen söyleşileri ve görüşmeleri Tablo 4.3'te sunulmaktadır.

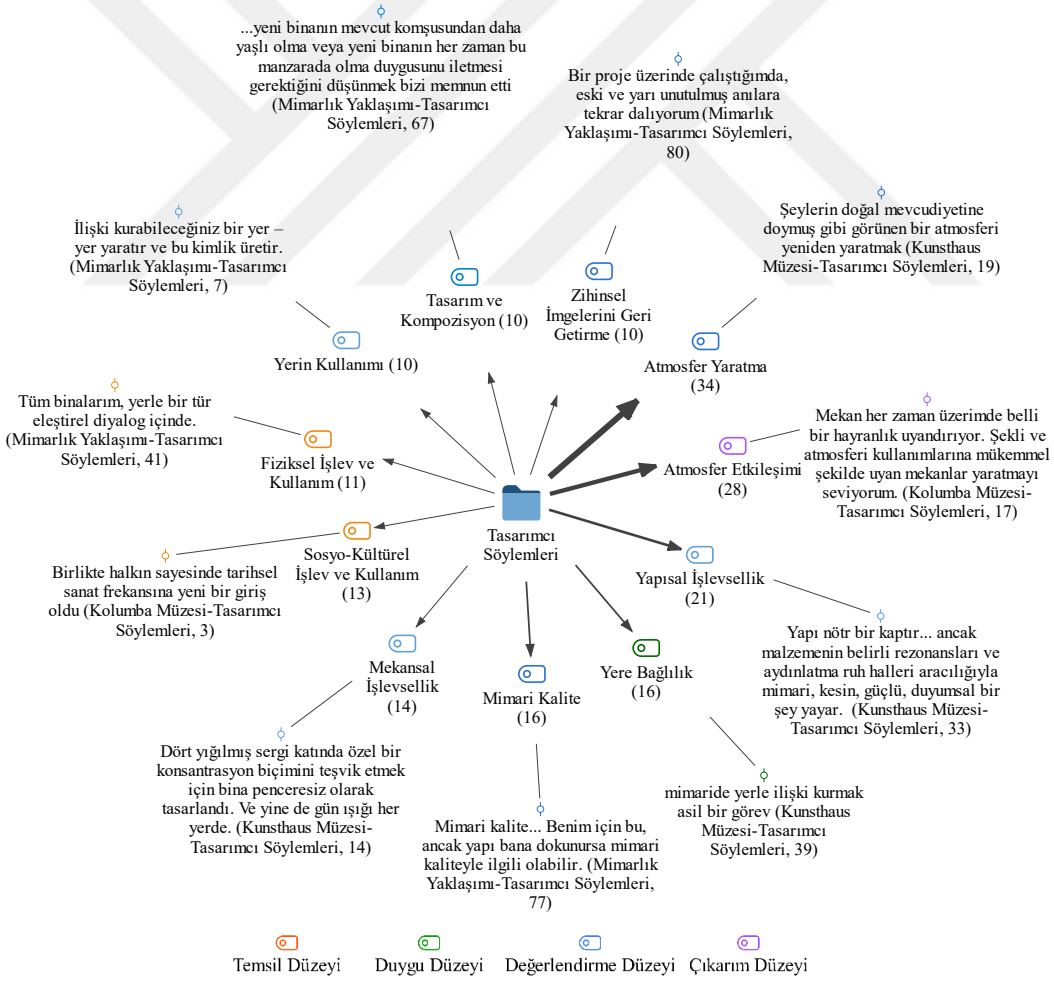
Tablo 4.3 Analiz edilen söyleşiler ve görüşmeler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Yazar	Yıl	Konu	Veri tabanı	Hakkında
Zumthor, P., & Nkanga, O.	2022	KUB in Venice- Artist's Talk: Otobong Nkanga & Peter Zumthor. *(conversation)*	Youtube	Kunsthaus Müzesi ve mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P.	2015	Peter Zumthor speaks about Museum Kolumba. *(interview)*	Youtube	Kolumba Müzesi
Zumthor, P.	2013	Peter Zumthor- Diözesanmuseum in Köln. *(documentary film)*	Youtube	Kolumba Müzesi
Zumthor, P., & Havik, K., Tielens, G.	2013	Concentrated Confidence. A Visit to Peter Zumthor. Building atmosphere, OASE, (91), 59–82. *(interview)*	Google Scholar	Kolumba Müzesi, mimarlık yaklaşımı ve diğer yapıları
Zumthor, P., & Govan, M.	2013	Wallis Annenberg Director Michael Govan and architect Peter Zumthor took part in a public conversation.	Youtube	Kolumba ve Kunsthaus Müzesi ve diğer yapıları
Zumthor, P., & Brady, A.	2013	Royal Gold Medal 2013- Peter Zumthor in conversation with Angela Brady.	Youtube	Kolumba Müzesi, mimarlık yaklaşımı ve diğer yapıları
Zumthor, P., Pallasmaa, J. & Andersen, M.A.	2012	In Conversation: Peter Zumthor and Juhani Pallasmaa. *Architectural Design, 82*(6), 22–25.	Wiley Online Library	Mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Hildebrandt, T.	2011	Dialog. Bildkritik im Gespräch; Architektur, Bild und Entwurf, Rheinsprung 11. Zeitschrift für Bildkritik- Eikones, NFS Bildkritik, University of Basel, Ausgabe 01 | Seite 139-146. *(conversation)*	Basel University Press, İsviçre	Kunsthaus Müzesi ve mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Kimmelman, M.	2011	The Ascension of Peter Zumthor, The New York Times Magazine, 11 March. *(interview)*	Google Scholar	Kolumba ve Kunsthaus Müzesi, diğer yapıları ve mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Lifson, E.	2009	Peter Zumthor, Personal interview with Edward Lifson for his blog.	Google	Mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Melvin, J.	2006	Zumthor goes to the essence of things, Interview with Peter Zumthor.	Royal Academy	Mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Spier, S.	2001	Place, authorship and the concrete: Three conversations with Peter Zumthor. *Architectural Research Quarterly, 5*(1), 15-36.	Cambridge University Press, İngiltere	Kunsthaus Müzesi, diğer yapıları ve mimarlık yaklaşımı
Zumthor, P., & Reust, R. H.	1998	Hans Rudolf Reust Talks with Peter Zumthor. *(conversation)*	Artforum	Kunsthaus Müzesi

Tasarımcının söylem analizi kapsamında öne çıkan kodlar Şekil 4.14'te görsel olarak sunulmaktadır ve bu görselleştirme, minimum eşik değeri beş olarak belirlenen kodların frekans değerlerine dayanmaktadır. Dört anlam düzeyinde gerçekleştirilecek olan analiz öncesi, tasarımcı söylemlerine genel bir bakış sağlamak amacıyla, frekans değeri en yüksek olan kodlar ve bu kodlara ait tasarımcı ifadeleri, veri seti bilgisi ile birlikte, Şekil 4.15'te gösterilmektedir.

Şekil 4.14 Tasarımcı söyleminde kod sıklığı analizi

Şekil 4.15 Tasarımcı söyleminde kodlu bölümler

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

- **Temsil Düzeyi:**

Kolumba Müzesi'nde, *işlev ve kullanımın tanınması* en yüksek kodlu bölüme sahip üst kategoridir. Y*erin mekânsal nitelikleri,* tüm alt kategoriler arasında en yüksek frekans değerine ulaşmaktadır. *Yaşanan mekân-zaman* frekans değeri en yüksek kod olarak öne çıkmakta, ardından *kentsel ve mimari bağlam* kodu gelmektedir.

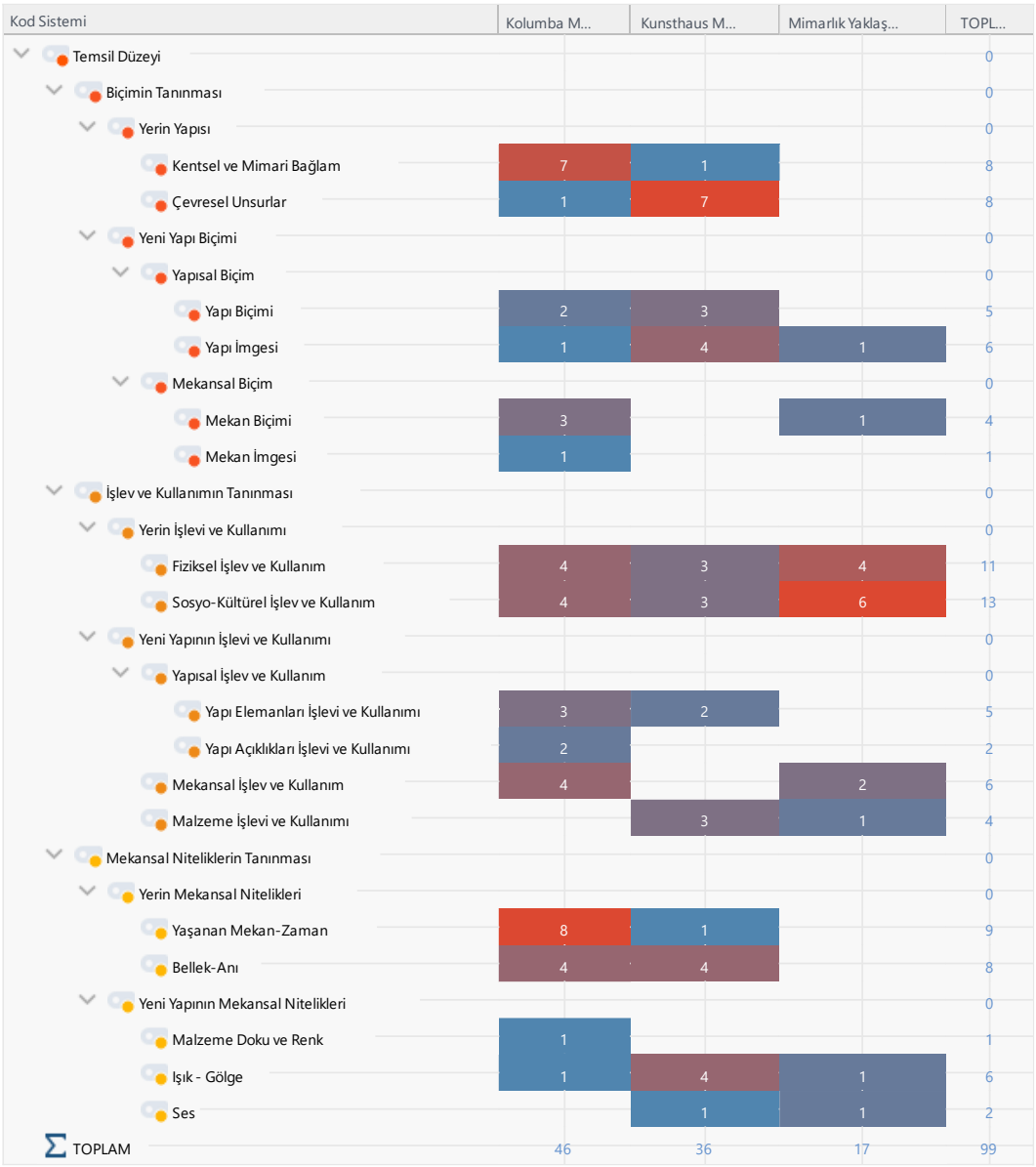
Kunsthaus Müzesi'nde, *biçimin tanınması* en yüksek frekansa sahip kategori olarak belirmekte; *yerin yapısı* ise tüm alt kategoriler arasında birinci sırayı almaktadır. *Çevresel unsurlar* ve *yapısal biçim* en çok vurgulanan kodlar olarak öne çıkmaktadır.

Tasarımcının mimarlık yaklaşımına dair genel söylemlerinde, *işlev ve kullanımın tanınması* en yüksek kodlu bölüme sahip kategori olmuştur. *Yerin işlevi ve kullanımı* tüm alt kategoriler arasında belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır; *sosyo-kültürel işlev ve kullanım* frekans değeri en yüksek koddur, *fiziksel işlev ve kullanım* ikinci sırada yer almaktadır.

Temsil Düzeyinde, tasarımcının üç farklı veri kümesine dair söylem analizinde kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.4'te, kod frekansları ise Şekil 4.16'da sunulmaktadır.

Tablo 4.4 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

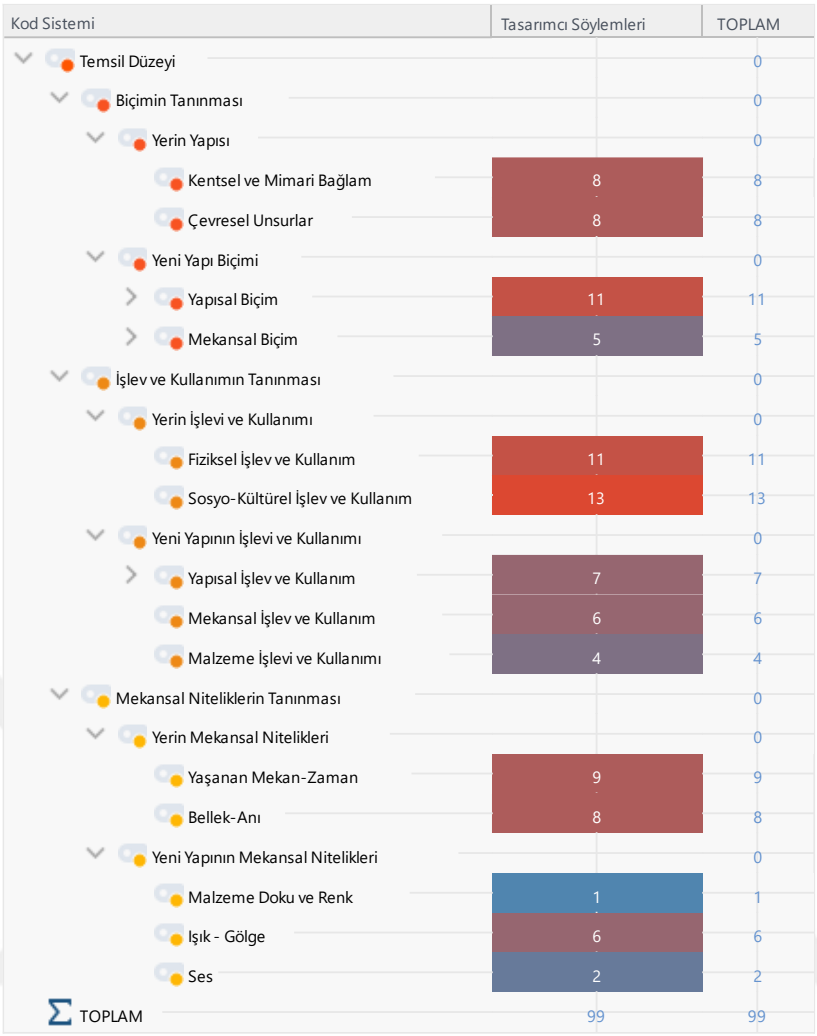
Temsil Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	Mimarlık Yaklaşımı	TOPLAM
Biçimin Tanınması				
Yerin Yapısı	8	8	0	16
Yeni Yapı Biçimi	7	7	2	16
İşlev ve Kullanımın Tanınması				
Yerin İşlevi ve Kullanımı	8	6	10	24
Yeni Yapının İşlevi ve Kullanımı	9	5	3	17
Mekânsal Niteliklerin Tanınması				
Yerin Mekânsal Nitelikleri	12	5	0	17
Yeni Yapının Mekânsal Nitelikleri	2	5	2	9
TOPLAM	46	36	17	99

Şekil 4.16 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

Tasarımcının Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına ve genel mimarlık yaklaşımına dair aktardığı söylemlerde, üç belgenin değerlendirilmesi sonucunda *işlev ve kullanımın tanınması* en yüksek frekanslı ortak kategori olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda, *yerin işlevi ve kullanımı* en yüksek frekans değerine sahip önemli bir alt kategoridir. Tasarımcının özellikle vurguladığı en yüksek frekanslı kod *sosyo-kültürel işlev ve kullanım*dır ve ardından *fiziksel işlev ve kullanım* gelmektedir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Tasarımcı- Temsil Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

– **Duygu Düzeyi:**

Duygu Düzeyinde, tasarımcının üç farklı veri kümesine ilişkin söylemlerinde aynı kategori ve kodların en yüksek frekans değerine sahip olduğu tespit edildiği için, bu düzeyindeki değerlendirme, üç veri kümesinin ortak değerlendirmesini içermektedir. Tasarımcının, Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına ve mimarlık yaklaşımına dair genel söylemlerinde üç belgenin analizi sonucunda, *mekânsal duygu* en yüksek frekansa sahip ortak kategori olarak öne çıkmaktadır. Bu üç veri kümesinde, *duygusal bağlılık* en yüksek frekans değerine sahip alt kategori olarak belirlenirken en çok vurgulanan kod *kişisel bağlılık*tır; özellikle Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarında *yere bağlılık,* tasarımcının genel söylemlerinde ise *geçmişe bağlılık* ön plandadır. Kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.5'te, kod frekansları ise Şekil 4.18 ve Şekil 4.19'da yer almaktadır.

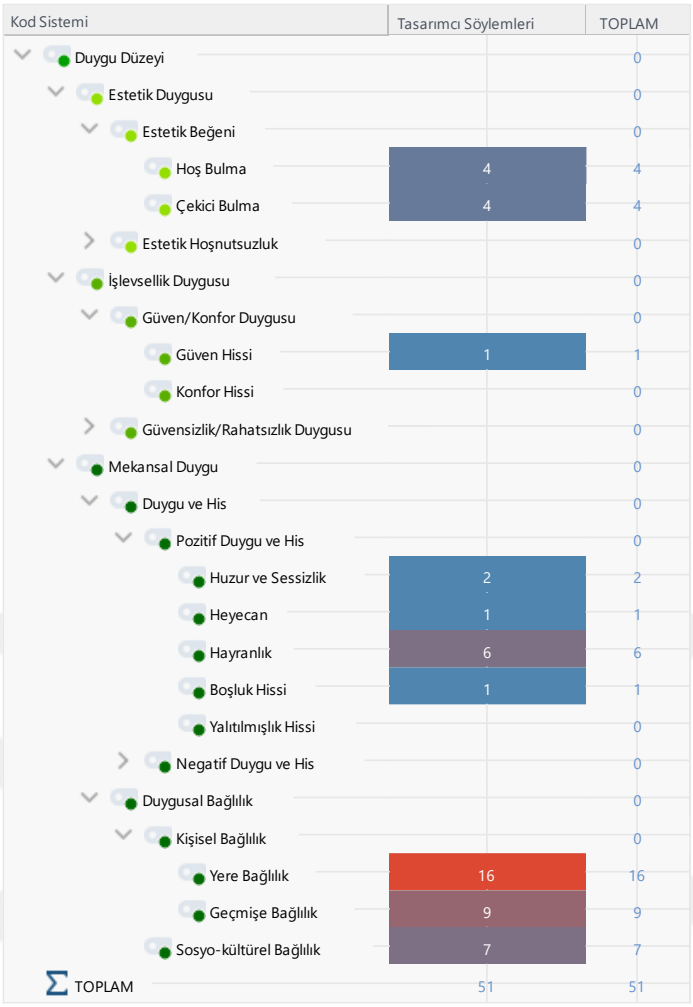
Tablo 4.5 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Duygu Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	Mimarlık Yaklaşımı	TOPLAM
Estetik Duygusu				
Estetik Beğeni	1	6	1	8
Estetik Hoşnutsuzluk	0	0	0	0
İşlevsellik Duygusu				
Güven/Konfor Duygusu	0	1	0	1
Güvensizlik/Rahatsızlık Duygusu	0	0	0	0
Mekânsal Duygu				
Duygu ve His	3	6	1	10
Duygusal Bağlılık	6	14	12	32
TOPLAM	10	27	14	51

Şekil 4.18 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

Şekil 4.19 Tasarımcı- Duygu Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

– **Değerlendirme Düzeyi:**

Kolumba Müzesi'nde, *mekânsal değerlendirme* en yüksek frekansa sahip üst kategori olarak ortaya çıkarken, *yer-yeni ilişkisinin mekânsallığı* tüm alt kategoriler arasında en yüksek frekans değerine ulaşmaktadır. *Sosyo-kültürel değer* en sık kodlanan ve vurgulanan ifade olarak öne çıkmaktadır. Bu kodu *yapısal işlevsellik* takip etmektedir, frekansı en yüksek ikinci kod olmuştur.

Kunsthaus Bregenz Müzesi'nde, *işlevsel değerlendirme* en yüksek frekansa sahip kategori olarak belirmekte, *yeni yapının işlevselliği* ise tüm alt kategoriler arasında birinci sırada yer almaktadır. *Fiziksel amaç* frekans değeri en yüksek kod olarak ortaya çıkmaktadır, bu kodu, *yapısal işlevsellik* ve *malzeme işlevselliği* kodları takip etmektedir. *Atmosfer yaratma*, malzeme işlevselliği ile aynı frekans değerine sahip en çok vurgulanan kodlar arasında bulunmaktadır.

Tasarımcının mimarlık yaklaşımına dair genel söylemlerinde, *mekânsal değerlendirme* kategorisi ve bu kategoride bulunan *yeni yapının mekânsallığı* belirgin bir şekilde en yüksek frekansa ulaşmıştır. Yeni yapıya yönelik mekânsal değerlendirmede en sık vurgulanan *fiziksel amaç*tır; *atmosfer yaratama* ve *mimari kalite* gibi en yüksek frekanslı alt kodları içermekte ve tasarımcının ifadelerinde önemli bir alan kaplamaktadır. *Malzeme işlevselliği* kodu, yüksek frekans değeri ile ikinci sırada yer almaktadır.

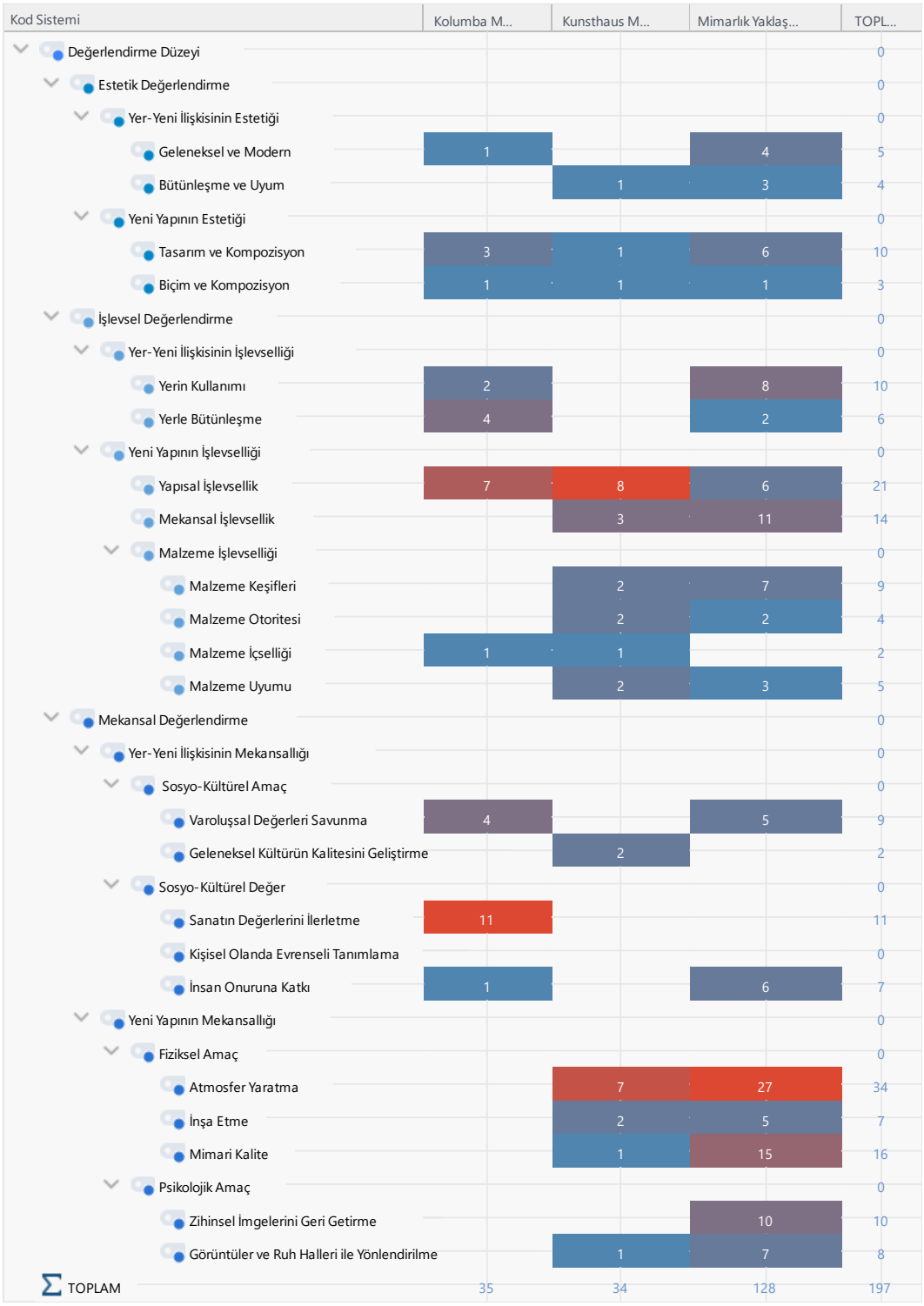
Değerlendirme Düzeyinde, tasarımcının üç farklı veri kümesine dair söylem analizinde kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.6'da kod frekansları ise Şekil 4.20'de verilmektedir.

Tablo 4.6 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Değerlendirme Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	Mimarlık Yaklaşımı	TOPLAM
Estetik Değerlendirme				
Yer-Yeni İlişkisinin Estetiği	1	1	7	9
Yeni Yapının Estetiği	4	2	7	13
İşlevsel Değerlendirme				
Yer-Yeni İlişkisinin İşlevselliği	6	0	10	16
Yeni Yapının İşlevselliği	8	18	29	55
Mekânsal Değerlendirme				
Yer-Yeni İlişkisinin Mekânsallığı	16	2	11	29
Yeni Yapının Mekânsallığı	0	11	64	75
TOPLAM	35	34	128	197

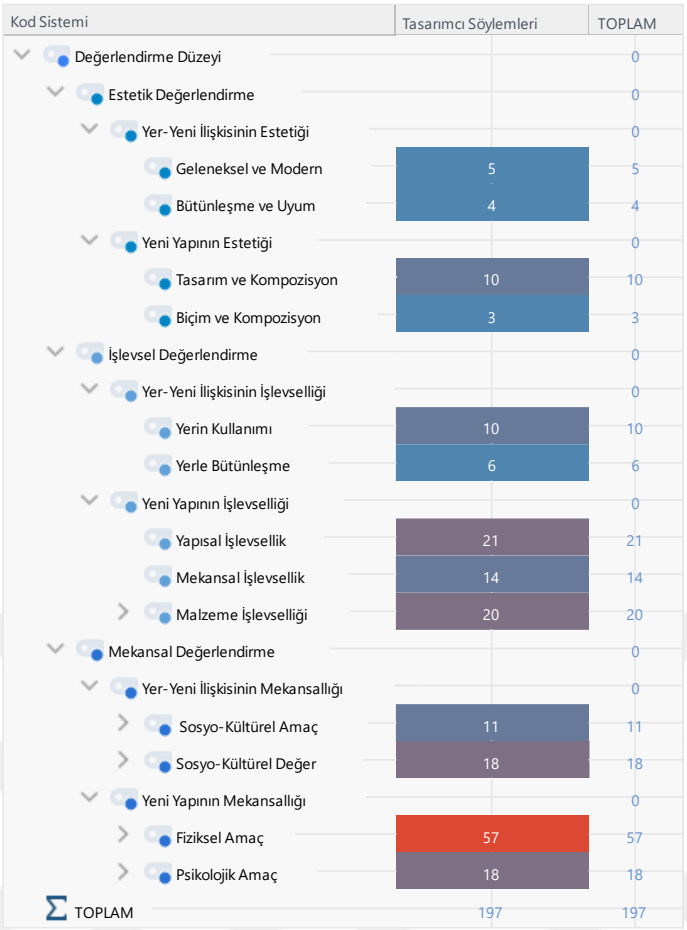
Tasarımcının Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına ve genel mimarlık yaklaşımına dair aktardığı söylemlerde, üç belgenin bütünleşik analizi sonucunda ortak kategori *mekânsal değerlendirme*dir ve *yeni yapının mekansallığı* en yüksek frekans değerine sahip alt kategoridir.

Tasarımcının söylemlerinde en yüksek frekanslı ortak kod *fiziksel amaç*tır; bu, mekânsal değerlendirmenin merkezinde belirgin bir şekilde vurgulanmaktadır. İkinci sırada *yapısal işlevsellik* üçüncü sırada ise *malzeme işlevselliği* kodları dikkat çekmektedir. *Atmosfer yaratma*, frekans değeri en yüksek alt kod olarak öne çıkmaktadır (Şekil 4.21).

Şekil 4.20 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

Şekil 4.21 Tasarımcı- Değerlendirme Düzeyi: Toplam kod frekansı

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

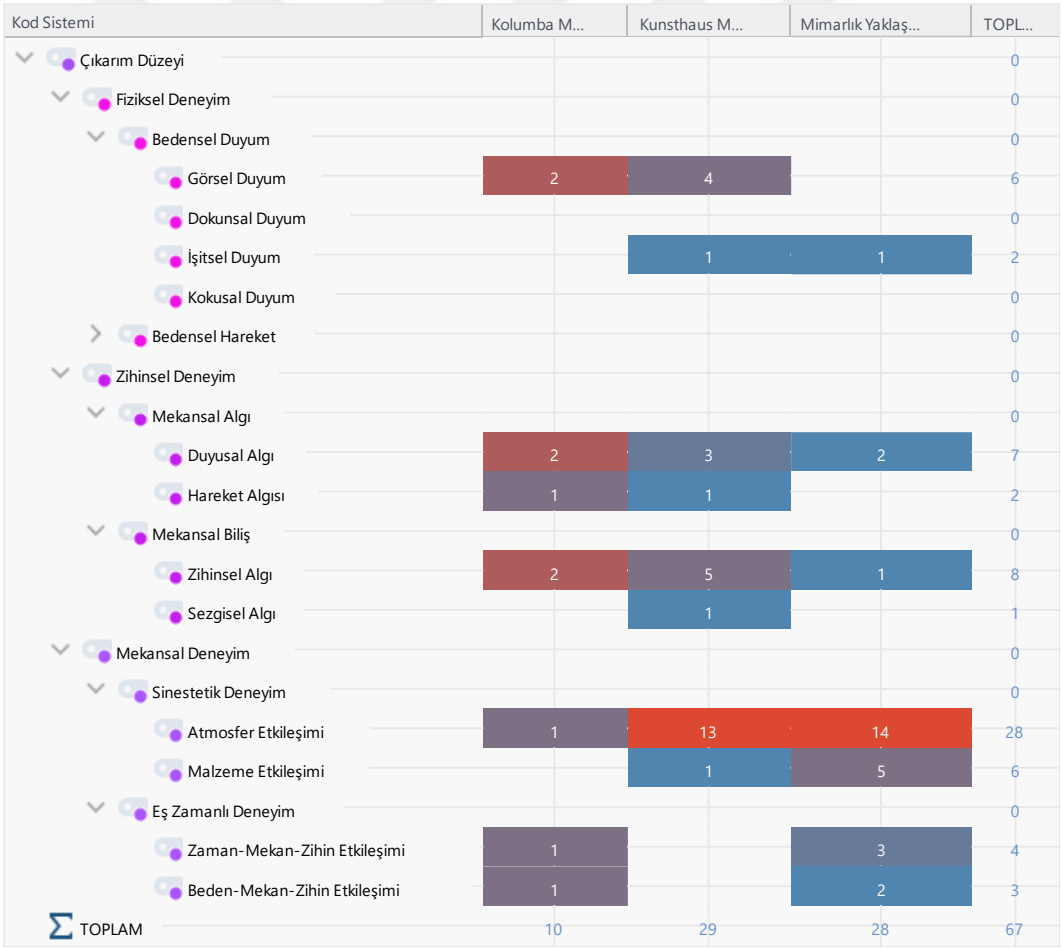
– **Çıkarım Düzeyi:**

Kolumba Müzesi'nde, *zihinsel deneyim* en sık vurgulanan kategori olarak belirginleşirken, bu kategoride *mekânsal algı* en yüksek frekansla ön plana çıkan çıkmıştır. *Duyusal algı* ve *zihinsel algı* eşit frekans değerine ulaşan kodlar olmuştur. Kunsthaus Müzesi ve tasarımcının mimarlık yaklaşımına dair genel söylemlerinde -her iki belgenin analizinde de- aynı kategori ve kodlar en yüksek frekans değerine ulaşmıştır. *Mekânsal deneyim,* en yüksek frekansta yer alan kategori olup ilk sırada bulunmaktadır. *Sinestetik deneyim* ise en yüksek frekansta ön plana çıkan alt kategoriyken, *atmosfer etkileşimi*, net bir farkla en fazla vurgulanan kod olarak belirlenmiştir.

Çıkarım Düzeyinde, tasarımcının üç farklı veri kümesine dair söylem analizinde kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.7'de, kodların frekansları ise Şekil 4.22'de verilmektedir.

Tablo 4.7 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

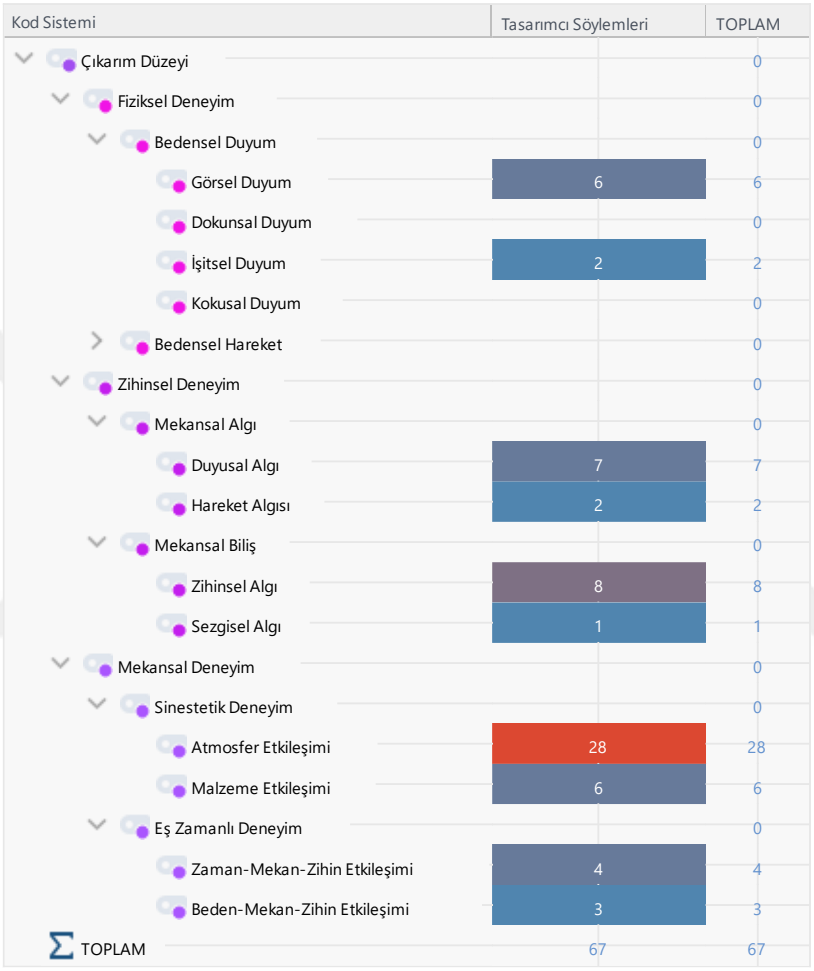
Çıkarım Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	Mimarlık Yaklaşımı	TOPLAM
Fiziksel Deneyim				
Bedensel Duyum	2	5	1	8
Bedensel Hareket	0	0	0	0
Zihinsel Deneyim				
Mekânsal Algı	3	4	2	9
Mekânsal Biliş	2	6	1	9
Mekânsal Deneyim				
Sinestetik Deneyim	1	14	19	34
Eş Zamanlı Deneyim	2	0	5	7
TOPLAM	10	29	28	67

Şekil 4.22 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur. Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

Tasarımcının Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına ve genel mimarlık yaklaşımına dair aktardığı söylemlerde, üç belgenin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler, *mekânsal deneyim* kategorisinin ve bu kategoride yer alan *sinestetik deneyim*in belirgin bir frekans değeri ile öne çıktığını göstermektedir. Analiz, *atmosfer etkileşimi*nin tasarımcının özellikle vurguladığı bir konu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Tasarımcı- Çıkarım Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

4.3.2 Kullanıcıların Söylem Analizi

Bu analiz, Kolumba ve Kunsthaus Müzeleri'ni deneyimleyen kullanıcıların - mimarlık öğrencilerinin- söylemlerini ele almaktadır. Analiz edilen metinlere ait detaylar, Tablo 4.8'de ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Bu metinler, iki farklı kaynaktan elde edilen tezler ve gezi güncelerini içermektedir.

Tablo 4.8 Analiz edilen belgeler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

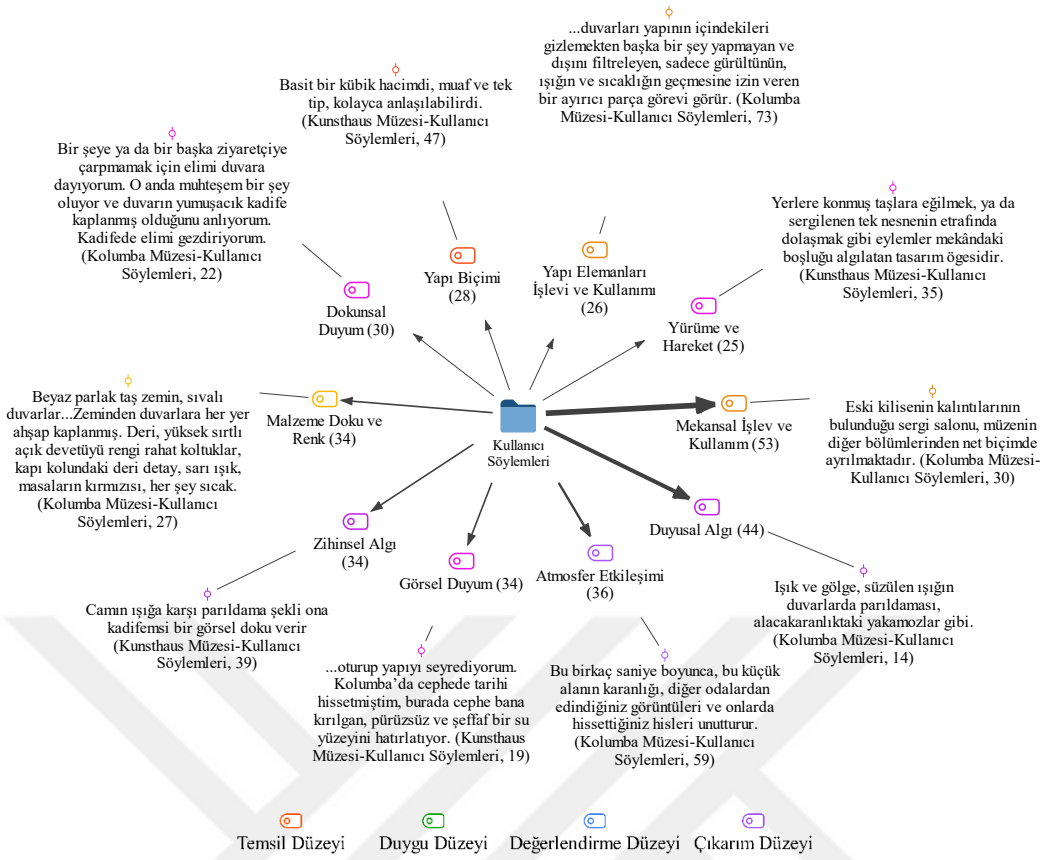
Yazar	Yıl	Konu	İçerik	Veri tabanı	Hakkında
De Linares Florido, J.	2017	The Unrecordable Room. Department of Architecture & Landscape, Kingston University, London.	Master of Architecture	Kingston University	Kolumba Müzesi ve mimarlık yaklaşımı
Erkartal, P. Ö.	2014	Modern mimaride biçimsel kurguların sorgulanması ve dokunsal mimarlık, Yıldız Tecnical University.	Doctoral Thesis	Ulusal Tez Merkezi	Kolumba Müzesi ve Kunsthaus Bregenz Müzesi
Zeballos, C.	2012	Kolumba, Museo de Arte Religioso, Colonia, Alemania, Mi Moleskine Arquitectónico, Blog	Travel Diary	Moleskine Arquitectonico	Kolumba Müzesi
Buzó, R., Fernández, L.	2012	Fenomenología. Peter Zumthor y Steven Holl, Tesis de grado, Universidad de la República, Uruguay Facultad de Arquitectura.	License Thesis	Universidad De La República Uruguay	Kunsthaus Bregenz Müzesi ve mimarlık yaklaşımı
Ludwig, A.	2001	Kunsthaus Bregenz, Austria, Peter Zumthor 1997	Travel Diary	galinsky	Kunsthaus Bregenz Müzesi

Kullanıcıların söylem analizi kapsamında öne çıkan kodlar, Şekil 4.24'te vurgulanmaktadır. Bu görselleştirme, minimum eşik değeri beş olarak belirlenen kodların frekans değerlerine dayanmaktadır. Dört anlam düzeyinde yürütülen analiz öncesi, kullanıcıların söylemlerine genel bir bakış sunmak amacıyla, en yüksek frekansa sahip olan kodlar ve bu kodlara ait kullanıcıların ifadeleri, veri seti bilgisi ile birlikte, Şekil 4.25'de gösterilmektedir.

Şekil 4.24 Kullanıcıların söylemlerinde kod sıklığı analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil 4.25 Kullanıcıların söylemlerinde kodlu bölümler

Not: Burada yer alan veriler, yazar tarafından MAXQDA yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur.
Kaynak: MAXQDA 24 Analytics Pro, 2024.

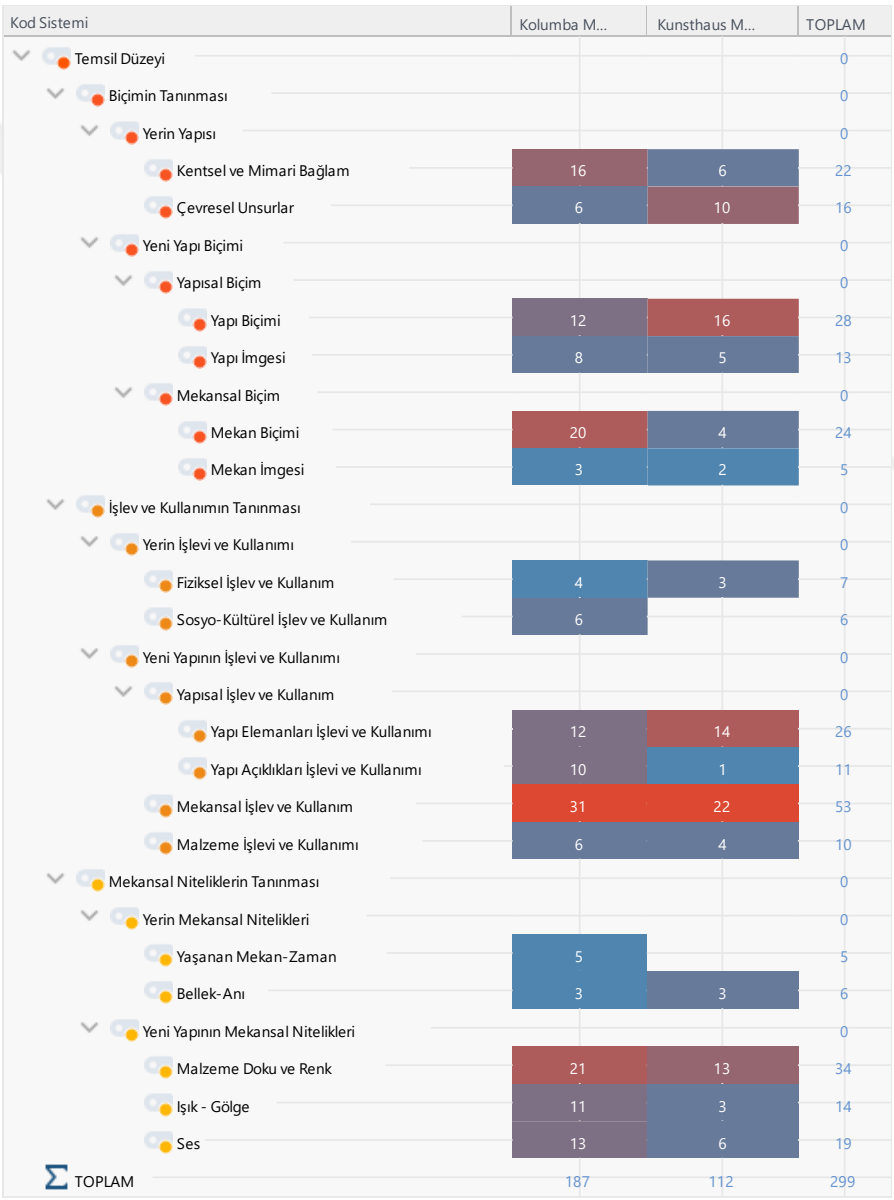
– **Temsil Düzeyi:**

Analiz sonuçlarına göre, Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına dair kullanıcı söylemlerinde önemli bir benzerlik gözlemlenmektedir. İki müze yapısında da *işlev ve kullanımın tanınması* en yüksek frekanslı kategori olarak belirlenirken, *yeni yapının işlevi ve kullanımı* frekans değeri en yüksek alt kategori, *mekânsal işlev ve kullanım* ise her iki müze yapısında da en çok vurgulanan kod olarak öne çıkmaktadır. Kolumba Müzesi'nde *mekânsal biçim* ikinci sırada, *malzeme doku ve renk* üçüncü sırada yer almaktadır. Kunsthaus Müzesi'nde ise *yapısal biçim* ikinci sırada, *yapısal işlev ve kullanım* üçüncü sırada bulunmaktadır.

Kullanıcıların söylem analizinin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.9'da kod frekansları Şekil 4.26'da sunulmaktadır.

Tablo 4.9 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

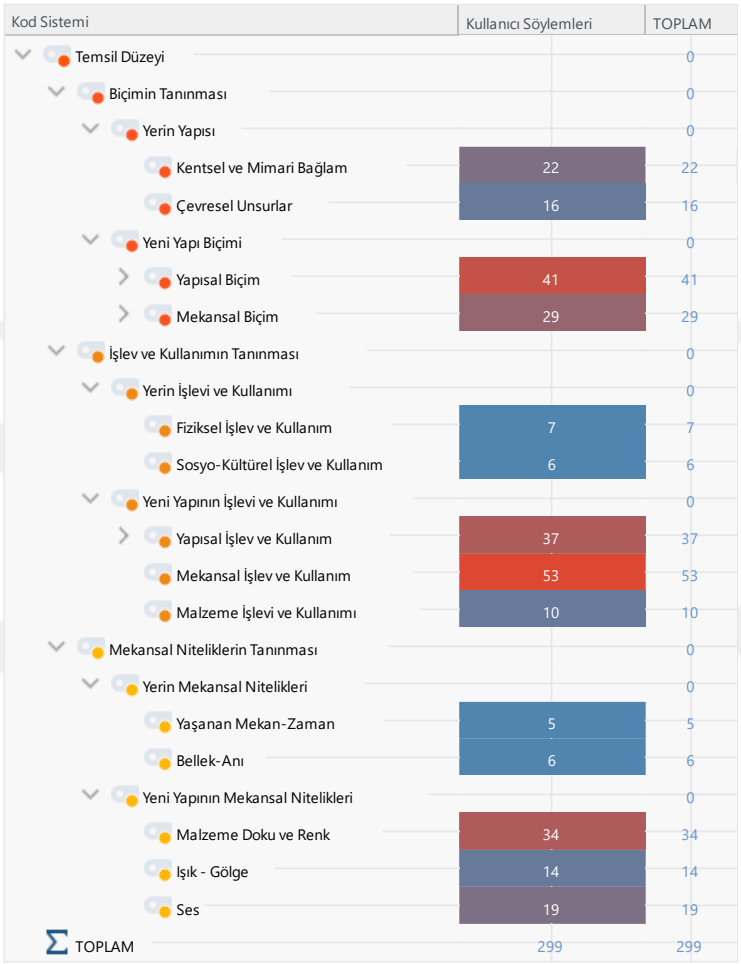
Temsil Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	TOPLAM
Biçimin Tanınması			
Yerin Yapısı	22	16	38
Yeni Yapı Biçimi	43	27	70
İşlev ve Kullanımın Tanınması			
Yerin İşlevi ve Kullanımı	10	3	13
Yeni Yapının İşlevi ve Kullanımı	59	41	100
Mekânsal Niteliklerin Tanınması			
Yerin Mekânsal Nitelikleri	8	3	11
Yeni Yapının Mekânsal Nitelikleri	45	22	67
TOPLAM	187	112	299

Şekil 4.26 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına dair, kullanıcı deneyimlerinin bütünsel analizi, *yeni yapının işlevi ve kullanımı*nın belirgin bir önceliğe sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 4.9), özellikle *mekânsal işlev ve kullanım* açık ara farkla en vurgulanan kod olarak belirlenmiştir. Bu kodu, sırasıyla *yapısal biçim* ve *yapısal işlev ve kullanım* kodları takip etmektedir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Kullanıcılar- Temsil Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

– **Duygu Düzeyi:**

Kolumba Müzesi'nde, *mekânsal duygu* kategorisi en yüksek frekansa sahipken, bu kategorideki *duygu ve his* alt kategorisi belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. *Estetik beğeni* ise ikinci sırada yer alırken daha düşük bir frekansta gözlemlenmektedir. Özellikle *pozitif duygu ve his*, kullanıcılar tarafından en fazla vurgulanan kod olarak belirlenmiştir. Kullanıcılar, bu yapı deneyimleri sırasında en çok *heyecan*, *huzur ve sessizlik* duygularına sahip olduklarını ifade etmektedirler.

Kunsthaus Müzesi'nde *mekânsal duygu*, yine en yüksek frekansa sahip kategori olarak öne çıkmaktadır. Bu müze yapısında, kullanıcılar aynı zamanda *işlevsellik duygusu*nu da öncelikli olarak değerlendirmektedirler. Kullanıcı söylemlerinde en fazla vurgulanan kod yine *pozitif duygu ve his* olup, *güven/konfor duygusu* bu kodu izlemektedir. Kullanıcılar, bu yapı deneyimleri sırasında özellikle *konfor*, *huzur-sessizlik* ve *yalıtılmışlık* hissine vurgu yapmaktadırlar.

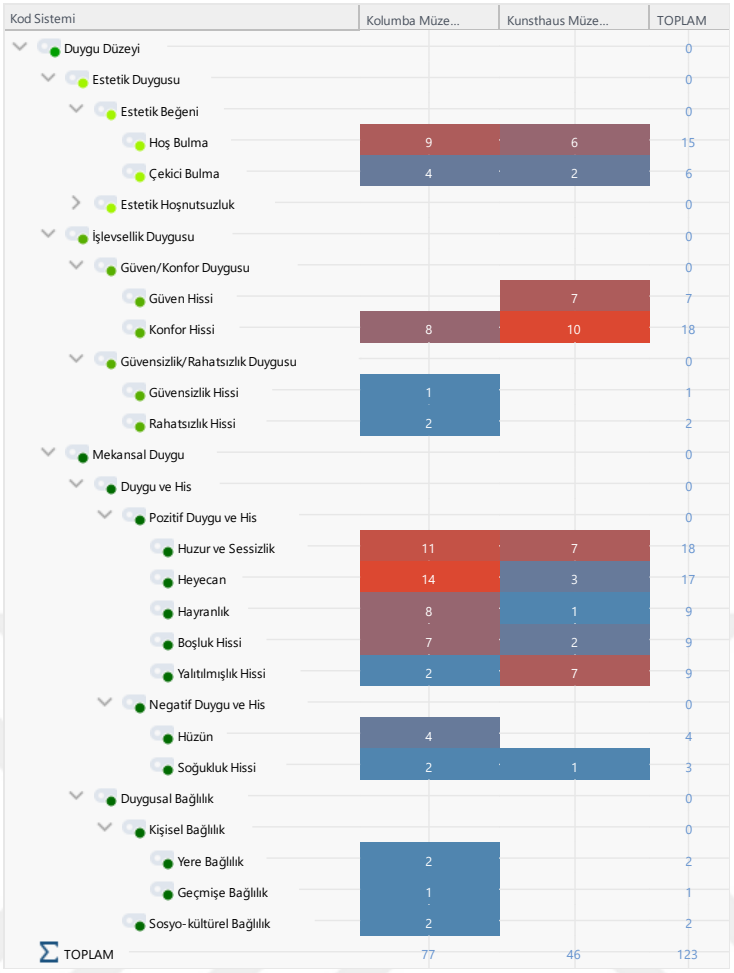
Kullanıcıların söylem analizinin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.10'da kod frekansları ise Şekil 4.28'de gösterilmektedir.

Tablo 4.10 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

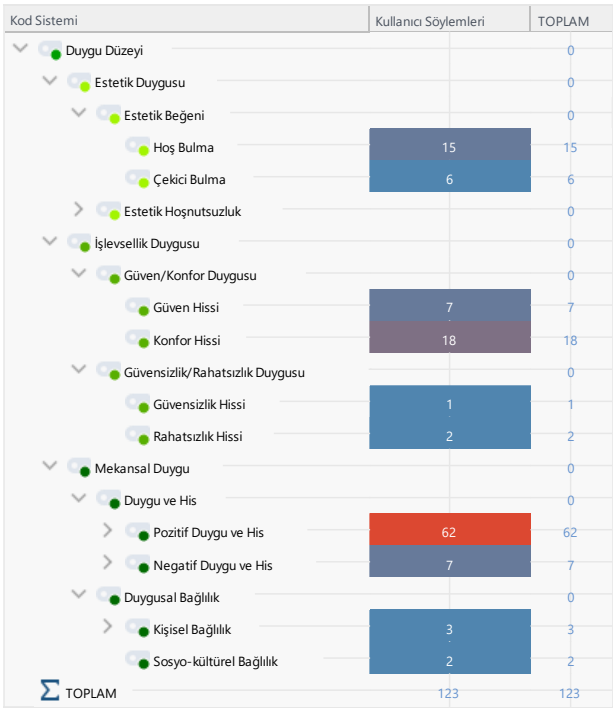
Duygu Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	TOPLAM
Estetik Duygusu			
Estetik Beğeni	13	8	21
Estetik Hoşnutsuzluk	0	0	0
İşlevsellik Duygusu			
Güven/Konfor Duygusu	8	17	25
Güvensizlik/Rahatsızlık Duygusu	3	0	3
Mekânsal Duygu			
Duygu ve His	48	21	69
Duygusal Bağlılık	5	0	5
TOPLAM	77	46	123

Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına dair kullanıcı deneyimlerinin bütünsel analizi, *mekânsal duygu* kategorisinde yer alan *pozitif duygu ve his* kodunun belirgin bir frekans değeri ile öne çıktığını göstermiştir (Şekil 4.29).

Her iki müzede benzer kodların ortaya çıkması, kullanıcıların benzer duygusal deneyimleri paylaştığını ve mekânsal duyguların önemli bir vurgu noktası olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.28 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Kod frekans analizi

Şekil 4.29 Kullanıcılar- Duygu Düzeyi: Toplam kod frekans analizi
Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

- **Değerlendirme Düzeyi:**

Kolumba Müzesi'nde, *işlevsel değerlendirme* kategorisi ve *yeni yapının işlevselliği* alt kategorisi belirgin bir şekilde öne çıkmıştır. *Mekânsal işlevsellik* kodu frekans değeri en yüksek olan kod iken, aynı kategoride bulunan *yapısal işlevsellik* kodu ikinci sırada yer almaktadır. Benzer frekans değeriyle *yer-yeni ilişkisinin estetiği* alt kategorisinde bulunan *bütünleşme ve uyum* kodu, ikinci sırayı paylaşmaktadır.

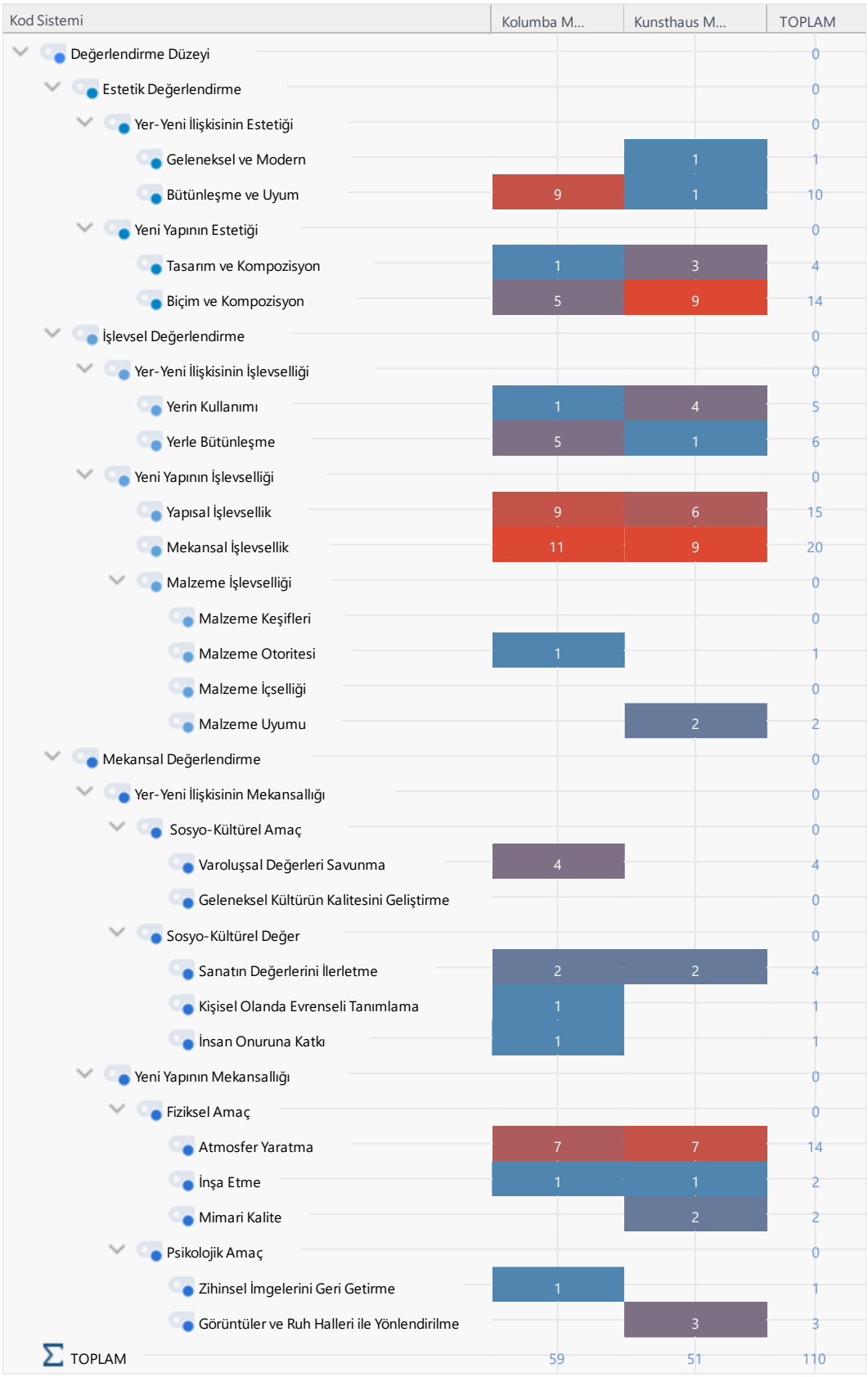
Kunsthaus Bregenz Müzesi'nde ise, Kolumba Müzesi kullanıcılarının ifadelerine paralel olarak, *işlevsel değerlendirme* kategorisi ve *yeni yapının işlevselliği* alt kategorisi en yüksek frekans değerlerine ulaşmıştır. *Yeni yapının mekansallığı* kategorisinde yer alan *fiziksel amaç*, en yüksek frekanslı kod olarak ilk bulunmaktadır. İkinci sırada, aynı frekans değerine sahip, *mekânsal işlevsellik* ile *biçim ve kompozisyon* kodları gelmektedir.

Kullanıcıların söylem analizinde kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.11'de kod frekansları ise Şekil 4.30'da verilmektedir.

Tablo 4.11 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

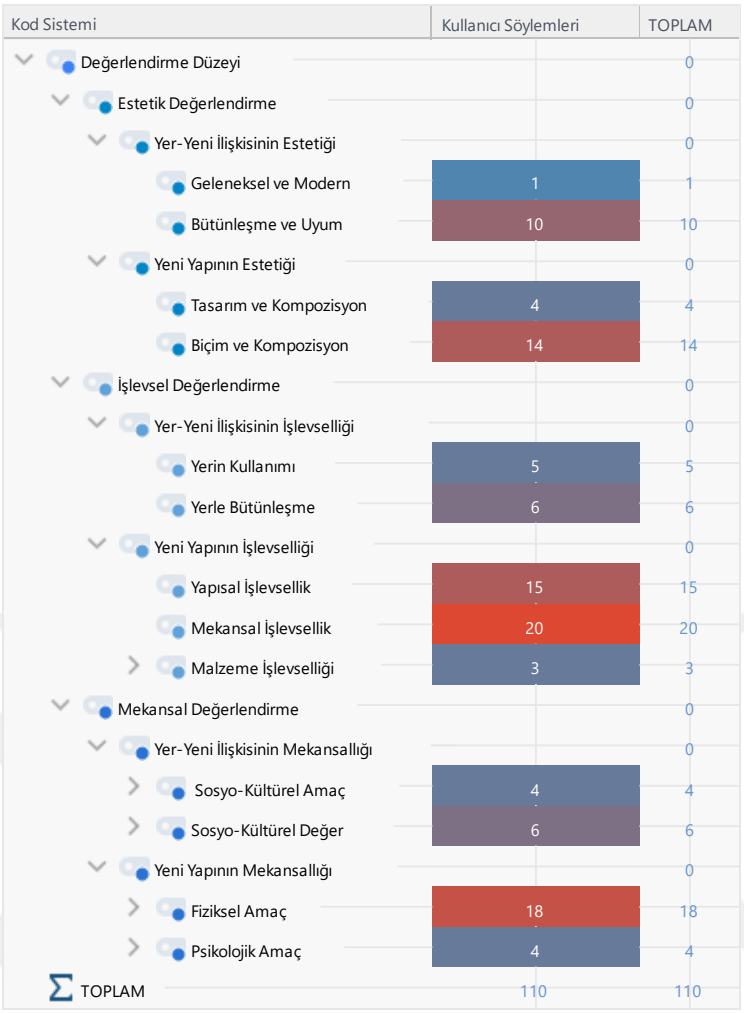
Değerlendirme Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	TOPLAM
Estetik Değerlendirme			
Yer-Yeni İlişkisinin Estetiği	9	2	11
Yeni Yapının Estetiği	6	12	18
İşlevsel Değerlendirme			
Yer-Yeni İlişkisinin İşlevselliği	6	5	11
Yeni Yapının İşlevselliği	21	17	38
Mekânsal Değerlendirme			
Yer-Yeni İlişkisinin Mekansallığı	8	2	10
Yeni Yapının Mekansallığı	9	13	22
TOPLAM	59	51	110

Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına dair kullanıcı deneyimlerinin bütünsel analizi, *işlevsel değerlendirme*nin belirgin bir önceliğe sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 4.11). Kullanıcıların ifadelerinde, özellikle *yeni yapının işlevselliği* ve *mekansallığı* ön plandadır; *mekânsal işlevsellik* ve *fiziksel amaç* en çok vurgulanan kodları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kullanıcıların değerlendirmeleri, mekânın işlevselliğine, tasarımcının inşa etme ve atmosfer oluşturma hedefine yönelik detaylı bir perspektifi yansıtmaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.30 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil 4.31 Kullanıcılar- Değerlendirme Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

– **<u>Çıkarım Düzeyi:</u>**

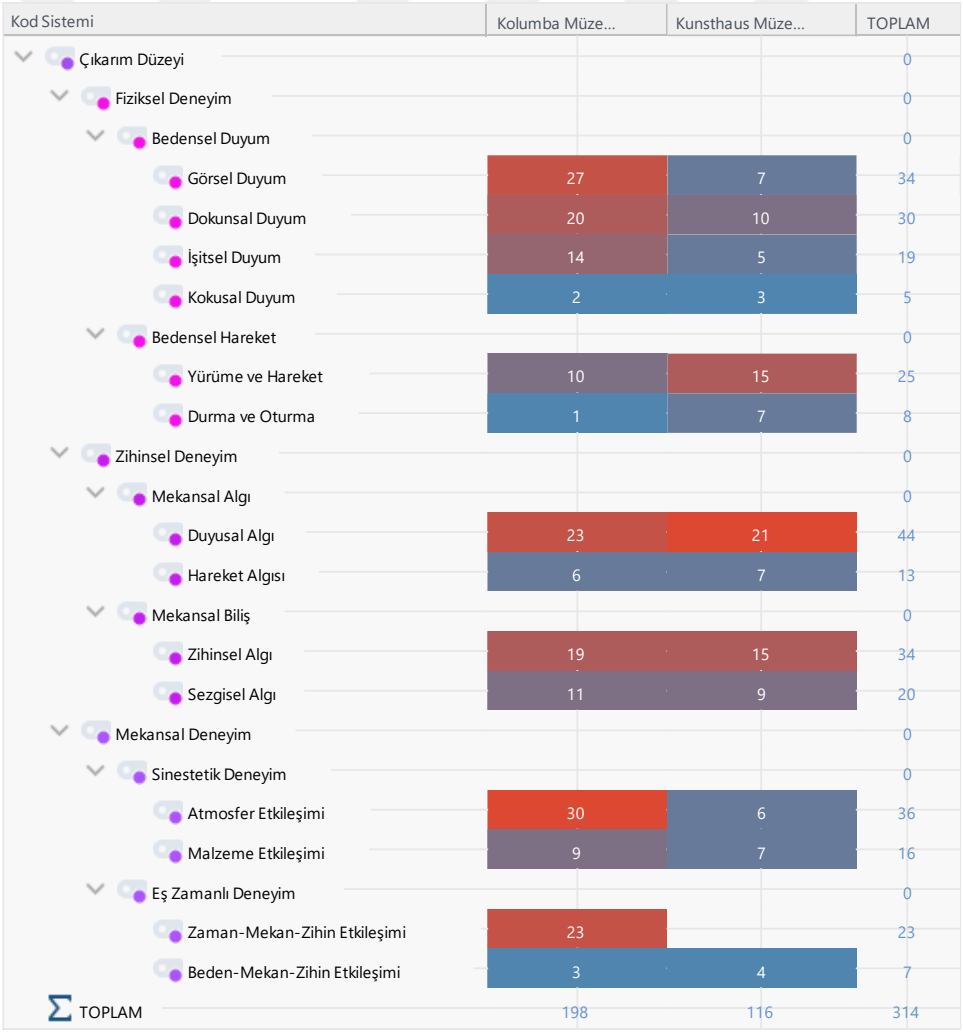
Kolumba Müzesi'nde, *fiziksel deneyim* en yüksek frekansa sahip üst kategori, *bedensel duyum* ise en belirgin şekilde vurgulanan alt kategori olmuştur. Sinestetik deneyim altında yer alan *atmosfer etkileşimi*, en yüksek frekanslı kod olarak öne çıkmaktadır. Bu kodu takip eden diğer önemli kodlar ise *görsel duyum*, *duyusal algı* ve *zaman-mekân-zihin etkileşimi*dir.

Kunsthaus Bregenz Müzesi'nde, *zihinsel deneyim* en yüksek frekansa sahip üst kategori, *mekânsal algı* frekans değeri en yüksek alt kategori olarak öne çıkmıştır. *Duyusal algı* tüm kodlar arasında birinci sırada yer almıştır, bu kodu *zihinsel algı* takip etmektedir. Üçüncü sırada ise, bedensel hareket alt kategorisinde bulunan *yürüme ve hareket* kodu gelmektedir.

Çıkarım Düzeyinde kullanıcı söylemlerine yönelik analizin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.12'de kod frekansları ise Şekil 4.32'de sunulmaktadır.

Tablo 4.12 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

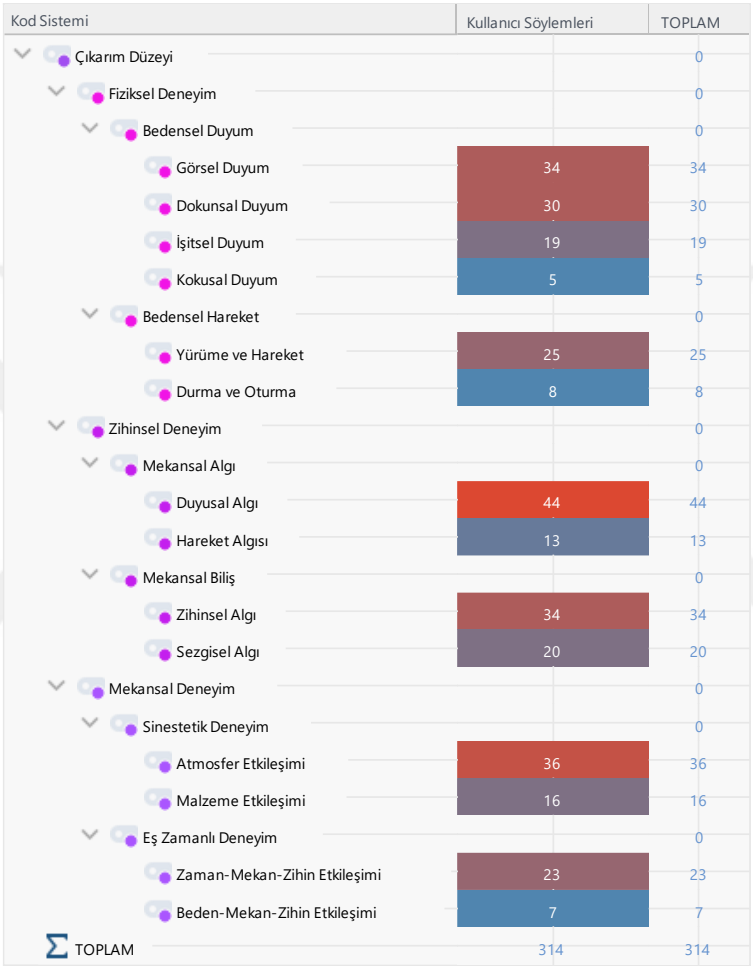
Çıkarım Düzeyi	Kolumba Müzesi	Kunsthaus Müzesi	TOPLAM
Fiziksel Deneyim			
Bedensel Duyum	63	25	88
Bedensel Hareket	11	22	33
Zihinsel Deneyim			
Mekânsal Algı	29	28	57
Mekânsal Biliş	30	24	54
Mekânsal Deneyim			
Sinestetik Deneyim	39	13	52
Eş Zamanlı Deneyim	26	4	30
TOPLAM	198	116	314

Şekil 4.32 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Kolumba ve Kunsthaus Müze yapılarına dair kullanıcı deneyimlerinin bütünsel analizi, özellikle *bedensel duyum*un belirgin bir şekilde vurgulandığını ortaya koymaktadır (Tablo 4.12). Kullanıcı söylemlerinde en çok *duyusal algı* vurgulanmakta, *atmosfer etkileşimi* ve *zihinsel algı* ise dikkat çeken diğer kodları oluşturmaktadır (Şekil 4.33). Bu bulgular, her iki müze yapısının ziyaretçiler üzerinde benzer bir fiziksel deneyim etkisi yarattığını göstermektedir.

Şekil 4.33 Kullanıcılar- Çıkarım Düzeyi: Toplam kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

4.3.3 Akademisyenlerin Söylem Analizi

Bu analizde, akademisyenlerin tasarımcı Peter Zumthor'un mimarlık yaklaşımı ve yapılarına dair genel değerlendirmeleri incelenmektedir; yapılara ilişkin bir karşılaştırma yapılmamakta ve bulgular bütünsel bir yaklaşımla tek bir sütunda sunulmaktadır. Veriler, yayınlanmış makalelerden elde edilmiştir (Tablo 4.13). Bazı makalelerde yazarlar (5 kişi) tasarımcının yapılarını bizzat deneyimleyip söylem üretmişlerdir; ancak akademisyenler için deneyim şartı aranmamıştır.

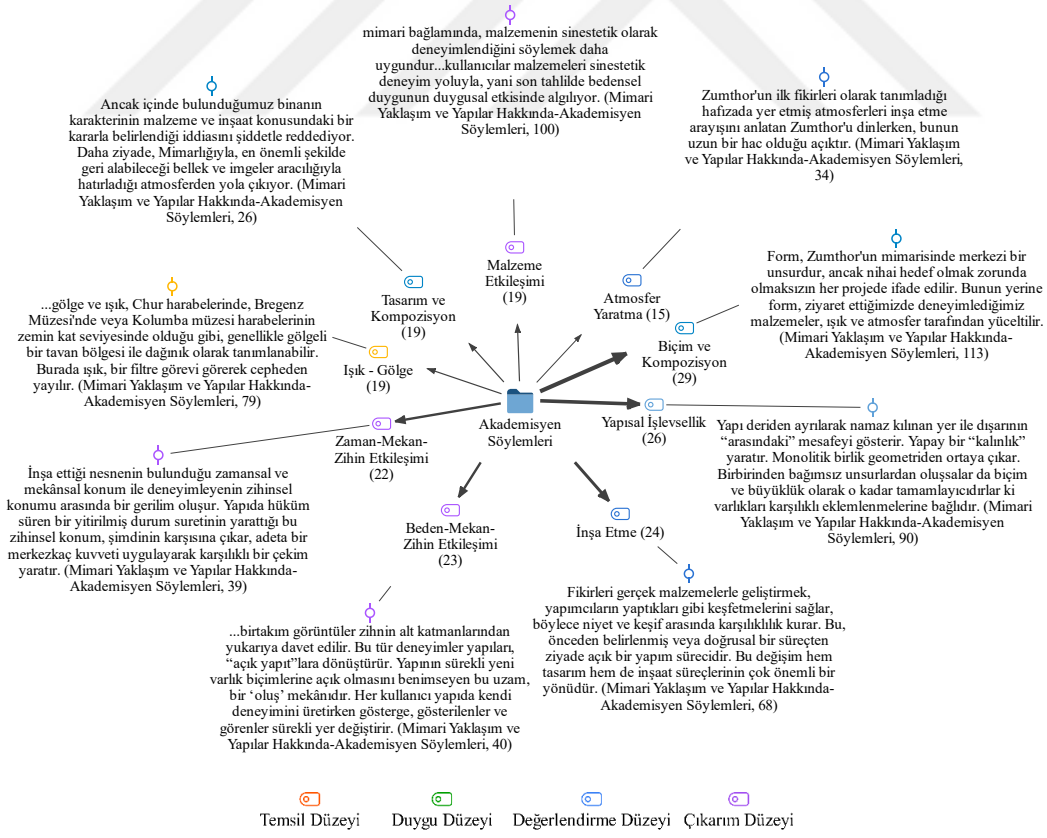
Tablo 4.13 Analiz edilen makaleler (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Yazar	Yıl	Konu	Hakkında	Veri tabanı
Uluşan, H.	2018	Yitik Anlamın Peşinde: Peter Zumthor Mimarlığı, Mimarist, Sayı:62, Cilt:18, s:21-27.	Kolumba Müzesi, Bruder Klaus Şapeli ve mimarlık yaklaşımı	Academia
Vandenbulcke, B.	2014	Concretion, abstraction: the place of materials in architectural design processes. Case study: Peter Zumthor, ARCC Conference Repository (2011)	Kolumba Müzesi, diğer yapıları, mimarlık yaklaşımı ve tasarım süreci	Lawrence Technologıcal Universty ABD
Jia, J. J., Liu, S. F., & He, X. J.	2013	Peter Zumthor Ideas of Architectural Creation. In Applied Mechanics and Materials (Vol. 423, pp. 1183-1186). Trans Tech Publications Ltd.	Kunsthaus Müzesi, diğer yapıları ve mimarlık yaklaşımı	Web of Science
Lera, J. A. A.	2013	La memoria del lugar: Kolumba Kunstmuseum: The memory of the place: Kolumba Kunstmuseum. ZARCH: Journal of interdisciplinary studies in Architecture and Urbanism, (1), 306-319.	Kolumba Müzesi ve mimarlık yaklaşımı	University of Navarra Press, İspanya
Böhme, G.	2013 a	Encoutering Atmospheres. A Reflection on the Concept of Atmosphere in the Work of Juhani Pallasmaa and Peter Zumthor. Building atmosphere, OASE, (91),93–100.	Mimarlık yaklaşımı	scopus
Berteloot, M., & Patteeuw, V.	2013	Form / Formless. Peter Zumthor's Models. Building atmosphere, OASE, (91), 83–92.	Mimarlık yaklaşımı	scopus
Havik, K., & Tielens, G.	2013	Atmosphere, Compassion and Embodied Experience. A conversation about Atmosphere with Juhani Pallasmaa. Building atmosphere, OASE, (91), 33–53.	Mimarlık yaklaşımı	scopus
Zumthor, P., Havik, K., & Tielens, G.	2013	Concentrated Confidence. Visit to Peter Zumthor. OASE (91), 59-82.	Kolumba Müzesi, diğer yapıları ve mimarlık yaklaşımı	scopus
Labbé, M.	2012	Labbé, M. (2012). La pensée architecturale de Peter Zumthor: le lyrisme sans exaltation. Nouvelle revue desthetique, (1), 107-117.	Mimarlık yaklaşımı	Cairn.info
Ursprung, P.	2011	Limits to Representation: Peter Zumthor and Hans Danuser. Visual Resources, 27(2), 172-184.	Mimarlık yaklaşımı ve diğer yapıları	Taylor & Francis
Platt, C., & Spier, S.	2010	Seeking the real: the special case of Peter Zumthor. Architectural Theory Review, 15(1), 30-42.	Kolumba Müzesi, Kunsthaus Müzesi, diğer yapıları ve mimarlık yaklaşımı	ResearchGate
Crisman, P.	2008	The Magic of the Real: Material and Tactility in the Work of Peter Zumthor, Material Matters. G. Borden and M. Meredith, eds. Washington, DC: ACSA Press. Pp. 114-121.	Mimarlık yaklaşımı ve diğer yapıları	Academia

Akademisyenlerin söylem analizi kapsamında öne çıkan kodlar, Şekil 4.34'te görsel olarak sunulmaktadır. Bu görselleştirme, minimum eşik değeri beş olarak belirlenen kodların frekans değerlerine dayanmaktadır. Frekans değeri en yüksek olan kodlar ve bu kodlara ait akademisyenlerin ifadeleri, veri seti bilgisi ile birlikte, Şekil 4.35'de gösterilmektedir.

Şekil 4.34 Akademisyenlerin söylemlerinde kod sıklığı analizi

Şekil 4.35 Akademisyenlerin söylemlerinde kodlu bölümler

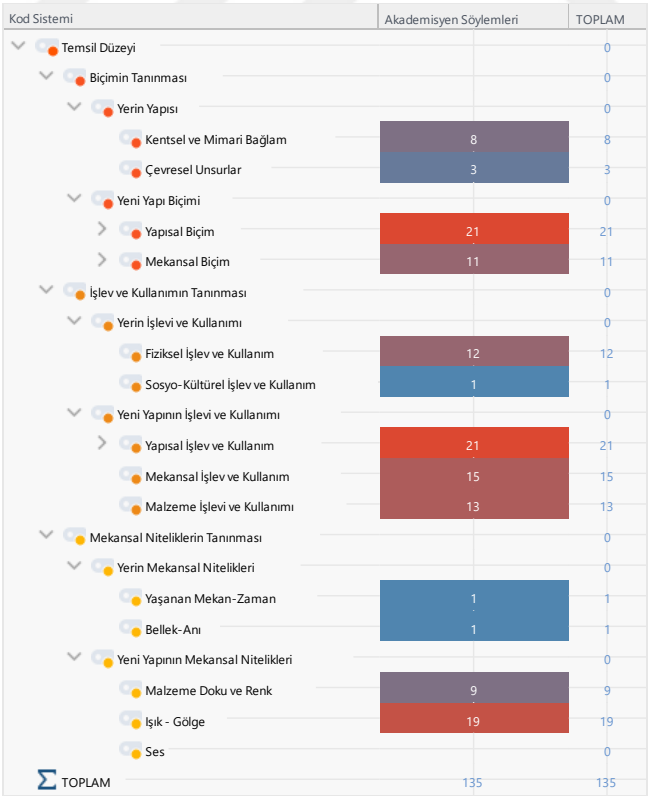
Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

– **Temsil Düzeyi:**

Akademisyen söylemlerinde, *işlev ve kullanımın tanınması* en fazla vurgulanan üst kategoridir, bu kategori altında *yeni yapının işlev ve kullanımı* frekans değeri en yüksek alt kategori olarak belirlenmiştir. *Yapısal işlev ve kullanım* ile *yapısal biçim*, en yüksek frekans değerine sahip kodlar olmuştur; ikinci sırada *ışık ve gölge*, üçüncü sırada ise *mekânsal işlev ve kullanım* kodları gelmiştir. Temsil Düzeyinde, analizin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.14'te, üst ve alt kodlara ait frekans değerleri ise Şekil 4.36 ve Şekil 4.37'de sunulmaktadır.

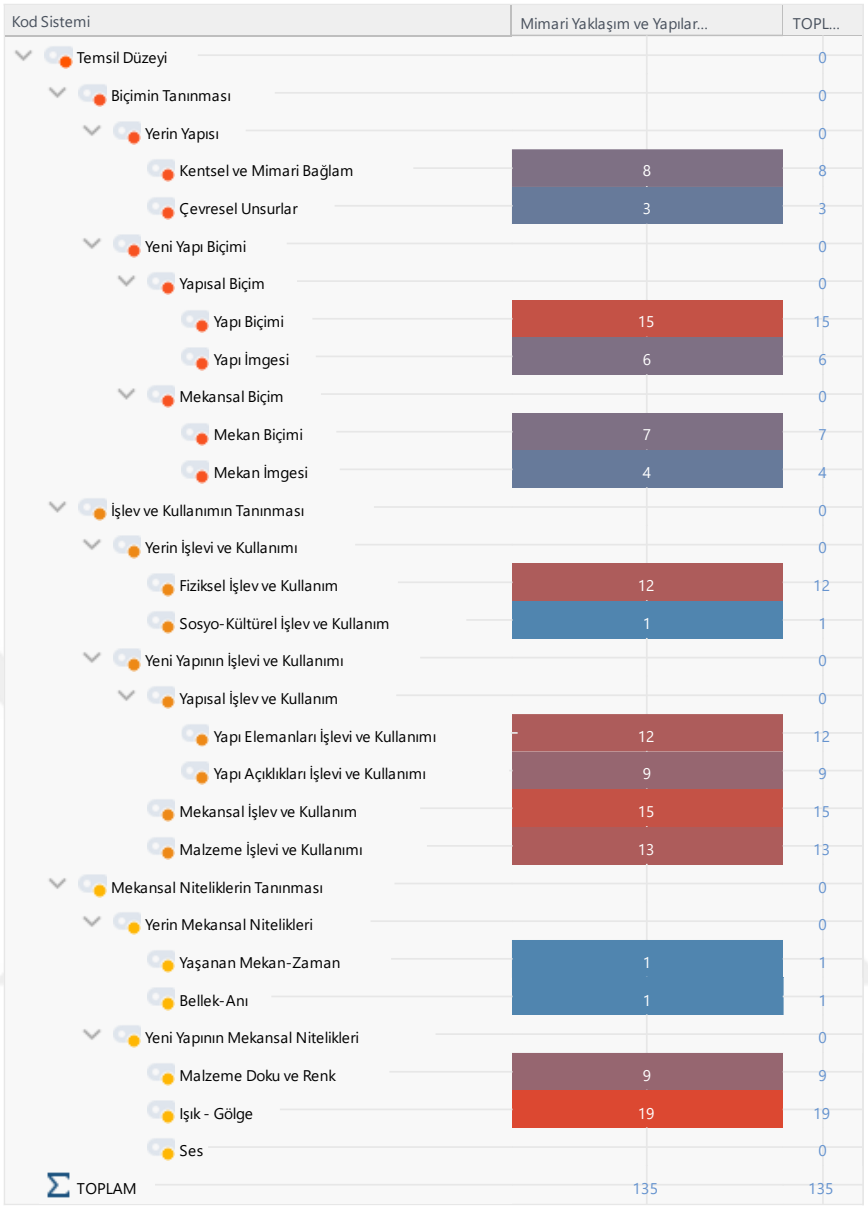
Tablo 4.14 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Temsil Düzeyi	Mimari Yaklaşım ve Yapılar Hakkında
Biçimin Tanınması	
Yerin Yapısı	11
Yeni Yapı Biçimi	32
İşlev ve Kullanımın Tanınması	
Yerin İşlevi ve Kullanımı	13
Yeni Yapının İşlevi ve Kullanımı	49
Mekânsal Niteliklerin Tanınması	
Yerin Mekânsal Nitelikleri	2
Yeni Yapının Mekânsal Nitelikleri	28
TOPLAM	135

Şekil 4.36 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil 4.37 Akademisyenler- Temsil Düzeyi: Alt kod frekans analizi

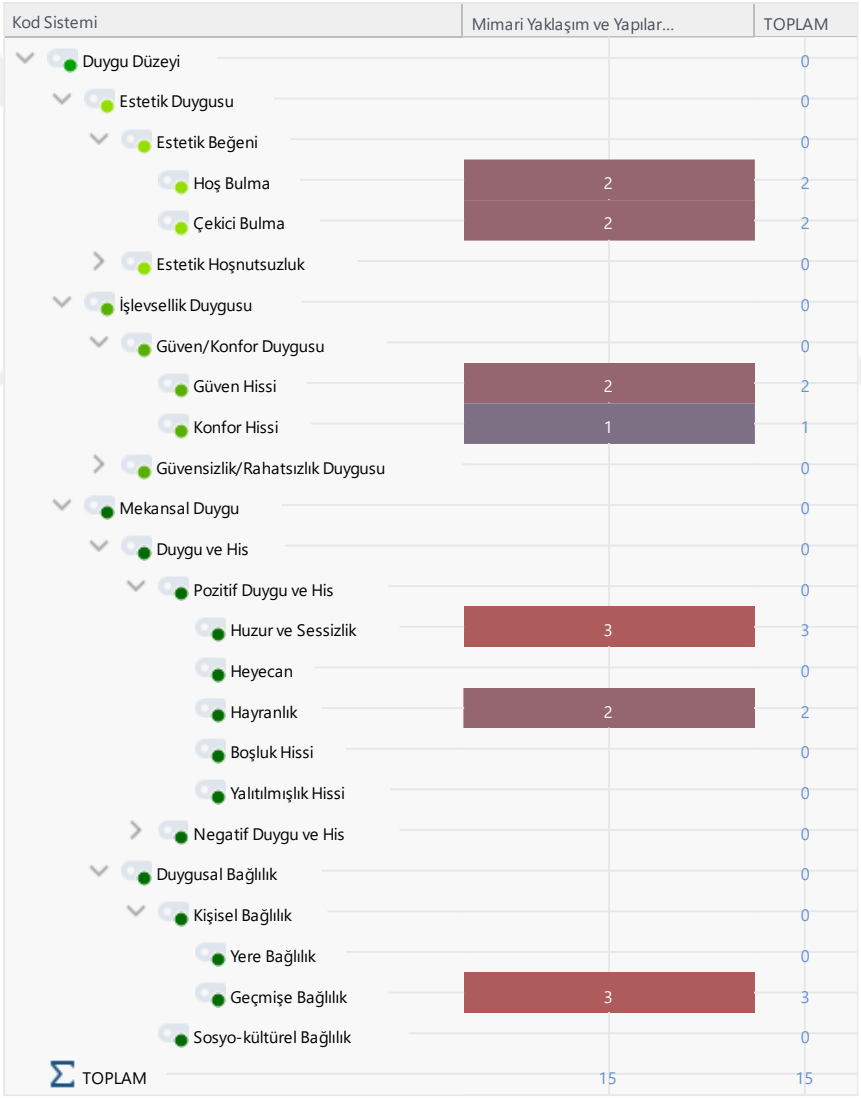
Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

- **Duygu Düzeyi:**

Akademisyen söylemlerinde, *mekânsal duygu* en yüksek frekansa sahip üst kategori olarak belirlenmiştir. *Duygu ve his* en çok vurgulanan alt kategoriler arasında yer alırken, onu takip eden ise *estetik beğeni* olmuştur. Akademisyenlerin deneyimlerinde ön planda olan kodlar, *pozitif duygu ve his* ile *kişisel bağlılık*tır. Duygularını *huzur ve sessizlik*, *geçmişe bağlılık* ve *konfor hissi* ile nitelendirmektedirler. Estetik beğenileri ise *hoş ve çekici bulma* yönünde olduğu görülmektedir. Bu anlam düzeyinde, analizin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.15'de, alt kodlara dair frekanslar ise Şekil 4.38'de sunulmaktadır.

Tablo 4.15 Akademisyenler- Duygu Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Duygu Düzeyi	Mimari Yaklaşım ve Yapılar Hakkında
Estetik Duygusu	
Estetik Beğeni	4
Estetik Hoşnutsuzluk	0
İşlevsellik Duygusu	
Güven/Konfor Duygusu	3
Güvensizlik/Rahatsızlık Duygusu	0
Mekânsal Duygu	
Duygu ve His	5
Duygusal Bağlılık	3
TOPLAM	15

Şekil 4.38 Akademisyenler- Duygu Düzeyi: Alt kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

- **Değerlendirme Düzeyi:**

Akademisyen söylemlerinde, *işlevsel değerlendirme* ve *mekânsal değerlendirme* aynı frekans değerine sahip üst iki kategori olarak ortaya çıkmıştır. *Yeni yapının işlevselliği* frekansı en yüksek alt kategoriyken, *yeni yapının mekansallığı* en çok vurgulanan ikinci alt kategori olmuştur.

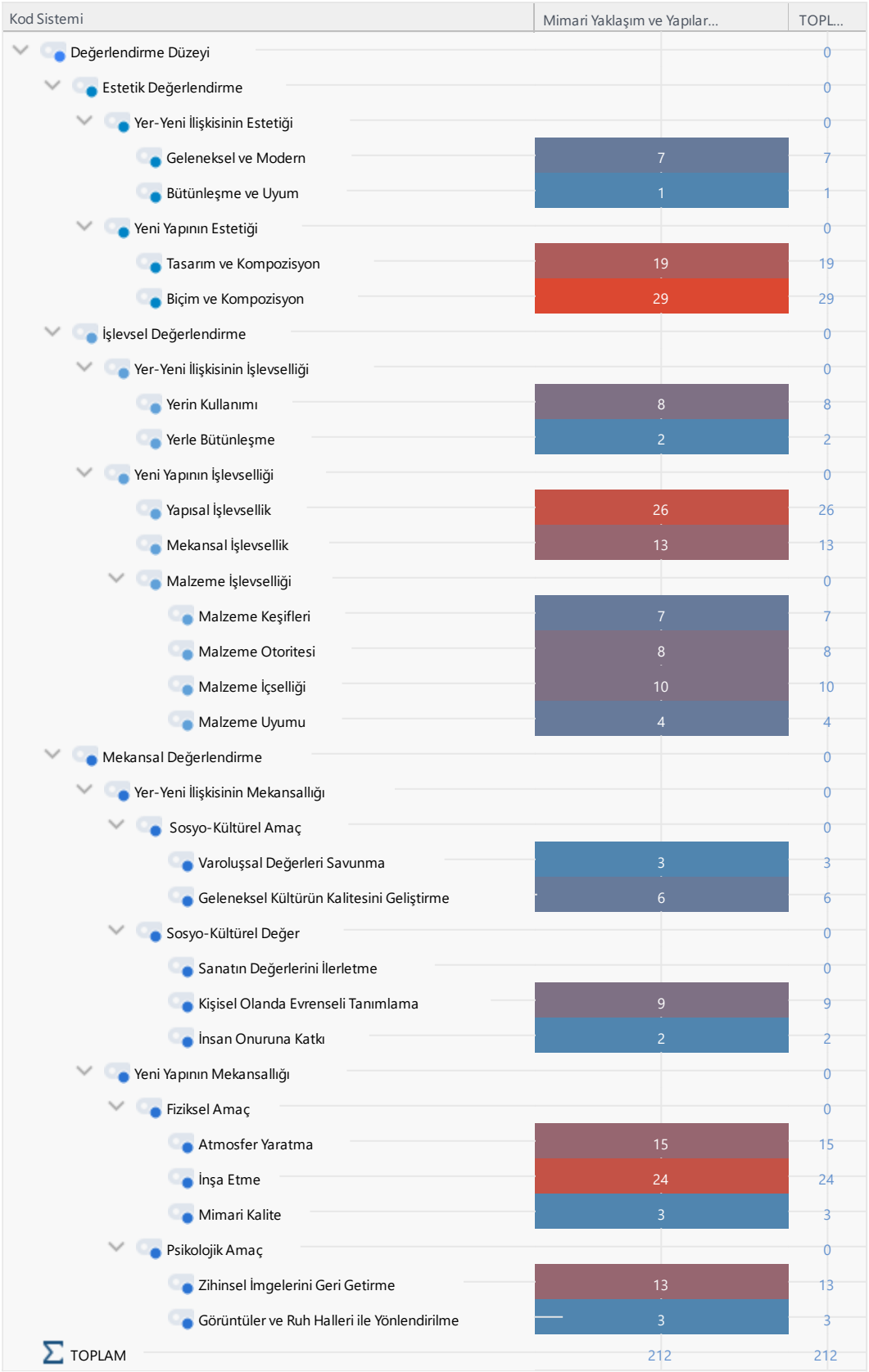
En çok vurgulanan kodun, mekânsal değerlendirme kategorisinde yer alan *fiziksel amaç* olduğu belirlenmiştir. Bu kod belirgin bir frekans değeriyle öne çıkarken, *inşa etme*, *atmosfer yaratma* gibi yüksek frekanslı alt kodlar ile yapıların mekânsal değerlendirmelerine yönelik güçlü vurgular içerdiği görülmektedir. *Fiziksel amaç* kodunu benzer frekans değerine ulaşan *malzeme işlevselliği* ve *biçim-kompozisyon* takip etmektedir. *Yapısal işlevsellik* üçüncü sırada yer almıştır.

Bu bulgular, işlevsel ve mekânsal değerlendirmelerin eşit derecede vurgulandığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Akademisyenlerin değerlendirmelerinde, yapıların işlevselliği ve pratik kullanımıyla ilgili vurguların yanı sıra, yapıların mekân algısı ve atmosfer oluşturma yeteneği üzerine de odaklanılmaktadır. Bu denge, mimari tasarımın hem işlevsel gereksinimlere uygunluğunu hem de estetik ve duygusal deneyimleri göz önünde bulundurduğunu göstermektedir.

Analizin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.16'da alt kodlara ait frekans analizi Şekil 4.39'da toplam kod frekans analizi ise Şekil 4.40'ta sunulmaktadır.

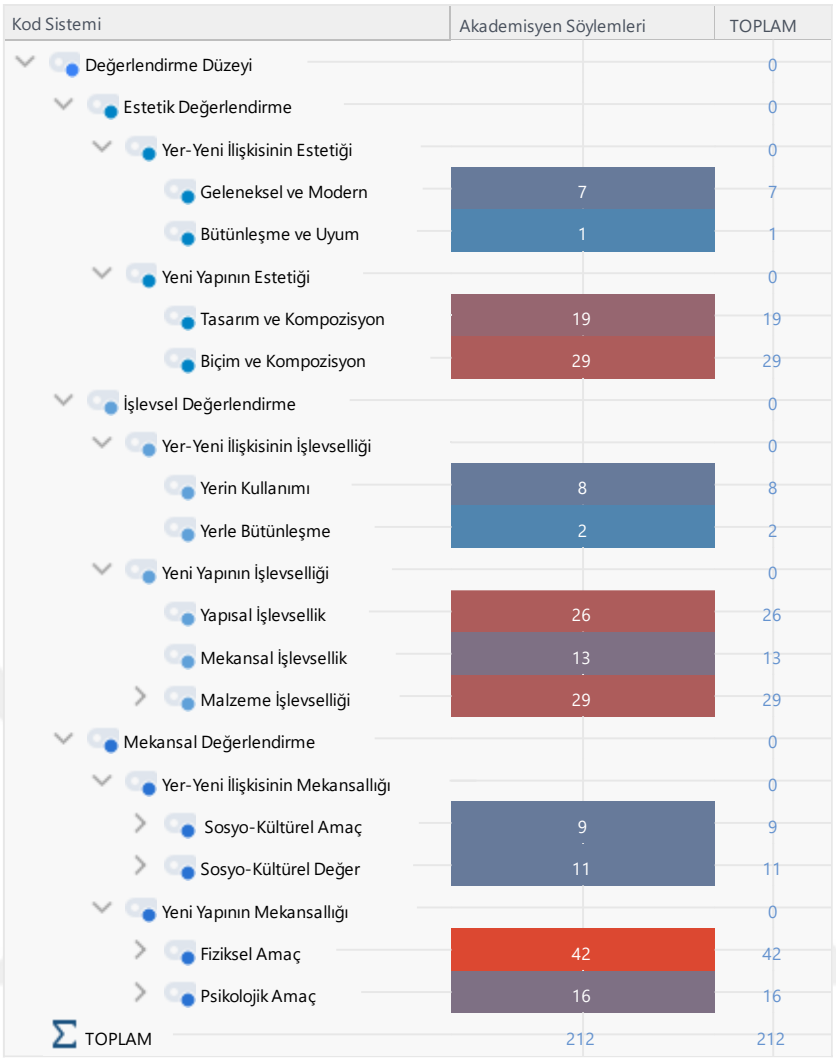
Tablo 4.16 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Değerlendirme Düzeyi	Mimari Yaklaşım ve Yapılar Hakkında
Estetik Değerlendirme	
Yer-Yeni İlişkisinin Estetiği	8
Yeni Yapının Estetiği	48
İşlevsel Değerlendirme	
Yer-Yeni İlişkisinin İşlevselliği	10
Yeni Yapının İşlevselliği	68
Mekânsal Değerlendirme	
Yer-Yeni İlişkisinin Mekansallığı	20
Yeni Yapının Mekansallığı	58
TOPLAM	212

Şekil 4.39 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Alt kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil 4.40 Akademisyenler- Değerlendirme Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

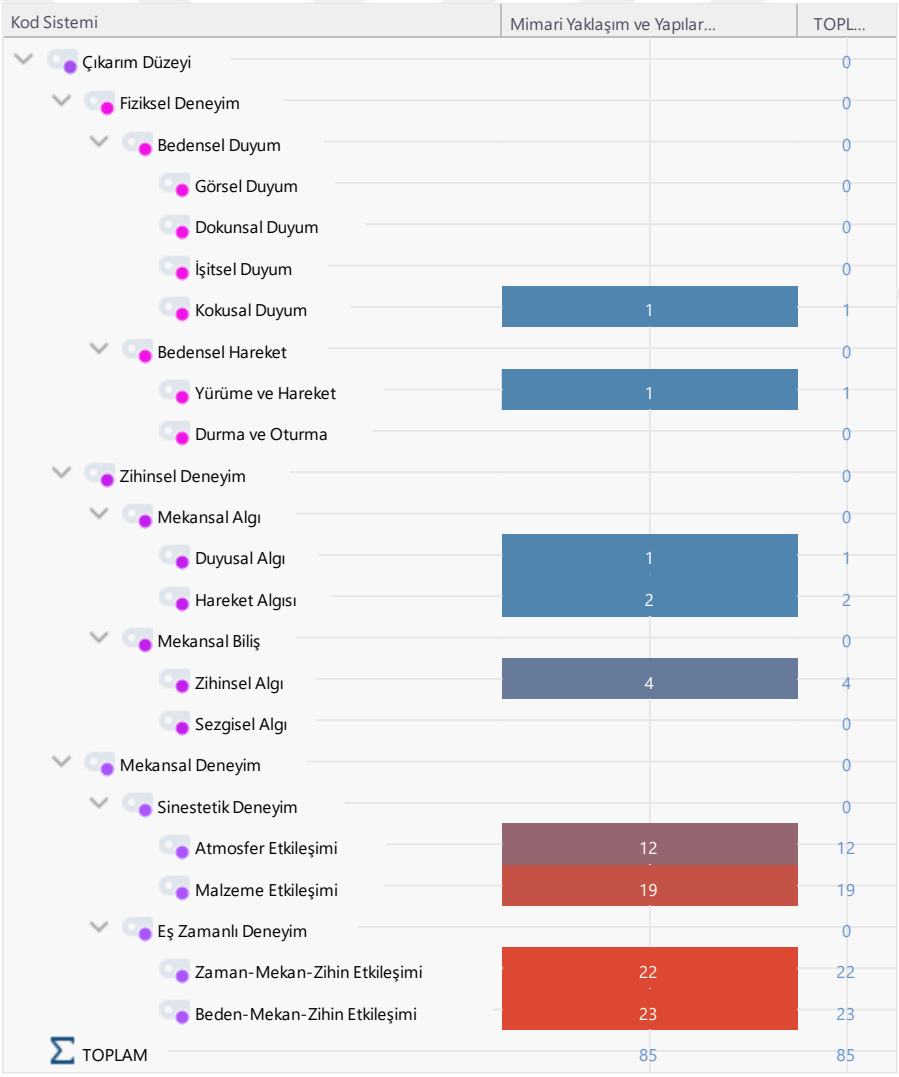
– **<u>Çıkarım Düzeyi:</u>**

Akademisyenlerin ifadeleri çıkarımsal anlam düzeyinde incelendiğinde, *mekânsal deneyim* belirgin bir şekilde en yüksek frekans değerine sahip kategori olarak öne çıkmaktadır. Bu kategori altında yer alan *eş zamanlı deneyim* alt kategorisi, en yüksek frekans değerine ulaşmaktadır. *Beden-mekân-zihin etkileşimi* ve *zaman-mekân-zihin etkileşimi* kodları ise eş zamanlı deneyimin yüksek frekansını belirleyen temel unsurları oluşturmaktadır. *Sinestetik deneyim* alt kategorisi ise, akademisyenlerin söylemlerinde yüksek bir frekans değeriyle ikinci sırada yer almaktadır. Bu alt kategori, *malzeme etkileşimi* ve *atmosfer etkileşimi* kodlarını içermektedir. Bulgular, akademisyenlerin fiziksel veya zihinsel deneyimler yerine daha çok mekânsal deneyime odaklandıklarını göstermektedir.

Analizin kategori bazlı frekans değerleri Tablo 4.17'de kodlara dair detaylar ise Şekil 4.41'de sunulmaktadır.

Tablo 4.17 Akademisyenler- Çıkarım Düzeyi: Kategori frekans analizi (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Çıkarım Düzeyi	Mimari Yaklaşım ve Yapılar Hakkında
Fiziksel Deneyim	0
Bedensel Duyum	1
Bedensel Hareket	1
Zihinsel Deneyim	0
Mekansal Algı	3
Mekansal Biliş	4
Mekansal Deneyim	0
Sinestetik Deneyim	31
Eş Zamanlı Deneyim	45
TOPLAM	85

Şekil 4.41 Akademisyenler- Çıkarım Düzeyi: Kod frekans analizi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

4.4 Bulguların Tartışılması

Bu bölümde, her bir aktörün bakış açısından dört anlam katmanı ayrı ayrı analiz edilmekte ve anlam düzeylerinin her birinde aktör söylemleri karşılaştırılarak yorumlanmaktadır.

(1) Temsili Anlam: Yeni yapıyı ve yeri nesnel bir bakış açısıyla algılama ve tanıma süreçlerini içeren bu düzey, deneyimi zihinsel temsiller aracılığıyla anlamlandırmayı hedeflemektedir.

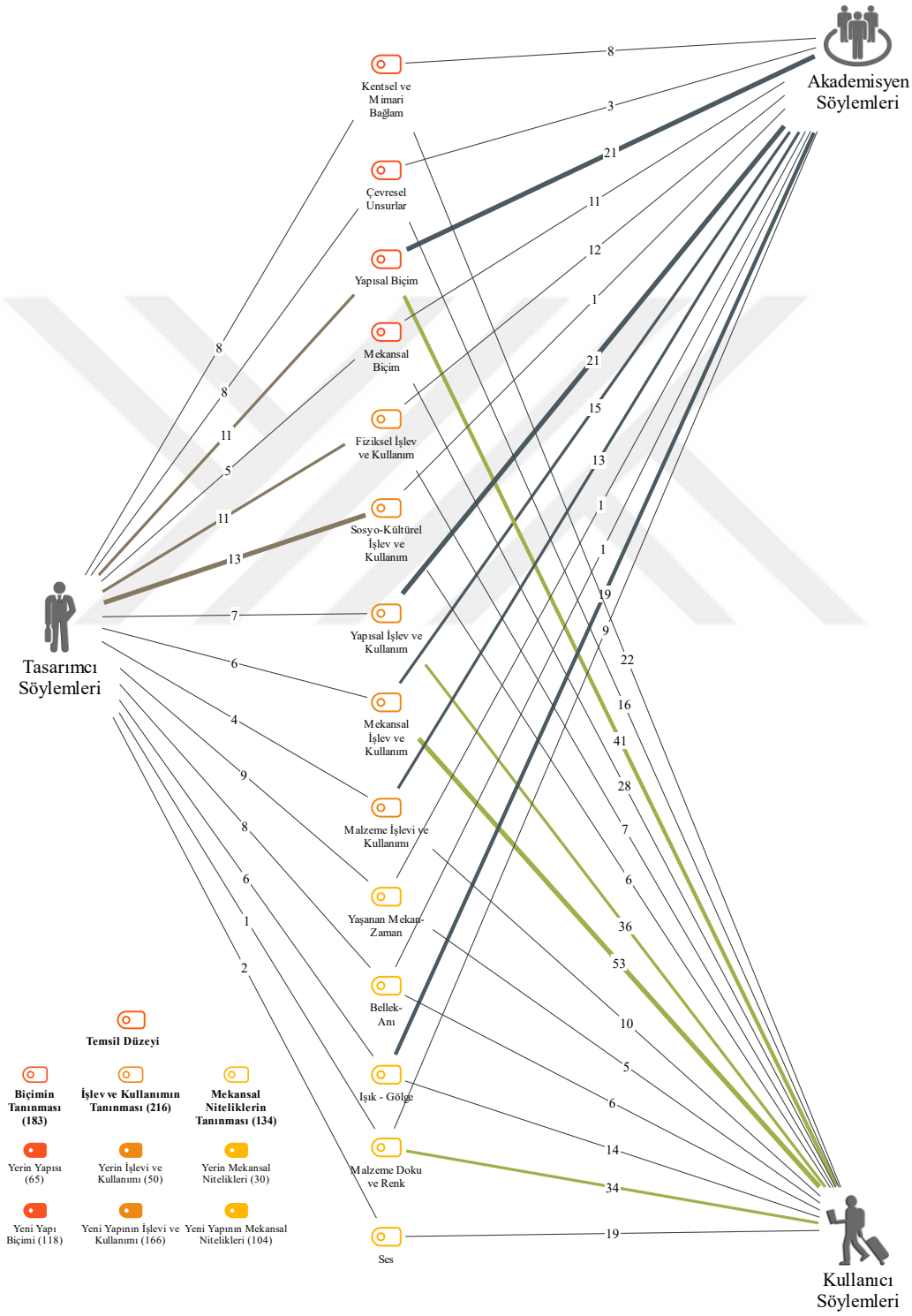
Tasarımcının söylemlerinde, *yerin sosyo-kültürel işlevi ve kullanımı* ile *fiziksel işlevi ve kullanımının* ön plana çıktığı belirlenmiştir. Bu durum, mekânsal tasarım sürecinde yerin hayati bir rol oynadığını vurgular niteliktedir. *Yapısal biçim* ve yerin *zaman* içindeki değişimleri de tasarımcının öncelik verdiği diğer önemli konular arasında yer almaktadır.

Kullanıcıların ifadelerinde, *yeni yapının mekânsal işlev ve kullanımı*nın belirgin bir öncelik taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca *yapısal biçim* ile *yapısal işlev ve kullanım* da vurgulanan diğer önemli unsurlardır. Bu, kullanıcıların mekânsal deneyimlerini yapısal özellikler ve fonksiyonlar üzerinden değerlendirdiklerini göstermektedir.

Akademisyenlerin bakış açısında, *yapısal işlev ve kullanım* ile *yapısal biçim* merkezi bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, yeni yapının mekânsal nitelikleri arasında *ışık-gölge* ve *mekânsal işlev ve kullanım* akademisyenlerin öne çıkardığı diğer önemli temalardır. Bu durum, akademisyenlerin genellikle daha kuramsal ve analitik bir bakış açısına sahip olduklarını yansıtmaktadır.

Temsil düzeyindeki bulgular, aktörler arasındaki anlam farklılıklarını açıkça ortaya koymaktadır (Şekil 4.42). Tasarımcının özellikle yerin önemini vurgulaması, mekânsal tasarım sürecinde tasarımcının benimsediği bakış açısını gösterirken, kullanıcılar ve akademisyenlerin daha çok yeni yapının özelliklerine odaklanmaları, mekânsal deneyimlerini farklı bir perspektiften değerlendirdiklerini göstermektedir. Tasarımcının özellikle yer odaklı olması, kişisel bakış açısı ve pratiğiyle ilişkilendirilmekte, kullanıcılar ve akademisyenlerin yeni yapıya odaklanmalarının altında, muhtemelen pratik ihtiyaçlara ve mekânın işlevselliğine dair daha belirgin bir ilgi yatmaktadır. Bu bulgular, bireyler arasındaki algı farklılıklarını yansıtarak, yeni yapı ve yerin algılanmasına ilişkin bir içgörü sunmaktadır. Yapılan analizler, mekân algısının ve tasarım süreçlerinin

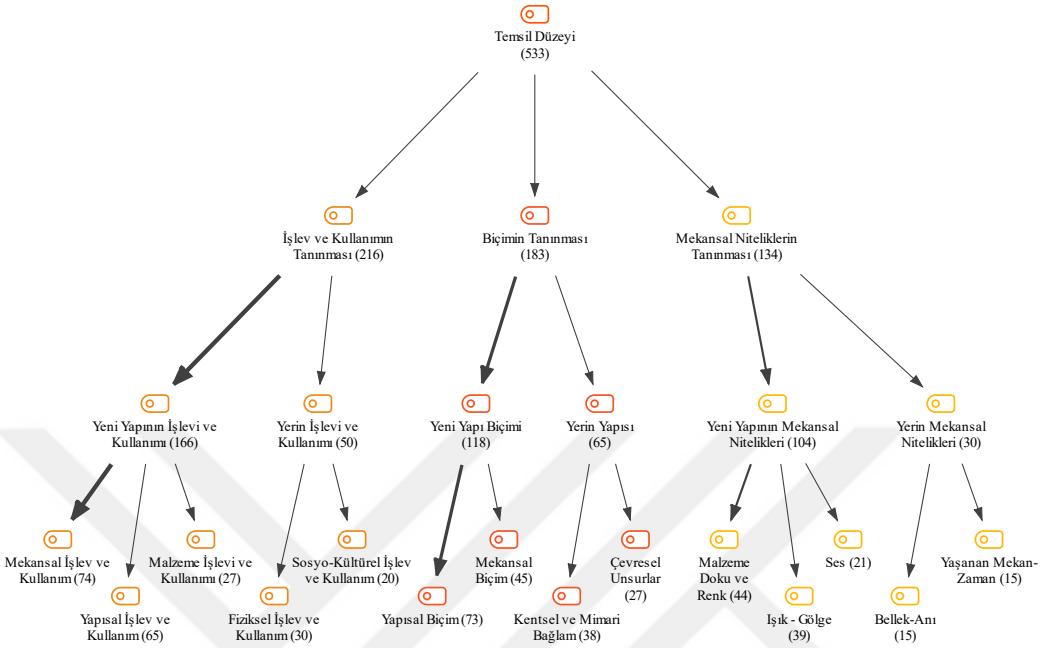
kişiselleşmiş ve çeşitli boyutlarına ışık tutmaktadır. Özellikle tasarımcının başarılı eserleri yaratmasında yer odaklı bakış açısının önemi, genç mimarlara tasarım yaklaşımları konusunda önemli bir rehber sağlamaktadır. Sonuç olarak, bulgular, yerin ve yapıların algılanmasına ilişkin anlayışımızı derinleştirerek, mimari tasarım ve araştırmalarında yeni bir bakış getirmektedir.

Şekil 4.42 Temsil Düzeyi üç aktör söylemi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Temsil düzeyinde aktör söylemlerinin bütünsel analizi, en çok vurgulanan temanın *yeni yapının işlevi ve kullanımı* olduğunu göstermiştir. Temsili anlam temasını oluşturan kategori ve kodların hiyerarşik gösterimi Şekil 4.43'te sunulmaktadır.

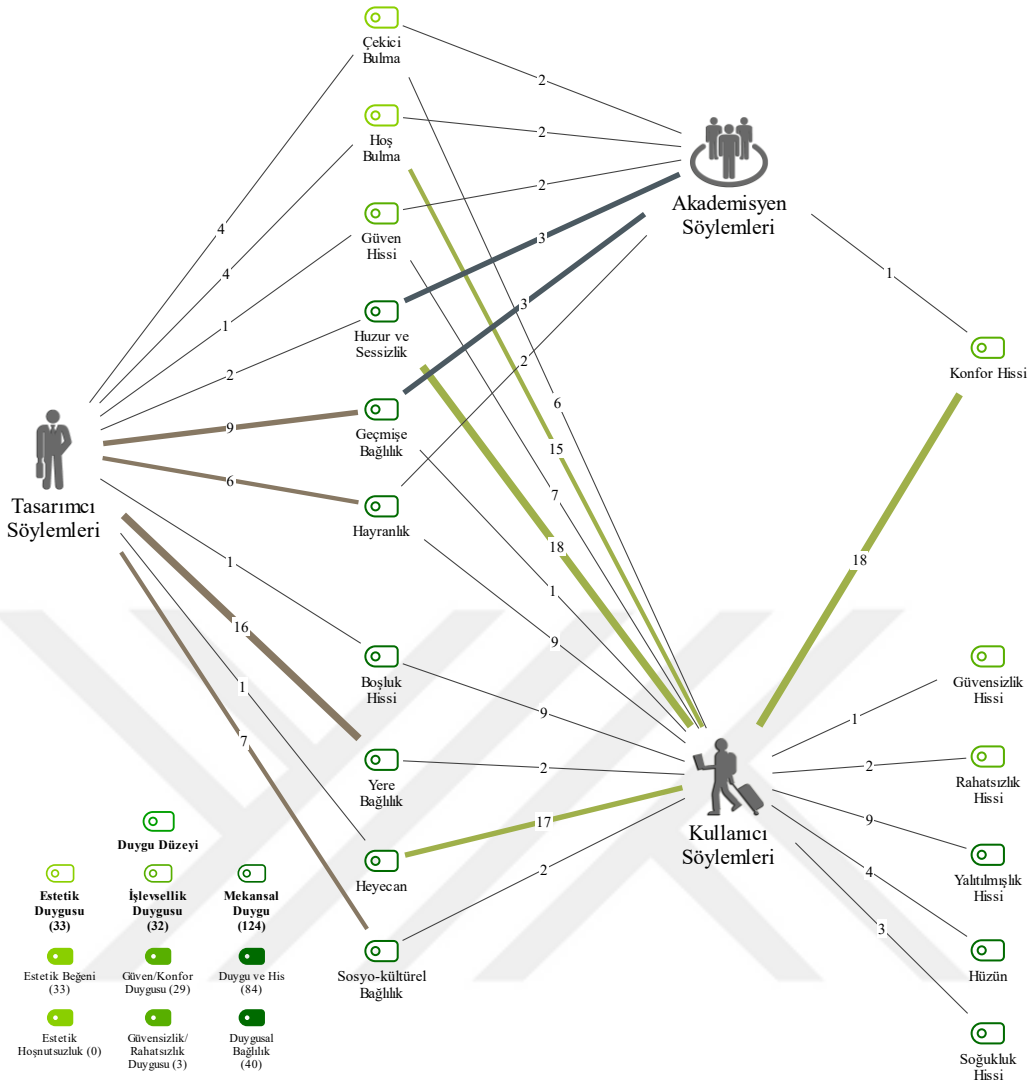
Şekil 4.43 Temsil Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

(2) Duygusal Anlam: Yeni yapı ve yerle ilgili anlık duyguları ve hisleri inceleyen bu düzey, deneyimlenen temsillerin öznel duygusal yanıtlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Duygu düzeyindeki analizler, aktörler arasındaki anlam farklılıklarını yansıtmaktadır (Şekil 4.44). Tasarımcı özellikle *yere bağlılık* duygusuna odaklanarak sadece fiziksel mekâna değil, aynı zamanda geçmişe ve kültüre olan derin bağlılığı da vurgulamaktadır. Bu bağlamda, tasarımcının *kişisel bağlılık* ve *sosyo-kültürel bağlılık* duygusuna verdiği önem açıkça görülmektedir. Tasarımcının duygusal yanıtında, mekânın yalnızca işlevsel olmanın ötesinde duygusal bir anlam taşıdığına dair güçlü bir vurgu bulunmaktadır.

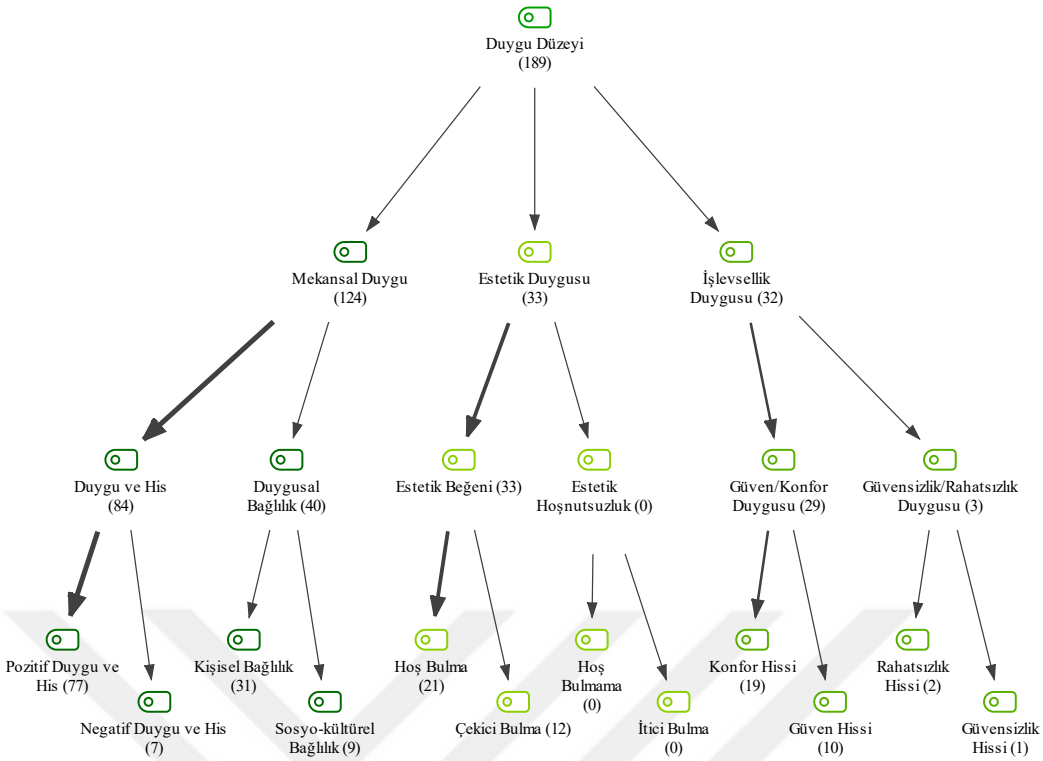
Kullanıcıların ve akademisyenlerin yaşadıkları duygulara odaklanarak özellikle *pozitif duygulara ve hisler*e vurgu yapmaları dikkat çekmektedir. Bu durum, kullanıcılar için tasarlanan mekânın olumlu deneyimlere ve tatmin edici duygulara hizmet ettiğini gösterirken, akademisyenler için tasarımın duygu odaklı bir yaklaşımla değerlendirilmesinin önemine işaret etmektedir.

Şekil 4.44 Duygu Düzeyi üç aktör söylemi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Bu düzeyde, tüm aktörlerin öncelikle mekânsal duyguya vurgu yapmaları (Şekil 4.45), deneyim sürecinde ortak bir anlamın paylaşıldığını ve duygu yaratma sürecinde mekânın merkezi bir rolü olduğunu göstermiştir. Tasarımcı ve akademisyenler arasında *geçmişe bağlılık* duygusu, kullanıcılar ve akademisyenler arasında *huzur* gibi benzer duyguların hissedilmesi, tasarlanan mekânın oluşturduğu duygusal deneyimlerin farklı aktörler arasında anlamlı bir paylaşım sağladığını ortaya koymaktadır. Ancak, duygusal deneyimlerde çeşitlilik, tasarlanan mekânın her bireye farklı hisler yaşattığını ve bu hislerin *hayranlık*, *boşluk hissi*, *yalıtılmış hissetme*, *hüzün* ya da *heyecan* gibi çeşitli duygusal tonlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, tasarımın, bireyler arasında özgün ve çeşitli duygu deneyimleri yaratma amacını taşıdığını göstermektedir.

Şekil 4.45 Duygu Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri

(3) Değerlendirici Anlam: Önceki deneyimlere dayalı olarak oluşturulan değerler ve tutumlar doğrultusunda, yeni yapı-yer ilişkisini ve yeni yapı temsillerini estetik, işlevsel ve mekânsal açılardan değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Tasarımcı için, yeni yapının mekânsallığında temel ölçüt *atmosfer yaratma*dır. *Yapısal işlevsellik* ve *malzeme işlevselliği* de vurgulanan diğer önemli temalardır. Tasarımcı, yeni yapı-yer ilişkisinin mekânsal değerlendirmesinde *sosyo-kültürel değer*i önemsemiş ve yeni yapıyla sanatın maddi ve manevi değerlerini artırmaya yönelik bir çabaya dikkat çekmiştir. Tasarımcının anlam algısı, yeni yapının mekansallığı ve işlevselliği üzerine bir odaklanma içermektedir. Tasarımcının öncelikli olarak mekânın atmosferini ve işlevselliğini vurgulaması, yapıyı sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda kullanıcıyla etkileşim içindeki bir deneyim alanı olarak ele almasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, mimarinin estetik ve duyusal niteliklerini ön plana çıkararak, yapıya duygusal bir boyut kazandırmaktadır.

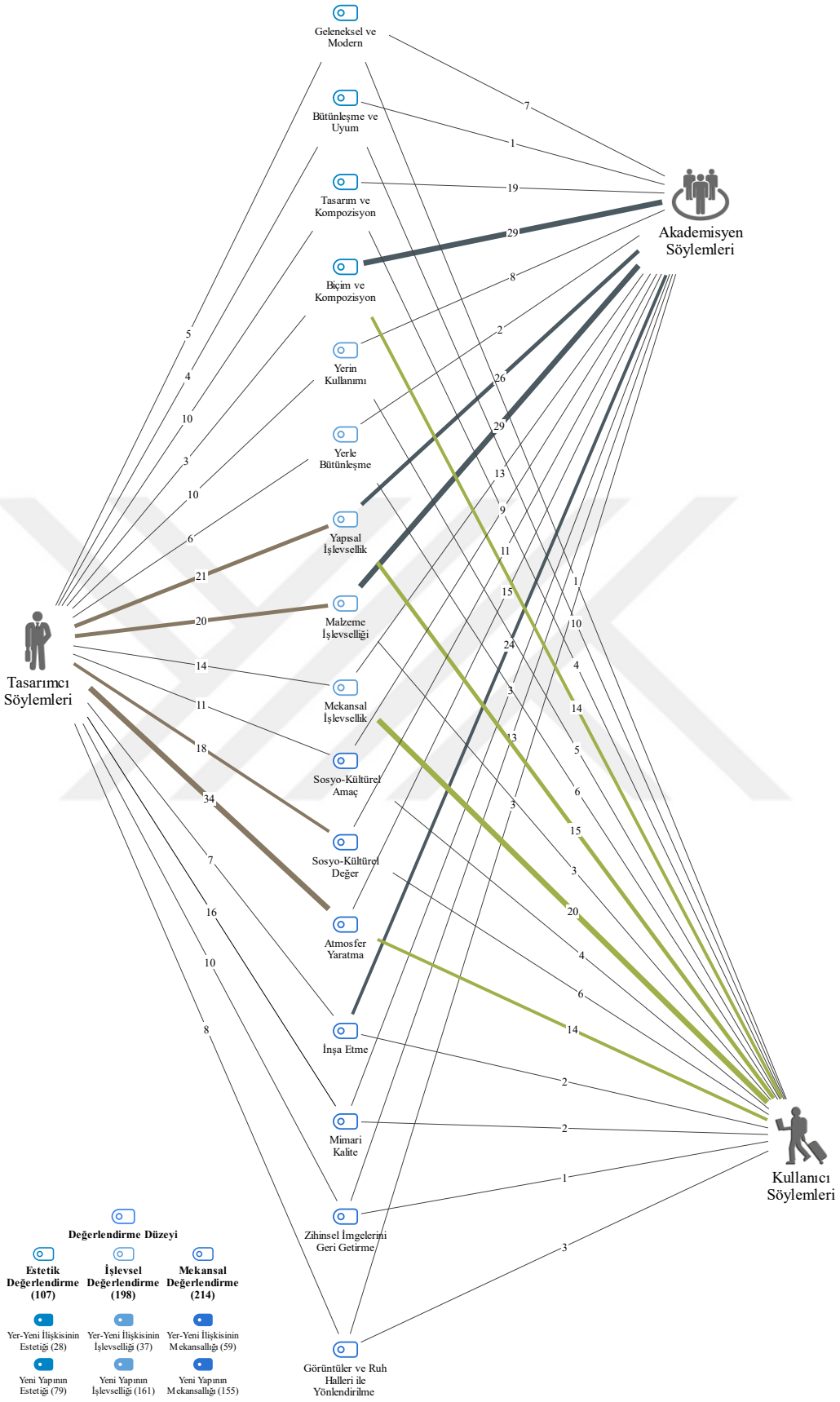
Kullanıcılar için, yeni yapıda *mekânsal işlevsellik* ön plandadır. Mekânsal işlevselliğin yanında *yapısal işlevselliğe, mekânsal atmosfere, biçim* ve *kompozisyona* yapılan vurgular, kullanıcıların yeni yapının işlevsel, mekânsal ve

estetik unsurlarına yönelik değerlendirme içeren anlamlar taşıdıklarını göstermiştir. Ancak, kullanıcılar günlük yaşamlarında genellikle pratik ihtiyaçlarına uygun, kullanışlı ve konforlu mekanlar arayışındadır, bu nedenle mekânın işlevselliği onlar için önemli bir kriter olmuştur.

Akademisyenler için, *malzeme işlevselliği* ile *biçim ve kompozisyonu* ön plandadır. Aynı zamanda *yapısal işlevsellik* ile *inşa etme* konularına vurgu yapmaktadırlar. Bu durum, akademisyenlerin yeni yapıya dair anlamlarının sadece işlevsel, mekânsal ve estetik unsurları içermediğini, aynı zamanda tasarım ve uygulama süreçlerini de kapsayan geniş bir anlam yelpazesine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Akademisyenlerin genellikle yapısal unsurlara odaklanması, disiplinleri içinde bir öğrenme ve araştırma aracı olarak değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan, kullanıcıların ve akademisyenlerin değerlendirme süreçlerinde, yeni yapı-yer ilişkisi gündem oluşturmasına rağmen (ki bu konu, tasarımcının değerlendirmelerinde daha çok ön planda tutulmuştur), yeni yapı ile rekabet edemediği tespit edilmiştir. İki aktör için, yapısal ve mekânsal unsurların daha belirgin bir anlam taşıması, genellikle yeri bir noktada daha geri planda tutan ve çoğunlukla yapı odaklı dar bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu durum, kullanıcıların ve akademisyenlerin, tasarımcıdan daha farklı önceliklere ve değerlendirme kriterlerine sahip oldukları şeklinde yorumlanmıştır.

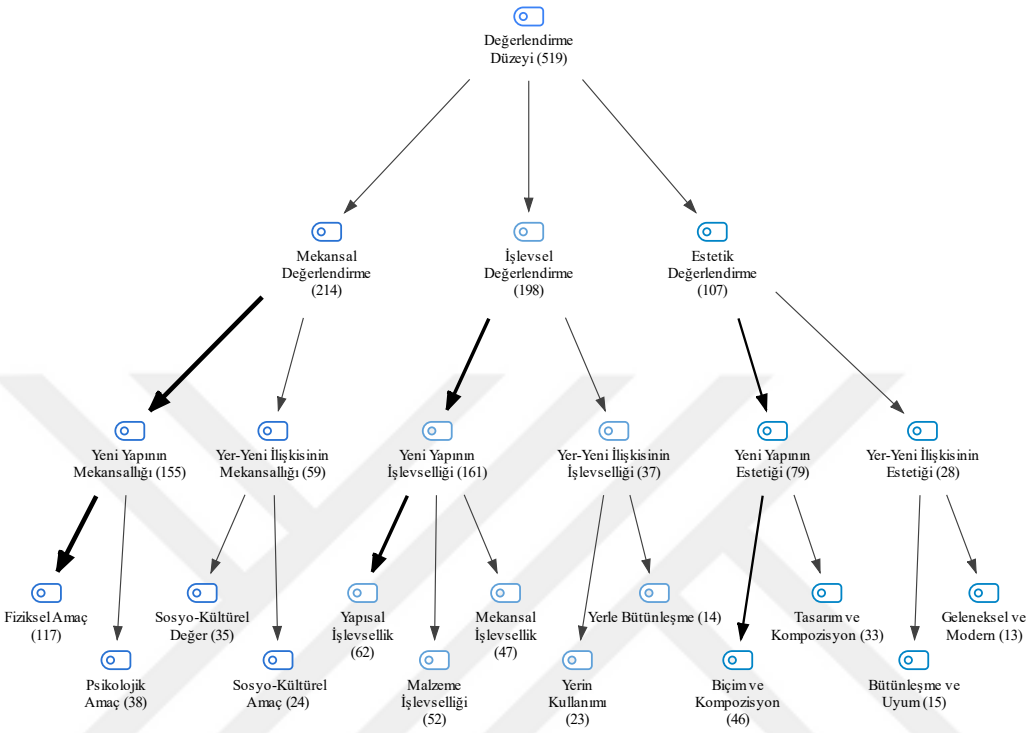
Değerlendirme düzeyindeki bulgular (Şekil 4.46), tasarımın, estetik ve işlevsel özelliklerinin yanında, nitelikli mekânsal deneyimi ve kullanıcı etkileşimini içermesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Tasarımcının duygusal ve atmosferik unsurlara odaklanması, kullanıcıların işlevselliği vurgulamaları ve akademisyenlerin yapısal unsurlara dikkat çekmeleri arasındaki dengeyi anlamak, gelecekteki tasarımların çok boyutluluğunu artırabilir. Bu düzeyindeki bulgular, tüm aktörlerin algısal ve bilişsel düzeydeki içsel yanıtlarının, kendi eleştirel perspektiflerini yansıtarak değerlendirme kriterlerini zenginleştirip çeşitlendirdiğini göstermektedir. Her aktörün mekânı farklı şekillerde algılaması ve bu çeşitliliğin yeni yapı-yer ilişkisinin çok katmanlı anlamını oluşturması, tasarımın kapsayıcı ve zengin bir deneyim sunma potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gelecekteki tasarımların çeşitli bakış açılarına ve kullanıcı değerlendirmelerine daha iyi yanıt verebilmeleri için bu çeşitliliği dikkate almak önemlidir.

Şekil 4.46 Değerlendirme Düzeyi üç aktör söylemi

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Değerlendirme düzeyinde aktör söylemlerinin bütünsel analizi, özellikle *yeni yapının işlevselliğ*ine en çok vurgu yapıldığını göstermektedir. Değerlendirici anlam temasını oluşturan kategori ve kodların hiyerarşik gösterimi Şekil 4.47'de sunulmaktadır.

Şekil 4.47 Değerlendirme Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi, toplam frekans değeri

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

(4) Çıkarımsal Anlam: Deneyimleri fiziksel, zihinsel ve mekânsal unsurlar aracılığıyla anlamlandıran bu düzey, duyumları, bilişi ve etkileşimleri çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Tasarımcının deneyim aktarımlarında *atmosfer etkileşimi*ne odaklanan anlamların belirgin olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, tasarımcının mekânı, görsel ve fiziksel özelliklerin ötesinde düşünerek duyular arası etkileşimlere odaklanan bütünsel bir yaklaşım benimsediğini ortaya koymaktadır. *Sinestetik deneyim*in farkındalığına öncelik veren bu yaklaşım, atmosfer etkileşimine odaklanarak yer, mekân ve malzeme arasında anlamlı bir birliktelik oluşturmuştur. Maddesellik, doku, ses, sıcaklık, ritim, ışık ve gölge gibi 'gerçek şeyleri' aynı anda oluşturan birçok farklı unsuru ayrı ayrı ele almasına rağmen, etkileyici atmosfer deneyimi, tüm bu unsurların eşzamanlı bir araya gelmesiyle yaşanmaktadır. Tasarımcının algısında

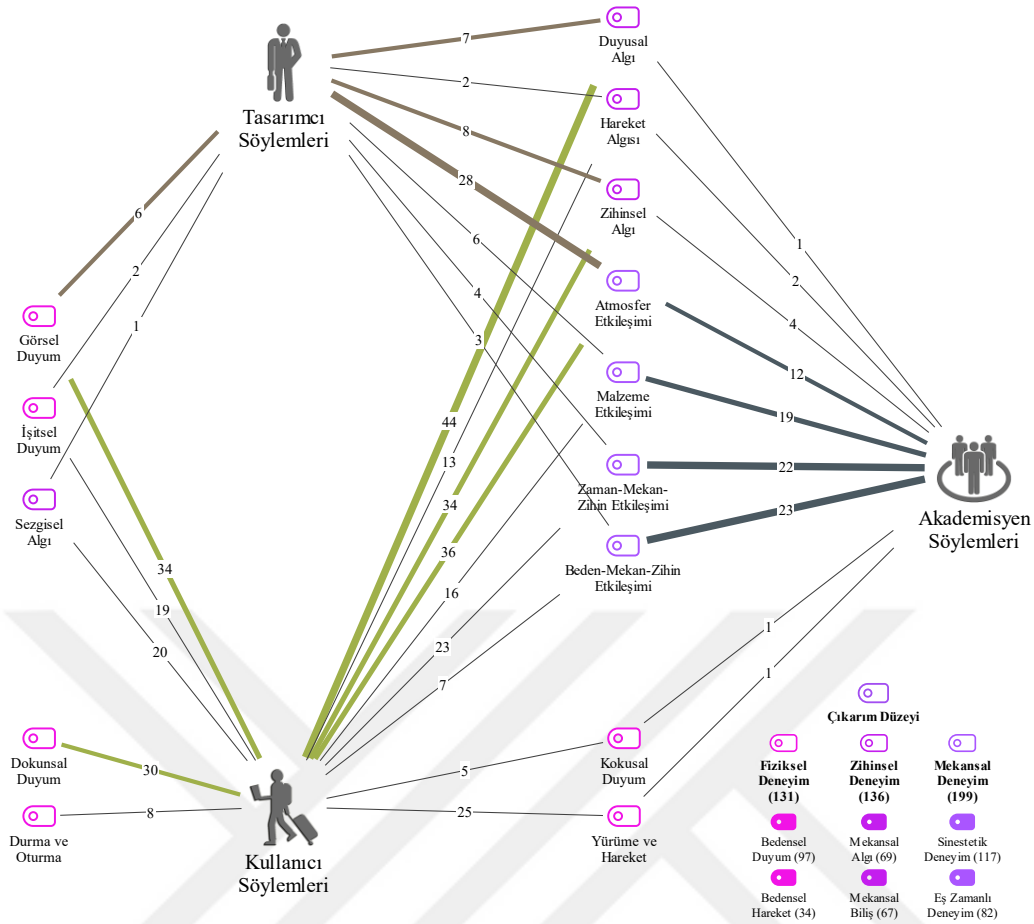
atmosfer etkileşimi odaklı çıkarımlar, tasarım ve uygulamada mekânsal deneyimin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Kullanıcıların deneyimlerinde *duyusal algı* ve *atmosfer etkileşimi*nin anlam oluşturmada temel unsurlar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, kullanıcıların nihai anlamlarının şekillenmesinde *bedensel duyum*un da (öncelikle *görsel duyum* ardından, *dokunsal duyum*) belirgin bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bu yaklaşımlar, mekânsal deneyimlerde somut, duyusal ve kişisel bir bakış açısının öne çıktığını ortaya koymaktadır. Deneyim sahibi bireyler, fiziksel ve zihinsel dünyalar arasında özgün bir denge noktasında bulunarak anlam oluşturmaktadırlar.

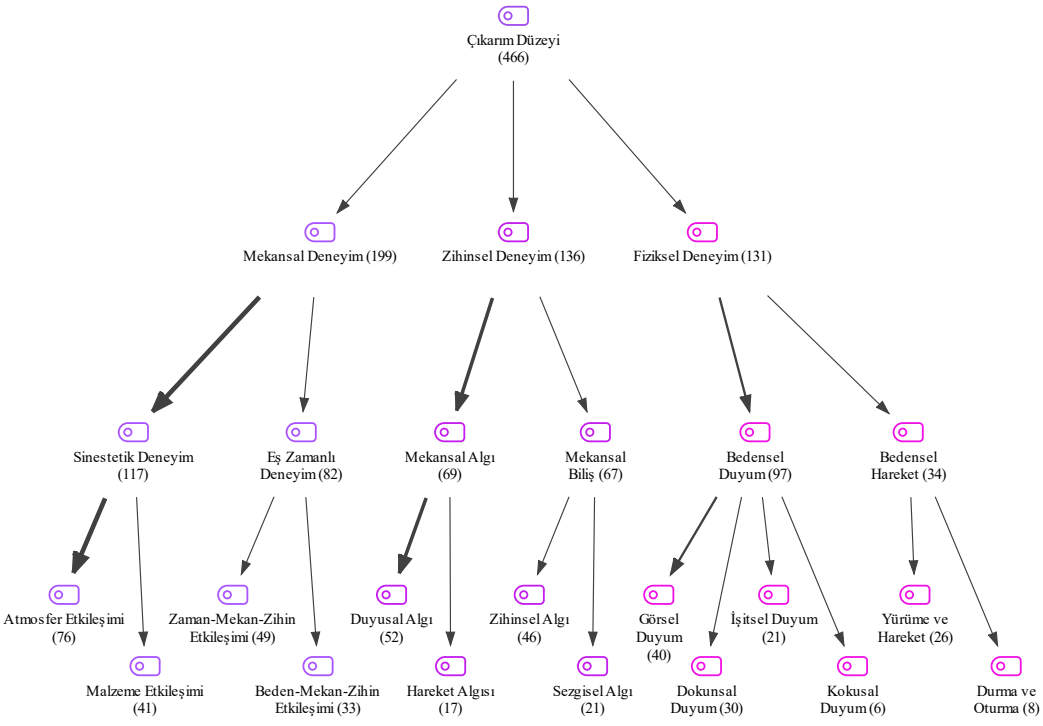
Akademisyenlerin ifadelerinde, bedensel ve zihinsel deneyimlerin ötesinde *zaman-mekân-zihin-beden* etkileşiminin bir arada değerlendirildiği *eş-zamanlı deneyim*in anlam oluşturmada önemli bir unsur olduğu belirlenmiştir. Bu eş-zamanlı deneyim, zamansal ve mekânsal konum ile deneyimleyenin zihinsel konumu arasındaki gerilimi içermekte ve akademisyenlerin anlam algısını şekillendirmektedir. Bu durum, akademisyenlerin nihai anlam tanımlarını belirleme sürecinde daha kuramsal, soyut ve analitik bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir.

Çıkarım düzeyindeki bulgular (Şekil 4.48), tasarımcının sinestetik deneyimlere, akademisyenlerin eş-zamanlı deneyimlere odaklanarak anlam oluşturması, kullanıcıların ise bedensel duyumlara yönelmeleri, mekânın algılanma biçimini etkileyen önemli bir faktördür. Bu durumun temel nedeni, tasarımcı ve akademisyenlerin genellikle mekânı daha kapsamlı ve soyut bağlamlar içinde değerlendirmelerine karşın, kullanıcıların mekânı somut ve fiziksel deneyimlere dayalı olarak anlamlandırmalarıdır. Tasarımcı ve akademisyenler, mimari öğelerin sembolik anlamlarını ön planda tutarken, kullanıcılar daha çok mekânda fiziksel olarak hissettikleri deneyimlere odaklanmaktadırlar. Bu durum, mekânsal deneyimin bireyler arasında farklı şekillerde algılanmasına ve mekânın anlamının kişisel deneyimlere göre şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, mekânsal tasarımın ve kullanımın çok yönlülüğünü vurgulayarak, farklı perspektiflerden gelen katılımcıların mekânı zengin ve anlamlı bir şekilde deneyimlemesini sağlamaktadır.

Aktör söylemlerinin bütünsel analizi sonucunda anlam temasını oluşturan kategori ve kodların hiyerarşik gösterimi Şekil 4.49'da sunulmaktadır.

Şekil 4.48 Çıkarım Düzeyi üç aktör söylemi

Şekil 4.49 Çıkarım Düzeyi: Kategori-kod hiyerarşişi ve toplam frekans değeri

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

4.5 Bölüm Sonucu: Bireylerin Zihinsel Temsilleri ve İçsel Tepkileri ile Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Fenomenolojik Anlamı

Dördüncü bölümde, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma sunulmuştur. Fenomenolojik yaklaşımın araştırma basamakları, tematik içerik analizi ve tematik söylem analizi okuma yönteminin bileşenlerini temsil etmektedir. Kavramsal okuma, üç boyutta şekillenmiş *(Yönelim Boyutu, Ortam Boyutu ve Özdeşim Boyutu)* ve dört anlam düzeyinden oluşmuştur. Anlam düzeyleri, mevcut kuramsal çalışmalar temel alınarak geliştirilmiştir: *Temsil Düzeyi, Duygu Düzeyi, Değerlendirme Düzeyi ve Çıkarım Düzeyi*. Bu kavramsal okuma ile deneyimlerdeki anlamlar, bireylerin söylemleri aracılığıyla zihinsel temsillere ve içsel tepkilere odaklanarak çözümlenmektedir. Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden analiz etmek için dört anlam düzeyine yönelik bir kod kitabı oluşturulmuştur. Kod kitabı ile fenomene ilişkin algı, kavrayış, bellek, duygu, düşünce, değerlendirme ve çıkarımlar keşfedilmektedir. Bu bağlamda, Kolumba ve Kunsthaus Bregenz Müze yapıları, tasarımcısının, kullanıcıların ve akademisyenlerin söylemleri aracılığıyla dört anlam düzeyinde analiz edilmiş ve kavramsal bir okuma gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, elde edilen sonuçlar iki farklı şekilde aktarılmaktadır:

- İlk olarak, her bir aktörün bakış açısından incelenen dört anlam düzeyinin ayrı ayrı analiz sonuçları verilmektedir. Bu sonuçlar, *4.4.Bölümü*'nde ele alınan tartışmaların ana çıkarımlarını yansıtmakta olup, üç aktörün söylemlerinin katkısını belirginleştirmektedir.
- İkinci olarak, her bir aktörün bakış açısından analiz edilen dört anlam düzeyi bir araya getirilerek aktörlerin söylemleri karşılaştırılmaktadır. Üç aktör ve dört anlam düzeyinde yapılan karşılaştırma, en çok vurgulanan kodları içermekte ve aynı zamanda ortaklaşan ya da ayrışan anlam katmanlarını açığa çıkarmaktadır. Bu kapsamlı yaklaşım, analiz sonuçlarının geniş bir perspektiften değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Aşağıda aktarılan bu sonuçlar, aktörlerin yeni yapı ve yer deneyimlerine dair söylemlerini yansıtarak, yeni yapı-yer ilişkisinde anlam algısını şekillendiren bileşenleri ve öne çıkan anlam düzeylerini ortaya koymaktadır.

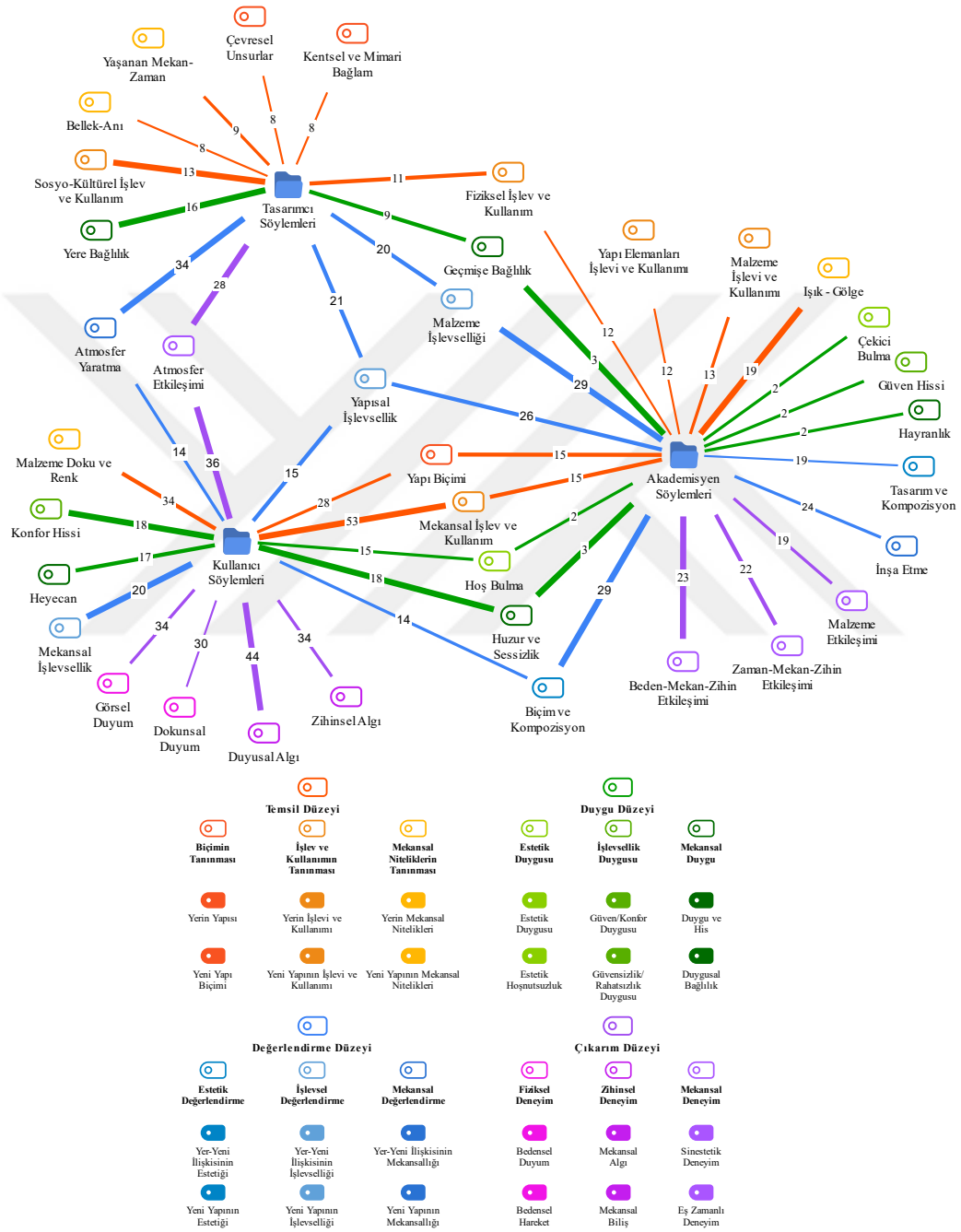
Temsili Anlam: Tasarımcının yerin sosyo-kültürel ve fiziksel işlevini önemseyen algısı, 'başarılı' bir mimari yapı yaratılmasında yer odaklı bakış açısının önemini ortaya koymaktadır. Kullanıcıların ve akademisyenlerin yeni yapıya odaklanarak anlam oluşturmaları (kullanıcılar için mekânsal işlev ve kullanım, akademisyenler için yapısal işlev ve kullanım ile yapısal biçim), mimari tasarımın kullanıcı ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılaması gerektiği fikrini güçlendirmektedir.

Duygusal Anlam: Tüm aktörlerin daha çok mekânsal duyguya vurgu yapması, duygusal anlamların oluşumunda estetik ve işlevsellik duygusunu arka planda bırakmaktadır. Tasarımcının temsili anlamında 'yer' vurgusu, duygusal boyutta da belirginleşmektedir. Yere ve geçmişe duyulan bağlılık, mekânsal duyguya ilişkin anlamın oluşumunda duygusal bağlılığın önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kullanıcıların ve akademisyenlerin benzer duygulara ve farklı tonlarda hislere sahip olmaları, tasarlanan mekânın sunduğu duygusal deneyimlerin farklı aktörler arasında anlamlı bir paylaşımı mümkün kıldığını ifade etmektedir. Bu durum, yeni tasarımların bireyler arasında çeşitli ve özgün duygu deneyimleri yaratma amacını taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Değerlendirici Anlam: Tasarımcının yapının mekansallığına (atmosfer yaratmaya), kullanıcıların mekânın işlevselliğine, akademisyenlerin malzemenin işlevselliği ve yapının estetiğine yönelik vurguları, aktörlerin kişisel özellikleri ve eğilimleri doğrultusunda deneyimlerini farklı şekilde değerlendirdiklerini ifade etmektedir. Değerlendirme düzeyindeki anlamlar, bireylerin eleştirel perspektiflerini yansıtarak farklı önceliklere ve kriterlere sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, yeni yapı-yer ilişkisinin algılanması ve değerlendirilmesinde çok çeşitli ve kişiselleştirilmiş bakış açılarının varlığını ortaya koymaktadır.

Çıkarımsal Anlam: Tasarımcının sinestetik deneyimlere, akademisyenlerin eş-zamanlı deneyimlere ve kullanıcıların bedensel duyumlara odaklanmaları, farklı aktörlerin mekânı nasıl anlamlandırdıklarını ve aktardıklarını göstermektedir. Tasarımcılar ve akademisyenler genellikle mekânı daha kapsamlı ve soyut bağlamlar içinde değerlendirirken, kullanıcılar mekânı somut ve bedensel unsurlarla ilişkilendirerek anlamlandırmaktadırlar. Dolayısıyla, bireylerin algısını şekillendiren bu faktörler, çıkarımsal anlamların kişisel deneyimlere göre çeşitlilik gösterdiğini vurgulamaktadır.

Dört Anlam Düzeyinde Karşılaştırma: Bu sonuçlar, tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerin söylemlerinde öne çıkan kodları, dört anlam düzeyini bir araya getirerek karşılaştırmayı içermektedir. Aktörlerin anlamlarını şekillendiren bu kodlar, ilgili kategori ve tema bilgisiyle birlikte, dört anlam düzeyini kapsayan bir görselleştirme aracılığıyla Şekil 4.50'de sunulmaktadır.

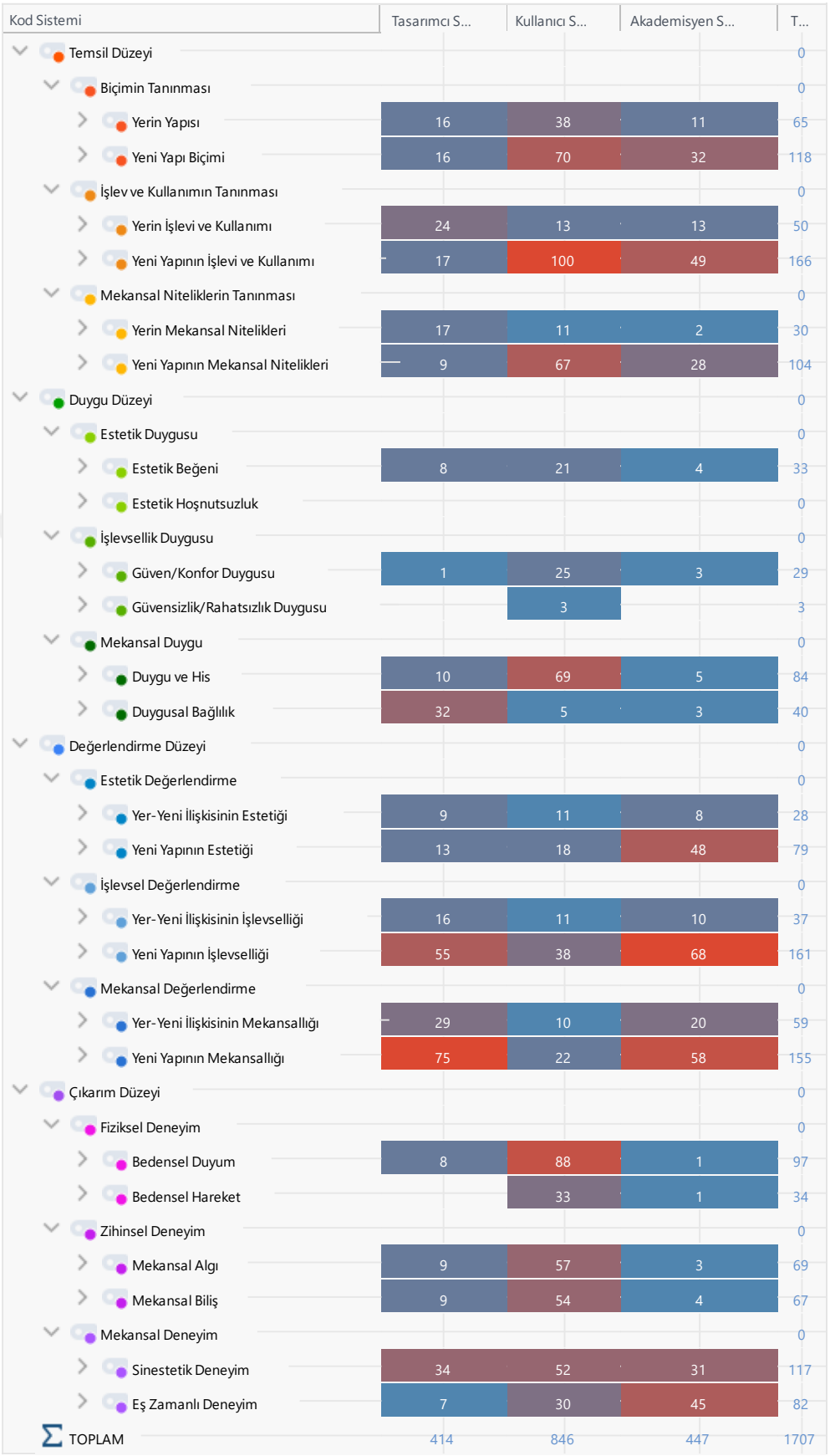
Şekil 4.50 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *kod temelli* karşılaştırma

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil 4.50'deki görselleştirme, üç aktör için her bir anlam düzeyinde %60 ve üzerinde frekans değerine sahip kodları içermektedir. Ancak, yalnızca iki durumda frekans aralıkları oldukça geniştir; bu nedenle kodların eşik değeri, kullanıcıların temsil düzeyinde %50 ve üzeri, tasarımcının duygu düzeyinde %50 ve üzeri olarak belirlenmiştir. Belirlenen yüzdelik eşiğin altında kalan kodlar bu diyagramda yer almamaktadır (kodlara ve frekanslarına ait daha detaylı bilgi, *4.3. Analiz Bulguları* bölümünde mevcuttur). Aktörlerin söylemlerinde öne çıkan kodlar, bulundukları anlam düzeyindeki yoğunluklarına bağlı olarak değerlendirilmiş ve çizgi kalınlıkları, her bir kodun bulunduğu anlam düzeyindeki frekans değerlerine göre oluşturulmuştur.

Dört anlam düzeyinde yüksek yoğunlukta çıkan kodlar (Bkz. Şekil 4.50), tasarımcı için *atmosfer yaratma*, kullanıcılar için *mekânsal işlev ve kullanım*, akademisyenler için ise *malzeme işlevselliği* ile *biçim ve kompozisyon* olmuştur. Üç aktörün ortak algısı değerlendirici anlam düzeyinde belirginleşmiş ve *yapısal işlevsellik* ile ilgili değerlendirmelere yönelik birleşen bir anlayış sergilemişlerdir. Tasarımcı ve kullanıcıların yeni yapının mekânsal niteliklerini değerlendirmelerinde *atmosfer yaratma* ortak bir algı oluştururken, tasarımcı ve akademisyenlerin yeni yapının işlevselliğini değerlendirmelerinde *malzeme işlevselliği* konusu ortak bir algı olarak paylaşılmıştır. Kullanıcıların ve akademisyenlerin ise farklı düzeylerde çeşitli kodlarda (*mekânsal işlev ve kullanım, yapı biçim, hoş bulma*, *huzur, biçim ve kompozisyon*) ortaklaşan anlamlara sahip oldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca çıkarımsal anlam düzeyinde *atmosfer etkileşimi* tasarımcı ve kullanıcıların arasında ortak bir vurgu olarak ortaya çıkarken, duygusal anlam düzeyinde *geçmişe bağlılık* tasarımcı ve akademisyenlerin arasında ortak bir duygu olarak paylaşılmıştır. Ortaklaşan anlamların belirlenmesi, farklı aktörlerin benzer önem atfettikleri belirli konuları paylaştıklarını göstermekte ve aktörler arasında bir uyumun varlığını işaret etmektedir. Bu durum, hayal edilen deneyim mekânı ile inşa edilen deneyim mekânı arasında bir bütünlük sağlandığını göstermektedir.

Dört anlam düzeyinin bir aradalığında, her bir aktörün söylemlerinde öne çıkan kodların ve kategorilerin belirlenmesiyle elde edilen sonuçlar, tasarımcının *yeni yapının mekânsallığı*na ve akademisyenlerin *yeni yapının işlevselliği*ne yönelik değerlendirmelerini, kullanıcıların ise *yeni yapının işlevi ve kullanımı*nın tanınmasına dair vurgularını yansıtmaktadır (Şekil 4.51).

Şekil 4.51 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *altkategori* temelli karşılaştırma

Her bir aktörün söyleminde, anlam katmanlarını oluşturan kategorilerin frekans değerleri Tablo 4. 18'de, anlam düzeylerinin frekans değerleri Tablo 4.19 sunulmaktadır (Ek-B'de dört anlam düzeyinde aktör söylemlerinin *kod* temelli karşılaştırması yer almaktadır).

Tablo 4.18 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *kategori* temelli karşılaştırma (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Anlam Katmanları	Tasarımcı Söylemleri	Kullanıcı Söylemleri	Akademisyen Söylemleri	TOPLAM
Temsil Düzeyi	0	0	0	0
Biçimin Tanınması	32	108	43	183
İşlev ve Kullanımın Tanınması	41	113	62	216
Mekânsal Niteliklerin Tanınması	26	78	30	134
Duygu Düzeyi	0	0	0	0
Estetik Duygusu	8	21	4	33
İşlevsellik Duygusu	1	28	3	32
Mekânsal Duygu	42	74	8	124
Değerlendirme Düzeyi	0	0	0	0
Estetik Değerlendirme	22	29	56	107
İşlevsel Değerlendirme	71	49	**78**	198
Mekânsal Değerlendirme	**104**	32	**78**	214
Çıkarım Düzeyi	0	0	0	0
Fiziksel Deneyim	8	**121**	2	131
Zihinsel Deneyim	18	111	7	136
Mekânsal Deneyim	41	82	76	199
TOPLAM	414	846	447	**1707**

Tablo 4.19 Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *tema* temelli karşılaştırma (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Anlam Katmanları	Tasarımcı Söylemleri	Kullanıcı Söylemleri	Akademisyen Söylemleri	TOPLAM
Temsil Düzeyi	99	**299**	135	533
Duygu Düzeyi	51	123	15	189
Değerlendirme Düzeyi	**197**	110	**212**	519
Çıkarım Düzeyi	67	**314**	85	466
TOPLAM	414	846	447	1707

Aktörlerin anlam düzeylerinin karşılaştırmalı analiz sonuçları, tasarımcı ve akademisyenlerin *değerlendirici anlam düzeyi*nin öne çıktığını, kullanıcıların ise *çıkarımsal anlam düzeyi*ne odaklandığını ortaya koymuştur. Tasarımcı için *mekânsal değerlendirme*, kullanıcılar için *fiziksel deneyimler* ve akademisyenler için ise *işlevsel ve mekânsal değerlendirme*, anlam algısını oluşturan temel unsurlar olarak belirlenmiştir.

Anlamın oluşumundaki bu farklılıklar, tasarımcı ve akademisyenlerin genellikle daha geniş bağlamları düşünme yeteneklerine ve daha analitik bir yaklaşım sergilemelerine dayandırılmaktadır. Tasarımcı ve akademisyenler, disiplin içinde daha fazla zaman geçirmeleri veya aldıkları eğitim ve tecrübeleri nedeniyle, önceki deneyimlerine dayalı olarak kendi eleştirel perspektifleri üzerinden deneyimlerini anlamlandırma eğilimindedirler. Diğer yandan kullanıcılar, deneyimlerini duyusal ve mekânsal unsurlar aracılığıyla ele alırken, kendilerine sunulan ortamın yaşattığı fiziksel etkileşimleri (duyum ve hareket) temel almayı tercih etmektedirler. Bedensel deneyimin anlam oluşumundaki bu rolü, kullanıcıların daha çok ziyaret amaçlı mekânda bulunmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum, tasarım ve uygulama süreçlerini detaylı ve kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye yatkın olan tasarımcı ve akademisyenler ile bedensel deneyime odaklanan kullanıcılar arasındaki anlam farklılığını ortaya koymaktadır.

5
SONUÇ

Son yıllarda yapılan araştırmalar, küresel etkenler, ekonomik zorluklar, teknolojik ilerlemeler gibi birçok faktörün etkisiyle yeni yapıların yer ile olan ilişkisinde anlamsal bir değer sağlanamadığını göstermektedir. Yeni yapılar, bir *yer*de konumlanarak insan bedeni ve zihnini içine alan bir etkileşim alanı yaratmakta, ilişkisel ve diyalektik bir ortam oluşturmaktadırlar. Yer ve yeni yapının algılanabilir özellikleri, insan zihninde canlandırdığı imgeler ve uyandırdığı duygular, anlamanın deneyimler aracılığıyla oluşmasını mümkün kılmaktadır. Tez çalışması, *"Deneyimler üzerinden yeni yapı-yer ilişkisinin anlamı bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri aracılığıyla nasıl okunur?"* ana araştırma sorusu etrafında şekillenmiş ve yeni yapı-yer ilişkinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma ortaya konulmuştur. Sonuç bölümünde bu okuma ile elde edilen veriler, tartışma, sonuçlar ve gelecek araştırmalarına katkılar olarak açıklanmıştır.

5.1 Tartışma

- **Yer ve yeni yapı ilişkisinde kavramsal alt yapı nedir?**

Yer-yeni yapı ilişkisinin kavramsal alt yapısı, yerin var olan potansiyelleri, yeni yapının bağlamsal ve sembolik değerleri, deneyimin bedensel ve zihinsel süreçleri ve anlamı oluşturan bileşenlerden oluşmaktadır. Yeni yapıların simgesel ve imgesel özellikleri yer ile etkileşimde bulunmakta ve yeni yapı-yer ilişkisi üç temel anlam katmanını içermektedir; *sentaktik, semantik* ve *pragmatik anlam*. Yeni yapının yer ile olan fiziksel ilişkisi sentaktik anlamı, yeni yapı ve yerin onları algılayanlarla olan ilişkisi semantik anlamı, yeni yapı, yer ve kullanıcılar arasındaki işlevsel ilişki ise pragmatik anlamı temsil etmektedir. Her yeni yapı, yere eklemlenerek mevcut bağlamda bir etki yaratmakta ve taşıdığı mesajlarla yerin anlamını dönüştürerek yere olumlu ya da olumsuz 'yeni bir anlam' katmaktadır. Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını sadece biçimsel bir bakış açısıyla yorumlamanın yetersiz kalacağını söylemek mümkündür. Bu ilişki, görsel imgelerin ötesine geçerek maddi ve manevi boyutlarda aktarımların birleştiği bir deneyim ortamı olarak değerlendirilmelidir.

Bu ortamda anlam, insan ve eylemleriyle var olmaktadır. İnsanlar, yeni yapı ve yer deneyimleriyle ortamı algılamakta ve 'o'na anlam yükleyerek yerin kendisine ait olan ve zamanla evrilen anlamını yeniden yapılandırmaktadırlar. Bu etkileşim, sadece fiziksel bir yapıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda insanların yerle kurduğu duygusal ve sembolik bağlam üzerinden de şekillenmektedir. Dolayısıyla, yaşanan deneyimler insanları yerin bir parçası haline getirirken, deneyimler aracılığıyla üretilen söylemler yeni yapı ve yerin anlamlarını oluşturmaktadır.

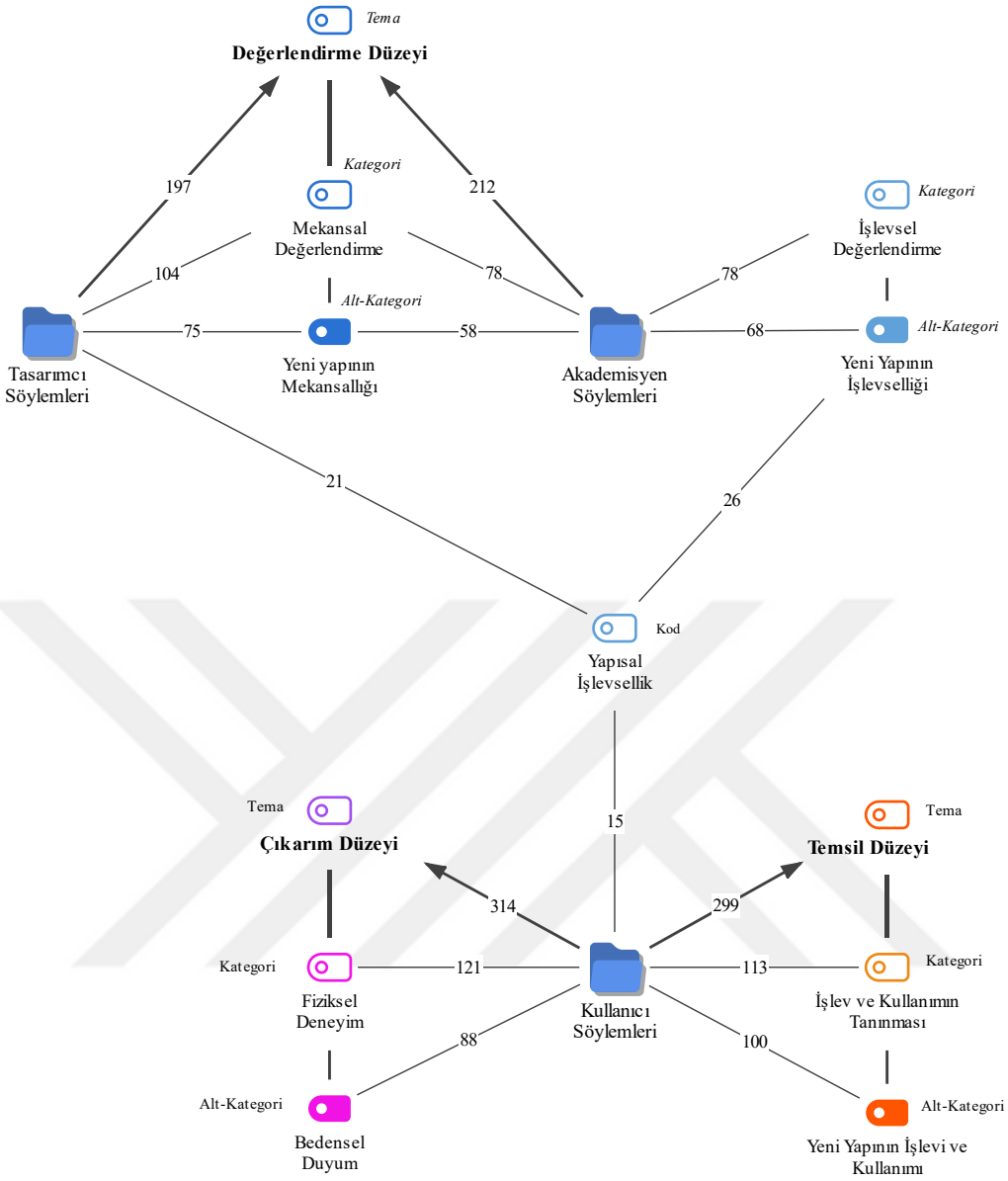
- **Yerin anlamını okuyabilmek için nelere bakmalıyız?**

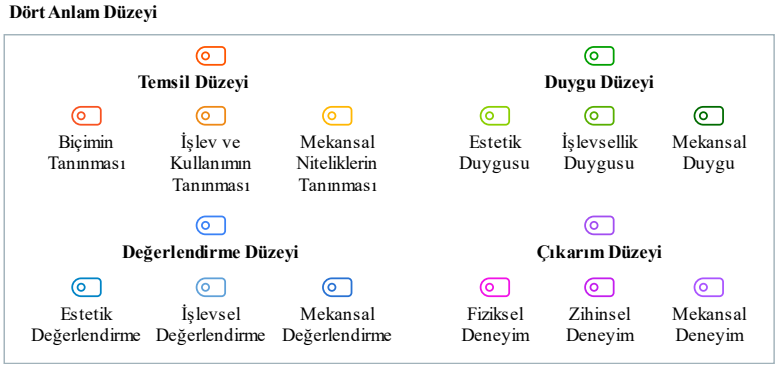
Yerin anlamına mimarlık disiplini içinde odaklanmak, yeni yapıların tasarım ve uygulama süreçlerinde yapılı çevrenin somut ve soyut özelliklerinin uyumlu bir biçimde birleşmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşım, insan ihtiyaçlarına daha etkin yanıtlar sunabilen tasarımların ortaya çıkmasına ve yaşanabilir mekanlar oluşturularak sosyal ilişkilerin geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Mimarlık disiplini anlamlı yerlerin oluşturulmasında önemli bir role sahip olmasına rağmen mimarlık alanında yerin anlamı üzerine yapılan çalışmalar diğer disiplinlere kıyasla daha arka planda kalmıştır. Bu durum, mimarlığın daha aktif bir rol üstlendiği ve farklı perspektiflerin bir araya geldiği bir yaklaşımla yerin anlamını okumanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Farklı disiplinlerde kuramsal ve ampirik çalışmalar üzerine yapılan irdelemeler, ampirik araştırmalardan elde edilen yer anlamlarının kuramsal kavramsallaştırmalarla büyük ölçüde uyumlu olduğunu göstermiştir. Mevcut çalışmalarda yerin anlamının fenomenolojik, sosyal inşacı, eleştirel, politik ve kültürel yaklaşımlarla süreçler, olaylar, uygulamalar ve mekânsal pratikler üzerinden ele alındığı belirlenmiştir. Sosyal inşacı bakış açısını aşan bir perspektifle, yer insan deneyimi ve varoluşun temel bir bileşeni olarak değerlendirilmekte ve bireylerin öznel deneyimlerinin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Yerin anlamı ise sadece toplumsal düzenlemelerle değil, aynı zamanda insan deneyimleri ve öznelliği ile de şekillenerek var olmaktadır. Bu bakış açısı daha geniş bir perspektif sunan fenomenolojik yaklaşımı odağa almaktadır. Deneyimleri merkeze alan fenomenolojik görüş, tez çalışması için uygun bir çerçeve sunmakta, -tıpkı yerin anlamını çözümlemede önemli bir rol oynadığı gibi- yeni yapı ve yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden ortaya çıkarma çabasına öncülük etmektedir.

- **Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek okuma önerisi nedir?**

Fenomenolojik bakış açısıyla yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyecek kavramsal bir okumanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kavramsal okuma sürecinde fenomenolojik yaklaşımın araştırma basamakları, tematik içerik analizi ve tematik söylem analizi okuma yönteminin temel bileşenlerini oluşturmuştur. Kavramsal okuma üç boyutta şekillenmiştir: (1) *Yönelim Boyutu,* (2) *Ortam Boyutu* ve (3) *Özdeşim Boyutu*. Yönelim ve özdeşim boyutları, insanın yer ve yeni yapı ile kurduğu deneyimsel ilişkiyi içerirken ortam boyutu ise yeni yapı ve yer arasındaki bağlamsal ilişkiyi yansıtmaktadır. İnsan- yeni yapı-yer arasında kurulan bu ilişkisel ve diyalektik ortamda anlam düzeylerinin keşfi ve geliştirilmesi, fenomenolojik yaklaşıma dayanan sekiz temel soruya yanıt aranmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sorular aracılığıyla bireylerin deneyimlerini algılamaları, hatırlamaları, betimlemeleri, deneyimleri hakkında hissettikleri, değerlendirmeleri ve aktarımları üzerinde durularak dört anlam düzeyi belirlenmiştir: (1) *Temsil Düzeyi*, (2) *Duygu Düzeyi*, (3) *Değerlendirme Düzeyi* ve (4) *Çıkarım Düzeyi*. Zihinsel temsillere ve içsel tepkilere odaklanan bir yaklaşımla üç boyutta şekillenen *dört anlam düzeyi* ve katmanları, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını bireylerin deneyimleri üzerinden çözümleyen kavramsal bir okuma önerisi olarak sunulmaktadır.

Bu bağlamda, Mimar Peter Zumthor tarafından tasarlanan Kolumba ve Kunsthaus Bregenz Müze Yapıları tasarımcının, kullanıcıların ve akademisyenlerin deneyimleri üzerinden söylemleri aracılığıyla önerilen kavramsal okuma ile analiz edilmiştir. Analiz, dört anlam düzeyinde geliştirilen bir kod kitabı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, yeni yapı-yer ilişkisinde aktörlerin anlam algısını şekillendiren bileşenleri ve öne çıkan anlam düzeylerini ortaya koymuştur (Şekil 5.1). Aşağıda, elde edilen sonuçlar ve tasarımcı ile akademisyenlerin belirginleşen vurguları üzerinde tartışılmaktadır.

Şekil 5.1 Aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam düzeyleri ve algıyı şekillendiren bileşenler

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

(1) Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *alt kategori* temelli tartışma: Analiz sonuçları, tasarımcının *yeni yapının mekânsallığı*na ve akademisyenlerin *yeni yapının işlevselliği*ne odaklanan değerlendirici anlamlarının öne çıktığını, kullanıcıların ise *yeni yapının işlevi ve kullanımı*na yönelik temsili anlamlarının en çok vurgulandığını ortaya koymuştur. Üç aktörün dört anlam düzeyinde ortak algısı, *yeni yapının işlevselliğinin değerlendirilmesi*nde (yapısal işlevsellik) birleşmektedir. Aktörler arasında (tasarımcı-kullanıcı, tasarımcı-akademisyen, kullanıcı-akademisyen) ortaklaşan kodların çıkması, farklı özelliklere ve kimliklere sahip bireylerin benzer önem atfettikleri belirli konuları paylaştıkları şeklinde yorumlanmaktadır. Deneyimlerde ortak anlamların paylaşılması, tasarlanan deneyim mekânı ile yaşanan deneyim mekânı arasında bir bütünlük sağlanabileceğini göstermektedir.

(2) Dört anlam düzeyinde aktör söylemlerini *tema* temelli tartışma: Analiz sonuçları, aktörlerin söylemlerinde öne çıkan anlam katmanlarını belirginleştirmiştir. Tasarımcı ve akademisyenler *değerlendirme düzeyi*nde, kullanıcılar ise daha çok *çıkarım düzeyi*nde anlam üretme eğilimindedirler. Bu durum, tasarımcının öncelikle *mekânsal değerlendirme*ye, akademisyenlerin *işlevsel ve mekânsal değerlendirme*ye ve kullanıcıların *fiziksel deneyim*lere odaklandığını göstermektedir. Aktörlerin anlam oluşturmasında, bu kategoriler ve içerdikleri kodlar temel unsurlar olarak belirginleşmektedir. Tasarımcı ve akademisyenlerin eleştirel bir bakış açısıyla anlam oluşturmaları, pek çok faktörle ilişkilendirilebilir (eğitim, bakış açısı, disiplin içinde bulundukları konum vb.); fakat en önemlisi, bu iki aktörün deneyimleri ve birikimlerinin sağladığı geniş bakış açısı ve analitik düşünme becerileridir. Kullanıcıların alt kategorilerde temsili anlama yoğunlaşırken genel tema düzeyinde çıkarımsal anlamı vurgulamaları, deneyimlerini daha derinlemesine anlama ve yorumlama isteğiyle ilişkilendirilebilir. Kullanıcıların daha çok bedensel deneyimler aracılığıyla anlam oluşturmaları, yeni yapı ve yer deneyimlerini -turistik amaçlı keşifler gibi- 'niyet' merkezli eylemlerle gerçekleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bireylerin deneyimleri kişisel birikimler, bakış açıları ve niyetler doğrultusunda şekillenmekte ve bu deneyimler anlam oluşumundaki farklılıkları yansıtmaktadır.

(3) Analizinde öne çıkan vurguların tartışılması: Tasarımcı ve akademisyenlerin söylem analizinde belirginleşen vurguların, mimarlık literatürüne potansiyel

katkılar sağlayabileceği düşünülmüş ve bu durum, tez çalışmasının hedefine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Tablo 5.1'de tasarımcı ve akademisyenlerin söylemlerinde öne çıkan ifadeler verilmektedir. Bu iki aktörün vurgularındaki anlamların incelenmesi, tasarım ve kuram araştırmaları için bir temel oluşturmakta ve uygulamada yeni yaklaşımların geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca belirlenen ifadelerin, yeni yapı-yer arasında kurulabilecek nitelikli bir ilişki için alan açarak, anlamlı yerlerin oluşturulmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Tablo 5.1 Tasarımcı ve akademisyenlerin söylemlerinde öne çıkan vurgular (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Tasarımcının söylemleri	**Akademisyenlerin söylemleri**
Yapıyı yere demirleme	Tasarım sürecinde soyutlama ve maddesellik
Yere ve kullanıma duyarlı olma	Açık tasarım ve açık yapım süreci
Malzemeyi sevme	Topografya, gün ışığı ve malzeme hassasiyeti
Varoluşsal değerleri savunma	Anıtsal ölçek, dolaylı veya dağınık ışık ve içsellik
Geleneksel kültürün kalitesini geliştirme	Formun, malzeme, ışık, atmosfer tarafından yüceltilmesi
Sanatın maddi ve manevi değerlerini ilerletme	Pratiklikle yönlendirilen mimari
Kişisel olanda evrenseli tanımlama	Malzeme keşifleri ve uyum
Yapıların hareket etmesi ve insana dokunması	Bir 'oluş' mekânı
Geçmiş mimari deneyimlere yolculuk	Deneyim üzerine kurulu mekân
Görüntüler ve ruh halleri tarafından yönlendirilme	İç-dış sınırların bulanıklaşması
İnsan-nesne etkileşimi	Mimaride bellek, hatırlama, anlatı boyutunu geri getirme
Gerçek şeyler yaratma tutkusu	Sinerjik duyusal bağlantı

Tasarımcı Peter Zumthor'un *"yapıların hareket etmesi ve insana dokunması, insan-nesne etkileşimi, geçmiş mimari deneyimlere yolculuk, görüntüler ve ruh halleri tarafından yönlendirilme"* hakkındaki vurguları, tasarım ve uygulama sürecinde duyusal ve duygusal deneyimin önemini vurgulayan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, mimarların estetik ve işlevsel özelliklerin yanı sıra insanların tasarımla olan algısal ve duygusal bağlarını göz önünde bulundurmalarını sağlamaktadır. Ayrıca akademisyenlerin *"sinerjik duyusal bağlantı"* üzerine vurguları bunu desteklemektedir. Duyusal ve duygusal deneyimi

odağa alan bu yaklaşımın, mimari tasarımın duyusal etkileşim ve mekânsal atmosfer üzerindeki etkilerini anlamak için yeni yöntemlerin geliştirilmesine öncülük edeceği öngörülmektedir. Örneğin, tasarım sürecinde insanlarla etkileşim sağlayacak sanal gerçeklik uygulamaları, mimari deneyimin duygusal ve duyusal boyutlarını daha ayrıntılı bir şekilde keşfetme imkânı sunabilir. Bu tür yöntemlerin kullanılması, insanlar ve yeni yapılar arasındaki bağların kalitesini artırarak, mimari tasarımın sadece fiziksel bir olgu olmaktan çıkıp, yaşayan bir sanat ve deneyim alanına dönüşmesini sağlayabilir.

Peter Zumthor'un *"yere ve kullanıma duyarlı olma, malzemeyi sevme, gerçek şeyler yaratma tutkusu, kişisel olanda evrenseli tanımlama, yapıyı yere demirleme"* söylemleri ile akademisyenlerin Tablo 5.1'deki vurguları arasında çeşitli benzerlikler ve kesişimler bulunmakta, tüm bu ifadeler eğitim, tasarım ve uygulama için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. *"Tasarım sürecinde soyutlama ve maddesellik, malzeme keşifleri ve uyum, açık tasarım ve açık yapım süreci, topografya - gün ışığı - malzeme hassasiyeti, deneyim üzerine kurulu mekân…"* vb. vurgulardaki temel prensipler, mimarlık eğitimi ve pratiğinde yeni pedagojik yöntemler sunarak yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Örneğin, malzeme keşifleri ve uyumun öneminin vurgulandığı bir mimarlık eğitimi, öğrencilere tasarım sürecinde açık bir yaklaşım benimsemelerine ve farklı malzemelerin uyum içinde kullanılmasına yönelik bilinç kazandırabilir. Bu durum, geleceğin mimarlarının sürdürülebilirlik, çevresel farkındalık ve kullanıcı odaklı tasarım gibi konularda daha donanımlı olmalarını sağlarken öğrencilere ve profesyonellere derin bir anlayış ve yaratıcı bakış açısı kazandırabilir.

Tasarımcının *"varoluşsal değerleri savunma, geleneksel kültürün kalitesini geliştirme, sanatın maddi ve manevi değerlerini ilerletme"* vurguları, mimari süreçlerde geçmişle gelecek arasında bir bağ kurma eğilimini yansıtmaktadır. Akademisyenlerin *"mimaride bellek, hatırlama, anlatı boyutunu geri getirme"* vurguları, mimarlık pratiğindeki değerleri güçlendirme çabalarını yansıtarak bu düşünceyi desteklemektedir. Bu vurgular, mimari tasarımın geçmişten gelen mirası koruma ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu yüklendiğini göstermektedir. Tasarımın insan deneyimi, kültürel bağlar ve toplumsal bellek gibi soyut kavramlarla ilişkisi, insanların yeni yapılarla kurdukları duygusal, kültürel ve anlamsal ilişkileri etkilemektedir. Tasarımcının varoluşsal değerleri savunması,

akademisyenlerin mimari belleği canlandırma çabaları, mimarlık alanında kültürel ve tarihsel mirasının korunması ve günümüzdeki yeni yapılarla uyumlu bir şekilde geleceğe aktarılmasının ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

5.2 Sonuçlar

Yeni yapılar, bir sanat eseri olmaktan öte deneyimlerin anlam kazanmasına yönelik bir ortam sunmaktadırlar. Yeni yapı-yer ilişkinin oluşturduğu bu ortamda anlam, deneyimler üzerinden algısal, bilişsel ve duygusal süreçlerle şekillenmektedir. Tez çalışması, bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkilerine odaklanarak *temsili, duygusal, değerlendirici* ve *çıkarımsal anlam düzeyleri* ile yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden analiz etmiştir.

Temsili anlam düzeyinde, tasarımcı, kullanıcılar ve akademisyenlerin söylemlerinde işlev ve kullanımın tanınması, biçimin tanınmasından önce gelmiştir. Bulgular, mimarlık alanında "biçim işlevi izler" ilkesinin hala geçerliliğini koruduğunu ve anlam oluşumunda işlevin belirleyici bir unsura sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, Rasmussen'un (1959) "mimarlık işlevsel bir sanattır" görüşüyle uyumlu olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan tasarımcının temsil düzeyinde daha çok yere yoğunlaşması, yerin anlam algısının sadece somut özelliklerle (yerin fiziksel yapısı, yerin işlev ve kullanımı) sınırlı kalmadığını, aynı zamanda yaşanan mekân, zaman, bellek ve anı gibi soyut mekânsal niteliklerle de oluştuğunu ve zenginleştiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Kalali'nin (2015) yerin anlamının algılanmasında sadece fiziksel faktörlerin bilişsel boyutta etkili olduğu görüşünden ayrışmaktadır.

Duygusal anlam düzeyinde, tasarımcının yer ile olan duygusal bağlılığı odağında mekânsal duyguyu işlevsellik ve estetik duygusunun önüne geçirmesi, Bott'un (2000) yer duygusunun bir yerle ilişkili anlam algısını oluşturduğu vurgusuyla örtüşmektedir. Kullanıcıların ve akademisyenlerin duygular ve hisler üzerine yoğunlaşarak mekânsal duyguyu öne çıkarmaları, Manzo'nun (2005) anlamın "pozitif veya negatif his ve deneyim dizisi" üzerinden geliştiğini belirtmesiyle paralellik göstermektedir.

Değerlendirici anlam düzeyinde, aktörlerin deneyimlerini farklı şekilde değerlendirmeleri, bireylerin kişisel birikimleri ve bakış açıları doğrultusunda yeni

yapı-yer ilişkisine çeşitli anlamlar yüklediklerini göstermektedir. Bu sonuç, Gustafson'un (2001) yerin anlamını "benlik, diğerleri ve çevre" olmak üzere üç kutup etrafında ve arasında haritalandırmasıyla uyumlu bir yapı oluşturmaktadır.

Çıkarımsal anlam düzeyinde, tasarımcının ve akademisyenlerin mekânsal deneyime odaklanmaları, kullanıcıların ise fiziksel deneyim üzerinde durmaları, aktörlerin deneyim aktarımlarında düşünce modellerindeki farklılıkları ortaya koymaktadır. Bu durum, Amdur & Epstein-Pliouchtch'ın (2009) çalışmalarında mimarların yer anlatılarını soyut bir düşünce modeli üzerinden oluşturduklarını, kullanıcıların ise yer anlatılarında deneyimsel, hissel veya ilişkisel düşündüklerini gösteren tespitleriyle örtüşmektedir.

Dört anlam temasının bütünsel analizinde, tasarımcının ve akademisyenlerin *değerlendirme düzeyi*nde, kullanıcıların ise *çıkarım düzeyi*nde anlam oluşturmaları, bireylerin algılama ve anlamlandırma süreçlerindeki farklılıkları yansıtmaktadır. Bu farklılık, mimarın ve akademisyenlerin yapıları değerlendirirken kullandıkları kavramlar ve oluşturdukları anlamlar ile kullanıcıların bu yapıları algılama ve yorumlama biçimlerinden ayrışabileceğini ortaya koymaktadır. Bulgular, tasarımcı ve kullanıcı arasındaki anlam farklarını belirginleştirerek Rapoport'un (1982) "mimarlarla halk aynı anlamları paylaşmazlar" söylemini doğrular niteliktedir. Ayrıca kullanıcıların anlam düzeyindeki farklılıkları, bireylerin niyetler doğrultusunda belirledikleri anlamlardan kaynaklanmaktadır. Bu durum, Relph'in (1976) anlamların nesnelere ilişkin sahip olunan bilinç tarafından bahşedildiği ve insan niyetleri tarafından tanımlanan anlamların tüm varoluşun merkezi olduğu kabulü ile uyumludur.

Sonuçlar, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının çok katmanlı olduğunu ve farklı aktörlerin katkılarının bu anlamı zenginleştirdiğini göstermiştir. Bu durum, mimarlıkta anlam oluşturma ve yorumlama sürecinin karmaşıklığını yansıtırken yeni yapıların yer ile ilişkisini yaşanan deneyimler üzerinden anlamlandırma çabası, mimarlık pratiği için son derece önemli bir konu olmaktadır. Tez çalışması, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden çözümleyerek hem mimarlık alanında kuramsal bir katkı sağlamış hem de yeni yöntemler geliştirerek tasarım düşüncesi ve pratiğine değerli bir katkıda bulunmuştur. Tezin, gelecekteki araştırmalara yeni bakış açıları kazandırması öngörülmektedir.

5.3 Gelecek Araştırmalarına Katkılar

Tez çalışması tasarım düşüncesine, pratiğe, ilgili disiplinlere ve mevcut literatüre önemli kazanımlar sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar ve tasarım uygulamaları için potansiyel katkılar aşağıda sunulmaktadır.

Tasarım düşüncesine katkı: Yeni yapılar anlam oluşturma ve iletme amacıyla tasarlanıp inşa edildiklerinde, yerle kurdukları anlamsal ilişkide bireylerin kişisel, sosyal ve kültürel unsurlarını bir araya getirme potansiyeline sahiptirler. Bu yaklaşım, toplumsal etkileşimleri güçlendirerek anlamın tasarım yoluyla kolektif olarak oluşmasına katkıda bulunabilir.

İnsan-yer ilişkisine katkı: Nitelikli yeni yapılar, sundukları deneyim ortamı ile yere olan bağlılığı kuvvetlendirerek, bireylerin yerle daha derin ve daha anlamlı ilişkiler kurmalarını sağlayabilirler.

Toplumsal yaşama katkı: Yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını keşfetmek üzere yapılacak analizler, mimarların toplum içindeki rolünü güçlendirerek etkileşimleri artırabilir. Aynı zamanda insan ve yer arasındaki etkileşimin kalitesini arttırmaya yönelik uygulamaların geliştirilmesi, toplumsal yaşama olumlu katkılarda bulunabilir.

Kentsel katkı: Önerilen kavramsal okumanın kentsel bağlamda kullanılması, yeni yapılar ve yerler arasında anlamsal bir ilişki kurulmasına dair girişimlere destek sağlayabilir. Bu durum, kentsel alanda güçlü atmosferlerin oluşturulmasına katkıda bulunarak bu alana yenilikçi bir bakış açısı sunabilir ve şehir hayatında daha yaşanabilir bir ortam yaratılmasına olanak tanıyabilir.

Literatüre katkı: Çalışma, yeni yapı-yer ilişkisinin çeşitli boyutlarını anlamak isteyen mimarlar, yer yapıcıları ve akademisyenler için rehber niteliğindedir. Gelecekteki çalışmalarda, önerilen kavramsal okuma ile anlam temalarının daha derinlemesine incelenmesi ve farklı değişkenlerin geniş örneklem gruplarıyla araştırılması, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamının daha geniş bir bakış açısıyla anlaşılmasını sağlayabilir.

5.4 Son Söz

Tez, mimarlık alanında yeni yapı ve yer ilişkinin anlamı üzerine yapılan kapsamlı bir araştırmanın ürünüdür. Bu çalışmada, deneyimler üzerinden yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını bireylerin zihinsel temsilleri ve içsel tepkileri aracılığıyla çözümleyen kavramsal bir okuma sunulmuştur. Önerilen kavramsal okuma, fenomenolojik yaklaşımla *Yönelim Boyutu* (insan-yer ilişkisi), *Ortam Boyutu* (yeni yapı-yer ilişkisi) ve *Özdeşim Boyutu* (insan-yeni yapı ilişkisi) ile şekillenmiş ve dört anlam düzeyinden oluşmuştur: *(1)Temsil Düzeyi*, yeni yapı ve yerin fiziksel özelliklerinin algılanması ve tanınması ile ilgili temsili anlamları; *(2) Duygu Düzeyi*, deneyimler sırasında ortaya çıkan anlık duygu ve hisleri içeren duygusal anlamları; *(3) Değerlendirme Düzeyi*, önceki deneyimlere dayalı olarak yeni yapı-yer ilişkisine ve yeni yapıya dair temsillerin yorumlandığı değerlendirici anlamları; *(4) Çıkarım Düzeyi*, deneyimlerin fiziksel, zihinsel ve mekânsal unsurlar üzerinden duyumlar ve etkileşimler aracılığıyla aktarıldığı çıkarımsal anlamları içermektedir. Kavramsal okumada, anlam düzeyleri literatür bilgisine dayandırılarak geliştirilmiş, dört anlam düzeyi ve katmanlarına ilişkin bir kod kitabı oluşturulmuştur. Analizler, yeni yapı-yer ilişkisinin anlamını deneyimler üzerinden ortaya koymuştur. Bulgular, yeni yapı-yer ilişkisindeki anlamın çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bireylerin algısını şekillendiren bileşenler, anlam oluşumundaki farklılıkları yansıtmaktadır. Kişisel birikimler, bakış açıları ve niyetler, deneyimlere yönelik anlamları tanımlamaktadır. Tez çalışması, geliştirilen kavramsal okuma ve oluşturulan kod kitabı ile mimarlık pratiğine, tasarım düşüncesine ve kuramsal alana özgün bir katkı sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, ileriye dönük araştırmalara yeni bir bakış açısı getirmekte ve gelecekteki çalışmalar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Agnew, J.A. (1987). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society* (1st ed.). London: Routledge. (eBook Published 16 October 2014). https://doi.org/10.4324/9781315756585

Alalhesabi, M., Rezazadeh, R., & Charbgoo, N. (2017). Presenting a Conceptual Model for Place Meaning and Continuity Indexes (Interpretative Phenomenological Analysis of Lived Experiences). *Bagh-e Nazar*, *14*(52).

Alemdar, Z. Y., & Aydınlı, S. (2011). Mimarlıkta Anlatı Olarak İmge. *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, 10*(1), 83-94.

Alexander, C. (1977). *A pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press.

Alexander, C. (2002). *The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe* (Book 1- The Phenomenon of Life) [Vol. 9]. Berkeley, CA: Center for Environmental Structure.

Alexander, C. (2002–2005). *The Nature of Order* (Books 2-4: The Process of Creating Life; A Vision of a Living World, The Luminous Ground). Berkeley, CA: Center for Environmental Structure. Reviewed by Seamon, D. (2005). Making Better Worlds: Christopher Alexander's The Nature of Order. *Traditional Building*, *(2)*4, October, 1.

Amdur, L., & Epstein-Pliouchtch, M. (2009). Architects' Places, Users' Places: Place Meanings at the New Central Bus Station, Tel Aviv. *Journal of Urban Design, 14*(2), 147-161. https://doi.org/10.1080/13574800802670952

Anderson, K. (1991). *Vancouver's Chinatown: racial discourse in Canada, 1875-1980.* Montreal, Canada: McGill-Queen's Press-MQUP.

Appleyard, D. (1976). *Planning a Pluralist City: Conflicting Realities in Ciudad Guayana.* Cambridge, Mass.: MIT Press.

Auge, M. (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. (John Howe, Trans.). Londan: Verso Press.

Aydınlı, S. (2004). Epistemolojik Açıdan Mekân Yorumu. A. Şentürer, Ş. Ural & A. Atasoy (Eds.) içinde, *Mimarlık ve Felsefe*. İstanbul: Yapı Yayın.

Aydınlı, S. (2008). Mekân'dan mekânsal'a: mekânın zamansallığı / zamanın mekânsallığı. A. Şentürer, Ş. Ural, Ö. Berber & F. Uz Sönmez (Eds.) içinde, *Zaman–Mekân*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Bachelard, G. (1983). *Water and Dreams: An Essay on the Imagination of Matter*. Dallas, TX: The Pegasus Foundation.

Bachelard, G. (1994). *The Poetics of Space*. (Trans. from French by Maria Jolas with a new Foreword by John R. Stilgoe). Boston: Beacon Press.

Bala, H.A. (2007). Mimarlıkta Non-Lieu Kavramı ve Terminal. *Arredamento Mimarlık*, 12-122. İstanbul.

Ballantyne, A. (2014). *Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari* [2. Baskı]. (Çev., Rahmi Öğdül). İstanbul: YEM Yayınları.

Baudrillard, J. (2016). *Tüketim Toplumu* (Çev. F. Keskin & H. Delicecaylı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bentz, V. M., & Shapiro, J. J. (1998). *Mindful Enquiry in Social Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Berteloot, M., & Patteeuw, V. (2013). Form/formless Peter Zumthor's models. OASE# 91, *Journal for Architects*, *83*, 83-89.

Bilgin, İ. (2016). *Mimarın Soluğu*. Ankara: Metis Yayınları.

Bollnow, O. F. (2011). *Human Space* (Trans. S. Chirstine, Ed. J. Kohlmaier). London: Hyphen Press.

Borch, C. (2014). *Architectural Atmospheres : On the Experience and Politics of Architecture*. Christian Borch (Ed.). Basel: Birkhäuser Publishers.

Bott, S. E. (2000). *The Development of Psychometric Scales to Measure Sense of Place* [Doctoral dissertation, Department of Natural Resource Recreation and Tourism]. Colorado State University, Fort Collins, Colorado.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. İngiltere: Cambridge University Press.

Böhme, G. (2013a). Encoutering Atmospheres: A Reflection on the Concept of Atmosphere in the Work of Juhani Pallasmaa and Peter Zumthor. *Building atmosphere, OASE (91)*, 93-100. https://www.oasejournal.nl/en/Issues/91/EncouteringAtmospheres

Böhme, G. (2013b). *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik (Atmosfer: Yeni Estetik Üzerine Denemeler)* [7. Baskı]. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Böhme, G. (2014). Urban Atmospheres. In Christian Borch (Ed.) *Architectural Atmospheres* (pp. 42-59). Basel: Birkhäuser Publishers.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. Retrieved from https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Broadbent, C. (2001). Simple Tips on the Theory of Signs in Architecture. *Journal of Iranian Architecture (Ma), 3*-4, 120-137.

Burden, E. E., & Hill, M. (2001). *llustrated Dictionary of Architecture* (2nd Ed.). Mcgraw-Hill-Professional.

Buzó, R., & Fernández, L., (2012). *Fenomenología. Peter Zumthor y Steven Holl* (Phenomenology. Peter Zumthor and Steven Holl.) [Tesis de grado, Facultad de Arquitectura]. Universidad de la República, Uruguay.

Caelli, K. (2001). Engaging with phenomenology: Is it more of a challenge than it needs to be? *Qualitative Health Research, 11*(2), 273-281. https://doi.org/10.1177/104973201129118993

Canter, D. (1977). *The Psychology of Place*. London: Architectural Press.

Canter, D. (1997). The Facets of Place. In G. T. Moore & R. W. Marans, (Eds.), *Advances in Environment, Behavior, and Design*, Vol. 4: Toward the Integration of Theory, Methods, Research, and Utilization (pp. 109-147). New York: Plenum.

Casey, E. S. (1996). How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time: Phenomenological Prolegomena. In Steven Feld & Keith H. Basso (Eds.), *Senses of Place* (pp.13–52). Santa Fe, N.M.: School of American Research Press; Distributed by the University of Washington Press.

Casey, E. S. (1998). *The Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley, CA: University of California Press.

Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross- Cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley & Los Angeles, California: University of California Press.

Certeau, M. de. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi 1: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. (Çev. L. Arslan Özcan). İstanbul: Dost Yayıncılık.

Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory (Introducing Qualitative Methods series)* [2nd ed.]. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Cheek, L. W. (2004). Reading Rem: Seattle's new library by Rem Koolhaas is a tribute to the human spirit—and technological obsolescence. *Architecture, 93*(7), 39-47.

Cheek, L. W. (2005). On architecture: New library is defining Seattle's urban vitality. *Seattle Post-Intelligencer*, 27 June.

Cheek, L. W. (2007). On architecture: How the new central library really stacks up. *Seattle Post-Intelligencer*, 26 March.

Choi, J., & Parkı, S. (2021). Understanding the Operation of Contextual Compatibility through the Relationships among Heritage Intensity, Context Density, and Regulation Degree. *Buildings, 11*(1), 25. https://doi.org/10.3390/buildings11010025

Clarà, M. (2020). Meaning and the mediation of emotional experience: Placing mediational meaning at the center of psychological processes. *New Ideas in Psychology*, *58*,100776. https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2019.100776

Corbusier, L. (2005). *Bir Mimarlığa Doğru* (Vers une Architecture, 1923) [Çev. Serpil Merzi, 4. Basım]. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage Publications.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev. Ed: M. Bütün, & S.B. Demir). [5. Baskı]. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cresswell, T. (1996). *In Place/Out of Place: Geography, Ideology and Transgression*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing.

Cresswell, T. (2014). *Place: An Introduction* (Second Edition). Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.

Crisman, P. (2008). The Magic of the Real: material and tactility in the work of Peter Zumthor. In G. Borden and M. Meredith (Eds.), *Material Matters* (pp. 114-121). Washington, DC: ACSA Press.

Daher, R. F. (2023). Effect of typo-morphological analysis and place understanding on the nature of intervention within historic settings: The case of Amman, Jordan. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, *18*(1), 1-20. https://doi.org/10.1108/ARCH-05-2022-0114

Davidson, J. (2000). A phenomenology of fear: Merleau-Ponty and agoraphobic life-worlds (This paper is dedicated to Jim Davidson, 1965–2000). *Sociology of Health & Illness, 22*(5), 640-660. https://doi.org/10.1111/1467-9566.00224

Day, L. L. (1992). Placemaking by Design: Fitting a Large New Building Into a Historic District. *Environment and Behavior, 24*(3), 326-346. https://doi.org/10.1177/0013916592243003

De Linares Florido, J. (2017). *The Unrecordable Room* (Chapter 1). [Master of Architecture, Department of Architecture & Landscape]. London: Kingston University.

De Silva, W. (2023). Comprehending genius loci, towards spiritual sustainability: lessons from Buddhist heritage city Anuradhapura. *International Journal of Heritage Studies*, *29*(1-2), 1-20. https://doi.org/10.1080/13527258.2023.2169333

Dehghan, N. (2022). Analyzing The Level of Recreational Places Attachment by Explaining The Place Meanings (Case Study: Zayandehrood Village). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, *12*(43), 91-122. https://dx.doi.org/10.22111/gaij.2022.41393.2990

Deleuze**,** G., & Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Denzin, N. K. (1978). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Descartes, R. (1982). *Principles of Philosophy*. (Original work published 1644). (V. R. Miller & R. P. Miller, Trans.). Kluwer Academic Publishers.

Descartes, R. (2010). *Metot Üzerine Konuşma*. (Orijinal eser yayın tarihi 1984). (Çev., K. Sahir). İstanbul: Sel Yayınevi, Sosyal Yayınları.

Deviren, A. S. (2001). *Mimaride yer: Yapının Araziyle ilişkisinin kavramlaştırılması (1980-2000)* [Doktora Tezi, Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.

Devlin, K. (1990). An Examination of Architectural Interpretation: Architects versus Non-Architects. *Journal of Architectural and Planning Research*, *7* (3), 235-244.

Direk, Z. (2017). *Dünyanın Teni*: *Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler* (3. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Dovey, K. (2014). *Framing Places: Mediating power in built form* (1st Ed. 1999). London: Routledge.

Entrikin, J. N. (1991). The Betweenness of Place: Towards a Geography of Modernity. In J. N. Entrikin (Ed.), *The Betweenness of Place* (pp.6-26). London: Palgrave. ISBN: 978-0-333-29497-0

Erkartal, P. Ö. (2014). *Modern Mimaride Biçimsel Kurguların Sorgulanması ve Dokunsal Mimarlık* [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama]. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Beşiktaş-İstanbul.

Ersal, L. Ö. (2013). *Mimari Mekânın Biçimlendirilmesi ve Anlam Boyutu: Ontolojik Yaklaşım* [Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimari Tasarım Programı]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.

Ertürk, F. (2019). *Sokak pratiği aracılığıyla yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bir sentez önerisi: Hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik (HFS) çerçeve yaklaşım* [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı]. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmit.

Forest, B. (1995). West Hollywood as Symbol: The Significance of Place in the Construction of a Gay Identity. *Environment and Planning D: Society and Space*, *13*(2), 133-157.

Frankl, V. E. (2009). *İnsanın Anlam Arayışı* (33. Basım). [Çev. S. Budak]. İstanbul: Okyanus Yayınları.

Gibson, J.J. (1950). *The Perception of te Visual World*. Boston: Houghton Mifflin.

Gibson, J.J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston, MA: Houghton Mifflin.

Giddens, A. (1986*). The constitution of society: Outline of the theory of structuration* (Vol. 349). University of California Press.

Giedion, S. (2008). *Space, Time and Architecture: Growth of a New Tradition*. Harvard University Press.

Gieryn, T. (2000). A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology*, *Vol. 26*, pp. 463–496. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.463

Gifford, R. (2007). *Environmental Psychology: Principles and Practice* (4th ed.). Colville, WA: Optimal Books.

Giorgi, A. (1997). The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure. *Journal of Phemomenological Psychology*, *28*(2), 235-260. https://doi.org/10.1163/156916297X00103

Gregotti, V. (1985). *Territory and Architecture*. Academy Press.

Greider, T., & Garkovich, L. (1994). Landscapes: The Social Construction of Nature and The Environment. *Rural sociology, 59*(1), pp.1-24. https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.1994.tb00519.x

Griffero, T. (2014). Atmospheres and Lived Space. *Studia Phaenomenologica, Volume 14*, pp. 29–51.

Groat, L. (1995). Introduction: Place, aesthetic evaluation and home. In L. Groat (Ed.), *Giving Places Meaning* (pp. 1-26). London: Academic Press.

Groat, L. N., & Wang, D. (2013). *Architectural Research Methods* (2nd Edition). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Groenewald, T. (2004). A Phenomenological Research Design Illustrated. *International Journal of Qualitative Methods, 3*(1), pp.42-55. https://doi.org/10.1177/160940690400300104

Gropius, W. (1947). Design Topics. *Magazine of Art, 50*, 229-224.

Gustafson, P. (2001). Meanings of Place: Everyday Experience and Theoretical Conceptualizations. *Journal of Environmental Psychology*, *21*(1), 5-16. https://doi.org/10.1006/jevp.2000.0185

Gür, Ş. Ö. (2007). Modernity vs. Postmodernity in Architectural Education. *Journal of Architectural and Planning Research, 24*(2), pp.91-109.

Gür, Ş. Ö. (2014). Tasarım Yöntemleri ve Yöntembilimi. Ş. Ö. Gür (Der.), *Mimari Güncellemeler* içinde (ss.1-63). Ankara: Nobel Yayın.

Güvenç, B. (2008). Mimarlık: Zaman, Mekân ve Değişim. A. Şentürer, Ş. Ural, Ö. Berber & F., Uz Sönmez (Eds.), *Zaman – Mekân* içinde (ss.108-117). İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Hacıoğlu, E. (2010). *Tarihi Çevrede Yasal Düzenlemelerin Mimari Tasarım Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi (İstanbul Tarihi Yarımada Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.

Hartshorne, R. (1959). *Perspective on the Nature of Geography*. (Association of American Geographers tarafından yayımlandı). Chicago: Rand McNally.

Harvey, D. (1991). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Backwell Publishers.

Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers.

Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri.* (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis.

Havik, K., & Tielens, G. (2013). Atmosphere, Compassion and Embodied Experience. A conversation about Atmosphere with Juhani Pallasmaa. *Building atmosphere, OASE, (91),* 33–53. https://www.oasejournal.nl/en/Issues/91/AtmosphereCompassionAndEmbodiedExperience

Heidegger, M. (1971). Building Dwelling Thinking. In Trans., D.F.Krell, *Poetry, Language, Thought*. New York: Harper&Row.

Heidegger, M. (2001). *Being and Time*. (John Macquarrie & Edward Robinson, Trans.). Oxford, UK: Blackwell Press.

Hershberger, R. G. (1969). *A Study of Meaning and Architecture* [PhD Thesis, Fine Arts]. The University of Pennsylvania, Philadelphia, United States.

Hershberger, R. (1970). Architecture and Meaning. *The Journal of Aesthetic Education, 4*(4), Special Issue: The Environment and the Aesthetic Quality of Life, 37-55.

Hillier, B., & Hanson, J. (1989). *The social logic of space*. Cambridge University Press.

Hisarlıgil, B., B. (2007). *Yer"leşmenin Düş(üm)lenmesi: Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde "Ara"lar.* [Doktora Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şişli-İstanbul.

Hockett, C. F. (1973). *Man's Place in Nature*. McGraw-Hill Companies.

Holl, S. (2013, December 5). *AD Interviews: Steven Holl* (Video). YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=8U0YPulhQU4

Howes, D. (2011). *The Sixth Sense Reader*. New York: Berg.

Hume, D. (1976). *An Enquiry Concerning Human Understanding* [İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma]. (Çev. Oruç Aruoba, 2017). İstanbul: Say Yayınları.

Husserl, E. (1973). *The idea of phenomenology* (First Edition 1964) [W.P. Alston and G. Nakhnikian, Trans.]. The Hague: Martinus Nijhoff.

Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (Birinci Baskı 1997) [Çev. Harun Tepe]. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.

Husserl, E. (2012). *Ideas: General introduction to pure phenomenology* (First published in 1931) [W. R. Boyce Gibson, Trans.]. Routledge.

Husserl, E. (2014). *Kesin Bilim Olarak Felsefe (Philosophie Als Strenge Wissenschaft)*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Hycner, R. H. (1985). Some Guıdelınes For The Phenomenologıcal Analysıs Of Interview Data. *Human Studies, Volume 8*, 279-303. https://doi.org/10.1007/BF00142995

Ittelson, W. H. (1978). Environmental Perception and Urban Experience. *Environment and Behavior*, *10*(2), 193-213. https://doi.org/10.1177/0013916578102004

İnceoğlu, M., & İnceoğlu, N. (2004). *Mimarlıkta Söylem, Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.

İzgi, U. (1999). *Mimarlıkta Süreç: Kavramlar-İlişkiler*. İstanbul: YEM Yayınevi.

Jackson, T. (2005). Live better by consuming less? Is there a "double dividend" in sustainable consumption?. *Journal of Industrial Ecology, 9*(1-2), 19-36.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Janson, A., & Tigges F. (2014). *Fundamental Concepts of Architecture: The Vocabulary of Spatial Situations*. Basel: Birkhäuser Publishers.

Jelić, A., & Staničić, A. (2021). The memory in bodily and architectural making. In Jacque Micieli-Voutsinas & Angela M. Person (Eds.), *Affective*

architectures: More-than-representational geographies of heritage (pp.187-203). New York: Routledge.

Jia, J. J., Liu, S. F., & He, X. J. (2013). Peter Zumthor Ideas of Architectural Creation. *Applied Mechanics and Materials, Vol. 423*, 1183-1186. Trans Tech Publications. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amm.423-426.1183

Johnson, M. L. (2015). The embodied meaning of architecture. In S. Robinson & J. Pallasmaa (Eds.), *Mind in Architecture: Neuroscience, Embodiment, and the Future of Design*, Second Part (pp.33-50). Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA: The MIT Press.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1976). Sosyal Psikoloji Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler. R. Keleş (Ed.), *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem* içinde (ss. 371-397). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Kalali, P. (2015). Meaningful perception of place: The most effective dimensions and factors. *Urban Design International*, *20*, 222-240. https://doi.org/10.1057/udi.2015.10

Kant, I. (1781). *Kritik der reinen Vernunft (Saf Aklın Eleştirisi*). Leipzig: Hartknoch.

Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi. (A. Yardımlı, Çev.)*. İstanbul: İdea Yayınları.

Khalaf, R. W. (2016). Architectural compatibility beyond the eye of the beholder. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, *6*(3), 238-254. https://doi.org/10.1108/JCHMSD-07-2015-0028

Kıran, A., & Polatoğlu, Ç. (2011). *Bina Bilgisine Giriş*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Bina Bilgisi Ders Notları.

King, N. (1994). The Qualitative Research Interview. In C. Cassell & G. Symon (Eds.), *Qualitative Methods in Organisational Research: A Practical Guide*. London: Sage.

Koçyiğit, R. G. (2007). *Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerlerin Yeniden Üretimi*. [Doktora Tezi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Bina Bilgisi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Beyoğlu-İstanbul.

Kruger, D. (1988). *An Introduction to Phenomenological Psychology* (2nd Ed.). Cape Town, South Africa: Juta.

Kunsthaus Bregenz. (Erişim tarihi: [10.10.2022]). Retrieved from https://www.kunsthaus-bregenz.at/architektur

Kvale, S. (1996). *Interviews: An İntroduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Labbé, M. (2012). La pensée architecturale de Peter Zumthor: Le lyrisme sans exaltation (The Architectural Thought of Peter Zumthor: Lyricism without Exaltation). *Nouvelle revue d'esthétique, (9)*1. 107- 117. http://dx.doi.org/10.3917/nre.009.0105

Lacan, J. (1998). *The Seminar of Jacques Lacan: The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. New York: WW Norton & Co.

Lang, J. (1987). *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Langdridge, D. (2007). *Phenomenological Psychology: Theory, Research and Method*. London: Pearson Prentice Hall.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith, Trans.). Oxford, UK: Blackwell.

Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi* (4. Baskı) [Çev. I. Ergüden]. İstanbul: Sel Yayıncılık/Kent Sel.

Leibniz, G. W. (2021). *Monadoloji ya da Felsefenin İlkeleri [Monadologie]*. (Original work published 1714). Çevirmen: Levent Özşar. Bursa: Biblos Kitabevi.

Lera, J. A. A. (2013). La memoria del lugar: Kolumba Kunstmuseum (The memory of the place: Kolumba Kunstmuseum). *ZARCH: Journal of interdisciplinary studies in Architecture and Urbanism, (1)*, 306-319.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Locke, J. (1999). *An Essay Concerning Human Understanding* [İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme] (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Ara Yayıncılık.

Locke, J. (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme I-II.* (Çev. Meral Delikara Topçu). Ankara: Öteki Ajans.

Low, S. M. (2009). Towards an anthropological theory of space and place, University of Pittsburgh, *Semiotica*, *175*–1/4, pp.21–37. https://doi.org/10.1515/semi.2009.041

Ludwig, A. (2001). Kunsthaus Bregenz, Austria:Peter Zumthor(1990-1997). Travel Diary. *Galinsky*. http://www.galinsky.com/buildings/bregenz/index.htm

Lukermann, F. (1964). Geography as a formal intellectual discipline and the way in which it contributes to human knowledge. *Canadian Geographer/Le Géographe Canadien, 8*(4), 167-172. https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1964.tb00605.x

Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA: The MIT Press.

Madandola, M., & Boussaa, D. (2023). Cultural heritage tourism as a catalyst for sustainable development; the case of old Oyo town in Nigeria. *International Journal of Heritage Studies, 29*(1-2), 21-38. https://doi.org/10.1080/13527258.2023.2169332

Madanipour, A. (1996). *Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process*. New York: Wiley Publishers.

Malpas, J. (1999). *Place and Experience: A Philosophical Topography*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Malpas, J. (2008). Place and human being. In Frank Vanclay, Matthew Higgins and Adam Blackshaw (Eds.), *Making Sense of Place: Exploring concepts and expressions of place through different senses and lenses* (pp. 325-331). Canberra: National Museum of Australia Press.

Malpas, J. (2009). Place and Human Being. *Environmental and Architectural Phenomenology, 20*(3), 19-23.

Mansouri, E., & Majedi, H. (2017). Exploring the Meaning of Quality from Urban Space Users' Viewpoint by Analyzing Conceptual Environment Codes. *Armanshahr Architecture & Urban Development, 10*(20), 63-77, Autumn.

Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology, 25*(1), 67-86. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.01.002

Manzo, L.C., & Devine-Wright, P. (2021). *Place attachment: Advances in Theory, Methods and Research*. Eds. Lynne C. Manzo & Patrick Devine-Wright (2nd Edn.). London: Routledge.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Massey, D. (2001a). A Global Sense of Place. In *Space, Place and Gender* (3rd Ed.). (First published 1994). (Part II., pp.146-157). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Massey, D. (2001b). Space, Place and Gender. In *Space, Place and Gender*. (3rd Ed.). (First published 1994). (Part III., pp.175-191). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Massey, D. (2001c). Politics and Space/Time. In *Space, Place and Gender* (3rd Ed.). (First published 1994). (Part III., pp. 249-273). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of Perception*. (C. Smith, Trans.). London: Routledge.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. (Selahattin Turan, Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. John Wiley & Sons.

Micieli-Voutsinas, J. (2017). An Absent Presence: Affective Heritage at the National September 11th Memorial & Museum. *Emotion, Space and Society, 24*: 93–104.

Micieli-Voutsinas, J., & Person, A. M. (Eds.). (2020). *Affective Architectures: More-than-representational Geographies of Heritage*. Abingdon: Routledge.

Moore, G.T. (1985). Environment and Behavior Research in N.Arnerica: History, Development and Future Prospects. D.Stokols & I. Altman (Eds.), *Handbook of Environmental Psychology*. New York: Wiley and Sons Inc.

Morgan, C. T. (2011). *Psikolojiye Giriş*. (İlk Baskı 1977) (S. Karakaş & R. Eski, Eds.) (Çev. S. Hovardaoğlu, Bölüm 10: Duyular, ss. 222-239) (Çev. S. Karakaş, Bölüm 11: Algı, ss. 242-257). Eğitim Kitapevi Yayınları.

Morris, C. W. (1938). Foundations of the Theory of Signs (Volumes I-II). In O., Neurath (Editor-in-chief), R. Carnap & C.W. Morris (Associate Eds.), *International Encyclopedia of Unified Science* (pp. 1-59). Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Morris, C.W. (1971). *Writings on the General Theory of Signs*. DenHaag, The Netherlands: Mouton.

Morse, J. M. (2016). *Mixed Method Design: Principles and Procedures*. New York: Routledge

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.

Moussavi, F. (2009). *The Function of Form*. ACTAR, Harvard University Graduate School of Design.

Moussavi, F. (2011). *Biçimin İşlevi* (P. Derviş, Çev.). İstanbul: YEM Yayın.

Mumford, L. (1952). *Art and Technics*. New York: Colombia Umversity Press.

Møystad, O. (2012, August 24). The spirit of place in a multicultural society. *An Online Review of Architecture by Architecture Norway*. Retrieved from https://www.architecturenorway.no/questions/identity/moystad-on-cns/

Nesbitt, K. (Ed.). (1996). *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Analog of Architectural Theory*. New York: Princeton Architectural Pres.

Neuman, W. L. (2014). *Basics of Social Research: Qualitative & Quantitative Approaches* (3rd Ed.). Edinburgh Gate, Harlow: Pearson Education Limited.

Newton, I. (1982). *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica*. (Original work published 1687). (V. R. Miller & R. P. Miller, Trans.). Kluwer Academic Publishers.

Norberg-Schulz C. (1976). The Phenomenon of Place. *Architectural Association Quarterly*, *8*, (4): 3- 10, 414-427.

Norberg-Schulz, C. (1980a). *Kahn, Heidegger and The Language of Architecture*. Londra.

Norberg-Schulz, C. (1980b). *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture*. Edinburgh Collage of the Art Library. New York: Rizzoli.

Norberg-Schulz, C. (1988). *Architecture: Meaning and Place*. New York: Rizzoli.

Norberg-Schulz, C. (1997). *Intentions in Architecture* (10th Edition) (Orginal work published September 15, 1968). Cambridge, Massachusetts: MIT Press. ISBN: 9780262640022

Norberg-Schulz, C. (2000). *Architecture: Presence, Language, Place*. (A. Shugaar, Trans.). Milano: Skira Editore.

Oakley, D. (1970). *The Phenemenon of Architecture in Cultures of Change*. Oxford: Pergamon Press.

Ökten, K. H. (2006). Heidegger Kitabı (2. Basım). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Pallasmaa, J. (1987). The Social Commission and the Autonomus Architect. *Harvard Üniversite Review*, *6,* 115-121.

Pallasmaa, J. (1994). An Architecture of the Seven Senses. In Steven Holl, Juhani Pallasmaa, and Alberto Pérez-Gómez (Eds.), *Questions of Perception: Phenomenology of Architecture* (A+U Publishing, July, 33, 29-37). Tokyo.

Pallasmaa, J. (2005). *The Eyes of the Skin: Architecture and the senses*. West-Sussex, UK: John Wiley & Sons.

Pallasmaa, J. (2012). In Praise of Vagueness: Diffuse Perception and Uncertain Thought. In Elizabeth Danze & Stephen Sonneberg (Eds.), *Space & Psyche*. Austin: Center for Architecture and Design, University of Texas.

Pallasmaa, J. (2014). Space, Place, and Atmosphere. In Christian Borch (Ed.), *Architectural Atmospheres* (pp: 18–41). Basil: Birkhäuser Publishers.

Pallasmaa J. (2015a). Body, Mind, And Imagination: The Mental Essence of Archıtecture. In S. Robinson & J. Pallasmaa (Eds.), *Mind in Architecture: Neuroscience, Embodiment, and the Future of Design*, Third Part, (pp.51-75). Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA: The MIT Press.

Pallasmaa, J. (2015b). *Juhani Pallasmaa on Writing. Teaching and Becoming a Phenomenologist*. ArchDaily. https://www.archdaily.com/776761/juhani-pallasmaa-on-writing-teaching-and-becoming-a-phenomenologist

Pallasmaa, J. (2016). Place and Atmosphere. In Jeff Malpas (Ed.), *The Intelligence of Place* (pp: 129–155). London: Bloomsbury.

Pallasmaa, J. (2018). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular*. (Aziz Ufuk Kılıç, Çev.). 4.Baskı. İstanbul: Yem Yayın.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (3rd Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (2. Baskı) [Çev. M. Bütün & S. B. Demir]. Ankara: Pegem Akademi.

Paulsen, K. E. (2004). Making Character Concrete: Empirical Strategies for Studying Place Distinction. *City & Community, 3*(3), 243-262. https://doi.org/10.1111/j.1535-6841.2004.00080.x

Piaget, J. (1954). *The Child's Construction of Reality*. New York: Basic Books.

Platt, C., & Spier, S. (2010). Seeking the Real: The Special Case of Peter Zumthor. *Architectural Theory Review*, *15*(1), 30-42. https://doi.org/10.1080/13264821003629238

Polatoğlu, Ç. (2012). *Mimarlıkta Görsel Etki Değerlendirme Yöntem ve Teknikleri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayın Merkezi.

Pourjafar, M.R., Sadeghi, A.R., & Yousefi, Z. (2009). Recognition of the Impact of Immortality Sense of Place, Case Study: Hooraman Villages of Kurdistan. *Journal of Housing and Rural Environment, 28*(125).

Pred, A. (1984). Place as Historically Contingent Process: Structuration and the Time-Geography of Becoming Places. *Annals of the Association of American Geographers*, *74*(2), 279-297. https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1984.tb01453.x

Project Description in the Catalogue of the International Architecture Biennale. (2002). *Kolumba Museum: Umělecké muzeum kolínského arcibiskupství (Kolumba Museum: Art Museum of the Cologne Archdiocese)*, Venice. https://www.archiweb.cz/en/b/kolumba-umelecke-muzeum-kolinskeho-arcibiskupstvi

Quintana Vigiola, G. (2022). Understanding Place in Place-Based Planning: From Space-to People-Centred Approaches. *Land*, *11*(11), 2000. https://doi.org/10.3390/land11112000

Rafiei, S., & Gifford, R. (2023). The meaning of the built environment: A comprehensive model based on users traversing their university campus. *Journal of Environmental Psychology*, *87*, 101975. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.101975

Rajala, K., Sorice, M. G., & Thomas, V. A. (2020). The meaning(s) of place: Identifying the structure of sense of place across a social–ecological landscape. *People and Nature, 2*(3), 718-733. https://doi.org/10.1002/pan3.10112

Rapoport, A. (1977). *Human Aspects of Urban Form Towards a Man—Environment Approach to Urban Form and Design* (1st Edition). Oxford, England: Pergamon Press.

Rapoport, A. (1982). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.

Rapoport, A. (1988). Levels of Meaning in the built environment, In F. Poyatos (Ed.), *Cross-Cultural Perspectives in Nonverbal Communication* (pp.317-336). Toronto: C.J. Hogrefe.

Rasmussen, S. E. (2018). *Yaşanan Mimari*. (Çev. Ömer Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi

Rasmussen, S. E. (1959). *Experiencing Architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.

Relph, E. (2009). A Pragmatic Sense Of Place. *Environmental and Architectural Phenomenology*, *20*(3), 24-31.

Robinson, S., & Pallasmaa, J. (Eds.), (2015). *Mind in Architecture: Neuroscience, Embodiment, and the Future of Design*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA: The MIT Press.

Rose, G. (1993). *Feminism & Geography: The limits of Geographical Knowledge*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Rossi, A. (1984). *The Architectural of the City*. (D. Ghirardo & J. Ockman, Trans., A. Rossi & P. Eisenman, Eds., Revised for the American Edition). The MIT Press.

Saldana, J. (2022). *Nitel Araştırmacılar için Kodlama El Kitabı*. (A. Tüfekci & S.N. Şad, Çev. Ed). [2. Baskı]. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sack, R. D. (1992). *Place, Modernity, and the Consumer's World: A Relational Framework for Geographical Analysis*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Sartre, J.-P. (2009). *İmgelem*. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.

Seamon, D. (1980). Body-Subject, Time-Space Routines, and Place-Ballets. In A. Buttimer & D. Seamon (Eds.), *The Human Experience of Space and Place*. Croom Helm Publishing.

Seamon, D. (1989). Humanistic and Phenomenological Advances in Environmental Design. *Humanistic Psychologist*, *Issue 17*, 280-293.

Seamon, D. (2014). Place attachment and phenomenology. In L. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place Attachment* (pp. 11-22). New York: Routledge.

Seamon, D. (2015). Body-subject, time-space routines, and place-ballets. In A. Buttimer & D. Seamon (Eds.), *The Human Experience of Space and Place* (pp. 148-165). First published in 1980. London: Routledge.

Seamon, D. (2016). A phenomenological and hermeneutic reading of Rem Koolhaas's Seattle Central Library: Buildings as lifeworlds and architectural texts. In Ruth Dalton & Christoph Hölscher (Eds.), *Take one building: Interdisciplinary Research Perspectives of the Seattle Central Library* (pp. 83-110). London & New York: Routledge.

Seamon, D. (2017). Architecture, Place, and Phenomenology: Lifeworlds, Atmospheres, and Environmental Wholes. In Janet Donohoe (Ed.), *Place and Phenomenology* (pp.247-264). London: Rowman & Littlefield International.

Seamon, D. (2018). Architecture and Phenomenology. In Duanfang Lu (Ed.), *The Routledge Companion to Contemporary Architectural History* (Part 2). New York: Routledge.

Seamon, D. (2021). Sense of Place. In Editor-in-Chief Douglas Richardson, *International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment, and Technology*. NY: Wiley.

Sekhavatdoust, N., & Alborzi, F. (2018). Contemplation on Meaning Process of Historical Complex of Qazvin Saad-al-saltaneh and its Present Identity Reading from the View of Phenomenology. *Bagh-e Nazar, 15*(59), 29-42. https://doi.org/10.22034/bagh.2018.60565

Schwandt, T. A. (1998). *Qualitative Inquiry: A Dictionary of Terms*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Shahedi, B., Nila, P. S. D. S., & Yaacob, N. M. (2010). Classification of Meaning in Architecture. In *National Postgraduate Seminar (NAPAS 10'), Bridging Postgraduate Research Towards Industry Linkage and Future Innovation*, July 6-7th. Kuala Lumpur, Malaysia.

Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information, 22*(2), 63-75. DOI: 10.3233/EFI-2004-22201

Sixsmith, J. (1986). The meaning of home: An exploratory study of environmental experience. *Journal of Environmental Psychology*, *6*(4), 281-298. https://doi.org/10.1016/S0272-4944(86)80002-0

Smith, J.A., Flowers P., & Larkin M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. London: SAGE Publications.

Snyder, H. (2019). Literature review a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research, Volume 104*, 333-339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039

Soesman, A. (1998). *Our Twelve Senses: Wellsprings of the Soul*. Worcester, Stroud, Gloucestershire, UK: Hawthorn Press.

Soja, E. W. (1989). *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. New York: Verso.

Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-İmagined Places*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Soja, E. W. (2017). *Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi*. (Çev. Yunus Çetin). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Spengler, O. (1991). *The Decline of The West.* (Original work published 1926). An abridged edition by H. Werner & A. Helps. Translated by Charles Francis Atkinson. New York: Oxford University Press.

Soygeniş, S. (2006). *Mimarlık Düşünmek Düşlemek*. (İkinci Basım). İstanbul: Yem Yayınları.

Srirangam, S., Gunasagaran, S., Mari, T., Ng, V., & Kusumo, C. M. L. (2023). Spatial intelligence: integration of land use to connectivity in the context of eastern urbanism. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research, 17*(1), 184-202. https://doi.org/10.1108/ARCH-12-2021-0355

Steiner, R. (1998). *The World of the Senses and the World of the Spirit*. (Published in German as Die Welt der Sinne und Die Welt Des Gieste). Six lectures given at Hanover, 27th December 1911 – 1st January 1912. The Rudolf Steiner Archive: Steiner Online Library.

Sternberg, R. J. (2008). *Cognitive Psychology* (5th Ed.). Belmont, CA:Wadsworth.

Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications.

Thrift, N. (1996). *Spatial Formations*. London: SAGE Publications.

Thrift, N. (1997). The Still Point: Resistance, Expressiveness Embodiment and Dance. In S. Pile & M. Keith (Eds.), *Geographies of Resistance* (pp. 124-151). London: Routledge.

Thrift, N. (1999). Steps to an Ecology of Place. In D. Massey, J. Allen & P. Sarre (Eds.), *Human Geography Today* (pp. 295-322). Cambridge: Polity Press.

Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory: Space, Politics, Affect*. London and New York: Routledge.

Torraco, R. J. (2005). Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and Examples. *Human Resource Development Review, 4*, 356–367. https://doi.org/10.1177/1534484305278283

Tuan, Y. F. (1974a). Space and Place: Humanistic Perspective. *Progress in Human Geography*, *6* (3), 211-252.

Tuan, Y.F. (1974b). *Topophilia: A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. The University of Minnesota Press, USA.

Turan, B.O. (2011). 21. Yüzyıl Tasarım Ortamında Süreç, Biçim ve Temsil İlişkisi. *Megaron, 6* (3), 162-170.

Tschumi, B. (2005). *Event-Cities 3: Concept vs.Context vs.Content*. MIT Press.

Uçar, M., & Rifaioğlu, M.N. (2011). Yerel Kimliğin Mekânsal Temsili ve Québec Kentinin Korunması. *Turkish Journal of Urban Studies, Sayı 3*, Mayıs, ISSN: 1307-9905

Ulubay, S., & Önal F. (2020). Mekân Üzerine Sorunsallar ve Kavrayışlar: Fenomenoloji Kuramının Yirminci Yüzyılın Mekân Anlayışına Etkileri. *Megaron, 15*(4):606-613.

Uluoğlu, B. (2004). Mimarlık Bilgisinin Çifte Kimliği ve Kavramsallaştırılış Biçimi Üzerine (Bölüm II). A. Şentürer, Ş. Ural & A. Atasoy (Der.), *Mimarlık ve Felsefe* içinde (ss.52-67). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Uluşan, H. (2018). Yitik Anlamın Peşinde: Peter Zumthor Mimarlığı. *Mimarist, 62*(18), 21-27.

Uraz, U. T. (1993). *Tasarlama Düşünme Biçimlendirme*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.

Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek*. (R.G. Oğdul, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ursprung, P. (2011). Limits to Representation: Peter Zumthor and Hans Danuser. *Visual Resources, 27*(2), 172-184. https://doi.org/10.1080/01973762.2011.568180

Ünügür, S.M. (1989). *Bina Tasarımının Temel İlkeleri*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Van Kaam, A. (1959). Phenomenal Analysis: Exemplified by a Study of the Experience of "Really Feeling Understood". *Journal of Individual Psychology, (15)*, 66—72.

Van Kaam, A. (1966). *Existential Foundations of Psychology*. Pittsburgh, Pennsylvania: Duquesne University Press.

Van Manen, M. (1997) *Researching Lived Experience: Human Science for an Action Sensitive Pedagogy* (2nd Ed.). New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315421056

Van Nes, A. (2008). The Heaven, the Earth and the Optic Array: Norberg Schulz's Place Phenomenology and Its Degree of Operationability. *Footprint*, 113-134. https://doi.org/10.7480/footprint.2.2.690

Vanclay, F. (2008). Place matters. In Frank Vanclay, Matthew Higgins & Adam Blackshaw (Eds.), *Making Sense of Place: Exploring Concepts and Expressions of Place through Different Senses and Lenses* (pp.3-11). National Museum of Australia Press.

Vandenbulcke, B. (2014). Concretion, abstraction: The place of materials in architectural design processes. Case study: Peter Zumthor. *ARCC Conference Repository*. Universite Catholique de Louvain, LOCI, Louvain-la-Neuve, and AgwA architecture office, Brussels, Belgium.

Vanni, I., & Crosby, A. (2023). Place-based methodologies for design research: An ethnographic approach. *Design Studies*, *85*, 101168. https://doi.org/10.1016/j.destud.2023.101168

Vitruvius, P. (2021). *Mimarlık Üzerine On Kitap* (The Ten Books on Architecture) (Çev. Suna Güven). İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Wagner, P. L., & Mikesell, M. W. (Eds.). (1962). *Readings in Cultural Geography*. Chicago: University of Chicago Press.

Warbuton, N. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*. (Çev. G. Ateşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.

Ward, V., House, A., & Hamer, S. (2009). Developing a framework for transferring knowledge into action: A thematic analysis of the literature. *Journal of Health Services Research and Policy, 14*(3), 156–164. https://doi.org/10.1258/jhsrp.2009.008120

Wilson, A. (2015). A Guide to Phenomenological Research. *Nursing Standard, 29*(34), 38-43. https://doi.org/10.7748/ns.29.34.38.e8821

Wong, G., Greenhalgh, T., Westhorp, G., Buckingham, J., & Pawson, R. (2013). RAMESES publication standards: Meta-narrative reviews. *BMC Medicine, 11*, 20. https://doi.org/10.1111/jan.12092

Wong, J. F. (2010). The Text of Free-Form Architecture: Qualitative Study of the Discourse of Four Architects. *Design Studies, 31* (3), 237-267. https://doi.org/10.1016/j.destud.2009.11.002

Yanow, D. (1998). Space Stories: Studying Museum Buildings as Organizational Spaces While Reflecting on Interpretive Methods and their Narration. *Journal of Management Inquiry, 7* (3), 215–239. https://doi.org/10.1177/105649269873004

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: Nadir Kitap.

Zeballos, C. (2012, April 23). Kolumba, Museo de Arte Religioso, Colonia, Alemania. *Mi Moleskine Arquitectónico, Blog*. Travel Diary. Moleskine Arquitectonico.https://moleskinearquitectonico.blogspot.com/2012/04/peter-zumthor-museo-kolumba-colonia.html

Ziganki, A.K., Maric, I., & Emmrich, P. (2018). *Kunsthaus Bregenz das Seminar*. Universität Konstanz, Almanya. Kunsthaus Bregenz (uni-konstanz.de).

Zumthor, P. (1997). *Three Concepts: Thermal Bath Vals, Art Museum Bregenz, 'Topography of Terror' Berlin.* Catalogue of exhibition Architekturgalerie Luzern, September 28th to November 2nd, 1997. Basel: Birkhäuser Publishers. ISBN 3-7643-5745-2.

Zumthor, P. (1998). *Peter Zumthor Works: Buildings and Projects, 1979-1997* (Photographs by Helene Binet). Basel, Boston-Berlin: Birkhäuser Publishers.

Zumthor P., & Rudolf, H. (1998). Space Explorer: Hans Rudolf Reust Talks with Peter Zumthor (Trans, David Jacobson). [conversation]. *Artforum*. PenskeMedia. URL: https://www.artforum.com/columns/hans-rudolf-reust-talks-with-peter-zumthor-2-201548/

Zumthor, P. (1999). *Thinking Architecture* [Trans., Maureen Oberli-Turner. Photogr., Helene Binet]. Basel, Boston, Berlin: Birkhauser Publishers. (Dt. Ausg. u.d.T.: Zumthor, Peter: Architektur denken). ISBN 3-7643-6101-8 (Basel). ISBN 0-8176-6101-8 (Boston).

Zumthor P., & Spier, S. (2001). Place, authorship and the concrete: Three conversations with Peter Zumthor [The interviews were held in English on 22 July 1997 in Peter Zumthor's studio in Haldenstein. Edited in August 2000]. *Architectural Research Quarterly, 5*(1), 15-36. (Published online by Cambridge University Press: 26 September 2001). https://doi.org/10.1017/S135913550100104X

Zumthor, P. (2006a). *Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects* (5th Edition). Basel, Boston, and Berlin: Birkhäuser Publishers. ISBN 978-3-7643-7494-5 (German language edition).

Zumthor, P. (2006b). *Thinking Architecture* (expanded edition). [1st Ed. 1998. Lars Miiller Publishers. Baden. Switzerland]. (Reprint 1999 and second, expanded edition 2006). Basel, Switzerland: Birkhäuser Publishers. ISBN 3-7643-7496-9 (German language edition).

Zumthor P., & Melvin, J. (2006). Zumthor goes to the essence of things: Interview with Peter Zumthor. *Royal Academy of Arts*. London. URL: http://www.royalacademy.org.uk/architecture/interviews/zumthor,267,AR.html.

Zumthor P., & Lifson, E. (2009, April 12). Peter Zumthor wins 2009 Pritzker Architecture Prize. Personal interview by Edward Lifson for his blog. *Architectural Interviews* (Conducted by telephone; Mr. Zumthor spoke from his studio in Haldenstein, Switzerland). URL: http://architecturalinterviews.blogspot.com/2009/12/peter-zumthor-personal-interview-with.html

Zumthor P., & Kimmelman, M. (2011, March 11). The Ascension of Peter Zumthor. Michael Kimmelman with interview. *The New York Times Magazine*. URL: https://www.nytimes.com/2011/03/13/magazine/mag-13zumthor-t.html

Zumthor P., & Hildebrandt, T. (2011). Dialog. Bildkritik im Gespräch; Architektur, Bild und Entwurf. *Rheinsprung 11 – Zeitschrift für Bildkritik- Eikones*. NFS Bildkritik/ NCCR Iconic Criticism at the University of Basel, Ausgabe 01 | Seite 139-146.

Zumthor, P., Pallasmaa, J., & Andersen, M. A. (2012, November 5). In Conversation: Peter Zumthor and Juhani Pallasmaa. *Architectural Design, 82*(6), 22–25. https://doi.org/10.1002/ad.1487

Zumthor, P., (2013, June 30). Peter Zumthor- Diözesanmuseum in Köln. *Der Dokumentation Peter Zumthor- Der Eigensinn des Schönen, 2000*. [DocumentaryFilm].YouTube.URL: https://www.youtube.com/watch?v=25KtvsIqoMI

Zumthor, P., & Brady, A. (2013, February 22). Peter Zumthor in conversation with Angela Brady. *Royal Gold Medal 2013.* [Video- conversation]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=U6vbqKvhsYY

Zumthor, P., & Govan, M. (2013, June 3). Public conversation with Wallis Annenberg Director Michael Govan and architect Peter Zumthor. *The Presence of the Past: Peter Zumthor Reconsiders LACMA* [Video-conversation].YouTube. URL:https://www.youtube.com/watch?v=zMtC9fYIWn4&t=10s

Zumthor, P., Havik, K., & Tielens, G. (2013). Concentrated Confidence. A Visit to Peter Zumthor. [interview]. *Building atmosphere, OASE, (91)*, 59–82. https://www.oasejournal.nl/en/Issues/91/ConcentratedConfidence

Zumthor, P. (2015, August 27). *Peter Zumthor speaks about Museum Kolumba*. Part 1-2. Cologne. [Video-interview]. YouTube & VernissageTv. URL: https://www.youtube.com/watch?v=dEmCk27ntSI&t=26s

Zumthor, P., & Nkanga, O. (2022, April 22). KUB in Venice- Artist's Talk: Otobong Nkanga & Peter Zumthor. *Kunsthaus Bregenz 25th Anniversary Exhibition, Venice*. San Francesco della Vigna Kreuzgang, Venice [Video-conversation].YouTube. URL:https://www.youtube.com/watch?v=lPhBdWgo2HM

A
EK

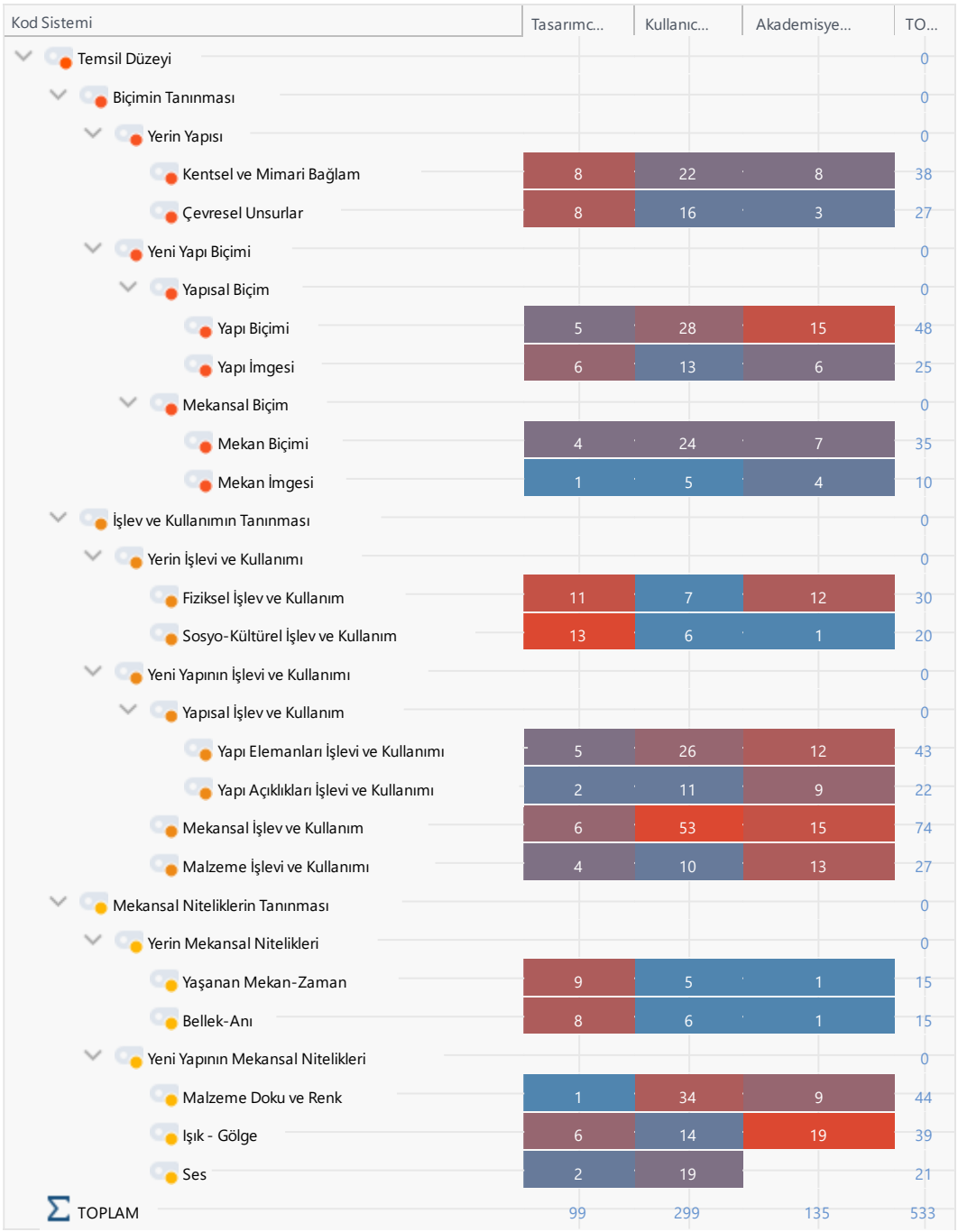
Ön kod kitabı: Literatür taraması, önceki çalışmalar ve kuramsal yaklaşımlar ışığında oluşturulan 'ön kod kitabı' ile ilk tur kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, veriler tezin kavramsal çözümlemesiyle detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo A.1 Ön Kod Kitabı (Yazar tarafından oluşturulmuştur, 2024)

Kavramsal Çözümleme ile Oluşturulan Ön Kod Kitabı			
Boyut	**Tema**	**Kategori**	**Kod**
Yönelim Boyutu	Yer	Mekân	Algılanan Mekân Tasarlanan Mekân Yaşanan Mekân
		Zaman	Kimlik, Kültür Hafıza, Anı
Ortam Boyutu	Yeni	Bağlam	Sosyal Koşullar Çevresel Veriler
		Biçim	Simgesel Biçim İmgesel Biçim
Özdeşim Boyutu	Deneyim	Fiziksel Deneyim	Duyum Maddesellik
		Zihinsel Deneyim	Algı His
Anlam Boyutu	Anlam	Temsili -Simgesel- Anlam	Sunumsal Anlam Referansal Anlam
		Duyarlı -İmgesel-Anlam	Duygusal Anlam Değerlendirici Anlam *(yorumlanması)* Tanımlayıcı Anlam
Tema Boyutlarını Açıklama Düzeyi	Yönelim Boyutu: 'Yer' ile kurulan ilişkiyi belirtmekte ve yaşantıya dayalı mekânsal ve zamansal yönelimleri içermektedir.		
	Ortam Boyutu: Yeni yapının mevcut bir 'yer' ile ilişkisini, bulunduğu bağlamsal koşulları ve sahip olduğu özellikleri içermektedir.		
	Özdeşim Boyutu: Yeni yapı ve yerle, *kendilenen mekanla,* bireyin kurduğu deneyimsel ilişkidir. Madde boyutu ve duygu boyutunun harmanlanmasıdır.		
	Anlam Boyutu: Yeni yapı ve yerin kişide uyandırdığı köklü anlamları içermektedir. Kişinin deneyimlerine ne düzeyde aşina olduğunu gösteren farkındalık -tanıklık- boyutudur.		

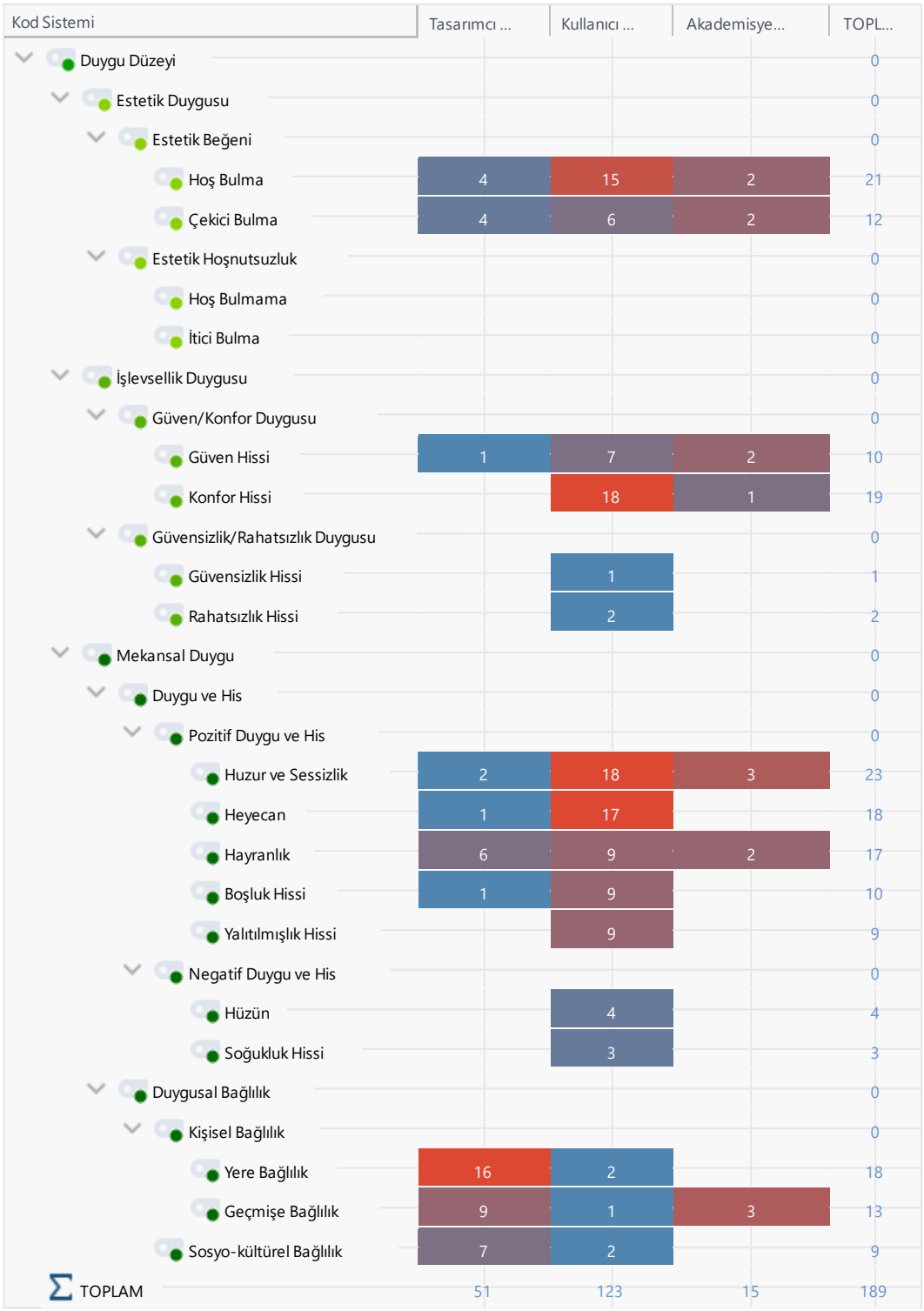
B
EK

Dört Anlam Düzeyinde Kategori ve Kodlar:

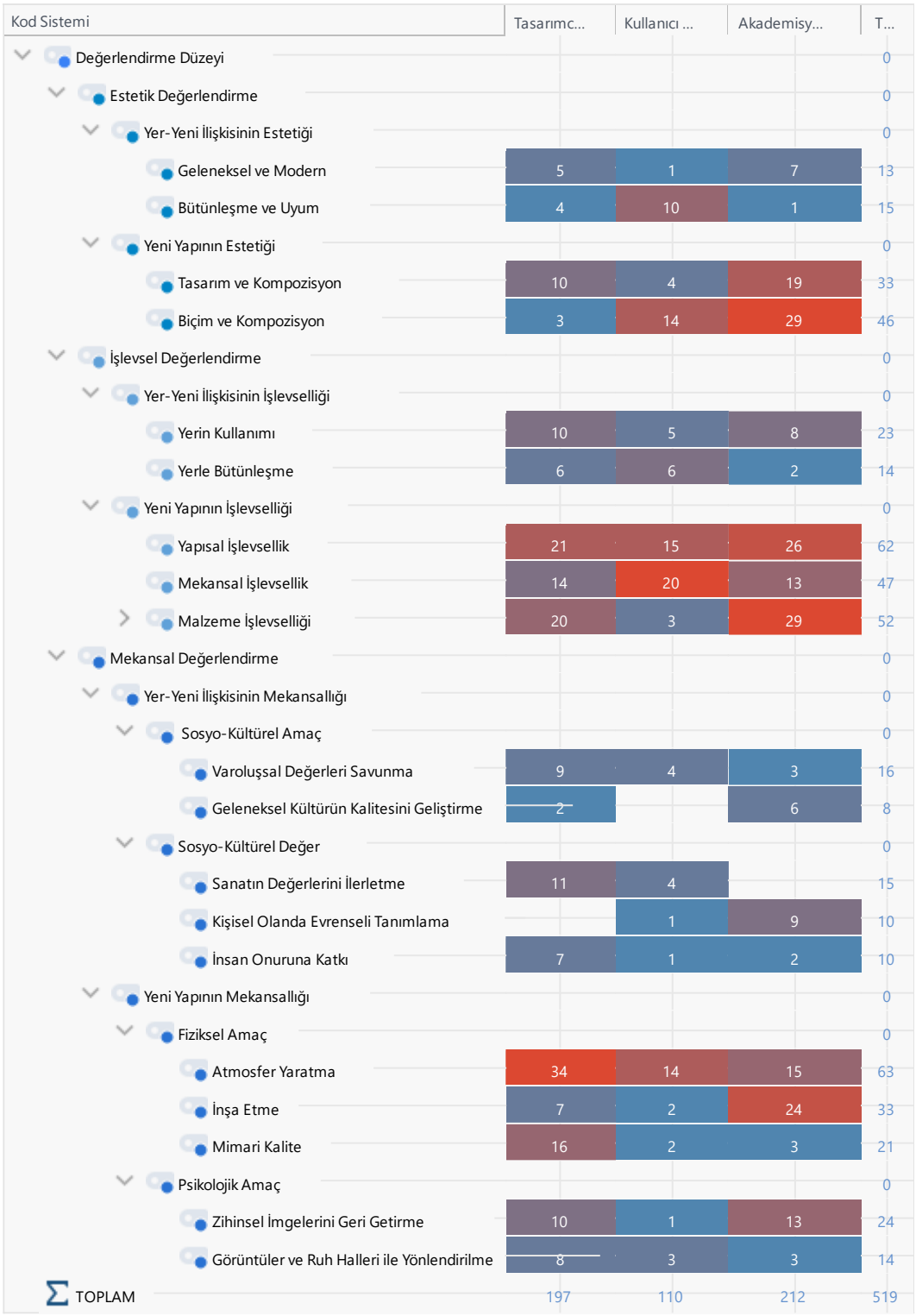
Şekil B.1 Temsil Düzeyinde aktör söylemlerini *kod* temelli karşılaştırma

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

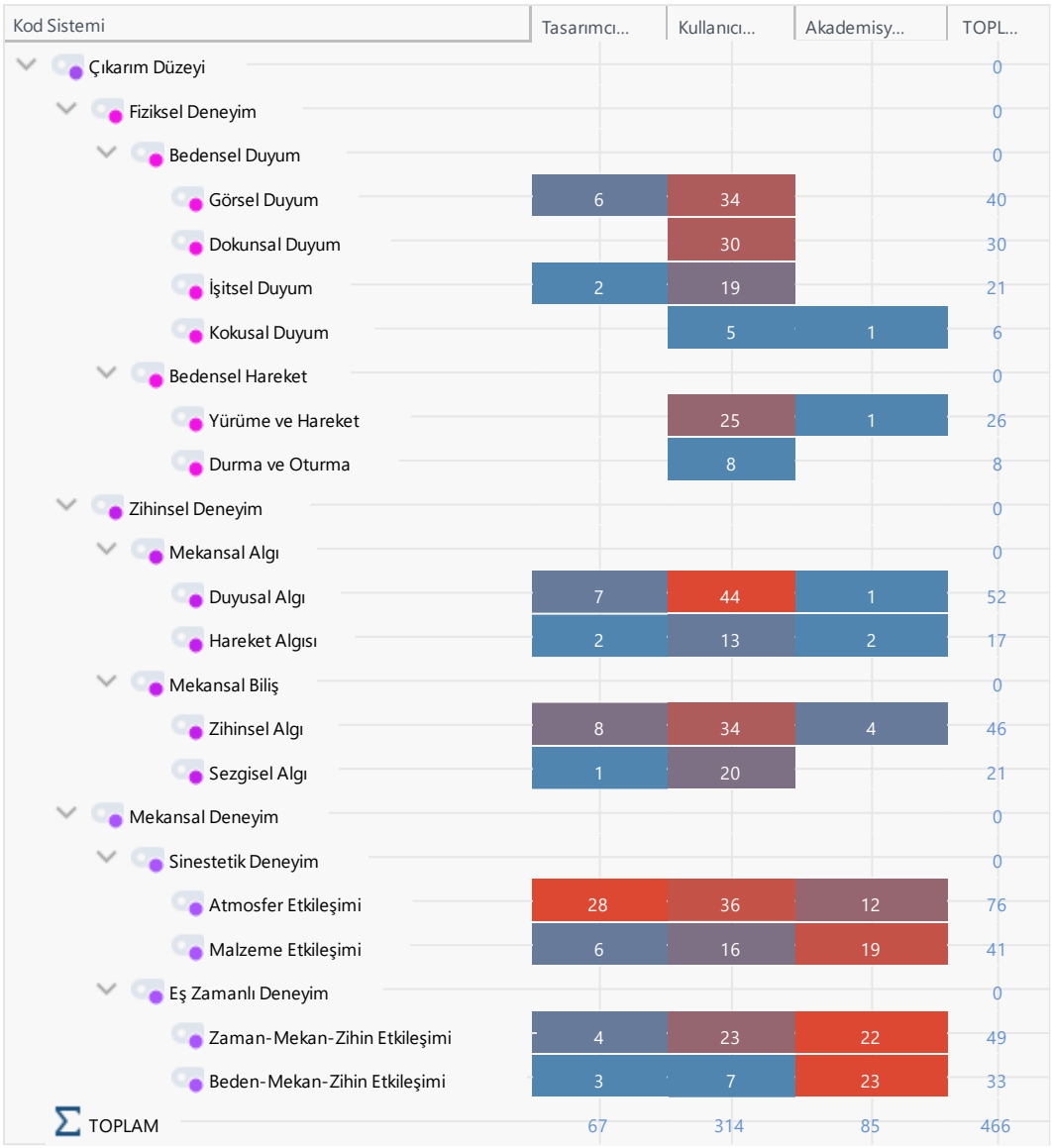
Şekil B.2 Duygu Düzeyinde aktör söylemlerini *kod* temelli karşılaştırma

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil B.3 Değerlendirme Düzeyinde aktör söylemlerini *kod* temelli karşılaştırma

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

Şekil B.4 Çıkarım Düzeyinde aktör söylemlerini *kod* temelli karşılaştırma

Not: Yazar tarafından MAXQDA 24 Analytics Pro yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur (2024).

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Hacıoğlu, E., & Polatoğlu, Ç. (2023, January 20). *From Space to Place: An Evaluation Based on Object-Subject Interaction*. Paper presented at the 9th International Mardin Artuklu Scientific Researches Conference (Online), Full text book, Mardin, Türkiye. https://www.artuklukongresi.org/

Makaleler

1. Hacıoğlu, E., & Polatoğlu, Ç. (2023). The place-new relation in the context of experience and meaning: a bibliometric review (1992-2023). *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 1-19. Received 02 Oct 2023, Accepted 04 Dec 2023, Published online: 14 Dec 2023. https://doi.org/10.1080/13467581.2023.2292075

Projeler

1. Hacıoğlu, E. (2024). "Yeni Yapı-Yer İlişkisinin Anlamının Deneyimler Üzerinden Çözümlenmesi". Proje Yürütücüsü Prof. Dr. Çiğdem Polatoğlu Serter. *Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü*. Proje No: FDK-2022-4847. 14.03.2022-14.03.2024. Sorumlu Araştırmacı: Ebru Hacıoğlu.